

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ
ДОРΟΣЛИХ НАПН УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ВИЩА НАРОДНА ШКОЛА БЕБЛІНГЕН-СИНДЕЛЬФІНГЕН, НІМЕЧЧИНА
УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ, БІДГОЩ, ПОЛЬЩА
ЖЕШУВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ, ПОЛЬЩА
УНІВЕРСИТЕТ ЕВОРА, ПОРТУГАЛІЯ
ЛАНЬЧЖОУСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, КНР
УНІВЕРСИТЕТ ТУРАН-АСТАНА РЕСПУБЛІКА КАЗАХСТАН
ПОЛТАВСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКО
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

ІV МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ
ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»
(Посвідчення УкрІНТЕІ № 649 від 26.10.2017 р.)**

Кременчук, Україна

19–20 квітня 2018 р.

УДК 159.9
П 86

Друкується за рішенням Вченої ради Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (протокол № 6 від 03.04.2018 р.). Збірник публікує матеріали, що містять наукові дослідження з педагогічної, психологічної, політологічної та історичної проблематики.

П 86 IV Міжнародна конференція «Психолого-педагогічні та соціальні проблеми сучасного суспільства». Матеріали конференції – Кременчук: КрНУ, 2018. – 152 с.

© Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2018

ISSN 2226-6585

Адреса редакції: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, кафедра психології, педагогіки та філософії, вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600. Контактний телефон: (05366) 2-01-52 – Анна Лебединська Факс: (05366) 3-60-00; E-mail: **kafppf@ukr.net**

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Голова

НИКИФОРОВ Володимир Валентинович – перший проректор Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, д. б. н., проф. (м. Кременчук).

Заступник голови:

ПОЯСОК Тамара Борисівна – декан факультету права, гуманітарних і суспільних наук КрНУ, д. пед. н., проф. (м. Кременчук);

Члени програмного комітету:

ЗАВАЦЬКА Наталія Євгеніївна – завідувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, д. психол. н., проф. (м. Северодонецьк);

ЗЕЛЕНСЬКА Людмила Дмитрівна – професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, д. пед. н., проф. (м. Харків);

МЕРЗЛЯКОВА Олена Леонідівна – к. психол. н., доц. кафедри методики мов та літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ);

ПОМИТКІН Едуард Олександрович – д. психол. н., проф., завідувач відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (м. Київ);

ПРОШКІН Володимир Вадимович – д. пед. н., професор кафедри інформаційних технологій і математичних дисциплін Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ);

ЯЛАНСЬКА Світлана Павлівна – завідувач кафедри загальної, вікової та практичної психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, д. психол. н., проф. (м. Полтава).

БРУНО Валверде Кота – професор бізнес школи Католика Порто, Португалія, член Наукової поради Вищого інституту Управління Банківською справою. (м. Лісабон, Португалія)

Секретар програмного комітету:

ФЕДОРЕНКО Світлана Анатоліївна – заступник завідувача кафедри психології, педагогіки та філософії КрНУ, к. і. н., доц. (м. Кременчук).

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова

БІЛОУС Руслана Миколаївна – завідувач кафедри психології, педагогіки та філософії КрНУ, к. психол. н., доц. (м. Кременчук).

Заступник голови

ГЕРАСИМЕНКО Лариса Віталіївна – професор кафедри психології, педагогіки та філософії КрНУ, д. пед. н., доц. (м. Кременчук).

Члени організаційного комітету:

БЕСПАРТОЧНА Олена Іванівна – доц. кафедри психології, педагогіки та філософії КрНУ, к. пед. н., доц. (м. Кременчук).

МОСКАЛИК Геннадій Федорович – професор кафедри психології, педагогіки та філософії КрНУ, д. ф. н., доц., директор Департаменту освіти виконкому Кременчуцької міської ради (м. Кременчук).

ЛЕБЕДИНСЬКА Ганна Олександрівна – доцент кафедри психології, педагогіки та філософії КрНУ, к. політ. н., доц. (м. Кременчук);

ЛІТВІНОВА Ольга Володимирівна – доцент кафедри психології, педагогіки та філософії КрНУ, к. психол. н., доц. (м. Кременчук);

ТКАЧ Тамара Володимирівна – завідувач кафедри психології Київського інституту бізнесу і технологій, д. психол. н., проф. (м. Київ)

Секретар організаційного комітету:

КУЗНЕЦОВА Інна Анатоліївна – ст. викладач кафедри психології, педагогіки та філософії КрН (м. Кременчук).

Відповідальний за випуск – Лебединська Г. О.

СЕКЦІЯ №1
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

<i>Арламова Г. М., Горбань С. І.</i> ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ САКРАЛЬНОГО ЖИВОПИСУ	9
<i>Беспарточна О. І., Ковтун М. Г.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	11
<i>Беспарточна О. І., Титар І. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПТУ ДЛЯ ПОЛЕГШЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ТА ВИВЧЕННЯ БАГАТОЗНАЧНИХ СЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	14
<i>Бойко Л. Г., Беспарточна О. І.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ У НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	16
<i>Грицюк А., Беспарточна О. І.</i> ЗНАЧЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ	19
<i>Давидюк С. Г., Садимак А. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ КРНУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО	22
<i>Дзина Н. А.</i> УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРНИМ ЗРОСТАННЯМ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖУ У СИСТЕМІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ	23
<i>Зубко С. Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАПРЯМУ «КОНСТРУЮВАННЯ АВТОМОБІЛІВ»	26
<i>Кузнецова І. А.</i> ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ЗМІНИ У СТАНІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	28
<i>Лосієвська О. Г., Москович І. М., Гуртова О. А.</i> СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ	30
<i>Мерзлякова О. Л.</i> КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ УЧИТЕЛЯ ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ	32
<i>Москалик Г. Ф., Alicja kozubska</i> ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СТ. 23 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ» В ДОТРИМАННІ АВТОНОМНИХ ПРАВ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	34

<i>Мурчкова М. М.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІТ – ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ	36
<i>Ніколаєнко В. А., Земба Беата Анна</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИТУАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	38
<i>Пелешенко О. В., Меріуц Т. Ю.</i> САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ	40
<i>Поясок Т. Б., Олексієнко Л. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ АВСТРІЇ	42
<i>Поясок Т. Б., Попенко Н. В.</i> АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	44
<i>Прилипко В. М.</i> ПРАВОВА КУЛЬТУРА ФАХІВЦЯ У КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	48
<i>Прошкін В. В., Глашак О. М., Мазур Н. П.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ХМАРО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	50
<i>Солошич І. О.</i> РОЗВИТОК НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯК КРИТЕРІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЕКОЛОГІВ	53
<i>Хомяк О. В.</i> КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНКА УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ УПРАВЛІНСЬКИХ ДИСЦИПЛІН	54
<i>Філіпов Є. В.</i> СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	58
<i>Черкун Л. О., Сошенко С. М.</i> СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	60
СЕКЦІЯ № 2 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЯХ ЖИТТЄВИХ ЗМІН	
<i>Атаманчук Н. М.</i> ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА НА ПОЧАТКОВИХ ЕТАПАХ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	64
<i>Болтівець С. І.</i> АПАРАТУРНА ПСИХОДІАГНОСТИКА ІНДИКАТОРІВ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я І ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ	66

<i>Кім О. В.</i> ДИТЯЧА ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА, ЯК ОДНА З СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	69
<i>Коваленко О. Г.</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ ЛІТНІХ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ОСВІТИ	70
<i>Літвінова О. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ В ПЕРЕЖИВАННІ НЕГАТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО ДОСВІДУ	73
<i>Сатиева Ш. С., Курманбекова З.</i> ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АРТЕФАКТЫ – ЭФФЕКТ ПЛАЦЕБО	75
<i>Тріско О. М.</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ ЖИТТЄВИХ ЗМІН	76
<i>Трістан В. В., Копичко Н. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИРІТСТВА ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА	79
<i>Хорольська О. О., Хорольська К. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ МАЮТЬ РІЗНИЙ РІВЕНЬ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ	81
<i>Яланська С. П., Козут І.</i> ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ	82
СЕКЦІЯ № 3 СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	
<i>Беспарточна О. І., Кондратенко В. В.</i> ВПЛИВ ВІДЕОІГОР НА РОЗУМОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ	85
<i>Білоус Р. М., Довженко В. С.</i> ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	86
<i>Блинова О. Є.</i> ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ У ПРОЯВАХ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ	89
<i>Бруно Валверде Кота, Нестерова Т. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	91
<i>Васьківська С. В.</i> ВНУТРІШНЯ САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОТИ ГІБРИДИЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ	93
<i>Герасименко Л. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕЛІНКВЕНТНИХ ПІДЛІТКІВ	96

<i>Кошева Ю. В.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ	99
<i>Лебединська Г. О., Науменко А. С.</i> ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ У ГРУПІ	100
<i>Літвінова О. В., Витришко І. С.</i> СІМЕЙНІ СТОСУНКИ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ	102
<i>Літвінова О. В., Фоцій С. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	104
<i>Морозова О. В.</i> ІНТЕГРАЛЬНА ОСОБИСТОСТЬ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ	106
<i>Пилипенко Л. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ У ЧОЛОВІКІВ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ	108
<i>Плаксієв Т. М., Смірнов О. А.</i> СПЕЦИФІКА ОСОБИСТІСНОЇ РЕФЛЕКСІЇ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	110
<i>Плаксієв Т. М., Яременко М. В.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ	112
<i>Сатиева Ш. С., Салыкова Ж.</i> СУБЛИМАЦІЯ КАК ОСНОВНОЙ МЕХАНИЗМ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ МЕТОДОМ АРТ-ТЕРАПИИ	113
<i>Ткач Т. В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ	114
<i>Федоренко С. А., Баєв Б. С.</i> ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ ЛЮДЕЙ РІЗНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ	116
<i>Федоренко Д. Р., Хруцька Я. С.</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОВНОЦІННОГО ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ	119
<i>Чикун Л. М., Бирка Т. О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ	121
<i>Юдіна Н. О., Демченко О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ У ПСИХОЛОГІЇ	123

СЕКЦІЯ № 4
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

<i>Біленька К. С., Шаповал В. Д.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС АДМІНІСТРАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	125
<i>Буйдакова А. Г., Шаповал В. Д.</i> КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ – ВИЩИЙ ОРГАН В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ	127
<i>Ларіонова Я. О., Шаповал В. Д.</i> ПРОБЛЕМА КОРУПЦІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	129
<i>Лебединська Г. О., Скапа І. В.</i> ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА	131
<i>Моргун В. Ф.</i> ХТО ХОВАЄТЬСЯ ЗА ФІГОВИМ ЛИСТКОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ГРИМУЧА СУМІШ ОЛІГАРХІВ ТА «КУХАРОК»	132
<i>Мелешко Ганна Юріївна</i> РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ У НАВЧАННІ МЕНЕДЖМЕНТУ	136
<i>Плаксій Т. М.</i> ПРОБЛЕМА НАРОДОНАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПАСІОНАРНОСТІ	138
<i>Сергієнко В. В.</i> ПРОБЛЕМА ВІДЧУДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ВІД СУСПІЛЬСТВА	141
<i>Старосельський І. В.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ	143
<i>Черниш Е. А.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	145
<i>Шаповал В. Д., Телятник А. В.</i> ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ В ПРАЦЯХ ВЧЕНИХ МИНУЛОГО І СУЧАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ЗМІЦНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ	147
<i>Шаповал В. Д., Похла В. В.</i> ЮРИДИЧНІ ФАКТИ У СІМЕЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ	149

Арламова Г. М., доц. живопису
Вища народна школа Беблінген-Синдельфінген, Німеччина
Горбань С. І., зав. іконописним відділенням
Полтавська місіонерська духовна семінарія

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ САКРАЛЬНОГО ЖИВОПИСУ

Постановка проблеми. Система професійної підготовки художників сакрального живопису у закладах вищої освіти ґрунтується переважно на підтримуючому типі навчання, який пов'язаний з ретрансляцією та підходить для навчання академічним художнім дисциплінам. Серед методів навчання переважають традиційні: на теоретичних заняттях це переважно словесні методи – лекція, бесіда; на практичних заняттях – практичні, наочні; багато часу відводиться на відпрацювання навичок реалістичної манери письма. Переваги такої системи – в її технологічності, чіткій структурованості змісту навчання, великому досвіді застосування методів навчання, можливості організації колективного навчання. Проте вона не сприятлива для розвитку творчості студентів, вироблення у них власного стилю, власної манери письма. Отже, професійна підготовка художника містить у собі певне протиріччя. З одного боку, система вищої художньої освіти має озброїти випускників необхідним «набором» знань, умінь і професійних навичок, затверджених у навчальній програмі. З іншого – якщо майбутній художник лише засвоїть повідомлені йому знання й уміння, то він ризикує на все життя залишитися «учнем свого майстра». Подолати означене протиріччя можливо, впроваджуючи у закладах вищої освіти інноваційне навчання, яке дає можливість майбутньому фахівцю займати суб'єктну позицію в навчальному процесі; пізнавати світ, вступаючи з ним в активний діалог, самому шукати відповіді і не зупинятися на досягнутому.

Основний зміст. Інноваційне навчання студентів реалізується через педагогічні інновації, під якими розуміють особливу форму педагогічної діяльності і мислення, які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, упровадження і поширення нового в освіті; сукупність нових професійно-педагогічних дій педагога щодо розв'язання актуальних проблем виховання, навчання й розвитку студентів з позицій освітніх підходів, зорієнтованих на зміну навчального процесу з метою формування якісно іншої педагогічної практики і підвищення якості освіти. Основні інноваційні технології, які набули поширення у практиці закладів вищої освіти, такі: технологія програмованого навчання, модульно-рейтингова, особистісно-орієнтована, технологія проблемного навчання, ситуаційного навчання (кейс-метод), професійно-ділова ігрова, проектна, інформаційно-комунікаційна, технологія розв'язування винахідницьких завдань, тренінгова, розвитку творчості. В основу всіх перерахованих інноваційних технологій покладені методи активного навчання, зорієнтовані на особистість самого студента, на його свідому участь у отриманні та накопиченні власних знань, професійних умінь та навичок, навичок колективної роботи і творчого виконання конкретних професійних завдань.

Одним із основних засобів розвитку професійної компетентності майбутнього художника сакрального живопису є технологія проблемного навчання. Професійну компетентність майбутніх художників сакрального живопису розуміємо як інтегративну якість особистості живописця що склалася в процесі навчання у професійно-творчому середовищі, розвивається й вдосконалюється в ході практичної професійної діяльності та забезпечує його професійну реалізацію у дусі вірності церковно-історичній культурі іконописного мистецтва та мистецтва створення сакральних просторів, духовним витокам, художньо-естетичним цінностям, стилістичним традиціям Православної церкви.

Технологія проблемного навчання відноситься до інновацій-трансформацій, які покликані забезпечити якісне перетворення навчального процесу, надаючи йому дослідницького характеру. Пошуковий підхід до навчання передбачає формування у студентів досвіду самостійного знаходження нових знань, їх застосування в нових умовах, формування досвіду творчої діяльності з виробленням ціннісного ставлення до навколишнього світу. Базовою моделлю впровадження пошукового підходу є модель навчання як творчого пошуку: від виявлення і постановки проблеми – до висунення припущень, гіпотез щодо розв'язання та їх перевірки. Основною рисою різних варіантів базової пошукової моделі є зміна позиції учня, «проживання» ним навчального процесу в ролі активного учасника дослідження, процесу, дискусії тощо.

Основними категоріями цього підходу є процесуальна орієнтація, навчальне дослідження, збір даних, перенесення знань, розв'язування проблем, висунення і перевірка гіпотез, експеримент, критичне і творче мислення, аргументація, моделювання, розвиток спостережливості, пошук особистісних смислів, прийняття рішень, співвіднесення моделі і реальності, релевантність.

Сутність технології проблемного навчання полягає в організації навчального процесу таким чином, що замість передачі готових положень (правил, законів) науки викладач повідомляє фактичний матеріал, дає його опис на фоні систематично створюваних ним проблемних ситуацій (завдань), постійно спонукає студентів до часткової або максимально повної самостійної пізнавальної діяльності з установленням і розв'язанням навчальних проблем [3].

Проблемне навчання спрямоване на формування у майбутніх художників сакрального живопису пізнавальної самостійності, розвиває їх логічне, раціональне, критичне і творче мислення; забезпечує глибину переконань, міцність засвоєння знань і творче їх застосування у практичній діяльності; сприяє формуванню мотивації досягнення успіху, розвиває розумові здібності; формує пізнавально-спонукальні мотиви пошукової діяльності. У цьому й полягає його головна відмінність від традиційного пояснювально-ілюстративного навчання [1].

У педагогічній практиці розрізняють три типи проблемного навчання, що характеризуються особливими способами взаємодії викладача і студентів [1; 3]:

– проблемний виклад навчального матеріалу, сутність якого полягає в тому, що, створивши проблемну ситуацію і визначивши навчальну проблему, викладач не просто формулює наукові висновки, а відтворює перед студентами шлях розв'язання даної проблеми, розкриває внутрішні суперечності, доводить істинність отриманих результатів за допомогою експерименту чи дослідження, проведеного вченими. Цей тип проблемного навчання характерний для проблемних лекцій;

– частково-пошуковий (евристичний) – передбачає самостійне розв'язання студентами навчальної проблеми під керівництвом викладача. Основними прийомами реалізації цього метода у процесі підготовки художників сакрального живопису є залучення студентів до пошуку аргументації доведення гіпотези, висунутої викладачем; виділення із однієї складної задачі декількох підзадач; виокремлення запитань, що допомагають вибрати правильні шляхи розв'язання завдання, одночасно вказують на різні підходи до його виконання; демонстрація способів дії з частковим розкриттям їх внутрішніх зв'язків; евристична бесіда. Найбільш послідовно цей вид технології проблемного навчання може бути реалізований у процесі організації семінару-дискусії, семінару-дослідженні;

– дослідницький – реалізується в тому випадку, якщо студенти, усвідомивши проблему, самостійно розробляють план пошуку, формулюють припущення, обмірковують способи їх перевірки, проводять спостереження, класифікують, порівнюють, узагальнюють, доводять і роблять висновки. Технологія проблемного навчання дослідницького типу у професійній підготовці художників сакрального живопису може реалізовуватися в межах аудиторної і позааудиторної роботи за допомогою завдань на визначення ступеня достовірності отриманих результатів; при виконанні проектів; пошуку історичних джерел, необхідних для написання творів сакрального живопису чи проведення реставраційних робіт.

Спеціальними функціями технології проблемного навчання, за М. Махмутовим, є виховання навичок творчого засвоєння знань (застосування системи логічних прийомів або окремих способів творчої діяльності) та творчого застосування знань (застосування засвоєних знань у новій ситуації) й умінь вирішувати навчальні проблеми; формування і накопичення досвіду творчої діяльності (оволодіння методами наукового дослідження, вирішення практичних проблем і художнього відображення дійсності); формування мотивів навчання, соціальних, моральних і пізнавальних потреб [2].

Висновки. Отже, технологія проблемного навчання сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх художників сакрального живопису, завдяки їй розвивається креативність студента, формується його пізнавальні інтереси, творче мислення. Проблемне навчання дозволяє реалізувати в процесі навчання майбутніх художників сакрального живопису ідеї діалогу культур, що дозволить краще зрозуміти «іншу» культуру, а через неї – свою власну національну культуру, домогтися гармонійного поєднання «традиційне – інноваційне» [4], «світське – церковне» на основі мови мистецтва.

Література

1. Кондратенко Е. В. Технологии профессионально-ориентированного обучения в вузе: учеб. пособ. / Е. В. Кондратенко. – Йошкар-Ола : Марийский гос. ун-т, 2012. – 280 с.
2. Махмутов М. И. Проблемное обучение : основные вопросы теории / М. И. Махмутов. – Москва : Педагогика, 1975. – 368 с.
3. Павлюк Л. В. Проблемне навчання як засіб формування дослідницьких вмінь / Л. В. Павлюк // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 31. – С. 167–174.
4. Цзюй Чжаочунь. Дидактические основы обучения студентов изобразительному искусству в системе высшего художественно-педагогического образования России и Китая [Электронный ресурс] / Цзюй Чжаочунь // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 1. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/115-11391>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 27. 07. 2014.

Беспарточна О. І., к. пед. н., доц.

Ковтун М. Г. магістр

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

СУЧАСНИЙ СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. В сучасній Україні в умовах відносної лібералізації системи освіти дістали можливості розвиток і втілення на практиці різних педагогічних технологій, концепцій і методів навчання. Частина з них прийшла із західної системи освіти (нейролінгвістичне програмування, гештальт-технології та ін.), частина – відповідає порівняно старим ідеям в області освіти (так, основи концепції вільного виховання були закладені Л. Н. Толстим, а педагогіки співпраці – ще К. Д. Ушинським), або відповідає порівняно новим концепціям, розробленим або допрацьованим радянськими і сучасними ученими (концепція розвиваючого навчання Д. Б. Ельконіна і В. В. Давидова, гуманно-особистісна технологія Ш. О. Амонашвілі, технологія укрупнення дидактичних одиниць П. М. Ерднієва і Б. П. Ерднієва і багато ін.). З'явилися можливості для впровадження та реалізації на практиці і проблемного навчання.

Основний зміст. Стимулювання нахилів студентів до евристичного оволодіння навчальним матеріалом – одна з найважливіших навчально-виховних задач вищого навчального закладу. Проблемне навчання розвиває у студента пізнавальну самостійність і творчий підхід до справи. Воно ставить студента в нову позицію: майбутній фахівець

виступає в навчальному процесі як першовідкривач істини. Проблемне навчання вчить студента самостійно думати та критично мислити. Переваги проблемного навчання незаперечні, але варто мати на увазі, що воно вимагає від викладача розуміння психологічних основ дидактики, вміння проникнути в «свята святих» психіки – «чорну шухляду» пізнавального процесу. Проблемне навчання припускає високий рівень педагогічної техніки викладача, мистецтва застосування всього арсеналу засобів проблемного навчання. Зміни в навчальному процесі, широке упровадження у всіх формах навчальних занять технології проблемного навчання сприяють формуванню творчо активного фахівця, що вміє самостійно добувати знання, удосконалювати свою кваліфікацію, творчо керувати своєю діяльністю.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей застосування проблемної технології навчання у професійній освіті вищої школи.

Теорію й практику проблемного навчання розглянуто у великій кількості дослідженнях психологічного, методичного й вузькоспеціального напрямку. Аналіз праць І. В. Абрамової, Н. П. Волкової, Т. В. Кудрявцевої, І. Я. Лернера, А. М. Матюшкіна, С. Л. Рубінштейна, Н. Ф. Тализіної, Д. В. Чернилевського та інших показав, що проблемне навчання – це сучасний метод, який відповідає вимогам формування активного й творчого спеціаліста. Досить повно суть проблемного методу навчання висвітлив Д. В. Чернилевський. Учений розглядає проблемне навчання як дидактичну систему, що ґрунтується на закономірностях творчого засвоєння знань і способів діяльності, поєднує прийоми й методи викладання й учіння, яким притаманні риси наукового пошуку [3, с. 210].

В науковій літературі, проблемне навчання розглядається лише як теорія, а у практиці вищої школи виділяється як система психолого-педагогічних засобів організації ефективного навчального пізнання та формування творчості особистості, що розвивається. Основна відмінність у проблемності навчання полягає у змісті й характері організації викладачем пізнавальної діяльності студентів, яка в свою чергу, передбачає особливу взаємодію навчальних проблем, проблемних завдань і запитань. Крім того, як серцевину проблемного навчання можна виділити цілісний процес спільної продуктивної взаємодії викладача і студентів, який охоплює й виявлення проблеми, й відкриття знань студентом під час її розв'язання, і застосування відшуканих способів дії до виконання нових навчальних завдань. А все це буде залежати від особливостей студентів, власної педагогічної діяльності викладача, рівня розвитку колективу. Тому обговорюючи питання проблемного навчання, як особливого способу діяльності студентів, треба також зауважити, що особливості такого навчання є фактором вдосконалення творчих здібностей самого викладача. Безумовно, ця технологія не вирішує всіх проблем, які виникають у навчальному процесі, але вона має суттєві переваги порівняно з пояснювально-ілюстративним типом навчання. Основні переваги технології проблемного навчання полягають у тому, що вона розвиває розумові здібності студентів як суб'єктів учіння; викликає у них інтерес до учіння і відповідно сприяє виробленню мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; пробуджує їхні творчі нахили; має різнобічний характер; виховує самостійність, активність і креативність студентів; сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості, спроможної вирішувати майбутні професійні та життєві проблеми.

Основне дидактичне призначення технології проблемного навчання – в педагогічному керуванні активною пошуковою діяльністю студентів. Проблемне навчання виражається в системі проблемних ситуацій, задач, завдань, які необхідно вирішити студентам [4, с. 204].

Проблемне викладання-учіння (студента) складається з таких етапів діяльності суб'єктів дидактичного процесу:

- організації проблемної ситуації;
- формулювання проблеми;
- індивідуального або групового вирішення проблеми суб'єктами учіння;
- верифікації (перевірки, тлумачення і систематизації) отриманої інформації;
- використання засвоєних знань у теоретичній та практичній діяльності [2, с. 44].

Зіставлення характеристик пояснювально-ілюстративного і проблемного навчання представлено в табл. 1.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика традиційного і проблемного навчання

Традиційне навчання	Проблемне навчання
1. Навчальний матеріал подається у готовому вигляді. Педагог основну увагу звертає на програму навчання. 2. Під час учіння виникають певні прогалини, завади та труднощі, викликані тимчасовим вилученням студента з процесу навчання. 3. Темп навчання залежить від навчальної програми. 4. Контроль навчальних досягнень тільки частково пов'язаний із процесом навчання; він не є складовою цього процесу. 5. Відсутність можливості досягнення студентами стовідсоткових позитивних результатів; найбільшу трудність викликає використання інформації на практиці.	1. Новий навчальний матеріал студенти отримують під час вирішення теоретичних та практичних проблем. 2. Під час вирішення проблеми студенти долають усі труднощі, їхня активність і самостійність досягають високого рівня. 3. Темп навчання залежить від індивідуально-психічних якостей студентів. 4. Підвищена активність студентів сприяє розвитку позитивних мотивів навчальної діяльності, зменшує необхідність формальної перевірки результатів. 5. Результати навчання є достатньо високими та стійкими. Студенти легше використовують отримані знання на практиці та водночас розвивають свої вміння і творчі здібності.

Проблемне навчання покликане формувати у студента такі професійні вміння:

- самостійно побачити і сформулювати проблему;
- висунути гіпотезу, знайти спосіб її перевірки, зібрати дані, проаналізувати їх, запропонувати методику їх оброблення;
- сформулювати висновки і побачити можливості практичного застосування отриманих результатів;
- бачити проблему загалом, аспекти та етапи її розв'язання самостійно або в колективній роботі [1, с. 67].

Загально визнаним основним недоліком традиційного навчання – є слабка реалізація розвивальної функції навчального процесу, тому що навчальна діяльність студентів має переважно репродуктивний характер. Під час проблемного навчання педагог не дає готових знань, а організовує їх пошук студентами шляхом спостереження, аналізу фактів, активної розумової діяльності.

Проблемна ситуація – це пізнавальна трудність, суперечливий матеріал. Разом з тим, проблемне навчання не відмовляється повністю від не проблемних методів викладу (пояснювально-ілюстративного і репродуктивного), тому вони також можуть застосовуватися на проблемному занятті. Від традиційного його в цьому випадку відрізняє методика подачі навчального матеріалу: проблемні завдання ставляться до пояснення засвоюваного матеріалу, а не після. Крім того, важливою відмінністю є те, що на проблемному занятті актуалізація придбаних знань не акцентується, має прихований характер, оскільки відбувається в процесі подачі нового матеріалу, в процесі рішення нових проблемних завдань.

Отже, проблемна технологія навчання – це система регулятивних принципів діяльності, цілеспрямованості та проблемності, правил взаємодії викладача та студентів, вибір способів та прийомів створення проблемних ситуацій і вирішення навчальних проблем.

Дослідивши психолого-педагогічну літературу з питань технології проблемного навчання ми з'ясували, що проблемною вона називається не тому, що весь навчальний матеріал студенти засвоюють тільки шляхом самостійного рішення проблем і «відкриття» нових понять. Тут є і пояснення викладача, і репродуктивна діяльність викладача, і постановка завдань, і виконання завдань студентами. Але організація навчального процесу

базується на принципі проблемності, а систематичне вирішення навчальних проблем – характерна ознака цього типу навчання.

Все навчання повинне бути таким, що розвиває, в якому самостійне засвоєння знань шляхом вирішення навчальних проблем, шляхом відкриттів поєднується з репродуктивним засвоєнням знань, що висловлюються викладачем або студентом. Студент не може і не повинен повторювати весь історичний шлях розвитку людського знання. Але принципи цього розвитку і узагальнені способи дії він повинен повторити для того, щоб засвоїти їх, виробити способи творчої діяльності.

Висновки. Отже, навчання не може вважатися таким, що розвиває, якщо не використовуються закономірності проблемного навчання. Проблемний тип навчання не вирішує всіх освітніх і виховних задач, тому він не може замінити собою всієї системи навчання, що включає різні типи, способи, організації навчально-виховного процесу. Але також система навчання не може бути цілком розвиваючою без проблемного навчання.

Література

1. Басова Н. В. Педагогические технологии: программное обучение, проблемное обучение / Н. В. Басова // Педагогика и практическая психология. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. – С. 67–137.
2. Геращенко И. Г. Из опыта проблемного обучения занятий по химии / И. Г. Геращенко // Химия в школе. – 1988. – № 5. – С. 44–45.
3. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : [учеб. пособие для вузов] / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ - ДАНА, 2002. – 437 с.
4. Юдин В. В. Педагогическая технология : учеб. пособ. / В. В. Юдин. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 1997. – 255 с.

Беспарточна О. І., к. пед. н., доц.
Титар І. О., магістрант

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПТУ ДЛЯ ПОЛЕГШЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ТА ВИВЧЕННЯ БАГАТОЗНАЧНИХ СЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Зв'язок мови і мислення завжди займали одне з центральних місць в лінгвістиці. На сучасному етапі розвитку науки завдяки зростаючій інтеграції із суміжними науками, з'явилася можливість по-новому поглянути на цю фундаментальну проблему. До середини ХІХ ст. проблема взаємозв'язку мови і мислення розглядалася переважно в філософському аспекті.

Щорік у різних країнах світу збільшується кількість закладів, які допомагають людям вивчати іноземні мови, де у кожного майбутнього студента з'являється певне розуміння того, у яких галузях суспільного життя може застосовуватися та чи інша іноземна мова. Державні та приватні школи, університети та інші вищі навчальні заклади постійно шукають та впроваджують нові методики навчання, які пропонують заняття у класі, аудіо та відео уроки, та навіть online-навчання.

Далі виникає питання: Як знайти необхідну та універсальну методику, яка може вдало допомогти учням пізнавати і вивчати мову інших країн?

Основний зміст. Одночасно людина повинна вивчати не тільки іноземну мову, а і культуру, історію та традиції тієї країни, де зародилася мова. Таким чином дисципліна іноземної мови постійно перекликається з іншими дисциплінами та науками, які далі утворюють нові.

Під час занять, викладачі постійно звертаються до різних галузей лінгвістики, і не менш важливе місце займає лінгвокультурологія, наука що утворилася на стику з

лінгвістикою та культурологією, яка перетинається з методикою викладання, а також відкриває нові об'єкти для вивчення.

Таким об'єктом можна назвати концепт [2], вивченням якого займалися багато вчених, зокрема Приходько А. Н., Аскольдов С. А., Косенко А. В. та інші. Концепти – розумові образи, які стоять за мовними знаками, означувані мовними знаками, в останні час стали предметом живого уваги лінгвістів. Поняття концепту виявилось важливим і потрібним для вивчення мови і лягло в основу когнітивної лінгвістики. З концептів складається семантичний простір конкретної мови, а по семантичному просторі можна судити про структури знань в їх конкретно-національному переломленні.

Концепт об'єднує інформацію про всі ознаки реалії, на відміну від поняття, яке включає сукупність основних історичних ознак. Подаючи цілісний опис концепту необхідно розмежовувати термін концепт з поняттям, значенням, лексичним значенням, семою, денотатом та ін., а також опису співвідношень концепту з такими поняттями як образ, символ, архетип. Концепт відображає внутрішню форму слова, узагальнює, синтезує поєднання знань про світ. Стосовно терміна концепт доречно говорити про його смислову або змістовну структуру, а не про лексичне значення і семантику концепту. Але не слід надмірно розводити поняття й концепт, бо це дві форми однієї й той же ментальної сутності. Дослідник може в залежності від поставленої мети робити крок в сторону формалізованого підходу логіки, опираючись на перелічення класів, або ж робить крок в сторону більш «ліберального», орієнтованого на повсякденність та наївність підходу.

Концепт близький за значенням до поняття, бо є підсумком або сходинкою пізнання світу, мобільний і мінливий, може відбиватися у мовній формі, а може відображатися у невербальній формі, або залишатися в ідеальній області людського існування – його свідомості.

Слово є концептуотворюючим адже воно доповнює, пояснює і формує лінгвокультурну картину світу [1]. За допомогою зіставного методу та аналізу слова на базі словників, довідників і літературного матеріалу, можна зробити висновок, що одне й те саме слово викликає у різних людей цілий ряд асоціацій.

Під час дослідження концепту лінгвісти обирають певне явище, пов'язане з картиною світу, і далі, за допомогою асоціативного методу, вибудовується ряд слів та словосполучень, які відображають ідею самого концепту [3]. Для прикладу можна обрати слово «мир», далі будується ланцюг слів, який пов'язаний зі смислом слова: «гармонія», «голуб», «спокій», «подорож», «країни», «свобода», «перемога», та багато інших. Але також даний концепт може викликати антонімічну асоціацію, наприклад «війна», або навіть у деяких випадках концепт «мир» може викликати асоціацію з літературними творами різноманітних письменників, наприклад, відомий твір Л. Толстого «Війна та мир».

У шкільній системі освіти під час вивчення іноземних мов у програмах та підручниках пропонується класичний метод вивчення слів учнями. Він полягає у тому, що наявна лексика розподілена на окремі теми, де учні поетапно вивчають слова від найпростіших до більш складних.

Однак під час викладання мови у старших класах, постає наступна проблема. Оскільки іноземні слова багатозначні і мають безліч варіантів перекладу, а попередньо учні вивчали один, або два варіанти перекладу слів, дітям стає складніше вивчати слова. І, хоча, іноземній мові притаманна синонімічність, людині необхідно знати у якій мовленнєвій ситуації необхідно використовувати те, чи інше слово.

Також ми можемо обрати концепт «hood», який перекладається як «капюшон», у текстах технічного напрямку може перекладатися, як: «капот» або «ковпак», річ яка є необхідною для того щоб захищати механізми; у текстах пов'язаних з індустрією моди, це слово перекладатиметься, як: «капелюх» або «куртка з капюшоном», яка служить для того, щоб захищати людське тіло у прохолодний сезон; у релігійному напрямку дане слово перекладатиметься, як: «клубок» який також є елементом обрядового одягу, який одягають представники духовенств та релігій, і слугує для того щоб приховувати волосся. В даному

прикладі спостерігається таке явище, де незалежно від того в якому саме тексті зустрічається слово, вони викликає асоціацію «захист», «збереження» або «приховування», де асоціація вже представляє собою концепт. Звідси випливає, що, з психологічної точки зору, людина буде сприймати дане слово виключно за допомогою свого життєвого досвіду і особистих знань, але знання концепту допомагає людині підбирати відповідне значення слова, або максимально вдалий варіант його перекладу.

Висновки. Використання концепту не допоможе вивчати неосяжну кількість перекладів одного слова. Але якщо викладач буде використовувати концепт як гру з асоціаціями або їх викликом, учні та студенти будуть краще сприймати іноземні тексти, мову, а також більш вдало працювати із вивченням слів та перекладом.

Література

1. Косенко А. В. До питання структури концепту [Електронний ресурс] / А. В. Косенко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – 2011. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe_2011_2_14.
2. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы : монография / А. Н. Приходько. – Днепропетровск : Издатель Белая А. Е., 2013. – 307 с.
3. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология ; под общей редакцией В. П. Нерознака. – М. : Academia, 1997. – С. 267–279.

Бойко Л. Г. асистент

Беспарточна О. І., к. пед. н., доц.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ У НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Самостійна робота є одним з найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної навчальної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, поза аудиторних занять, без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом. У контексті сучасної системи навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності студентів після практичної підготовки (може становити від 15 до 55 % навчального програмового матеріалу) та дозволяє розглядати накопичувані знання як об'єкт власної діяльності студента [1].

Пізнавальна діяльність студентів у процесі виконання самостійної роботи характеризується високим рівнем самостійності та сприяє залученню студентів до творчої активності.

Ефективність самостійної роботи залежить від її організації, змісту, взаємозв'язку та характеру завдань. З одного боку, самостійна робота розглядається як педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю студента в навчальному процесі, з іншого боку, – це особлива форма навчально-наукової діяльності.

У сучасних умовах інформатизації суспільства та оновлювання педагогічної системи проблема самостійності виходить на якісно новий рівень. Аналіз досліджень з проблеми використання інформаційних технологій у навчанні студентів дозволяє визначити основні напрями активного застосування інформаційних технологій у навчальному середовищі: розширення можливостей підвищення якості освіти, відкриття нових можливостей розвитку мислення студентів, підбір індивідуальних способів отримання знань шляхом самостійної роботи за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій, як фактора зближення сфери освіти з реальним світом, поєднуючи традиційні та сучасні методи навчання, що сприяє створенню єдиного освітнього інформаційного середовища [2].

Основний зміст. Вперше думку про необхідність спеціального керівництва пізнавальною активністю і самостійністю учнів у процесі навчання висловив грецький філософ Сократ. Він був переконаний, що до такого керівництва необхідно спеціально готуватися завчасно, зокрема заздалегідь готувати завдання і запитання. Сократ вперше розробив і випробував на своїх учнях спеціальний власний метод навчання. Метод Сократа активізував пізнавальну самостійність його учнів. Він виділив евристичну бесіду, побудовану на основі використання прийомів індукції. Тобто в освіті важливим є організація учіння. До неї віднесемо також організацію самостійних робіт для розвитку в учнів самостійності думки.

Отже, Сократ розглядав самостійність своїх учнів і як результат впливу педагога, і як організоване навчання.

У трактатах давньоримських філософів, зокрема М. Ф. Квінтіліана, також містяться глибокі думки про визначальну роль вчителя у засвоєнні знань учнями у процесі самостійної роботи. Для цього потрібно заохочувати постановку питання учнів до вчителя, організовувати обмін думками, дискусії, формувати навички самостійного пізнання даної проблеми.

Отже, педагоги античної епохи висловлювались за розвиток самостійності мислення учнів. Самостійність розглядалася в той час і як мета виховання, і як засіб активізації навчання. Ці думки безпосередньо стосувалися на той час організації навчання філософами своїх, іноді дорослих учнів, що певною мірою можна трактувати як певний вид самостійної роботи [2].

У ході організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів відокремлюють різні її види, які повинні узгоджуватися зі зростанням обсягу й складності предметного змісту та розвитком загальнонавчальних умінь. При вивченні дисциплін використовуються такі загальнонавчальні уміння та навички, які сприяють формуванню готовності студентів до самостійної діяльності. Серед них можемо виділити такі як:

- навчально-організаційні (розуміння мети діяльності та визначення завдань для її реалізації),
- навчально-інформаційні (уміння оперативно знаходити та відтворювати потрібну інформацію у різних формах),
- навчально-інтелектуальні та творчі (вміння визначити та пояснити сутність понять, висловлювати аргументовані критичні судження й думки, брати участь у проектній діяльності),
- контрольні-оціночні (знати способи виправлення помилок, уміти оцінювати свої досягнення [3]).

Відповідно до рівня засвоєння вищенаведених умінь та пізнавальної активності студента слід виокремити певні види самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, які базуються на принципах послідовності та доступності:

- самостійна робота за зразком, яка виконується за допомогою поданої моделі чи інструкції і не потребує високого рівня пізнавальної активності студента;
- реконструктивна самостійна робота, що передбачає застосування власного досвіду та інтелектуальних дій для перетворення навчального матеріалу, що виноситься на самостійне опрацювання, відповідно до певних навчальних вимог;
- самостійна робота варіативного характеру – рівень пізнавальної діяльності студента досить високий, що проявляється через уміння самостійно проаналізувати проблемну ситуацію та виділити й узагальнити основні положення, які потребують конкретних рішень, а також уміння відокремити головне від другорядного, конкретизувати проблемні аспекти;
- творча самостійна робота, під час якої пізнавальна активність і самостійність студента досягає найвищого рівня, що дозволяє отримати абсолютно нові знання про цінності матеріальної й духовної культури суспільства та окремої особистості зокрема.

Головне завдання викладача зводиться вже не стільки до розробки предметів, з якими має працювати студент, скільки до створення необхідних умов самоактуалізації,

самореалізації студента як особистості, що дозволяє йому індивідуально визначити додаткові навчальні цілі. Саме таке тлумачення сутності самостійної позааудиторної роботи дає можливість розкрити нові її організаційні форми: окрім традиційного виконання самостійних дій з текстами, завдяки самостійно визначеній додатковій навчальній меті студент приймає участь на конференціях, семінарах, у наукових студентських товариствах, займається науково-дослідною роботою. Ці організаційні форми були застосовані на формувальному етапі експерименту.

Для виконання завдань дослідження також певний інтерес становлять висновки, щодо умов організації ефективної самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів С. Заскалети:

– на основі методів підвищення мотивації студенти отримують повну інформацію про зміст, призначення та методи оволодіння системою знань та умінь, які складають предмет даної дисципліни, а також переконуються в тому, що запропоновані знання і вміння мають важливе значення для їх майбутньої професійної кваліфікації та підвищення загальнокультурного рівня;

– кожен студент забезпечується індивідуальними навчально-методичними посібниками, за допомогою яких викладач здійснює управління процесом оволодіння знаннями, спрямовуючи студента до самокерування, самоконтролю пізнавальної діяльності;

– успішність кожного студента в опануванні знань і набутті навичок є одним з критеріїв для наступних дій в системі управління пізнавальною діяльністю [3].

Сформованість навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності уможливує процес здійснення професійної діяльності на високому рівні, адже професійна діяльність потребує систематичного самостійного накопичення і поновлення знань, умінь; раціонального самостійного прийняття рішень з метою досягнення оптимального результату з максимальним застосуванням власного інтелектуального потенціалу; відповідальності за результати власної професійної діяльності; постійної самостійної роботи з предмету самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації, самоактуалізації та взаємодії у соціально-професійній та економічно-політичній сферах життя.

Вирішення проблем самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів неможливе без дослідження проблеми організації самостійної роботи та її керівництва у науковій психолого-педагогічній літературі, адже навички та вміння самостійної роботи, є вирішальними для організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Низький рівень навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутнього фахівця (недостатній рівень саморегуляції власної поведінки та професійної діяльності, нездатність організувати вільний та робочий час, низький рівень домагань, відсутність певних умінь і навичок самостійної роботи) різко знижують значущість фахівця на ринку праці, можливість його працевлаштування, успішність виконання професійних обов'язків, особливо у нестандартних ситуаціях, коли дуже важливе вміння швидко приймати самостійні та ефективні рішення [4].

Доцільно зазначити, що до заходів із планування самостійної навчально-пізнавальної діяльності доцільно враховувати:

– загальний бюджет часу студентів і бюджет часу на самостійну навчально-пізнавальну діяльність;

– часові витрати студентів на виконання усіх видів навчальних робіт із усіх навчальних дисциплін;

– час, який необхідний на самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів, у відповідність з реально наявним часом;

– терміни виконання домашніх завдань і контрольних робіт;

– обсяг часу самостійної навчально-пізнавальної діяльності з кожної навчальної дисципліни з урахуванням її складності і ваги в загальній системі підготовки кваліфікованих фахівців [5].

Висновки. Таким чином, аналіз теоретичних засад щодо процесу організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів дав можливість дійти висновку, що ефективність даного процесу зумовлюється низкою організаційно-педагогічних умов та залежить від певних чинників, а саме: забезпечення прояву самостійності студента, зворотного зв'язку, професійної установки завдань, використання сучасних інформаційних технологій та методів навчання.

Література

1. Самостійна робота студентів : навч. посібник / В. І. Євдокимов ; за заг. ред. В. І. Євдокимов; ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. – Х. : Вид-во ХДГУ, 2004. – 140 с.
2. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посіб. / В. В. Рибалка. – К. : ІЗТН, 1996. – 236 с.
3. Данілов М. А. Самостійна робота студентів: навч. посібник / М. А. Данілов. – М. : Вища школа, 1999. – 101 с.
4. Бойко Л. Г. Роль самостійної роботи у підготовці студентів вищих навчальних закладів // Електромеханічні та енергетичні системи, методи моделювання та оптимізації : XVI Міжнародна науково-технічна конференція молодих учених і спеціалістів (м. Кременчук 12-13 квітня 2018 р.) : зб. наук. пр. – Кременчук, КрНУ, 2018. – С. 263–264.
5. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів: / В. Буряк // Вища школа. – 2001. – № 4-5. – С. 48–52.
6. Солдатенко М. М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності : монографія / М. М. Солдатенко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 198 с.

Грицюк А., магістрант

Беспарточна О. І., к. пед. н., доц.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ЗНАЧЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

Постановка проблеми. Умови формування англomовної компетентності майбутніх вчителів інформатики є актуальною проблемою сучасної педагогіки вищої школи. У зв'язку з реформою освіти в Україні, переходом на 12-тирічну систему освіти постає питання якості та ефективності підготовки майбутніх вчителів інформатики. Теперішній період можна назвати перехідним в освіті в цілому, оскільки істотні зміни відбуваються на всіх рівнях, починаючи з дошкільної і закінчуючи вищою освітою. Виокремлення та характеристика навчальних технологій та методик, що забезпечують розвиток англomовної компетентності майбутніх вчителів інформатики, є важливим завданням, яке стоїть перед вищою школою України.

Основний зміст. Сучасна педагогічна наука зосереджена на розробці теоретичної концепції розвитку та структурно-організаційних моделей освіти для майбутніх вчителів інформатики в аспекті формування володіння англійською мовою. Це питання містить комплекс педагогічних, психологічних та методологічних проблем. Для того, щоб досягти очікуваного позитивного результату, потрібно послідовно розробляти ефективні методи навчання з урахуванням особливостей сприйняття та розвитку нових інформаційних технологій та ресурсів.

Метою даного дослідження є вивчення науково обґрунтованої системи методологічної підготовки з англійської мови майбутніх вчителів інформатики.

Реалізація освітньо-професійних програм майбутніх вчителів інформатики у контексті англomовної підготовки передбачає формування у процесі навчання наступних загальних і фахових компетентностей:

– здатність до професійного спілкування іноземними мовами, зокрема англійською, із зарубіжними професійними партнерами; осмислення професійно орієнтованої та загальнонаукової іншомовної літератури, використання її в соціальній та професійній сферах;

– вміння ефективно спілкуватися англійською мовою з питань інформації, ідей, проблем та рішень зі спеціалістами та суспільством загалом.

– вміння демонструвати навички професійного спілкування, включаючи усну та письмову комунікацію англійською мовами;

– вміння здійснювати збір, опрацювання, аналіз, систематизацію науково-технічної інформації, представлені в англомовних наукових джерелах, уникаючи при цьому плагіату;

– вміння збирати та інтерпретувати відповідні дані в англомовних джерелах й аналізувати складнощі у межах своєї спеціалізації для донесення суджень, які відображають відповідні соціальні та етичні проблеми.

Знання англійської мови необхідні майбутньому вчителю інформатики передусім для оволодіння мовами програмування (передусім C, C++, C#, Java, Visual Basic), які ґрунтуються на англійській лексиці. Практика показує наступне: зіткнувшись з текстом програми, лише кілька відсотків учнів можуть перевести окремі терміни. Причина подібного становища криється в тому, що комп'ютерна англійська мова є абсолютно самостійною лінгвістичною похідною від основної мови. Більшість слів не вивчається в класичному курсі, багато слів мають інше значення.

Фартухов М. пропонує використання програмування в методиці вивчення англійської мови для розширення лексичного запасу майбутніх вчителів інформатики. Завдяки цьому методичному прийому зростає інформаційна компетентність як з точки зору оволодіння програмним забезпеченням, так і лінгвістична компетентність у сфері інформаційних технологій. Для кожної з мов програмування характерними є певні елементи синтаксису, ключові слова, ідіоматичні конструкції, класи, словники, пріоритетність вживання операторів та зарезервованих слів. Аналогія з англійською мовою простежується в усіх аспектах програмування. Екстраполюючи властивість людської діяльності застосовувати мову як засіб при розв'язанні поставлених завдань на мову програмування як засобу розв'язання технічної проблеми або сукупності проблем, М. Фартухов вважає можливим застосування програмування як одного з методичних прийомів вивчення англійської мови [3].

Крім того, сучасне викладання інформатики неможливе без користування спеціальними навчальними ресурсами: сайтами, порталами, платформами тощо, що містять навчальну, методичну, довідкову інформацію. Майбутній учитель інформатики має бути готовим до їх ефективного використання разом з учнями. Як зазначає А. Белейчик, масові відкриті онлайн-курси дозволяють пройти навчання у викладачів провідних світових університетів – людей, які мають вагу в академічному світі, отримати документ, що підтверджує успішне проходження всього курсу. Найбільші онлайн-платформи викладають відеоматеріали та проводять оцінювання отриманих знань. Перевагами нових освітніх сервісів є те, що вони відкриті для всіх, незалежно від віку, місця проживання і соціального статусу. При цьому людина не мусить прив'язуватися до певної спеціалізації, а може за власним бажанням комбінувати різні напрямки. Прослуховувати курси можна у зручному для себе графіку, за потреби повертатись до лекцій [1]. Велика кількість цих ресурсів англомовна, тому навчання на спеціалізованих відкритих курсах передбачає достатньо високий рівень володіння англійською мовою.

До того ж, як зауважує С. Овчаров, сучасні тенденції розвитку освіти (безперервна освіта, відкрита освіта, дистанційна освіта тощо) актуалізують питання про необхідність оволодіння вчителем методами й засобами створення власних освітніх ресурсів, у тому числі й Web-сайтів навчального призначення. Таким чином, майбутні педагоги-інформатики повинні ґрунтовно володіти знаннями в галузі використання освітнього потенціалу Web-

технологій, щоб мати змогу в майбутньому використовувати їх у своїй професійній діяльності [2, с. 75].

Важливою сферою, де також знадобиться англійська мова, є популярний зараз у загальноосвітніх закладах міжнародний обмін, програми академічної мобільності, стажування.

Однією з ознак сучасного часу є інформаційний простір, який переплітається з освітнім простором. Сучасний учитель інформатики не може організувати ефективний процес навчання без використання аудіовізуальних та інформаційних технологій, без аудіо- і відеоматеріалів, запозичених з Інтернету, без презентацій і ілюстрацій, що проєктуються на екран, або інтерактивної дошки з програмами для використання на кожному занятті, без системи дистанційного навчання Moodle і зон Wi-Fi. Учитель інформатики має бути просунутим користувачем інформаційних та мультимедійних технологій. Він не тільки сам застосовує їх на заняттях, але й мотивує учнів до роботи у всесвітній мережі, створення презентацій та програм з теми заняття, використання технічних засобів під час педагогічної практики. Учні розробляють електронні конспекти уроків у вигляді мультимедійних презентацій на різні теми шкільної програми. Усі ці різновиди сучасної педагогічної діяльності, які увійшли до неї в останні роки, потребують від вчителя інформатики володіння англійською мовою на високому рівні.

Питання, як зробити навчання англійської мови більш ефективним, знаходить різні відповіді. Можливо змінити підхід до навчання, наприклад, застосовувати компетентнісно-діяльнісний підхід, який домінує зараз в освіті. Можна модифікувати зміст навчання, надавши йому сучасний прикладний або комунікативний характер. Головне у цьому процесі – обирати такі шляхи підготовки та інструментарій, які сприяють реалізації потреб оволодіння і використання англійської мови та інформатики як засобів комунікації в інформаційній, освітній і соціокультурній сферах.

Зміст навчання англійської мови майбутніх вчителів інформатики має будуватися з урахуванням наступних принципів:

- паралельності. Вивчення основних розділів йде паралельно з випереджаючим проходженням матеріалу на дисциплінах професійної підготовки;
- однозначності. Однозначність необхідна при відборі мовних одиниць, без яких неможливий діалог «людина-машина»;
- алгоритмізації. Формалізоване однозначне оперування мовним матеріалом становить основу алгоритмізації – важливого принципу програмування і комп'ютеризації навчання;
- функціональності. Визначення об'єкту алгоритмізації здійснюється з урахуванням функціональної структури, що утворює даний принцип програмування і містить внутрішні дії, оперування якими забезпечує механізм побудови і реалізації мовного акту (операції порівняння, вибору, побудови за аналогією);
- прагматичності. Цей принцип передбачає відбір мовного матеріалу з урахуванням професійної спрямованості.

Найкращі передумови для оволодіння англійською мовою майбутніми вчителями інформатики створюються при наявності у студента досвіду міжкультурної комунікації. Участь студентів у міжнародних конференціях, конкурсах та проєктах, програмах академічної мобільності, публікації в зарубіжних журналах, активна громадянська позиція, підвищення кваліфікації в рамках семінарів та курсів, зустрічі іноземних делегацій і досвід спілкування англійською дають не тільки лінгвістичний, а й науковий і культурний досвід, який може бути використаний в якості ілюстрацій до професійного спілкування на заняттях.

Висновки. Підготовка майбутнього педагога, зокрема вчителя інформатики, при організації професійного навчання будується на основі використання сучасних знань, методик та інноваційних технологій. Викладач інформатики, крім володіння загальними та професійними компетентностями, повинен оволодіти комунікативною компетентністю. Без знання англійської мови в умовах глобалізованого світу сучасний вчитель не зможе

реалізувати свій інноваційний потенціал. Володіння іноземною мовою затребуване на ринку праці, тому навчання англійської мови фахівців в галузі педагогічної освіти, а саме в галузі викладання інформатики, набуває особливого значення.

Література

1. Белейчик А. В. Використання освітніх онлайн-середовищ для професійного розвитку вчителів інформатики [Електронний ресурс] / А. В. Белейчик // Новітні інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі: актуальні проблеми. – Режим доступу : <http://elar.ipro.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/3994/1/Beleychik.pdf>
2. Овчаров С. Актуальні проблеми професійної підготовки учителів інформатики / С. Овчаров // Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 2. – С. 73–77.
3. Фартухов М. В. Програмування як один з методичних прийомів оволодіння англійською мовою [Електронний ресурс] / М. В. Фартухов. – Режим доступу : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1972/1/programminginenglish.pdf>

Давидюк С. Г., ст. викладач

Садимак А. О., студентка

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ КРНУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

Постановка проблеми. В останні роки у вітчизняній та зарубіжній психології особлива увага приділяється дослідженню професійних і особистісних якостей психологів. У багатьох дослідницьких роботах відзначається, певна залежність між особистісними якостями психологів та ефективністю у їх професійній діяльності.

Проведений теоретичний аналіз дав змогу зазначити, що емоційний інтелект – одна з найважливіших професійних якостей психолога. Тому її розвиток у майбутніх спеціалістів є провідним завданням вищої школи.

Основний зміст. Більшість дослідників дотримується ієрархічної моделі емоційного інтелекту, запропонованої Дж. Майером, П. Селовеєм, Д. Карузо [1]. Відповідно до цієї моделі, до складу емоційного інтелекту входять когнітивні здібності, пов'язані з переробкою емоційної інформації: ідентифікація емоцій – здатність точно виражати і розпізнавати емоції; емоційне сприяння мисленню – здатність викликати емоції, які допомагають при вирішенні розумових завдань; розуміння емоцій – здатність розуміти складні емоції, переходи емоції від однієї стадії до іншої, причини емоцій; управління емоціями – здатність зберігати або змінювати свій емоційний стан та емоції іншої людини.

Майер Дж. визначає емоційний інтелект як сукупність інтелектуальних здібностей до обробки емоційної інформації [1]. У роботах Н. В. Ковриги доведено, що емоційний інтелект є однією з форм прояву інтелекту, а саме виявлення його в емоційній сфері особистості [2]. Емоційна зрілість, в свою чергу, відображає рівень адекватності емоційного реагування в певних умовах, враховуючи потреби та цінності суб'єкта. Таким чином, характеристики, які автори відносять до поняття емоційний інтелект, не є вичерпними, а відображають окремі аспекти розуміння емоційної зрілості, яка розглядається як явище чисто емоційного порядку, яке синтезує в собі характеристики емоційного інтелекту, емоційної компетентності, емоційної гнучкості та ін.

Для з'ясування особливостей емоційного інтелекту студентів-психологів дібрано психодіагностичні методики та розроблено програму емпіричного дослідження. До складу методичного комплексу увійшли: методика діагностики рівня емпатії В. В. Бойка, методика діагностики емоційного інтелекту Н. Холла, Фрайбургський особистісний опитувальник (FPI) форма В.

Встановлено, що студенти-психологи мають високі показники емпатійних здібностей та середній рівень емоційного інтелекту. Також було виявлено, що студенти четвертого курсу більш емоційно обізнані ніж студенти першого курсу. За методикою «Дослідження емпатійних здібностей» В. В. Бойко виявлено, що молодші студенти мають достатньо високі показники по шкалі «Проникаюча здатність в емпатії» та «Емоційний канал емпатії». Це свідчить про вміння створювати довірливу та відкриту атмосферу. А також здатність входити в емоційний резонанс з оточуючими, співпереживати, брати участь. Проте, результати дослідження показали, що студенти четвертого курсу проникливіші та чутливіші до емоцій інших. Високі бали по шкалі «Інтуїтивний канал» свідчать про здатність передбачати поведінку партнера, діяти в умовах дефіциту вихідної інформації, що є дуже важливим вмінням для майбутнього психолога.

Дослідження студентів за Фрайбургським особистісним опитувальником показало, що студенти четвертого курсу більш стримані, врівноважені та стійкі до стресу. Про це свідчать показники по шкалі «Врівноваженість», «Емоційна лабільність». Але слід зазначити, що студенти першого курсу мають також високі показники по шкалам «Товариськість» та «Відкритість». Такі оцінки свідчать про прагнення довірливої, відвертої взаємодії з оточуючими людьми при високому рівні самокритичності.

Результати за методикою Н. Холла показали достатній рівень емоційного інтелекту всіх досліджуваних. Однак, студенти старшого курсу більш емоційно обізнані та самотивовані. Також студенти четвертого курсу краще володіють своїми емоціями. Цікаво відмітити високий рівень розвитку емпатії як у студентів першого, так і в студентів четвертого курсу.

Висновки. Отже, дослідження показало, що студенти-психологи четвертого курсу мають вищий рівень емоційного інтелекту. Тобто такі якості як емоційна обізнаність, врівноваженість, самотивованість – це новоутворення здобуті в процесі навчання.

Література

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И. Н. Андреева. – Новополюцк : ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: моногр. / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига. – Київ : Вища школа, 2003. – 126 с.

Дзина Н. А., аспірантка

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРНИМ ЗРОСТАННЯМ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖУ У СИСТЕМІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми. Сучасні зміни в змісті й структурі професійної освіти потребують розв'язання проблем виховання висококваліфікованих фахівців, здатних гнучко реагувати на виклики часу. Реалізувати ці завдання покликані викладачі, які усвідомлюють необхідність особистісного і професійного зростання, рухаються вперед у педагогічній, організаційній діяльності, що дозволяє мати більше повноважень, вищий статус та досягати високих рівнів педагогічної майстерності.

Головне завдання керівників навчальних закладів – забезпечити умови саморозвитку, вдосконалення педагогів у системі методичної роботи, що сприятиме їх успішній педагогічній кар'єрі.

Навчально-методична робота коледжу – це цілісна система взаємопов'язаних дій і заходів, спрямованих на всебічне підвищення кваліфікації та професійної майстерності педагогічних працівників, ґрунтується на досягненнях науки, передової педагогічної практики, допомагає самореалізації педагогічних працівників у процесі професійної діяльності.

Аналіз наукових джерел переконує в тому, що організація методичної роботи коледжу – складна проблема, підходи до фахового розв’язання якої (визначення змісту, форм і методів роботи, розвиток педагогічної творчості, педагогічних здібностей викладачів, забезпечення теоретичної й практичної підготовки до викладацької і виховної діяльності тощо) знайшли відображення в наукових працях педагогів (Н. Волкова, Л. Даниленко, Г. Данилова, В. Дородних, Н. Дудніченко, А. Єрмола, А. Зубко, О. Кіяшко, О. Коваленко, Н. Комаренко, Г. Кравченко, В. Маскін, В. Маслов; Н. Михайловська, О. Остапчук, Н. Островерхова, В. Пікельна, В. Семиченко, О. Сидоренко, Л. Сушенцева, Е. Ричихіна, Л. Таланова, І. Харламов).

Науковий пошук засвідчив, що в сучасних дослідженнях накопичено певний обсяг інформації з питань кар’єри, кар’єрного зростання. Серед основних аспектів вивчення проблеми такі: теоретичні передумови дослідження кар’єри в рамках процесуального, статутного, ціннісного підходів (В. Білоліпецький, В. Ігнатов, І. Ладанов, О. Понеділков, О. Пригожин О. Турчинов); стратегії побудови професійної кар’єри (О. Єгоршин, Т. Парсонс, В. Романов, Д. Сьюпер, Д. Холланд,); розвиток особистості у процесі кар’єрного просування (А. Деркач, С. Джапер’ян, П. Єрмаков, В. Зазикін, А. Маркова, Т. Скрипкіна); технологічні моделі кар’єрного зростання (О. Бодальов, Є. Зеєр, Є. Могільовкін, О. Молл, Т. Невструєва, М. Пряжнікова, Ю. Стрелков); готовність майбутніх фахівців до реалізації професійної кар’єри (А. Борисюк, А. Крицький, Д. Закатнов, Я. Чернишев).

Проте проблема кар’єрного зростання викладачів коледжу та управління цим процесом у системі навчально-методичної роботи ще не стала предметом спеціального дослідження. Тому мета роботи – розкрити особливості управління кар’єрним зростанням викладачів коледжу в системі навчально-методичної роботи.

Основний зміст. Студіювання наукових праць дозволяє відзначити, що ґрунтовний аналіз проблеми кар’єри, професіоналізму, взаємозв’язку між ними представлено у наукових здобутках акмеологів. Так, А. Деркач наголошує, що кар’єра «...безперервний процес успішного професійного просування, професійного зростання, перехід від одних рівнів професіоналізму до інших» [1].

Такий підхід дозволяє поєднати процеси професійного зростання та просування посадовими сходами. Як відзначають, О. Волков, Дж. Іванцевич, В. Складенко, С. Сотникова, кар’єрне зростання працівника позитивно впливає на розвиток організації, де він працює, тому що цей процес супроводжується підвищенням компетентності, вдосконаленням професійних якостей фахівців, прагненням якнайкраще реалізувати власний досвід, підсиленням мотиваційно-інніного компоненту тощо.

Складність процесу кар’єрного зростання зумовлена низкою різноманітних чинників: суб’єктивних (самооцінки, рівня домагань, локусу контролю, задоволеність професією, своїми досягненнями) і об’єктивних (суспільного оточення, стабільності роботи, досягнутий статус у професії, матеріальне забезпечення, особливості організації роботи в навчальному закладі) тощо. Урахування зазначених чинників дозволить розробити ефективні методи управління кар’єрним зростанням викладачів коледжу, що забезпечить і ефективність роботи навчального закладу.

У розумінні сутності поняття управління спираємося на дослідження А. Кібанової, яка під управлінням кар’єрним зростанням персоналу розуміє комплекс заходів, що проводяться кадровою службою організацій, з планування, організації, мотивації і контролю службового зростання працівника, виходячи з його цілей, потреб, можливостей, здібностей та схильностей, а також з цілей, потреб, можливостей і соціально-економічних умов організації [3].

Показниками ефективного управління кар’єрним зростанням працівників є:

– облікова кількість штатних працівників навчального закладу. Чисельність даного показника показує наявну потенційно можливу кількість викладачів, які можуть будувати своє кар’єрне зростання. Динаміка зазначеного показника відображає характер змін потенційно можливої кількості персоналу відносно кар’єрного зростання.;

- визначення груп працівників за віковою ознакою і співвіднесення з етапами кар'єрного зростання (становлення (25-30 рр.), просування (30-45 рр.), збереження (45-60 рр.), завершення (60-65 рр.);
- розподіл працівників за гендерною ознакою, ураховуючи специфіку побудови кар'єри жінкою;
- рівень творчої активності викладачів;
- рівень підготовки та перепідготовки кадрів як показник, що характеризує умову кар'єрного зростання персоналу;
- рівень оплати праці, який виражається у фондах основаної та додаткової заробітної плати, заохочувальних та компенсаційних виплат;
- показники співвідношення основних мінімальних соціальних стандартів і гарантій та середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника;
- рівень плинності кадрів, який виражається загальним коефіцієнтом плинності кадрів, коефіцієнтом обігу з прийому та коефіцієнтом обігу зі звільнення [2].

Система методичної роботи коледжу має надзвичайний потенціал управління кар'єрним зростанням працівників. Вона дозволяє:

- виявити викладачів з високим потенціалом подальшого зростання й розвитку (професійні й особистісні якості, освіта, вік, досвід, рівень мотивації);
- допомагає в плануванні їх кар'єри (забезпечує взаємозв'язок цілей навчального закладу і викладачів, проведення атестації і визначення критеріїв професійного і кар'єрного зростання педагогів;
- сприяння чіткому визначенню цілей педагогів (займатися улюбленою справою чи зайняти посаду, яка відповідає рівню домагань;
- працювати на статусній посаді, щоб найкраще розкрити свої професійні компетенції; мати більше можливостей для творчості;
- обіймати посаду, яка дозволить активно навчатися далі тощо);
- ознайомлення викладачів із перспективами їхнього просування, умовами, які будуть для цього створені).

Серед конкретних способів організації управління кар'єрним зростанням у системі методичної роботи можна відзначити: професійне навчання (школа молодого викладача, «методичні п'ятниці» (обмін досвідом між викладачами коледжу, обговорення оригінальних напрацювань), участь у тренінгах, спрямованих на професійне й особистісне зростання), проведення лекцій, аналіз практичних кейсів, проведення ділових ігор, моделювання навчальних і управлінських ситуацій, самостійне навчання, дистанційне навчання, участь у навчальних програмах і проектах); підготовка електронних портфоліо для демонстрації власних досягнень і динаміки професійного і кар'єрного зростання.

Висновки. Управління кар'єрним зростанням викладачів коледжу впливає на поведінку та зацікавленість персоналу до активної, сумлінної праці, обумовлює зростання продуктивності праці, її якість, а також формування стабільного педагогічного колективу, що виявляє свою прихильність і відданість навчальному закладу, у якому працює.

Система методичної роботи коледжу дозволяє виявити педагогів з бажаннями здійснити кар'єру, допомагає спланувати цей процес, організувати ефективну систему професійного навчання як підґрунтя успішної кар'єри.

Література

1. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : Изд. МПСИ ; Воронеж : НПО МОДЭК, 2004. – 752 с.
2. Управління кар'єрним зростанням персоналу підприємства: монографія / В. М. Гриньова, М. М. Новікова, О. А. Небилиця. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 180 с.
3. Управление персоналом организации ; под ред. А. Я. Кибанова и др. – М. : ИНФРА, 2003. – 296 с.

Зубко С. Г., викладач

Коледж Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАПРЯМУ «КОНСТРУЮВАННЯ АВТОМОБІЛІВ»

Постановка проблеми. Нові соціально-економічні умови детермінують модернізацію системи професійної освіти, що все більше орієнтується на інноваційні моделі підготовки соціально і професійно мобільних, самостійних, ініціативних і відповідальних фахівців, здатних до постійного професійного саморозвитку і самореалізації. Відтак, актуальною стає підготовка фахівців з конструювання автомобілів, які досконало володіють технічними знаннями, вміють продуктивно їх застосовувати при експлуатації, ремонті, налагоджуванні та зберіганні машин та обладнання, виявляють високу технічну компетентність при роботі з новими зразками техніки. Проблема якісної підготовки фахівців в освітніх закладах стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в підготовці гармонійної особистості, здатної ефективно функціонувати в сучасних постійно змінюваних умовах. Знання, на які традиційно була зорієнтована освіта, в наш час вже не вважаються головним критерієм. Адже завдяки науковим дослідженням вони постійно доповнюються або навіть кардинально змінюються. Тому в сучасному суспільстві цінуються вже не самі знання, а вміння їх самостійно добути та відповідально використовувати.

Основний зміст. У сучасному світі налічується чимала кількість наукових підходів до організації навчальної діяльності у вищій школі. Серед них – інформаційно-описовий, предметний, цільовий, діалогічний, імітаційно-ігровий, змістово-процесуальний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, компетентнісний та інші. Традиційні підходи здебільшого зорієнтовані на знання. У меншій мірі увага приділяється оволодінню практичними навичками та ще в меншій – формуванню особистісних якостей і адекватної поведінки, необхідних для професійної діяльності. Внаслідок цього майбутні конструктори - автомобілісти не в достатній мірі вміють використовувати знання для виконання практичної діяльності. У нашому дослідженні формування технічної компетентності майбутніх конструкторів автомобілістів під час навчання в коледжі визначаємо єдність таких основних підходів, як: компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований, системний та комплексний.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей професійної підготовки майбутніх конструкторів-автомобілістів.

Ефективним засобом адаптації людини до сучасного життя є освіта як організований педагогічний процес пізнання, розвитку, спілкування і творчості. Інноваційна освіта орієнтована на майбутнє й пов'язана з підготовкою студентів до використання методів прогнозування, моделювання, проектування в житті та професійній діяльності, самостійного підходу до наукової, виробничої, технічної проблеми, формування вміння глибоко розуміти, мислити, фахово діяти. Підготовка майбутніх фахівців до виконання посадових обов'язків – складна і комплексна проблема, успішне вирішення якої залежить від скоординованості зусиль педагогічних працівників [1]. Враховуючи специфіку професійної підготовки майбутніх конструкторів автомобілістів у коледжі та особливостей змісту їх професійної підготовки, можна сформулювати визначення основних понять діяльнісного підходу до означеної навчальної діяльності. Мету діяльності розглядаємо як передбачуваний результат засвоєння змісту дисциплін циклу теоретичної та практичної підготовки у вигляді засвоєних знань, вмінь та навичок. Потребу – як відображення особистості студента в умовах, які задовольняють професійний розвиток майбутнього техника-механіка. Мотивом діяльності виступає психічне явище, яке спонукає до навчальної діяльності у процесі професійної підготовки. Спосіб діяльності окреслюємо як сукупність наявних у студента знань з різноманітних дисциплін, засвоєних як у процесі їх вивчення, так і в процесі проходження різних типів виробничих практик. Результатом діяльності виступає новоутворення в

структурі технічних знань, досвідом техніко-технологічної діяльності, а також формування особистісних якостей, притаманних майбутньому конструктору автомобілів, тобто математичного складу розуму, просторової уяви, технічного мислення, творчого потенціалу та ін. Предметом навчальної діяльності є зміст дисциплін теоретичної та практичної підготовки. Умови діяльності – навчальний процес у коледжі, а продукт діяльності є формування технічної компетентності. Застосування діяльнісного підходу до формування технічної компетентності під час підготовки в коледжі також реалізується на основі поетапного формування розумових дій [2, с. 132]. Дії, за теорією поетапної розумової діяльності, можуть бути матеріалізованими, мовними і розумовими. У процесі вивчення спеціальних дисциплін використовуються всі три види дій. Матеріалізовані дії – це дії з схемами, таблицями, комп'ютерними програмами, моделями, інструментами та іншими знаковими системами. Мовні дії виявляють себе в обговоренні того чи іншого навчального матеріалу з викладачем чи без нього. А розумові дії реалізуються як представлення об'єкта вивчення у вигляді автомобільної техніки, обладнання, устаткування і т. п.

Особливістю діяльності майбутнього конструктора-автомобіліста є, насамперед, виконання техніко-технологічних функцій. З цією метою необхідно у процесі професійної підготовки у коледжі засвоїти конструкції приладів, інструментів, пристосувань, отримати навички створення технологічних карт і функціональних схем технологічних процесів, а також здійснювати техніко-економічну оцінку результатів своєї діяльності. Підготовка в коледжі спрямована на формування цілісної системи технічних знань й умінь, сприяє глибокому розумінню процесів, що відбуваються в галузі технологій сучасного сільськогосподарського виробництва, а також є основою формування творчого технічного мислення майбутніх фахівців. Зміст лекцій будується на інтеграційній основі, принципах системного підходу в навчанні та дозволяє студентам замість розрізнених, дискретних технічних відомостей отримувати зв'язану воедино струнку систему знань, де чітко виявляється взаємозв'язок дисциплін, які вивчались на попередніх курсах. Досліджуючи питання формування технічної компетентності конструкторів автомобілістів, нами було виокремлено основні завдання їх професійної підготовки, а саме: засвоєння цілісної системи техніко-технологічних знань, необхідних для компетентного проведення занять, а також організація гурткової роботи; формування технічного мислення; отримання умінь і навичок технічного нагляду за устаткуванням, обладнанням, агрегатами; розвиток творчих здібностей студентської молоді, навичок використовувати отримані знання для вирішення нових технологічних завдань. Системний підхід при підготовці майбутніх конструкторів автомобілістів дозволяє сформулювати наступні знання: наукові основи техніки, закономірності будови й принципу дії технічних пристроїв, основи проектування й конструювання технічних об'єктів, структуру сучасного виробництва й особливості його функціонування, основи графічної грамотності, основи технічних вимірів, технологію обробки різних матеріалів і з'єднання деталей, основи інженерно-технічного забезпечення безпечної праці; уміння: аналізувати структуру, будову й принцип роботи технічних пристроїв, забезпечувати експлуатацію й обслуговування матеріальної бази, виконувати найпростіші проектні й конструкторські розрахунки, користуватися відповідними вимірювальними інструментами й приладами; творчо мислити, знаходити нові, альтернативні рішення технічних завдань, користуватися науково-технічною документацією, розробляти й виготовляти демонстраційний методичний матеріал з технічних дисциплін (зразки, моделі, плакати) [3]. Саме такі складові визначають сутність технічної компетентності майбутніх фахівців з автомобільного конструювання. Перерахований комплекс знань та умінь повинен формуватися завдяки вивченню фундаментальних і спеціальних дисциплін та спрямовувати їхнє змістовне наповнення.

У процесі фахової підготовки майбутніх фахівців з конструювання автомобілів варто звернути увагу на поглиблене дослідження таких тем як: класифікація автомобілів; загальна будова автомобіля; класифікація двигунів, їх загальна будова, основні параметри; робочі цикли, індикаторні діаграми, показники роботи ДВЗ; багатоциліндрові двигуни;

кривошипно-шатунний механізм; газорозподільчий механізм, система охолодження. Доцільно приділити увагу поглибленому самостійному дослідженні як система живлення бензинових двигунів; система живлення двигунів від газобалонної установки; система живлення дизелів; система запалення та електричного пуску двигунів та перспективи розвитку двигунів; тягова та гальмівна динаміка автомобіля, паливна економічність автомобіля та типи трансмісії автомобілів; коробки передач автомобілів, та ведучі мости: головні передачі, диференціал, приводи ведучих коліс, балки мостів тощо. Таким чином, опанувавши знаннями з зазначених напрямів, майбутній фахівець з конструювання автомобілів буде вміти:

1. використовувати розрахунки основних параметрів і систем автомобіля їх параметри;
2. розробляти складальні та робочі креслення механізмів;
3. виконувати складально-розкладальні операції, регулювання механізмів та систем;
4. працювати самостійно з навчальною, додатковою, довідковою, періодичною літературою з метою розширення професійних знань;
5. творчо використовувати набуті знання та вміння в курсовому, дипломному проекті та подальшій професійній діяльності.

Висновки. Отже, застосування системного підходу надає можливість визначити та вивчити компоненти системи та відповідні зв'язки між ними, досліджувати основні фактори впливу на формування технічної компетентності фахівців з конструювання автомобілів, оцінювати місце системи як підсистеми у мегасистемі підготовки фахівців в професійних навчальних закладах, вивчити процес управління системою, проектувати систему з більш оптимальним і ефективним функціонуванням, запроваджувати навчально-методичне забезпечення процесу формування технічної компетентності фахівців з конструювання автомобілів в практику діяльності коледжів.

Література

1. Артюх С. Один із шляхів суттєвого підвищення ефективності системи вищої освіти України / С. Артюх, О. Лазуренко, К. Махотіло // Вища школа. – 2012. – № 11. – С. 44–48.
2. Гальперин П. Я. Введение в психологию : учебное пособие для вузов / П. Я. Гальперин. – М. : Книжный дом «Университет», 1999. – 332 с.
3. Стаднійчук І. П. Обґрунтування специфіки професійної підготовки майбутніх техніків-механіків в умовах коледжу / І. П. Стаднійчук, С. О. Кубіцький // Вісник національного університету оборони України : зб. наук. пр. ; [гол. ред. В. В. Стасюк]. – Київ : НУОУ, 2012. – Вип. № 6 (31) – С. 155–161.

Кузнецова І. А., ст. викладач

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ЗМІНИ У СТАНІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Постановка проблеми. Освіта є могутнім знаряддям перетворення суспільства. Гуманізація – одне із найголовніших завдань реформування сучасної освіти. Гуманізація спрямована на розкриття індивідуальних характеристик та творчого потенціалу людини. Основною метою освіти має бути не просто передання певних знань та норм, а формування активної особистості, яка прагне до розвитку, творчості. Для реалізації цієї мети педагогічний процес необхідно організувати таким чином, щоб кожний із тих, хто навчається, міг би стати суб'єктом власного розвитку.

Для покращення якості підготовки майбутніх фахівців необхідна ефективна організація та управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, спрямованої на засвоєння системи знань, вмінь і навиків, оволодіння досвідом творчої діяльності. У той же

час для забезпечення якісної підготовки фахівців потрібний контроль навчальної роботи студентів. Протягом усієї навчально-пізнавальної діяльності важливо дотримуватися принципу гуманізму, але при здійсненні контролю знань ця ідея набуває провідного значення. Розглянемо, які психофізіологічні зміни відбуваються в організмі студентів під час контролю знань, а саме під час іспиту. Ці знання мають спонукати викладача створити сприятливу атмосферу на екзамені для повнішого розкриття студентом свого потенціалу.

Основний зміст. Спеціальні дослідження, які проводили фізіологи та психологи (Лурія О. Р., Леонтьєв О. М., Щербатих Ю. В. та ін.), вказують, що передекзаменаційна й екзаменаційна ситуації вчиняють сильний вплив на стан організму і психіки студентів. Психологи однотайно відносять екзамен до розряду стресорів, тобто факторів, які вчиняють на людину сильний психологічний тиск і ускладнюють функціонування психіки.

Головною причиною передекзаменаційного та екзаменаційного стресу являється невизначеність уявлень про результати майбутньої діяльності. В основі цієї невизначеності лежить те, що студент не знає стиля екзаменатора, атмосфери іспиту, який білет йому випаде, які додаткові питання та у якій кількості йому будуть задані, чи зможе екзаменатор об'єктивно оцінити його знання, чи не завадять цьому будь-які побічні обставини. У студента немає гарантії, що його правильно зрозуміють, що його праця буде вірно оцінена, бо екзаменатор повинен по «відривку» знань визначити загальний рівень його підготовленості. Крім того, хвилювання може завадити студенту продемонструвати усі свої знання й уміння на іспиті. Усі ці фактори у більшості випадків викликають гостре почуття невпевненості, занепокоєння, тривоги, іноді навіть страху, тобто цілий комплекс негативних емоцій.

Одне з найперших досліджень впливу іспиту на психічні та фізіологічні показники стану організму студентів було проведено радянськими психологами О. Р. Лурією та О. М. Леонтьєвим ще у 1929 році. Вивчення змін серцево-судинних ритмів, порушень функцій залоз внутрішньої секреції, змін складу крові студентів під час іспиту привело науковців до висновку, що чим ближче до іспиту і чим відповідальніше відноситься до іспиту людина, – тим сильніше діють на мозок фізіологічні травми. Автори відмічають, що якщо студент фізично і психологічно здоровий, добре підготовлений, на екзамені панує доброзичлива атмосфера, то наслідки цих травм пом'якшуються, але вони в тій чи іншій мірі є завжди.

Лурія О. Р. і Леонтьєв О. М. відмічають, що під час іспиту процеси мислення у студента протікають повільніше, ніж зазвичай, більш порушено, дезорганізовано. Крім того, спостереження вказали, що екзамен виявляє свій негативний вплив не лише в момент своєї прямої дії, але зберігає його ще довгий час потому. В окремих випадках негативні наслідки «екзаменаційної контузії», як називали це явище автори, спостерігалися навіть через 3 місяці після завершення екзаменаційної сесії [2].

Це дослідження через багато років продовжив Ю. В. Щербатих, результати якого виклав у своїй докторській дисертації «Вегетативні прояви екзаменаційного стресу» (2001 р.). Автор зазначає, що екзаменаційний стрес займає одне з перших місць серед причин, що викликають психічну напругу у студентів. Іспит може стати пусковим механізмом реактивної депресії. Екзаменаційний стрес негативно впливає на нервову, серцево-судинну, імунну систему. Під час екзаменаційної сесії у студентів виявляються порушення вегетативної регуляції серцево-судинної системи, котре проявляється у підвищенні частоти серцевих скорочень, підвищенні артеріального тиску, зростанні рівня м'язової і психоемоційної напруги. Після іспиту фізіологічні показники не одразу повертаються до норми, зазвичай, необхідно декілька днів для того, щоб параметри артеріального тиску повернулися до вихідних показників. До того, екзаменаційний стрес у поєднанні з вживанням кофеїну, може привести до стійкого підвищення артеріального тиску у студентів [1].

Викладачу необхідно знати, що рівень екзаменаційного стресу студентів не залишається однаковим на протязі всього іспиту. Свого максимального значення він досягає

у той час, коли здійснюється мовний контакт з викладачем. До того ж, тут спостерігається три стресових піки: під час отримання екзаменаційного білета; коли студент починає відповідати; коли викладач приймає рішення, яку оцінку виставити. У ці моменти фізіологічні зміни в організмі більшості студентів досягають своїх максимальних значень. Отже, саме в ці періоди екзаменатор повинен проявляти максимум такту, доброзичливості до студенту, щоб по можливості «погасити» стресові спалахи, звести їх до мінімуму.

Звичайно, екзаменаційний стрес не завжди носить негативний характер. У певних ситуаціях психологічна напруга може мати стимулюючий вплив, допомагає студенту мобілізувати свої знання для вирішення поставлених завдань. Тому викладачу необхідно знати індивідуальні особливості студентів і методи корекції рівня екзаменаційного стресу.

Висновки. В основі екзаменаційного стресу лежать негативні емоції та фізіологічні зміни. Негативний вплив екзаменаційної ситуації особливо позначається на студентах, для яких тривожність являється стійким складовим компонентом структури їх особистості. Облік індивідуальних психологічних особливостей студентів у процесі екзамену являється важливим резервом підвищення їх успішності, збереження здоров'я студентів. Психологічна атмосфера іспиту або сприяє, або перешкоджає об'єктивній оцінці знань студентів, і, одночасно, або знижує рівень нервового напруження, або підвищує його. Створення оптимальної психологічної атмосфери екзамену, а також правильна структура педагогічного спілкування, не лише дозволяють об'єктивно оцінити знання, але й формують у майбутнього фахівця принципи та навички роботи з людьми.

Література

1. Кринчик Е. П. Экзамен и психика: восемьдесят лет спустя / Е. П. Кринчик // Психология в вузе. – 2009. – № 2. – С. 29–39.
2. Психолого-педагогические вопросы экзамена в высшей школе: метод. рек. в помощь преподавателю ; сост. Э. Л. Щербаков. – Краснодар : КПИ, 1984. – 57 с.

Лосієвська О. Г., к. психол. н., доц.
Москович І. М., магістрант
Гуртова О. А., студентка

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Сєверодонецьк)

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, зростання ролі інформаційного впливу на економіку, розвитку науки і техніки людина змушена постійно вчитися новому, адаптуватися до змін і приймати рішення в нестандартних ситуаціях.

Сьогодні наша система освіти потребує освітніх технологій, що реалізують зв'язок навчання з реальною дійсністю і формують активну, самостійну позицію студентів. Соціальні процеси, що відбуваються в молодіжному середовищі, стають предметом свідомої, цілеспрямованої, науково обґрунтованої діяльності. Сформована протягом багатьох років практика навчання у вищому навчальному закладі свідчить про те, що застосування в освітньому процесі традиційних технологій не забезпечує формування професійних компетенцій студентів.

Дуже актуальною є проблема визначення професійних компетенцій, які необхідні для життя в ХХІ столітті. Перелік конкретних якостей, якими потрібно володіти, щоб залишатися компетентним в нових економічних, соціальних і культурних умовах, відрізняється від раніше наданих вимог до студентів, але основні пункти залишаються загальними. Експертна група всесвітнього економічного форуму у 2016 році розробила та рекомендувала до впровадження наступні великі групи компетенцій: базові компетенції (вміння використовувати наукові знання, працювати з цифровими технологіями та

інформацією, управляти власними фінансами і жити в цивілізованому суспільстві); професійні компетенції (критичне мислення, креативність, спілкування і співробітництво); особистісні компетенції (допитливість, ініціативність, наполегливість, гнучкість, лідерські якості, повагу до інших суспільств і культур).

У зв'язку з цим, виникла потреба в перебудові освітнього процесу і вибору таких педагогічних технологій, які б забезпечили формування професійних компетенцій та суб'єктної позиції студента у вирішенні завдань з різноманітної проблематики. Однією з таких технологій є проектна діяльність. Проектна технологія навчання як форма самостійної роботи студентів привертає все більшу увагу викладачів. Працюючи над проектом, студенти використовують інтерактивні технології, розвивають творче та критичне мислення. У студентів формуються вміння працювати з різними джерелами інформації, аналізувати та систематизувати, працювати в групах [3].

Основний зміст. Соціальне проектування – це спосіб вираження ідеї поліпшення соціального середовища мовою конкретних цілей, завдань, заходів і дій по їх досягненню, а також опис необхідних ресурсів для практичної реалізації задуму і конкретних термінів втілення описуваної мети.

Головна відмінність соціального проектування в тому, що це є унікальним продуктом, створеним для вирішення конкретної соціальної проблеми. Це може бути проблема, притаманна тільки конкретному закладу, вулиці, місту або всієї країні.

Соціальне проектування використовується як один з компонентів цілеспрямованої діяльності, коли розробляються різні варіанти вирішення нових соціальних проблем. Воно застосовується також при підготовці соціальних планів і програм з регулювання процесів і явищ, які раніше не мали потреби в детальному опрацюванні та управлінні [2].

Соціальне проектування – це новітня технологія соціального виховання студентів в освітніх установах [1]. Головний психолого-педагогічний зміст цієї технології у створенні умов для набуття соціального досвіду в процесі професіоналізації особистості. Саме соціальне проектування дозволяє студентам вирішувати основні завдання соціалізації, такі як: формувати свою «Я-концепцію», світогляд, встановлювати нові способи соціальної взаємодії з навколишнім середовищем.

За допомогою соціального проектування у студентів підвищується загальний рівень культури за рахунок отримання додаткової інформації, формуються соціально-особистісні компетенції та вдосконалюються корисні соціальні навички і уміння (планування майбутньої діяльності, розрахунок необхідних ресурсів, аналіз результатів і остаточних підсумків, тощо), закріплюються навички командної роботи [1]. Також соціальне проектування сприяє реалізації здібностей студентів, прояву лідерських якостей, здатності встановлювати зв'язки між знаннями і ситуаціями, визначати дії для вирішення проблем.

Проектна діяльність – це інструмент розвитку індивідуальності студента. Робота над проектом дозволяє відчувати студентам, значущість своєї діяльності, підвищити їх соціальний статус, відкрити нові можливості.

Для формування особистості компетентного фахівця, який буде відповідати умовам сучасності та володіти необхідним набором професійних компетенцій, не достатньо самих теоретичних знань. Компетентність – це знання і вміння, помножені на практику їх застосування [3]. Саме розробка і реалізація соціального проекту створюють необхідні умови не тільки для придбання необхідних в житті знань і умінь, а й для їх практичного застосування, обговорення, вдосконалення і закріплення. Інформаційна і комунікативні компетентності, вміння аналізувати і вирішувати проблеми, знаходити виграшні рішення в ситуації з високим ступенем невизначеності, вміння грамотно ставити цілі і з успіхом їх досягати, розвиток творчих здібностей, відпрацьовані навички ефективної співпраці – все це розвивається і вдосконалюється в процесі розробки та впровадження соціального проекту. Саме цей досвід створює базу для адекватної відповіді на виклики сучасного життя і дозволяє студентам успішно адаптуватися до нових соціально – економічних умов сучасності.

Висновки. Соціальне проектування сприяє формуванню професійно значущих компетенцій в процесі розробки проекту. Проектна діяльність відіграє важливу роль у набутті професійного досвіду, у формуванні активної життєвої позиції та позитивних цінностей. Проектна технологія орієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток волі, винахідливості та цілеспрямованості; сприяє створенню у студентів позитивної мотивації, оскільки зацікавлює і сама пошукова робота і отримані результати. Працюючи над проектом студент вчиться не просто запам'ятовувати знання, а й відтворювати їх на практиці. Таким чином соціальне проектування дозволяє сформувати професійні компетенції та адаптувати у професійну діяльність сучасного конкурентоспроможного спеціаліста – випускника вищого навчального закладу.

Література

1. Ковалёва В. А. Социальный проект в образовательном учреждении / В. А. Ковалёва, Н. Б. Тимофеева // Международный студенческий научный вестник. – 2017. – № 5. – С. 36–41.
2. Почепцов Г. Г. Глобальні проекти: конструювання майбутнього / Г. Г. Почепцов. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2009. – 212 с.
3. Осмоловський А. Від навчального проекту до соціальної самореалізації особистості / А. Осмоловський, Л. Василенко // Шлях освіти. – 2000. – № 2. – С. 14–19.

Мерзлякова О. Л. к. психол. н.

Інститут післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ УЧИТЕЛЯ ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Що значить мислити критично? Це, просте на перший погляд питання, викликає безліч відповідей у вчительській аудиторії і не менш широкий діапазон персональних ставлень – від позитивного захоплення до підозрілого відторгнення. Попри сформовану (і не завжди критичну) думку вчителів-практиків, критичне мислення стає реальністю сучасних освітніх налаштувань, певним трендом її орієнтирів.

Критичність мислення – це намагання все аналізувати, оцінювати, не приймати на віру; вміння правильно, об'єктивно оцінювати власні дії, здатність виявляти та визначати власні помилки; піддавати критичному розгляду пропозиції й судження інших людей. Якщо дуже коротко – критичне мислення є виправданим скепсисом в ситуаціях з підвищеним інформаційним ризиком.

Основний зміст. Що стосується формування культури критичного мислення – цей напрям вже понад 30 років активно опрацьовується західними колегами у форматі психолого-педагогічного руху за розвиток критичності мислення. Зазначений рух має дві форми соціальної реалізації – шкільну та університетську. Шкільна форма знайшла відображення на теренах вітчизняної педагогіки і відома як проект «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» [1]. Для нас є близькими головні тези, які обґрунтовують доцільність запровадження названого курсу [1, 5-11]: у відкритому та демократичному суспільстві вміння критично мислити є визначальним; критичне мислення – це складний ментальний процес, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення; критичне мислення можливе у будь-якому віці; знання мають цінність лише тоді, коли вони використовуються та усвідомлюються концептуально; майбутнє відкрите для тих, хто критично перевіряє інформацію та вибудовує власні реалії, тощо.

Університетський варіант опрацювання напряму розвитку критичності мислення представлено у праці Діани Халперн [2]. Дослідниця трактує критичне мислення як застосування когнітивних технік або стратегій, які підвищують ймовірність одержання

бажаного результату. За думкою Д. Халперн, критичне мислення означає не негативність суджень і критику, а розумний розгляд різноманітності підходів і філософій для винесення обґрунтованих суджень і рішень, тобто «критичне» певною мірою означає «аналітичне» мислення [2, 22].

Розгляд Д. Халперн критичного мислення як такого, що відрізняється контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю повністю узгоджується з підходами до розвитку мислення, запропонованими у Delphi Report [3]. Ця доповідь була підготовлена та опублікована Американською філософською асоціацією, в ній були зазначені головні характеристики, зміст та спрямованість досліджень розвитку критичного мислення (КМ). Так, за думкою експертів, КМ містить когнітивні навички з: 1) інтерпретації, 2) аналізу; 3) оцінки; 4) формулювання висновків; 5) пояснення; 6) саморегуляції [4].

Інтерпретація. Перш, ніж осмислювати (критично осмислювати) предмет розгляду, необхідно сформулювати власне бачення, розуміння цього предмету. Іншими словами, необхідно інтерпретувати поняття, факти, події, тощо. Інтерпретація містить такі складові: категоризація, тобто про що мова; декодування, або перепроверка смислів; значення (смысл); прояснення смислу.

Пропонуємо авторську інтерпретацію концепції розвитку критичного мислення вчителя на базі компонентів КМ згідно Delphi Report.

Шляхи розвитку критичного мислення вчителя

<p>Інтерпретація Категоризація - про що мова Декодування – перепроверка смислів Значення , смысл</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Уважно ставтесь до інтерпретацій - своїх та чужих • Інтерпретація багатоваріантна до нескінченності
<p>Аналіз. Аналітична оцінка Перевірка ідей Виявлення аргументів Аналітична оцінка тверджень та аргументів</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Використовуйте «метод запитань», або Сократівський метод • Персональна допитливість та наполегливість у розумовому дослідженні мислення.
<p>Оцінка, умовивід. Перевірка та уточнення фактичних даних Пропозиція альтернатив Побудова висновків</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Зважена , зрозуміла оцінка, узгоджена з ясною та відкритою для обговорення моделлю ситуації , явища • Схематизація , моделювання є окремим інструментом критичного мислення
<p>Пояснення Формулювання результатів Обґрунтування методології Пред'явлення аргументу</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Формулюйте власне бачення • Пояснення, або презентація є структурованим та обґрунтованим баченням, розумінням феномену.
<p>Саморегуляція. Критерії Самоперевірка Самокорекція</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Не можеш змінити ситуацію - зміни своє ставлення до неї • Критичне осмислення не тільки зовнішньої ситуації, а й власного її сприйняття, реагування, поведінки

Аналіз та умовивід. Аналіз передбачає виокремлення із змісту загальної інтерпретації окремих складових та встановлення взаємозв'язків між цими складовими. Складові: дослідження ідей; виявлення аргументів; аналіз аргументів. *Головні етапи* побудови аналітичного дослідження:

1) Виокремлення певних ключових компонентів загальної інтерпретації за допомогою «методу запитань» (Сократівського методу).

2) Побудова системи взаємозв'язків між цими компонентами.

3) Моделювання ситуації за допомогою наочної схеми.

Оцінка, умовивід. Цей етап передбачає оцінювання побудованої внаслідок аналізу моделі ситуації стосовно реальних задач та бажаних результатів. Етап містить наступні складові: оцінка тверджень; оцінка аргументів; перевірка та уточнення фактичних даних; пропонування альтернатив; побудова висновків.

Пояснення. Ця складова критичного мислення передбачає вміння презентувати зроблені на базі попереднього аналізу та оцінки висновки та умовивіди. Пояснення передбачає Формулювання (викладення) результатів та пояснення використаної методології. *Пояснення, або презентація,* відрізняється від інтерпретації тим, що перша містить поверхове, некритичне, асоціативне розуміння ситуації. Друга є результатом включення КМ, і є більш структурованим та обґрунтованим баченням, розумінням того самого феномену.

Саморегуляція. Цей етап передбачає регуляцію власної поведінки у відповідності до усвідомлених на попередніх етапах персональних смислів та цінностей, певних цілей діяльності та обраних стратегій їх досягнення. Тобто, діють ті саме питання, що були застосовані у опитувальнику вчительських налаштувань – *чому, куди, як та що*. Для якісної саморегуляції необхідно мати чіткі критерії досягнення бажаного результату. Такі критерії дозволяють своєчасно відкоригувати поведінку, якщо немає очікуваних ефектів. Найбільш відомі в педагогічному середовищі різноманітні технології проектування діяльності. Такий технологічний підхід можна застосувати не тільки для проектування навчального процесу, але й для само проектування.

Література

1. Стіл Д. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів» / С. Джінні, М. Курт, Т. Чарльз ; НМЦ розвитку критичного та образного мислення «Інтелект». – К. : Міленіум, 2001. – Посіб. 1-2 – 104 с. ; Посіб. 3-4. – 162 с.

2. Халперн Д. Психологія критичного мислення / Д. Халперн. – СПб. : Питер, 2000. – 503 с.

3. Критическое мышление: отчёт об экспертном консенсусе в отношении образовательного оценивания и обучения: Дельфи-доклад [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://evolkov.net/critic.think/basics/delphi.report.html>

4. VALUE Rubrics // Association of American Colleges & Universities. A Voice And A Force For Liberal Education In The 21st Century. – [electronic recourse]. – access: <https://www.aacu.org/value-rubrics> (English)

Москалик Г. Ф., д. ф. н., проф.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
Департамент освіти виконкому Кременчуцької міської ради

Kozubska A. prof. WSG

prorektor ds Kształcenia, Polska, Bydgoszcz

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СТ. 23 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ» В ДОТРИМАННІ АВТОНОМНИХ ПРАВ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Забезпечення виконання Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII є обов'язковим для виконання всіма громадянами, державними

органами, посадовими особами та закладами освіти незалежно від форм власності, підпорядкування та рівня акредитації на території України.

Крім того, невиконання норм законодавства про освіту тягне за собою різні види відповідальності.

Новий Закон України «Про освіту» створив нові можливості кожному закладу освіти України для самореалізації, створення власного стилю функціонування, розширенню можливостей закладу та розширенню його автономії.

Стаття 23 цього Закону визначає, що «Держава гарантує академічну, організаційну, фінансову і кадрову автономію закладів освіти» [1].

Але, разом з тим, п. 2 ст. 23 цього Закону визначає: «Обсяг автономії закладів освіти визначається цим Законом, спеціальними законами та установчими документами закладу освіти» [1].

Основний зміст. Ці обставини вказують на тимчасовий законодавчо – нормативний вакуум у визначенні автономії закладів освіти. Зокрема, і сам Закон України «Про освіту» має низку неузгодженостей і протиріч, які потребують додаткових роз'яснень та узгодженостей.

Так, зокрема, стаття 24 цього Закону у п. 2 визначає: «Управління закладом освіти в межах повноважень, визначених законами та установчими документами цього закладу, здійснюють: засновник (засновники); керівник закладу освіти; колегіальний орган управління закладу освіти; колегіальний орган громадського самоврядування; інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти» [1].

Стаття 25 Закону України «Про освіту» до прав і обов'язки засновника закладу освіти у п.2 тільки щодо контрольних функцій закладу визначає 3 з них:

- здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю закладу освіти;
- здійснює контроль за дотриманням установчих документів закладу освіти;
- здійснює контроль за недопущенням привілеїв чи обмежень (дискримінації) за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Щодо першого пункту контролю за діяльністю закладу освіти, то контроль за фінансово-господарською діяльністю закладу освіти є цілком зрозумілий з погляду на функції засновника та власника, які, вкладаючи свої фінансові та майнові ресурси, мають повне право контролю за їх використанням.

Щодо третього пункту контролю, то тут позиція законодавця цілком зрозуміла: заклад освіти має стояти завжди на сторожі загальнолюдських цінностей, а законодавство України повинно відповідати вимогам міжнародного законодавства і приводитися до його норм.

Дискусійним є норма другого пункту контролю який віднесений до прав і обов'язків засновника закладу освіти в питаннях здійснення контролю за дотриманням установчих документів закладу освіти.

Отже, контроль за дотриманням установчих документів закладу освіти є, по своїй суті різносторонній, різноплановий та багатоваріантний контроль за діяльністю закладу з боку засновника.

Пунктом 2 статті 67 Закону України «Про освіту» визначає повноваження Центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальних органів:

- проводять інституційний аудит закладів освіти;
- у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють державний нагляд (контроль) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства [1].

Висновки. Отже, виникає цілком закономірне питання про невизначеність та нерегульованість законодавства в питаннях розмежування повноважень засновника (уповноваженого органу – органу управління освітою) та Центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальних органів. Саме нерегульованість

цього питання породжує перебирання функцій одного органу іншим, відсутність належного контролю, що, знову ж таки, веде до порушення чинного законодавства про освіту.

Пропонуємо:

1. Міністерству освіти і науки України терміново передбачити нормативними актами питання контролю за діяльністю закладів освіти, чітко розмежувавши функції між засновником, уповноваженим органом, органами управління освітою та Центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальними органами.

2. Підзаконними актами передбачити порядок контролю, види, періодичність, заходи впливу, відповідальність тощо, не порушуючи ст. 23 Закону України «Про освіту» щодо автономії закладів освіти.

Література

1. Про освіту: закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page2>

Мурчкова М. М., викладач

Коледж Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІТ – ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Постановка проблеми. Сучасний етап суспільного розвитку, що характеризується глобальною інформатизацією, безперервною зміною технологій, процесами прискореної автоматизації всіх галузей проектування, виробництва і управління, значно підвищує вимоги до підготовки випускників ВНЗ. У Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття відмічається, що «вища освіта повинна вносити більш активний внесок в розвиток всієї системи освіти, зокрема, шляхом удосконалення педагогічної освіти, розробки навчальних програм та досліджень в цій області» [1].

Основний зміст. В даний час інформаційно-комп'ютерні технології є одними з найважливіших факторів, що визначають інтенсивний і якісний розвиток системи освіти в Україні.

Під інформаційною технологією розуміється процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки і передачі даних (первинної інформації) для отримання інформації нової якості про стан об'єкту, процесу або явища (інформаційного продукту).

В останні роки термін «інформаційні технології» часто виступає синонімом терміна «комп'ютерні технології», тому що всі інформаційні технології в даний час так чи інакше пов'язані із застосуванням комп'ютера. Проте, термін «інформаційні технології» набагато ширше і включає в себе «комп'ютерні технології» в якості складової. При цьому, інформаційні технології, засновані на використанні сучасних комп'ютерних та мережевих засобів, утворюють термін «сучасні інформаційні технології».

Роберт І. В. під засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій розуміє програмні, програмно-апаратні та технічні засоби, а також прилади, що функціонують на базі мікропроцесорної, обчислювальної техніки, а також сучасних засобів і систем трансляції інформації, інформаційного обміну, що забезпечують операції зі збирання, продукування, накопичення, зберігання, обробки, передачі інформації і можливість доступу до інформаційних ресурсів комп'ютерних мереж (у тому числі глобальних).

До засобів сучасних інформаційних і комунікаційних технологій відносяться ЕОМ, ПЕОМ, комплекти термінального обладнання для ЕОМ усіх класів, локальні обчислювальні мережі, пристрої введення-виведення інформації, засоби введення і маніпулювання текстовою та графічною інформацією, засоби архівного зберігання великих обсягів інформації та інше периферійне устаткування сучасних ЕОМ, пристрої для перетворення даних з графічної або звукової форми подання даних в цифрову і назад; засоби і пристрої маніпулювання

аудіовізуальною інформацією; системи штучного інтелекту; системи машинної графіки, програмні комплекси (мови програмування, транслятори, компілятори, операційні системи, пакети прикладних програм та ін.) та ін.; сучасні засоби зв'язку, щоб забезпечити інформаційну взаємодію користувачів як на локальному рівні (наприклад, в рамках однієї організації або декількох організацій), так і глобальному (в рамках всесвітнього інформаційної середовища) [2].

Завдяки наявності таких засобів сучасних інформаційних і комунікаційних технологій можна реалізувати наступні програмні засоби навчального призначення, які найбільш широко використовуються сьогодні в системі освіти:

- навчальні програми – це специфічні навчальні посібники, призначені для самостійної роботи учнів або студентів. Вони повинні сприяти максимальній активізації учнів, індивідуалізуючи їх роботу і надаючи їм можливість самим управляти своєю пізнавальною діяльністю. Навчальні програми є лише частиною всієї системи навчання, отже, вони повинні бути пов'язані з усім навчальним матеріалом, виконуючи свої специфічні функції і відповідати вимогам. Наприклад, Glance (погляд на функцію) – навчальний посібник з основних алгебраїчних функцій, з побудовою їх графіків і дослідженням, знаходженням точок перетину, площі криволінійних фігур, з системою подальшого тестування і оцінювання. Ще одним прикладом є LearnWords – навчальна програма для вивчення іноземної мови (слів, фраз, граматики) на настільному комп'ютері під управлінням операційної системи Windows. З її допомогою можна вивчити англійську, німецьку, французьку, іспанську, італійську, китайську та інші мови;

- електронні підручники – це автоматизована навчальна система, що включає в себе дидактичні, методичні та інформаційно-довідкові матеріали з навчальної дисципліни, а також програмне забезпечення, яке дозволяє комплексно використовувати їх для самостійного отримання та контролю знань (електронний підручник з інформатики, розроблений Сервісно-освітнім центром «Інтершкола», Центром освітніх інформаційних технологій «Новація» (м. Дніпропетровськ); С. Г. Чемеркін, С. Я. Єрмоленко, А. Ю. Пономаренко, В. В. Шляхова Електронний підручник з української мови на українознавчій основі (концепція). Затверджено вченою радою Національного науково-дослідного інституту українознавства МОН України);

- глобальна комп'ютерна мережа Internet і її використання в освітніх цілях. Позитивна можливість сучасних Internet-технологій – можливість використовувати унікальні експериментальні ресурси, розташовані часом на іншому кінці земної кулі: вести спостереження зоряного неба на справжньому телескопі або керувати реактором атомної станції, скористатися для перекладу навчального тексту on-line словником, вибравши його зі списку доступних, препарувати віртуальну жабу, роботи у «віртуальних» on-line – лабораторіях, в яких учні або студенти будуть проводити експерименти на обладнанні, яке розташоване на іншому континенті або в сусідньому будинку. Сьогодні вітчизняними та закордонними дослідниками розроблені віртуальні лабораторії та стенди для самих різних дисциплін – фізики (Віртуальна лабораторія «ВиртуЛаб», Interactive Simulations), хімії («Віртуальна хімічна лабораторія. 10 клас», Virtual Chemistry Laboratory), біології («Віртуальна біологічна лабораторія. 10 клас», Наглядна Біологія), екології (Віртуальна лабораторія. Екологія, Екологічна лабораторія міністерства енергетики США), мікропроцесорної техніки, електротехніки, механіки, охорони праці та ін. як для середніх так і для вищих навчальних закладів освіти;

- дистанційна освіта. Основні принципи дистанційного навчання – це встановлення інтерактивного спілкування між студентом та викладачем без забезпечення їх безпосередньої зустрічі і самостійне освоєння певного масиву знань і навичок за обраним курсом при використанні певних інформаційних технологій [3]. Сьогодні без широкого застосування дистанційного навчання навчальні заклади не можуть перемагати в конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг та забезпечувати підготовку кваліфікованих фахівців на сучасному рівні.

Використання в освітній практиці технологій, пов'язаних з Інтернетом, дозволяє реалізувати принцип безперервної освіти – «навчання впродовж усього життя», перейти від догматичного заучування до діяльнісного та компетентного підходу – підготовки фахівців, здатних в умовах сучасного виробництва вирішувати наявні проблеми в нетривіальних умовах. Інформаційно-комунікаційні технології мають великі можливості для особистісного розвитку людини, розкриття її потенціалу, тому на сучасному етапі значну роль відіграють дистанційні форми та ІТ технології навчання й виховання.

Висновки. Від того як технічно оснащені навчальні заклади електронно-обчислювальною технікою з відповідним периферійним обладнанням, навчальним, демонстраційним обладнанням, що функціонує на базі засобів нових інформаційних технологій, так і від готовності учнів до сприйняття постійно зростаючого потоку інформації, у тому числі і навчальної, докорінно залежить виховання та підготовка підростаючого покоління, яке здатне активно включитися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, пов'язаний з інформатизацією.

Література

1. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры // Вестник высшей школы. – 1999. – № 3. – С. 29–35.
2. Толковый словарь терминов понятийного аппарата информатизации образования ; сост. И. В. Роберт, Т. А. Лавина. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iiorao.ru/iio/pages/fonds/dict/>
3. Гозман Л. Я. Дистанционное обучение на пороге XXI века / Л. Я. Гозман, Е. Б. Шестопап. – Ростов-н/Д. : Мысль, 1999. – 368 с.

Ніколаєнко В. А., магістрант
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Земба Беата Анна, кандидат наук,
Жешувський університет, Польща

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИТУАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. В умовах технологізації та гуманізації освітнього процесу підвищується значення інтерактивних методів навчання, забезпечуючи формування в його учасників інтелектуальних умінь (аналіз, порівняння, абстрагування тощо), критичного мислення, здатність приймати відповідальні рішення, а також відтворювати набуті знання, уміння та навички на практиці.

Основний зміст. Одним із методів реалізації інтерактивного навчання є проблемно-ситуативне навчання, що передбачає занурення студентів у певну ситуацію, де вони можуть знаходити практичне застосування своїх знань. В основі даної методики лежить ситуативне моделювання. Ситуативне моделювання визначається як моделювання конкретних ситуацій, під час взаємодії з якими учасники навчально-виховного процесу засвоюють матеріал, здійснюють вибір і приймають власні рішення. М. Ростока визначає ситуативне моделювання як створення ситуації, наближеної до умов реального виробництва. У такому разі студент, що виконує роль справжнього фахівця, реалізує певні професійні дії (тобто, «грає») [2].

Технологія ситуативного моделювання передбачає використання таких основних методів: рольові ігри, стимуляції, імітації, драматизації.

Рольова гра (інсценування) – складна системна інтерактивна технологія, у процесі застосування якої відбувається рольове ведення заняття, тобто розподіл певного набору ролей, які регламентують діяльність і поведінку суб'єктів навчання [2].

Імітація – процедура з виконання певних простих, відомих дій, які відтворюють, імітують будь-які явища оточуючої дійсності, де учасники імітації реагують на конкретну ситуацію в межах заданої програми, чітко виконуючи інструкцію, наприклад, проводячи дослід [2].

Симуляція – певна версія реальності, створена педагогом ситуація, під час якої студенти копіюють у спрощеному вигляді процедури (імітації), заглиблюючись у проблематику [3].

Драматизація здійснюється засобом сценічної реалізації і передбачає одночасне виконання певних дій суб'єктами навчання щодо опанування нового матеріалу. Ця процедура на початковому етапі може носити характер рольової гри і є одним з найефективніших прийомів активізації пізнавальної діяльності учасників освітнього процесу ВНЗ [1].

Виходячи із вищеперерахованих положень, можемо визначити технологію ситуативного моделювання як певну систему методів, спрямованих не лише на отримання знань та їх запам'ятовування, а й на формування професійних компетенцій шляхом відтворення набутої інформації у процесі розігрування реальної виробничої ситуації.

Застосування інтерактивних технологій, зокрема ситуативного моделювання, висуває певні вимоги до структури занять. Як правило, структура таких занять складається з п'яти елементів: мотивація; оголошення теми та очікуваних навчальних результатів; надання необхідної інформації; презентація ситуації, її аналіз та розв'язання (центральна частина заняття); підбиття підсумків; оцінювання результатів заняття.

Використання технології ситуаційного моделювання у вищій школі обумовлене певними особливостями: віковими новоутвореннями (професійна, особистісна ідентифікація, високий рівень розвитку розумових процесів, становлення професійних інтересів), соціальною ситуацією розвитку та навчально-професійною діяльністю; зіткненням соціального запиту та потребами й інтересами студентів; поєднанням теоретичних знань із практичними вміннями та навичками, прагненням студентів здобути професійний досвід.

Застосування даної технології у вищій школі керується такими вимогами до організації навчально-виховного процесу:

1) явище для імітації, стимуляції або драматизації має відповідати педагогічним принципам (зв'язку теорії та практики, свідомості та активності, емоційності навчання, виховання у процесі навчання, навчання на високому рівні труднощів);

2) змодельована ситуація має відповідати потребам та інтересам студентів та залучати до участі усіх учасників групи (мати колективний характер);

3) продуктивність та ефективність ситуаційного моделювання залежить від попередньо набутих знань, умінь і навичок студентів, глибини та обсягу інформації, що надається педагогом (основної та додаткової), якості спланованого сценарію та розподілу ролей, рефлексивної частини, підбиття підсумків.

Висновки. Технологія ситуаційного моделювання у вищій школі спрямована на ефективне засвоєння теоретичних та практичних компетенцій майбутнього фахівця, нівелюючи розрив між професійними знаннями та практичними вміннями і навичками студентів. Використання означених методів навчання уможливорює інтелектуальний, розумовий, соціальний, морально-психологічний розвиток студентів як творчих і високо адаптивних особистостей, висококваліфікованих майбутніх фахівців.

На сьогодні проблема ситуаційного моделювання потребує розширених розвідок у сфері дослідження та упровадження цілісної, структурованої методики організації даного процесу у вищій школі.

Література

1. Березникова Е. С. Драматизация и инсценирование как средства повышения мотивации учащихся к изучению иностранного языка [Электронный ресурс] / Е. С. Березникова. – Режим доступа : <http://festival.1september.ru/articles/531546/>

2. Ростока М. Л. Технології ситуативного моделювання у викладанні облікових дисциплін у навчальних закладах системи професійної освіти / М. Л. Ростока // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: Звітня науково-практична конференція (26 березня 2015 р., м. Київ) : зб. тез доп. – Київ, 2015 р. – С. 147–149.

3. Шендерук О. Б. Технології ситуативного моделювання. Симуляції або імітаційні ігри [Електронний ресурс] / О. Б. Шендерук, В. А. Пермінова. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/26_SSN_2010/Philologia/71388.doc.htm/

Пелешенко О.В., асистент

Меріуц Т. Ю., магістрант

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк)

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В процесі навчання особистість засвоює наукові основи досліджуваних питань, методи пізнання та методики самостійного засвоєння знань з використанням їх у власному життєвому досвіді. Самоосвітня діяльність визначається як невід’ємна частина системи безперервної освіти. Саме вона є визначальною складовою соціального, економічного, особистісного розвитку, адже в процесі самоосвітньої діяльності людина вдосконалюється, ефективно використовує власні можливості та підвищує рівень якості праці.

Спеціалісти з гнучким, творчим та оригінальним мисленням, які здатні самостійно вирішувати будь-які завдання шляхом самоосвіти своїх професійних навичок, є дуже необхідними для всебічного розвитку країни.

Основний зміст. Самоосвітню діяльність як самостійну, систематичну, спеціально організовану пізнавальну діяльність, завдяки якій актуалізуються й розширюються знання, розвиваються уміння й здібності, заповнюються прогалини у духовному розвитку, розглядали у своїх працях А. Айзенберг, Г. Коджаспірова, О. Щукліна. Також, дослідженням проблем самовиховання та самоосвіти займалися Б. Алякринський, А. Арет, А. Громцева, О. Ковальов, О. Кочетов, М. Рубакін, Л. Рувинський та ін.

Бурлука О. вважає, що самоосвіта – це інформаційно-забезпечувальна діяльність, яка здійснюється шляхом придбання (засвоєння), накопичення, упорядкування, систематизації і відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особистості для здійснення різноманітних видів діяльності [1, с. 9].

Поняття безперервності освіти можна розуміти, як якийсь процес або властивість об’єкта, що характеризується відсутністю проміжків у його протіканні, переході від одного якісного стану в інший, на противагу дискретності. Таким чином, поняття безперервності покликане підсилити значущість поняття освіти та самоосвітньої діяльності, додати йому особливу доцільність, не випадковість, усвідомленість.

Безперервна освіта, так само як і самоосвіта, на індивідуальному рівні здійснюється в рамках соціалізації, адаптації й інтелектуальної самосвідомості людини, тобто:

1) відбувається послідовне засвоєння певної системи цінностей, норм, знань під цілеспрямованим впливом виховних і навчальних впливів і стихійних, спонтанних процесів, що впливають на формування особистості;

2) відбувається поступове формування оптимального алгоритму пізнавальної діяльності індивіда, пристосування внутрішніх потенційних здібностей і мотивів до зовнішніх потреб особистості, змикання теоретичного знання з досвідом його практичного застосування;

3) відбувається становлення менталітету індивіда, тобто формується напрям думок, сукупність розумових навичок, способів оперування інформацією, духовних установок особистості, а також усвідомлене використання власних можливостей до генерування нової

порції знання на основі змикання внутрішнього інформаційного поля індивіда з інформаційним полем співтовариства [2, с. 144].

У своїй статті О. І. Іванова зазначає, що метою самовиховання є самовдосконалення, спрямоване на позитивну зміну якостей, властивостей, відносин, системи поглядів, переконань особистості, а самоосвіти – самовдосконалення спрямоване на оволодіння й поглиблення знань, розширення умінь, навичок пізнавальної діяльності. Для діяльності з самоосвіти потрібен досвід самовиховання, а саме: наявність цілеспрямованості, сили волі, наполегливості, самоконтролю, самоорганізації. Самоосвітня діяльність й самовиховання мають однакові цілі, задачі щодо розвитку творчих сил й здібностей особистості.

Самоосвітня діяльність – це особлива діяльність, яка має власну специфічну структуру, відмінну від структури навчальної діяльності та її самостійних форм тим, що її основні компоненти – мотиви, задачі, способи дії та способи контролю особистість добирає самостійно.

Фахівці з педагогічної психології зазначають, що у самоосвітній діяльності домінують внутрішні (пізнавальні й соціальні) мотиви, оскільки така діяльність завжди є добровільною. Предметом самоосвіти стають інформаційні матеріали, які виходять за межі обов'язкової навчальної програми. Необхідними складовими самоосвіти людини виступають самоконтроль та самоорганізація, життєвий зміст в навчанні та свідоме визначення цілі освіти. Д. Писарев вважав, що «справжня освіта є самоосвіта і, що вона починається тоді, коли людина прощається з усіма школами». Самоосвітня діяльність як психолого-педагогічна і соціальна категорія сприймається як вид пізнавальної діяльності, що характеризується активністю, самостійністю, добровільністю і спрямованістю на вдосконалення розумових сил та здібностей особистості [1, с. 12].

Основні положення теорії самоосвіти особистості зводяться до наступного:

1. Цілеспрямоване формування у людини готовності до самоосвітньої діяльності – одне з основних завдань системи освіти.

2. Виховання, освіта, розвиток і професійна підготовка учнів повинні здійснюватися на основі нерозривного взаємозв'язку навчання з їх самоосвітньою діяльністю, науково-дослідною роботою, участю у вирішенні виробничих завдань.

3. Всі зусилля педагогічного процесу повинні бути спрямовані на підвищення рівня готовності особистості до самоосвіти.

4. У результаті управління самоосвітньою діяльністю в учнів послідовно повинна формуватися потреба користуватися самоосвітою як засобом вирішення соціально значущих завдань і задоволення своїх інтересів:

– забезпечувати високий рівень засвоєння системи узагальнених знань, умінь та навичок по всіх досліджуваних дисциплінах;

– виробляти вміння користуватися найбільш поширеними джерелами інформації, раціонально організувати свою діяльність в процесі самоосвіти.

5. Провідна ланка управління самоосвітньою діяльністю – системна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу.

6. Поступове перетворення цілісного педагогічного процесу в самоосвітній процес. Перетворення, що відбувається на основі підвищення рівня готовності до самоосвіти кожної особистості, – головний напрямок діяльності, націленої на вдосконалення процесу управління самоосвітою в системі додаткової освіти [2, с. 168].

Дослідження самоосвітньої діяльності невід'ємно пов'язано з питанням професійного самовдосконалення. Професійне самовдосконалення – це свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми інтелектуального та соціального розвитку особистості.

Формування інтересу до самоосвітньої діяльності є основним параметром оцінки та життєво необхідним атрибутом людини, орієнтованої на успішний особистісний розвиток та професійне зростання. В цьому відношенні самоосвіта виконує низку функцій, а саме:

- дозволяє розширити свій професійний світогляд;
- виявляє особисті професійні інтереси і можливості індивіда;
- залежно від легкості засвоєння матеріалу визначає придатність людини до тієї чи іншої професії чи спеціальності;
- дозволяє виробити свою методику заняття самоосвітою на період підготовки до майбутньої професійної діяльності;
- здатна підготувати до трудової діяльності за найновішими перспективними професіями тощо [2, с. 258].

При професійній самоосвітній діяльності посилюється почуття відповідальності, зміцнюються мотиви досягнення успіху в роботі, прагнення добре виконувати обов'язки та справжнім спеціалістом своєї справи.

Отже, професійна самоосвіта є важливою складовою, що забезпечує ефективну професійну діяльність та впливає на такі об'єктивні та суб'єктивні показники її ефективності, як: якісні кількісні показники; задоволення професійною діяльністю; зацікавленість професійною діяльністю. При цьому професійна самоосвіта являє собою цілеспрямовану, систематичну діяльність, якою керує сама особистість та є основою професійної діяльності [1, с. 7].

Висновки. На основі вищевикладеного, поняття самоосвіти можна визначити як систему розумового та світоглядного самовиховання. Процес самоосвітньої діяльності триває протягом всього періоду і навчання, і професійної діяльності, що сприяє постійному оновленню особистісних знань відповідно до наукового та технологічного розвитку. Людина, набуваючи нові знання та досвід, формує власний світогляд, переконання. Відбувається естетичне й моральне виховання, що духовно збагачує та розвиває особистість. Також, можна стверджувати, що при швидкому науково-технічному та соціальному розвитку, засобом постійного здобуття та оновлення знань є безперервна освіта. Самоосвітня діяльність виступає її компонентом та явищем, який має вплив на особистісний та професійний розвиток людини.

Література

1. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 17.00.01 / О. В. Бурлука ; Харківська державна академія культури. – Харків, 2005. – 16 с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.

**Поясок Т. Б., д. пед. н., проф.
Олексієнко Л. А., аспірант**

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ АВСТРІЇ

Постановка проблеми. Одним із необхідних етапів професійного становлення майбутніх перекладачів є робоча практика. В навчальних планах підготовки перекладачів в університетах Австрії визначену таку мету практики – підтримка ефективного цілеспрямованого курсу навчання і підготовка до початку професійної кар'єри.

Основними завданнями практики є поглиблення професійних знань іноземної мови та спеціалізованої термінології в контексті обраної професійної галузі бажано в країні, мова якої вивчається; знайомство з професійними вимогами та реальними робочими процесами в різних професійних профілях міжнародної мовної індустрії та спеціалізованого перекладу.

На думку австрійських науковців О. Краузе (Alexandra Krause) та М. Шайдль (Maria Scheidl), практика повинна доповнювати професійну підготовку або наукову освіту, надає

можливість, в тому числі, оперативного оновлювати навчальний процес відповідно до вимог сучасності [1, 2].

Основний зміст. Дослідження змісту навчальних планів підготовки бакалаврів та магістрів з перекладу Інституту перекладознавства Інсбрукського університету імені Леопольда і Франца, Інституту теоретичного та практичного перекладознавства університету імені Карла і Франца м. Грац та Центру перекладознавства (ZTW) Віденського університету, дало змогу виявити, що ними передбачено такі види практики студентів:

- 1) обов'язкова міжнародна практика, яка може проходити у формах спеціалізованої зарубіжної практики (стажування) або навчання за кордоном;
- 2) добровільна зарубіжна практика;
- 3) практика в компаніях, організаціях або установах Австрії. Такий вид практики дозволяється студентам у разі, коли стажування або навчання за кордоном неможливе через сімейні, медичні або соціальні причини.

Стажування – практична підготовка в реальному професійному середовищі на базі підприємств, установ, організацій, компаній, міжнародних корпорацій бажано країни, мова якої обрана студентом для вивчення.

В залежності від запропонованої в навчальних планах комбінації змістових модулів вільного вибору, об'єм практики може становити 2,5 кредитів ECTS (60 годин), 7,5 кредитів ECTS (180 годин) в Інституті перекладознавства Інсбрукського університету імені Леопольда і Франца за фахом «Перекладознавство», 4 кредитами ECTS (100 годин) в Інституті теоретичного та практичного перекладознавства університету імені Карла і Франца м. Грац за фахом «Міжкультурна комунікація». Стажування передбачено проходити при повній зайнятості.

Навчальними планами підготовки магістрів Центру перекладознавства (ZTW) Віденського університету за фахом «Переклад» та Інституту перекладознавства Інсбрукського університету імені Леопольда і Франца для всіх спеціалізацій передбачено закордонну практику (стажування) в об'ємі 10 кредитів ECTS у 3 семестрі.

Стажування магістрів Інституту теоретичного та практичного перекладознавства університету імені Карла і Франца м. Грац складає максимум 12 кредитів ECTS, і розподіляється таким чином: 1 семестр – 4 кредити ECTS обов'язкова закордонна практика (стажування) або навчання за кордоном; 8 кредитів ECTS добровільна закордонна практика – двомісячне стажування за кордоном за рахунок елективних дисциплін (дисциплін вільного вибору).

Стажування буде зараховано, якщо студент працює як співробітник офісу або перекладач державної або приватної компанії, установи, викладач у мовних школах, проходить стажування за програмою ERASMUS (некомерційна програма Європейського союзу по обміну студентами і викладачами між університетами країн членів Євросоюзу). Для зручності студентів на сайтах університетів подано список баз практики, умови її проходження, електронні форми документів, які документально супроводжують практику, даються відповіді на найбільш поширені питання.

Відповідно до §1 Університетського закону (UG) § 17 розділу Навчально-правове положення [16], заплановане стажування повинно бути завершено в державному чи приватному закладі або в компанії; місце практики повинно вибиратися таким чином, щоб виконувана діяльність давала можливість застосовувати і розширювати придбані компетентності; перед проходженням стажування чи добровільної закордонної практики повинна бути розроблена програма практики, визначені обсяг та зміст завдань, які затверджуються не тільки в університеті, а й в установі, де передбачається проходження практики; тривалість, обсяг і зміст виконаної роботи повинні супроводжуватися сертифікатом від установи (місця проходження практики). Після проходження практики студент складає докладний звіт, на підставі якого оцінюються результати проходження практики.

Альтернативою стажування є навчання за кордоном. Навчання за кордоном протягом одного семестру, бажано починаючи з четвертого, рекомендується в рамках університетських програм мобільності студентів. Відповідно до § 78 абз. 5 Університетського закону (UG) [3], курси (навчальні дисципліни), які студент вивчав під час навчання за кордоном, та екзамени за цими дисциплінами повинні бути рівноцінними (еквівалентними) обов'язковому факультативному модулю та екзамену, зазначеному в навчальному плані (у своєму університеті). Крім обов'язкового стажування студенти Інституту теоретичного та практичного перекладознавства університету імені Карла і Франца м. Грац за рахунок модулів за вибором (за навчальним планом – 2, 5, 6 семестри) можуть проходити добровільну зарубіжну практику за кордоном не більше 8 тижнів, що відповідає 12 кредитам ECTS за умови її схвалення компетентними навчальними юридичними органами університету.

Навчальний план підготовки бакалаврів Центру перекладознавства (ZTW) Віденського університету за фахом «Міжкультурна комунікація» із перерахованих видів практики передбачає тільки навчання студентів за кордоном.

Проходження всіх видів практики строго регламентується у розділі Навчально-правове положення Федерального закону про організацію університетів та університетську освіту (Університетський закон) (UG) [3].

Висновки. Робоча практика є логічним продовженням професійної підготовки перекладача в закладах вищої освіти. З одного боку, робоча практика сприяє розвитку й удосконаленню професійних компетенцій студентів, дозволяє перевірити уміння застосовувати набуті знання та навички в реальних умовах професійного середовища, дає змогу студентам об'єктивно оцінити себе як майбутнього професіонала. З іншого боку, практика сприяє вдосконаленню системи підготовки перекладача відповідно до вимог сучасності через впровадження та використання ефективних методів і технологій навчання, є перевіркою компетентності викладачів.

Література

1. Krause A. Praktika im neuen MA-Curriculum „Translation“ am Zentrum für Translationswissenschaft / A. Krause // Universitas Mitteilungsblatt. – 2016. – № 1. – S. 20-22.
2. Scheidl M. Universi-Praktikum – eine Empfehlung und Handlungsanleitung für potenzielle Praktikumsgeberinnen / M. Scheidl // Universitas Mitteilungsblatt. – 2017. – № 3. – S. 7–9.
3. Bundesgesetz über die Organisation der Pädagogischen Hochschulen und ihre Studien (Universitätsgesetz 2002 – UG). – Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Universitätsgesetz 2002). – Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, ausgegeben am 9. August, 2002 – Jg. 2002. – № 120. – pp. 1267–1333.

Поясок Т. Б., д. пед. н., проф.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Попенко Н. В., аспірант

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка проблеми. Соціально-гуманітарні знання у сучасному українському суспільстві набувають великого значення, що викликано особливостями теперішнього етапу розвитку нашої держави. Це зумовлено як політичними змінами, реформуванням вищої освіти, становленням нових соціально-економічних відносин, перетворенням систем цінностей та зміною пріоритетів сучасної молоді до системи української вищої освіти так і зростаючими вимогами світового ринку праці до фахівців нашої країни. Такі тенденції

утверджують необхідність оцінити стан та перспективи соціально-гуманітарної освіти, її роль у житті та професійній кар'єрі фахівця та відповідність сучасним вимогам суспільства та ринку праці. Остання умова є найбільш важливою, оскільки саме низький рівень соціально-гуманітарної компетентності найчастіше не дозволяє значній кількості випускників закладів вищої освіти повноцінно реалізувати себе у професійній діяльності, а також реалізувати свій громадянський потенціал. Значної уваги потребує дослідження відповідності сучасних вимог і професійної підготовки фахівців, магістрів природничих спеціальностей, зокрема, у контексті соціально-гуманітарної складової їхньої освіти. Це викликає необхідність аналізу освітніх програм підготовки магістрів природничого спрямування з точки зору представлення у них соціально-гуманітарних дисциплін.

Основний зміст. Проблема соціально-гуманітарної підготовки магістрів природничих спеціальностей не є новою, але інтерес до неї не спадає про що свідчить значна кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних педагогів присвячених: питанням соціально-гуманітарної підготовки фахівців негуманітарного профілю (О. Горбильова, Е. Лузік, Л. Перевалова, О. Романовський, О. Шевченко); дидактичним аспектам природничої освіти, проблемам взаємодії природничого та гуманітарного знання (М. Архангельська, С. Власова, Л. Зоріна); питанням підготовки магістрів негуманітарного та природничого профілю (Н. Батечко, Н. Мачинська, О. Момот, М. Супрун, Л. Товажнянський); ролі соціально-гуманітарних дисциплін у системі підготовки майбутніх фахівців та сучасним підходам до їх вивчення (Б. Воронкова, М. Добрускін, О. Квасник, П. Коваль, Т. Поясок, І. Таможська); проблемам оптимізації циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті (М. Дебич, Н. Дем'яненко, Н. Двінська, В. Кобченко, Г. Лесик, Г. Онкович); проблемам інтеграції природничих, технічних та гуманітарних дисциплін (О. Вознюк, В. Кузьміченко, В. Наводська).

Професійна підготовка магістрів природничих спеціальностей має за мету сформувані у майбутнього фахівця не лише професійні знання, вміння, навички та компетентності, а й особистісні якості. І значна роль у формуванні особистості майбутнього фахівця природничої галузі належить соціально-гуманітарній складовій його підготовки. Як зазначає у своєму дослідженні Б. Воронкова, на думку вчених, основною метою соціально-гуманітарної підготовки у закладах вищої освіти є розвиток соціально-особистісних компетенцій, що ґрунтуються на фундаментальних гуманітарних знаннях, емоційно-ціннісному й соціально-творчому досвіді та спрямовані на вдосконалення морально-етичних, інтелектуальних, творчих і громадянських якостей особистості, а також на розвиток соціально-професійного мислення, культури соціальної комунікації, адаптації і мобільності випускника [2].

Дослідники А. Мельниченко та С. Лазарева [1] зазначають, що запорукою сталого розвитку нашого багатогранного суспільства має стати гуманістично орієнтована система освіти, в якій гуманітарні і природничо-наукові знання взаємопов'язані, а сама вона невід'ємна в своєму розвитку від науки.

Поряд із дослідженням наукових праць ми провели ґрунтовний аналіз контенту офіційних веб-сайтів провідних закладів вищої освіти України у контексті вимог стандартів вищої освіти до змісту професійної підготовки магістрів природничого спрямування та документації з організації освітнього процесу (інформаційні пакети, освітньо-професійні та освітньо-наукові програми, навчальні плани, робочі навчальні плани, навчально-методичне забезпечення).

Зміст освітніх програм підготовки магістрів природничого спрямування свідчить про достатню кількість дисциплін циклів фундаментальної та професійно практичної підготовки, які формують здатність до самостійної науково-дослідної діяльності, кваліфікованого узагальнення наукових: теоретичних і експериментальних даних; достатню кількість практик, що сприяють готовності майбутніх магістрів до розв'язування складних завдань і проблем у природничій галузі під час професійної діяльності; недостатню кількість дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

Перелік навчальних дисциплін, що входять до соціально-гуманітарної складової освітніх програмах підготовки магістрів природничих спеціальностей провідних закладів вищої освіти України наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Представленість соціально-гуманітарних дисциплін у освітніх програмах підготовки магістрів природничих спеціальностей

Заклад вищої освіти, що здійснює підготовку магістрів за природничими спеціальностями	Навчальні дисципліни, що входять до соціально-гуманітарної складової підготовки магістрів								
	Методологія та організація наукових	Професійна та корпоративна етика	Педагогіка та психологія вищої	Методика викладання у вищій школі	Глобальні проблеми сучасності	Ділова іноземна мова/ Англійська мова за професійним	Чинники успішного працевлаштування за	Педагогічні технології вищої школи	Філософія освіти
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Київський національний університет імені Тараса Шевченка 101 Екологія 102 Хімія 103 Науки про Землю 104 Фізика та астрономія 105 Прикладна фізика та наном-л. 106 Географія	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна 101 Екологія 102 Хімія 103 Науки про Землю 104 Фізика та астрономія 105 Прикладна фізика та наноматеріали 106 Географія	-	-	+	+	+	+	-	-	-
Львівський національний університет імені Іван Франка 101 Екологія 102 Хімія 103 Науки про Землю 104 Фізика та астрономія 105 Прикладна фізика та наноматеріали 106 Географія	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського 104 Фізика та астрономія	-	-	-	+	-	+	-	-	+

Продовження табл.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського <i>101 Екологія</i>	+	-	-	+	-	-	-	-	-
Національний університет біоресурсів та природокористування України <i>101 Екологія</i>	+	-	+	+	-	+	-	-	+

Отже, як ми бачимо діапазон соціально-гуманітарних дисциплін у освітніх програмах підготовки магістрів досить обмежений і носить фрагментарний характер. Така ситуація склалася через те, що на природничих факультетах домінує технократичне середовище, для якого характерним є другорядне ставлення до соціально-гуманітарних дисциплін. Механічне впровадження у освітній процес додаткових дисциплін соціально-гуманітарного циклу, на нашу думку, не вирішить питань підготовки професійного, всебічно розвиненого фахівця природничої галузі. Вихід із ситуації, що склалася ми бачимо у збагаченні дисциплін фундаментальної та професійно-практичної підготовки гуманітарним змістом, який на думку О. Шевченко [3] розкриває залежність науково-технічного прогресу від особистісних, моральних якостей людини, її здібностей.

Висновки. Вивчення освітніх програм підготовки магістрів провідних закладів вищої освіти України, осмислення наукової періодики з питань сучасного стану соціально-гуманітарної складової підготовки майбутніх магістрів природничого спрямування, дозволило зробити низку висновків:

1. Соціально-гуманітарна складова професійної підготовки майбутніх магістрів природничого спрямування представлена у освітньому просторі закладів вищої освіти України фрагментарно і не повною мірою відповідає запитам суспільства щодо підготовки професійної, гармонійно розвинутої, патріотично налаштованої та соціально відповідальної особистості.

2. Соціально-гуманітарна складова професійної підготовки майбутніх магістрів природничого спрямування потребує оптимізації та модернізації, програми соціально-гуманітарних дисциплін потрібно наповнювати новим змістом на засадах міждисциплінарної інтеграції.

3. Необхідно змінювати підходи до соціально-гуманітарної підготовки магістрів природничих спеціальностей з урахуванням досвіду провідних європейських університетів та запровадження новітніх педагогічних технологій, зокрема дистанційного навчання, у процес викладання соціально-гуманітарних дисциплін.

Література

1. Мельниченко А. А., Лазарева С. В. Подолання кризи в сфері освіти як чинник забезпечення стійкого розвитку суспільства / А. А. Мельниченко, С. В. Лазарева // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – 2011. – №. 3. – С. 49–54.

2. Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції : монографія (рукопис) / Б. А. Воронкова, М. А. Дебич, Н. М. Дем'яненко, Н. О. Дівінська та ін. ; за заг. ред. Г. В. Онкович. – К. : Ін-т вищої освіти НАПР України, 2014. – 326 с.

3. Шевченко О. П. Актуальні проблеми гуманітарної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів / О. П. Шевченко // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могилы, 2008. – Т. 86. – С. 45-48.

Прилипка В. М., викладач

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ФАХІВЦЯ У КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Значення правової культури громадян для нашої країни зумовлене становленням ринкової економіки, перехідним періодом до демократичного суспільства та до правової держави. Нові соціально-економічні умови загострюють традиційну проблему освіти – пошук ідеалів, які могли б бути покладені в основу найважливішого цільового компонента будь-якої освітньо-виховної системи. Цей компонент зумовлює оновлення засобів досягнення завдань освітньої системи, критеріїв оцінки отриманих результатів, можливу істотну корекцію навчально-виховного процесу професійної підготовки.

В умовах модернізації права і правової освіти завдання формування правової культури майбутніх фахівців у будь-якій сфері професійної діяльності, їхньої правосвідомості, ціннісних орієнтацій набуває особливого значення.

Основний зміст. Аналіз комплексу джерел із обраного питання виявив, що загальним проблемам формування правової культури присвячено багато наукових досліджень. Серед зарубіжних дослідників варто відмітити таких авторів, як Г. Дж. Берман, Е. Аннерс, Ф. Джентіле, Йохан Ф. Брейнсма, Л. Фрідман, К. Осаке та інші вчені, що розглядали специфіку формування правової культури, правосвідомості у зв'язку із вивченням фахівцями юридичних дисциплін – філософії права, римського права, історії держави і права.

Різноманітні аспекти правового виховання, спрямованого на формування і підвищення рівня правової культури, а також на вироблення позитивного ставлення до права обґрунтовані у працях С. Алексєєва, Т. Акімової, В. Бабаєва, А. Венгерова, А. Долгової, І. Іваннікова, В. Кудрявцева, М. Марченко, Н. Матузова, А. Малько, О. Мартишина, Л. Морозової, О. Музальова, К. Науменкової, Т. Почтар, О. Певцової, Н. Ткачової та ін. З'ясовано у ході вивчення праць, що під правовою культурою вчені розуміють обумовлений усім соціальним, духовним, політичним та економічним устроєм якісний стан правового життя суспільства, який виявляється в рівневі розвитку правової діяльності, якості законодавства, рівні правосвідомості громадян, гарантованості та захищеності їхніх прав і свобод. Правова культура відображає правову дійсність у тому чи іншому суспільстві з точки зору ефективності її функціонування; водночас таку культуру розуміють як систему цінностей, ідей, елементів, що належать до сфери права, їх відображення у свідомості та поведінці людей [1].

Професійну культуру фахівців-неюристів (наприклад, інженерів) учені і практики переважно розглядають як правову культуру тієї професійної групи, котра не займається юридичною діяльністю (також сюди відносяться інші спеціалісти в галузі народного господарства, соціально-культурної діяльності, охорони здоров'я тощо). Це потребує володіння професійним правовим мінімумом, який сприяє грамотній (у правовому сенсі) організації роботи кожним спеціалістом, виконанню її на належному рівні. Діяльність таких фахівців будь-якого рівня підготовки значною мірою урегульована нормативно-правовими актами, у яких визначено коло справ, що їм належить виконувати, їхні функції, права й обов'язки, відповідальність та інші функціональні аспекти, які вони повинні знати (наприклад, знання лікарем-хірургом судової медицини) і якими мають володіти. Фахівець із комерції, економіки, банківської справи, технологій виробництва повинен бути компетентним не лише у своїй галузі, а й значною мірою – у правовій. Вступаючи у виробничі відносини, він нерідко змушений попереджувати або вирішувати конфлікти, що виникають у трудовому колективі, регулювати складні ситуації за допомогою правових норм.

Таким чином, особливо управлінські кадри на підприємствах, в організаціях і установах мають знати основи чинного законодавства, чітко уявляти свою правову компетенцію, своєчасно оновлювати власні правові знання та виховувати підлеглих у дусі додержання симбіозу прав і обов'язків [1].

Учені неодноразово наголошують: готуючи фахівців – як юристів, так і спеціалістів інших галузей, зокрема в сфері господарських, економічних відносин, важливо брати до уваги, що потреба їхньої професійної правової підготовки є постійно нагальною. Знання права, його норм, які стримують протиправні дії, спрямовують їх таким чином, щоб вони були одночасно законними й економічно ефективними, для майбутніх молодих спеціалістів є конче необхідним, особливо тому, що, як відомо, ринкова економіка має не лише свої позитивні риси, вона соціально суперечлива й у зв'язку з цим породжує негативні явища. Окремі вчені застерігають: свобода більш криміногенна ніж тоталітаризм; при тоталітаризмі є можливість контролювати будь-які вчинки особи, задіяної в економічній сфері, у такий спосіб стримуючи економічну злочинність на припустимому рівні.

У розвинених економічних державах рівень економічної злочинності більш високий (із поступальною динамікою зростання) порівняно з державами із недемократичними політичними режимами. У зв'язку з цим для ефективної боротьби з економічною злочинністю необхідним є формування належної правової бази, потрібної кількості кваліфікованих кадрів, фінансового й матеріально-технічного забезпечення, які б існували в межах відповідного правового режиму [3; 1, с. 206]. Це посилює необхідність і роль професійної правової культури значної кількості фахівців різних спеціальностей – від юристів до інженерів.

Професійна правова культура забезпечує правову обізнаність, правильну практичну реалізацію правових знань, правомірну професійну поведінку фахівця. Таким чином, проблема змісту та виховання професійної правової культури була і буде актуальною, особливо сьогодні, в сучасних умовах економічної кризи, що вимагає належного рівня правової освіченості. У цьому зв'язку О. Музальов відзначає: правова освіта як феномен культури, що є системним утворенням з особливим принципом взаємозв'язку всіх її складових елементів, повинна бути культурологічно зорієнтованою [2, с. 108].

Висновки. Важливість дослідження проблеми професійної правової культури інженерів та необхідність її формування у фахівців інженерних спеціальностей ні на юридичному, ні на психолого-педагогічному рівнях комплексно ще не вивчалася. З огляду на це, необхідно враховувати доцільність її дослідження на стику наук – права, педагогіки, психології; потрібне обґрунтування теоретико-методологічних основ формування професійної правової культури, визначення поняттєво-термінологічного апарату, розробка моделі структури професійної правової компетентності і практичної технології самого процесу, методик його забезпечення.

Особливу увагу належить надавати усвідомленню молодими спеціалістами суспільної й особистої значущості права, що має стати своєрідним центром правових переконань – найвищої форми узагальненої ціннісно-орієнтаційної спрямованості їхньої професійної діяльності.

Література

1. Загальна теорія держави і права : [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2002. – 432 с.
2. Музальов О. Теоретико-методичні засади оптимізації культурологічної підготовки майбутніх фахівців у ПТНЗ / О. Музальов // Актуальні проблеми гуманітарної освіти в ПТНЗ ; за ред. Г. Т. Васяновича, С. М. Вдович. – Львів : ФОП Корпан Б. І., 2011. – 244 с.
3. Ткачова Н. Професійна правова культура, її зміст та роль у подальшому цивілізованому розвитку України / Н. Ткачова // Юридичний вісник. – № 3(24). – 2012. – С. 154–158.

Прошкін В. В., д. пед. н., проф.

Глашак О. М., к. пед. н., доц.

Мазур Н. П., к. пед. н., доц.

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ХМАРО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Динаміка змін процесів у освітньому просторі вищої школи в Україні обумовлює дослідження проблеми науково-дослідної роботи (НДР) студентів на всіх етапах здобуття професійної освіти. Особливо нагальним є пошук форм і методів НДР, які реалізуються засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Доволі часто в процесі професійної підготовки студенти лише пасивно використовують наявні технічні й пошукові можливості інформаційних ресурсів – завантажують уже готові проекти, курсові, реферати з мережі Інтернет без якісного аналізу їх вмісту. Наразі, стрімкий розвиток у галузі ІКТ змушує викладачів переглядати питання організації інформаційного забезпечення науково-дослідної роботи.

Основний зміст. Вибір сучасних засобів, які базуються на хмарно орієнтованих технологіях і застосовуються в процесі науково-дослідної діяльності, залежить від низки чинників:

- 1) поставленого завдання на відповідному етапі НДР;
- 2) доступності у застосуванні даного засобу;
- 3) форм і методів організації НДР.

Перейдемо до обґрунтування методів НДР, які ми використовуємо. Під методами (від грец. μέθοδος – шлях крізь) ми розуміємо сукупність способів, засобів і прийомів наукового пізнання, що дозволяють досягати поставленої мети та завдань науково-дослідницької діяльності й освітнього процесу. Використання методів НДР обумовлюється світоглядною позицією викладачів і студентів, їхніми поглядами на сутність предмета дослідження, орієнтацією на застосування різних форм НДР. Виділимо такі методи: когнітивні, креативні та організаційно-діяльнісні.

Почнемо з когнітивних методів НДР, які спрямовані на пізнання явищ і процесів, що досліджуються, сприяють створенню нових знань освітнього або наукового характеру, які можуть мати креативний характер. У роботі ми розглядаємо найбільш значущі методи: сутнісного бачення; евристичних питань і спостережень; порівняння; фактів; конструювання правил, теорії та гіпотез та ін., специфіка яких пов'язана зі знанієвими процесами.

На нашу думку, застосування хмаро орієнтованих ресурсів найбільш сприятимуть проведенню аналізу та дослідженню наукової проблеми, реалізації когнітивних методів НДР таких як: спостереження, порівняння фактів.

Відповідно під хмаро орієнтованими електронними освітніми ресурсами будемо розуміти вид електронних освітніх ресурсів, що використовуються за хмарною моделлю доступу, а саме – навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, які розроблені в електронній формі, відтворюються за допомогою відповідних електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації освітнього процесу [1].

Кожна хмарна інфраструктура побудована на одній із чотирьох основних моделей обслуговування: Saas, PaaS, IaaS, DaaS. SaaS – програмне забезпечення як послуга, яке надає можливість споживачеві використовувати застосунки провайдера. PaaS – платформа як послуга, яка надається через Інтернет і включає в себе операційну систему, бази даних, прикладне програмне забезпечення. IaaS – інфраструктура як послуга з можливістю оренди апаратних ресурсів – серверів, пристроїв зберігання даних, мережевого обладнання. DaaS – допоміжна модель, орієнтована на використання хмарних сховищ для колективного доступу до масивів даних, що застосовуються в роботі з електронними освітніми ресурсами. З точки зору С. Литвиної [2], хмаро орієнтовані ресурси для навчальних закладів мають суттєві

переваги, це: недорогі комп'ютери для користувачів; збільшена продуктивність діяльності користувача комп'ютерів; зменшення витрат і збільшення ефективності ІТ інфраструктури; менше проблем з обслуговуванням; менше витрат на закупівлю програмного забезпечення; постійне оновлення програм; збільшення доступних обчислювальних потужностей; необмежений обсяг зберігання даних; сумісність з більшістю операційних систем; покращена сумісність форматів документів; простота спільної роботи групи користувачів; доступ до документів будь-де і будь-коли; завжди сама остання версія сервісів; доступність з різних пристроїв; екологізація й економне витрачання ресурсів природи; стійкість даних до втрати чи крадіжки обладнання.

Перейдемо до обґрунтування креативних методів НДР, що забезпечують можливість отримання студентами суб'єктивно нових для них знань наукового або освітнього характеру, формування професійної креативності в процесі дослідницької діяльності. До зазначених методів ми відносимо наступні: образної картини; «Мозковий штурм»; гіперболізації та аглютинації.

Засобами, які сприятимуть пошуку шляхів вирішення поставлених наукових завдань, конструювання правил та гіпотез є мережні інструменти, які дозволяють організувати колективну роботу над одним науковим проектом. До таких ресурсів можна віднести створення спільних документів за науковим проектом у хмарі на Google Диск, Dropbox, OneDrive, Zoho, планування спільної роботи та генерування шляхів розв'язання поставленої наукової проблеми за допомогою мережних ресурсів, які сприяють реалізації завдань в управлінні проектом та організації колективної роботи, такі як: Trello, Kanbanchi, PodiO, RealtimeBoard. Впровадження таких інструментів у НДР студентів інтенсифікують використання таких креативних методів НДР як: методів образної картини та «Мозкового штурму». Вважаємо, що спільна робота з документами, обговорення наукових проблем у спільній роботі над проектами дозволяє залучати та мотивувати до наукової діяльності студентів. Блоги та вікі – це додатки Веб 2.0, але оскільки вони розміщені у хмарі, яка характеризується еластичністю, оплатою за фактом використання та іншими ключовими властивостями хмарної інфраструктури, тому ми їх розуміємо як хмаро орієнтовані технології за моделлю обслуговування Saas.

Варто зазначити, що за допомогою блогів, вікі ресурсів студенти можуть самостійно створювати та редагувати контент, тобто презентувати результати своєї наукової роботи, а інші користувачі мережі можуть аналізувати, оцінювати, коментувати та редагувати, тобто контролювати процес формування наукових матеріалів. З точки зору науковців, блоги, які впроваджують у освітній процес професійної підготовки майбутніх фахівців, виконують такі функції: комунікативну; самопрезентації; групування й утримання соціальних зв'язків; мемуарів; саморозвитку або рефлексії; психотерапевтичні [3, с. 75].

Вважаємо, що для організації різних форм НДР можна використовувати різні типи блогів:

- 1) блог викладача – наукового керівника, який буде передбачати висвітлення організаційно-діяльнісних етапів НДР;
- 2) блог групи студентів, які працюють над однією науковою проблемою і використовується для проектної роботи;
- 3) блог студента, який створюється і підтримується студентом самостійно і відображає результати його НДР. Саме впровадження такого типу блогу у НДР підвищує відповідальність кожного із студентів за розміщені у блозі матеріали, сприяє проведенню планування наукової роботи та самоорганізації кожного із студентів, рецензій та рефлексії, стимулювання до залучення студентів до здійснення досліджень та участі у різних формах НДР у ВНЗ.

Організаційно-діяльнісні методи зазвичай розглядають як методи, спрямовані не тільки на досягнення кінцевого результату діяльності, а ще й його організації та оцінці. До таких методів ми відносимо наступні: цілепокладання та планування; самоорганізації навчання; взаємонавчання; рецензій та рефлексії; стимулювання.

Основним інструментом на етапі збору даних та швидкого їх аналізу може виступити такий ресурс, як форми. В переважній більшості форми для опитувань можна створити на хмарних сервісах, найпопулярнішими серед яких є: Zoho Creator, Google-форми, Microsoft Forms тощо. Такі інтернет-ресурси після реєстрації дають можливість створювати запитання різних типів:

текст, текст абзацу, множинний вибір, прапорці, виберіть зі списку, шкала, сітка тощо, та надсилати форму поштою, або ділитися за допомогою лінку. Після заповнення форми респондентами автор має доступ до бази даних відповідей, до графічного представлення результатів опитування у вигляді діаграм, тому з легкістю може проаналізувати результати проведеного опитування. Впровадження мережних інструментів для створення форм сприяє реалізації таких емпіричних методів НДР студентів як: спостереження, тестування та вимірювання.

Для моделювання, яке використовують студенти під час НДР, доцільно використовувати мережні інструменти, які надають можливість графічно представити побудовану модель з основними елементами структури та їх взаємозв'язком. Серед ресурсів мережі Інтернет можна виокремити такі: Lucidchart Diagrams (<https://www.lucidchart.com/>), Gliffy (<https://www.gliffy.com>), Creately (<https://creately.com/>), Cacoо (<https://cacoо.com>) тощо, які відносяться до моделі обслуговування Saas. Представлені ресурси дозволяють зберігати моделі у вигляді як графічних зображень, так і доступних за посиланням графічних об'єктів у мережі Інтернет.

Одним з етапів НДР є перевірка достовірності здобутих результатів стосовно підтвердження висунутої гіпотези. На цьому етапі доцільно застосовувати методи описової статистики для результатів вимірювання в шкалі відношень (показники положення: максимальний, мінімальний елемент вибірки, середнє значення, мода та медіана, гістограма). За допомогою цих показників студенти можуть наочно представити і первинно аналізувати результатів вимірювання досліджуваних характеристик. Заявлені статистичні розрахунки можна проводити за допомогою електронних таблиць у хмарних сервісах Google Диск, Dropbox, OneDrive, Zoho тощо. Перевірку здобутих результатів на статистичну значущість за допомогою онлайн калькуляторів, наприклад <http://math.semestr.ru/group/hypothesis-testing.php>, який дозволяє провести аналіз як для дискретного, так і для інтервального розподілу із застосуванням критеріїв Стюдента та Фішера.

Висновки. Інтерпретацію результатів НДР студентів на конференціях, семінарах, виставках, круглих столах, презентаціях наукових проєктів, конкурсах, доцільно подавати у вигляді презентаційних матеріалів за допомогою інформаційних плакатів, які можна створити за допомогою ресурсів мережі Інтернет таких як: Piktochart (<http://piktochart.com/>), Infogr.am (<https://infogr.am/>), Easel (<https://www.easel.ly/>), PowerBi (<https://powerbi.microsoft.com/ru/>); хронологічного представлення матеріалів за допомогою ресурсів: Timerime (<http://timerime.com/>), Timetoast (<http://www.timetoast.com>) тощо; представлення класифікацій, ідей, структури за допомогою ментальних карт, які можна створити на ресурсах: Mindomo (<https://www.mindomo.com>), Mindmeister (<https://www.mindmeister.com/ru>), Bubbl (<https://bubbl.us/>) тощо; динамічних презентацій Prezi (<https://prezi.com/>), Powtoon (<https://www.powtoon.com/>) тощо.

Відтак, нами представлено основні методи організації науково-дослідної роботи студентів засобами хмаро орієнтованих технологій. Розроблення нових форм організації НДР стане предметом подальших наукових пошуків.

Література

1. Мерзликін О. В. Хмаро орієнтовані електронні освітні ресурси підтримки навчальних фізичних досліджень [Електронний ресурс]. – О. В. Мерзликін // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – № 5(49). – С. 106–120. – Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_49_5_11. – Дата звернення: 10.11.2017.
2. Литвинова С. Г. Поняття та основні характеристики хмаро орієнтованого навчального середовища середньої школи [Електронний ресурс]. – С. Г. Литвинова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – № 2(40). – Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_40_2_5. – Дата звернення: 10.11.2017.
3. Попкова Е. В. Подготовка учителя естествознания к формированию информационно-компьютерной грамотности старшеклассников // Е. В. Попкова, О. С. Аранская. – Витебск : Изд-во ВГУ им. П. М. Машерова, 2003. – 189 с.

Солошич І. О., к. пед. н., доц.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

РОЗВИТОК НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯК КРИТЕРІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЕКОЛОГІВ

Постановка проблеми. Кардинальні соціальні, екологічні та економічні зміни в суспільстві вимагають формування науково-дослідницької компетентності (НДК) у фахівців для самостійного наукового підходу при вирішенні виробничих завдань, швидкої професійної адаптації і самореалізації. Процес професійної діяльності у МФЕ став більш складним, інтелектуальним, динамічним, тому сучасний молодий спеціаліст повинен в короткі терміни опанувати не тільки діючу технологію збереження природних ресурсів, а й таку, що може з'явитися у майбутньому.

Аналіз наукових праць встановив, що питання розвитку НДК, як критерій професійної успішності фахівців розглядають А. Глузман, В. Прошкін, З. Сазонова, та інші. Проте, проблема формування науково-дослідницької компетентності, як критерій професійної успішності майбутніх фахівців-екологів розглянуто недостатньо.

Основний зміст. Разом із зростанням уваги до екологічних проблем у суспільстві зростає потреба й у фахівцях-екологах, що обіцяє їм перспективи в успішному подальшому працевлаштуванні.

У Галузевому стандарті напряму підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» [1] вказано, що професійна підготовка МФЕ спрямована на підготовку фахівців, здатних виконувати професійні роботи за ДК 003:2005 та займати посади: інспектора з охорони природи, громадського інспектора з використання та охорони земель, державного інспектора з технологічного та екологічного нагляду, інспектора з охорони природно-заповідного фонду, інспектора з використання водних ресурсів, технолога, техника-еколога, консультанта з питань екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування, громадського інспектора з охорони довкілля. Крім того, освоївши педагогічну програму, еколог може викладати у ЗВО, коледжах, загальноосвітніх установах, закладах середньої професійної освіти.

ГСВО МОН України [1] визначає виробничі функції, інструментальні й загальнонаукові задачі та уміння, що забезпечують наявність у випускника соціально-особистісних, загально-наукових, інструментальних, загально-професійних та спеціально-професійних компетенцій, які формують його здатність до професійної діяльності.

Отриманий науковий досвід допомагає освоїти структуру і нові форми НДД в конкретній предметній області, та разом з ними і нові знання, операції, дії. В результаті розширюється сфера дослідницьких умінь в різних аспектах: аналітичному, інформаційному, оформлювальному і т. ін., що дозволяє формувати ефективну науково-дослідницьку і, як наслідок, професійну компетентності.

Анкетне опитування, проведене серед майбутніх роботодавців, студентів екологічної спеціальності та фахівців-екологів (514 чол.), показало, що 89 % роботодавців вважають, що ФЕ на підприємстві виконують завдання науково-дослідницького спрямування, тому сучасний фахівець в області екології повинен володіти різними знаннями, вміннями, якостями особистості, серед яких важливе місце займають дослідницькі вміння і навички, що пов'язано з характером їх професійної діяльності. 62,3 % МФЕ бажали б займатися НДД, опановувати прийомами її використання в професійній діяльності, а 76,5 % вважають недостатнім рівень формування НДК та організації НДД у ЗВО. Фахівці-екологи, які працюють на підприємствах вважають, що у них у недостатньому обсязі було сформовано НДК в процесі навчання (81,2 %), це ускладнює можливість здійснювати діагностику та проводити аналіз кризових процесів для побудови системи попередження, захисту та відновлення довкілля.

Процес формування НДК МФЕ досить тривалий, вимагає достатнього осмислення і підготовки, тому НДК МФЕ ми розглядаємо як цілісну, інтегральну характеристику особистості, яка виявляється в його готовності зайняти активну дослідницьку позицію по відношенню до своєї професійної діяльності і себе як її суб'єкту в процесі творчого перетворення дійсності. Ефективність формування НДК у МФЕ може забезпечити тільки оптимально організований навчальний процес, який буде відрізняти спрямованість на формування стійкої пізнавальної мотивації, на посилення продуктивності мислення і розвиток суб'єктності студентів.

Трасекторія формування готовності до НДД носить індивідуальний характер, спирається на різні форми навчального діалогу і співпраці і розвивається за трьома навчально методичним напрямками: від репродуктивних методів – до продуктивних; від окремих рефлексивних умінь – до власної рефлексивно-дослідницької позиції; від виконання завдань за зразком або алгоритму – до самостійної творчої та професійно-дослідницької діяльності.

Формування НДК пов'язано з реалізацією наступних якостей особистості, які можна поділити на чотири групи дослідницьких умінь: операційні якості – розумові прийоми і операції, що застосовуються особистістю; організаційні якості – вміння планувати навчально-дослідницьку діяльність, проводити самоконтроль, регулювати свої дії; практичні якості – робота із використанням джерел інформації, проведення експерименту, отримання і обробка даних; комунікативні якості – вміння співпрацювати в процесі НДД, здійснювати взаємодопомогу і взаємоконтроль, вести діалог. Особлива увага при формуванні НДК МФЕ приділяється самостійній проектно-дослідницькій діяльності студентів, розвитку наукового стилю мислення, проведення експериментальної роботи, безперервності НДД протягом усього періоду навчання, взаємодії з професійним середовищем та ін.

У результаті НДД майбутні фахівці-екологи опановують наступні вміння та навички: самостійно оцінюють і аналізують варіанти вирішення професійних проблем, знаходять оптимальні; визначають, осмислюють конкретні цілі, завдання на кожному етапі роботи; прогнозують результати, аналізують екологічні явища; організують роботу з відбору, обробки інформації; працюють з науковою документацією; проводять аналіз дослідно-експериментальної роботи; виступають публічно з науковим повідомленням та ін.

Висновки. У сучасному суспільстві роботодавець віддає перевагу спеціалістам, які здатні грамотно будувати свою професійну діяльність, тому НДК стає фактором конкурентоспроможності ФЕ на ринку праці, передумовою навчальної успішності і освоєння професійної компетентності, механізмом саморозвитку індивіда.

Література

1. Освітньо-кваліфікаційна характеристика і освітньо-професійна програма бакалавра, напрям підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування». Галузевий стандарт вищої освіти України, затверджений наказом МОНмолодьспорту від 27.12.2011 р., № 1543. Одеса: ТЕС, 2012. 116 с.

Хомяк О. В., викладач

Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету

КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНКА УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ УПРАВЛІНСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми. Однією із важливих складових навчального процесу є контроль знань, навичок і вмінь студентів. Контроль та оцінка у будь-якому виді людської діяльності завжди справляють суттєвий вплив на її якість та ефективність, на ставлення людини до виконання обов'язків, на розвиток почуття відповідальності за стан справ. Навчальний процес повинен бути організований так, щоб студент без примусу прагнув до

самостійного оволодіння знаннями. При цьому студент повинен оцінювати свій рівень підготовки, самостійно вибирати теми і визначати рівень засвоєння знань.

Цьому суттєво сприяє модульно-рейтингова система контролю знань, навичок і вмінь студентів у процесі фахової підготовки.

Згідно Комюніке «До зони європейської вищої освіти», прийнятого на зустрічі європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту в м. Празі 19 травня 2001 року, для більшої гнучкості в процесах навчання й одержання кваліфікації необхідне встановлення загальних наріжних каменів кваліфікацій, підтриманих кредитною системою типу ECTS або інший ECTS – сумісною системою, що забезпечує як диференційно-розрізнявальну, так і нагромаджувальну функції. Разом із взаємно визнаними системами забезпечення якості це забезпечить полегшення доступу студентів до європейського ринку праці, розширять сумісність, привабливість і конкурентоспроможність європейської вищої освіти.

Основний зміст. Важливою складовою навчального процесу у вищій школі є контроль і педагогічне оцінювання. Виходячи з того, що в процесі навчання викладач здійснює функцію управління пізнавальною діяльністю студента, контроль потрібно розглядати як категорію управління, як важливий, відносно самостійний завершальний елемент управлінського циклу навчального процесу. Контроль у вищій школі – це спосіб виявлення й оцінювання результатів спільної діяльності студента й викладача [1].

Серед функцій контролю головною є забезпечення зворотного зв'язку, під час якого з'ясовується ступінь відповідності досягнутих результатів функціонування навчальної системи прогнозованим меті. Контроль завжди пов'язаний з оцінюванням реалізації намічених завдань і планів.

Контроль забезпечує діагностику результатів освітньої діяльності студентів і педагога з метою виявлення, аналізу, оцінювання та корегування навчання.

Діагностика навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачає накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення змін у розвитку студента для уточнення цілей, освітніх програм, корегування ходу навчання, прогнозування його подальшого розвитку.

Таким чином, систематичний контроль – це умова підвищення ефективності процесу навчання, тому що студент може мати уявлення про те, що він знає, що ним досягнуто, на що варто звернути увагу в подальшій роботі [1].

Впровадження кредитно-трансферної системи навчання потребує нових, сучасних методів оцінювання. У зв'язку з цим, особливого значення набувають письмові форми контролю, які мають ряд переваг. Вони зменшують емоційну напругу студентів і викладачів та сприяють об'єктивності оцінювання знань студентів. У такому випадку не тільки зменшується кількість конфліктних ситуацій, але й викладач починає відповідальніше ставитися до оцінювання відповідей студентів. Отже, можна стверджувати, що суттєво підвищується відкритість контролю.

Виходячи з того, що обсяг інформації, який необхідно засвоїти студентам, значний, тому більшу частину матеріалу пропонується вивчати самостійно. Отже, провідною складовою навчального процесу стає самостійна робота студента, яка повинна мати конкретні змістові характеристики, контролюватися, перевірятися й оцінюватися. І саме тут контроль перевірки правильності виконання поставлених завдань відіграє важливу роль. У таких випадках особливої уваги набуває виконання завдань у тестовій формі.

Тестовий контроль стає дедалі популярнішим. Він поступово витісняє інші традиційні види контролю знань, зокрема усну та письмову перевірку. Принциповою відмінністю тестів від звичайних завдань, які використовуються для контролю знань студентів, є те, що тест – це науково обґрунтований метод і одночасно інструмент дослідження ряду наукових напрямків вивчення особистості, здібностей, а також інших питань, необхідних для наукової організації навчального процесу.

Проте, на нашу думку, не варто використовувати тести як форму підсумкового контролю. Оскільки всебічний контроль рівня навчальних досягнень студентів може забезпечити лише різноманіттям і комплексністю використаних форм, у той час як тести

дозволяють виявити лише загальнотеоретичні знання з предмета, тому доцільно поєднувати письмовий, усний та тестовий контроль знань, пропонуючи майбутнім фахівцям завдання різного характеру.

При оцінюванні результатів студентів не завжди можна ефективно скористатися вище запропонованими методами контролю. Саме тому американські науковці Л. Мак Брайд, Д. Дрейк, М. Левінські пропонують використовувати альтернативні і комбіновані методи [2]. Викладач не може покладатися тільки на усні опитування і контрольні роботи, щоб з'ясувати, як багато матеріалу студенти можуть відтворити за певний відрізок часу. Крім того, студенти повинні не тільки сприймати інформацію, але і розвивати навички аргументування і спілкування. Саме в цьому значенні використовується визначення «альтернативне оцінювання». До альтернативних методів оцінювання можна віднести такі: участь у тематичних засіданнях; написання есе; участь у рольових іграх, диспутах; підготовка виставки чи зібрання матеріалу з якоїсь теми (портфоліо).

Основними методами та засобами навчання при опануванні студентами теоретичного матеріалу є лекції, в яких викладення теоретичного матеріалу поєднується з навчальною бесідою, метою якої є переважне використання діалогу зі студентами та використання теоретичних і практичних знань, здобутих на попередніх навчальних дисциплінах та змістовних модулях з управлінських дисциплін.

Розглянемо систему оцінювання знань для студентів, що вивчають курс «Організація обслуговування на транспорті».

Вивчення управлінських дисциплін передбачає застосування декількох форм контролю знань студентів [3]:

- *поточний контроль* – передбачає виконання навчальної програми з дисципліни, як в аудиторний, так і в поза аудиторний час, передбачений для самостійної роботи студентів та індивідуально-консультативної роботи з викладачем;
- *рубіжний контроль* передбачає застосування модульного контролю;
- *підсумковий контроль* – іспит. Оцінюється комплексно за результатами відповідей на теоретичні питання та вирішення ситуаційної задачі з екзаменаційного білету.

З метою дослідження відповідності оцінювання знань за національною системою оцінювання та шкалою ECTS нами було проведено дослідження.

Дослідження проводилося протягом 01. 09. 16 – 30. 12. 16 р на відділенні «Економічних спеціальностей та загальноосвітньої підготовки» спеціальність «Організація обслуговування на транспорті».

Дослідженням було охоплена група студентів третього курсу ООТ-31 у кількості 23 осіб, перевірка якості знань яких відбувалося за традиційною методикою та за допомогою тестування та рейтинговою шкалою.

В якості предмета навчання було обрана дисципліна «Комерційне право», оскільки програми навчання дозволяють перевіряти успішність студентів за цією тематикою.

В процесі вивчення навчальної дисципліни «Комерційне право» підраховувалися бали за такими напрямками:

- відвідування лекцій – 2 бала;
- відвідування семінарів – 3 бала;
- виконання контрольної роботи № 1 – 5 балів;
- виконання контрольної роботи № 2 – 5 балів;
- виконання контрольної роботи № 3 – 5 балів;
- виконання контрольної роботи № 4 – 5 балів;
- виконання контрольної роботи № 5 – 5 балів;
- тестування – 10 балів;
- виконання творчої роботи № 1 – 15 балів;
- виконання творчої роботи № 2 – 15 балів;
- іспит – 30 балів.

Було проведено дослідження співвідношення оцінок за шкалою ECTS та оцінкою, яку отримав студент на екзамені, та яка за національною системою оцінювання вважалася оцінкою за предмет.

Після чого було зроблено наступні висновки. Традиційне оцінювання студентів за результатами складання іспиту в деяких випадках занижує оцінку рівня студента, оскільки як правило враховує тільки теоретичні знання, набуті студентом в процесі навчання, та не враховує навички застосування знань у практичній діяльності.

Також нами було зафіксовано випадки, коли за традиційною системою оцінювання студенту за результатами складання іспиту відбувалося завищення оцінки, оскільки студент готувався до екзамену протягом 3–5 днів. Але ці знання короткострокові, та швидко забудуться. Порахувавши частку відхилень між оцінюванням успішності студентів за традиційною шкалою та шкалою ECTS, нами було визначено, що застосувати шкалу ECTS треба обережно, оскільки вона відрізняється від традиційної шкали у 52,38 % випадків. Найкраще поєднання дає застосування двох шкал з ретельним аналізом причин відхилень з метою найбільш адекватного оцінювання успішності студентів.

Світовий досвід підготовки фахівців у вищій школі доводить, що найголовнішою навичкою, яку здобуває студент під час навчання, є вміння під професійним кутом зору сприймати будь-яку наочну інформацію, самостійно осмислювати, приймати управлінські рішення, оцінюючи його можливі наслідки, визначати оптимальні шляхи реалізації цього рішення. Сьогодні відбувається реструктуризація навчальних планів підготовки фахівців на користь збільшення питомої ваги самостійної роботи студентів. Тому актуальним стає створення нових підходів до організації поза аудиторної роботи студентів.

Висновки. Контроль стимулює навчання та впливає на поведінку студентів. Як показала практика, спроби зменшити контроль у навчальному процесі призводять до зниження якості навчання. Впроваджені в теперішній час інтенсивні методи навчання ведуть до нових пошуків в галузі підвищення якості та ефективності педагогічного контролю та появи його нових форм.

За місцем, яке посідає контроль у навчальному процесі, розрізняють попередній (вхідний), поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Традиційне оцінювання студентів за результатами складання іспиту в деяких випадках занижує оцінку рівня студента, оскільки як правило враховує тільки теоретичні знання, набуті студентом в процесі навчання, та не враховує навички застосування знань у практичній діяльності.

Найкраще поєднання дає застосування обох шкал з ретельним аналізом причин відхилень з метою найбільш адекватного оцінювання успішності студентів. Ця система дозволяє одержувати достатньо об'єктивну інформацію про ступінь успішності навчання студентів.

Література

1. Сущенко Л. О. Педагогічний контроль за навчальними досягненнями студентів в умовах особистісно-орієнтованого навчання // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. пр. ; редкол. Т. І. Сущенко (голов. ред.) [та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Вип.13(66). – С. 194–200.
2. Брайд Л. Оценка результатов работы учащихся в общественных дисциплинах / Л. Мак Брайд, Д. Дрейк, М. Левински // Гражданское образование: содержание и активные методы обучения ; под ред. Н. Воскресенской, С. Шехтера. – М. : Межрегиональная ассоциация «За гражданское образование», 2004.
3. Поясок Т. Б. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Поясок Тамара Борисівна ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2004. – 235 с.

Філіпов Є. В., аспірант

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка проблеми. За роки незалежності в Україні великого резонансу набула зростаюча тенденція захворюваності серед дітей шкільного віку та велика кількість смертей на уроках фізичної культури. Ці факти спрочиняють велику увагу науковців саме до підготовки майбутніх учителів фізичної культури, як учасників та модераторів фізкультурно-спортивної роботи. Погляд на концептуальні засади та методики навчання через призму науково-технічного процесу та викликів сьогодення, дають поштовх до модернізації системи підготовки. Але удосконалення процесу «вирощування» майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах потребує ґрунтовного вивчення та обґрунтування теоретичних та практичних аспектів підготовки, психолого-педагогічних особливостей організаційної діяльності у сучасній школі.

Основний зміст. У сучасній психолого-педагогічній науці готовність до того чи іншого виду діяльності здебільшого трактується як цілеспрямоване вираження особистості, що вміщує її погляди, мотиви, почуття, інтелектуальні якості, знання, уміння й навички. Наголошено, що така якість формується й розвивається під час професійної, психолого-педагогічної, моральної підготовки та є результатом всебічного розвитку майбутнього фахівця на основі вимог, зумовлених особливостями професійної діяльності [1].

Мета даного дослідження, на основі теоретичного аналізу науково-методичної літератури, визначити специфіку та обґрунтувати основні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ України.

Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в Україні зробили такі вітчизняні вчені як Л. Безкоровайна, В. Беспутчик, Е. Вільчковський, Я. Яців, Д. Давиденко, С. Єрмаков, В. Кукса, А. Міненко, В. Осадчий, В. Платонов, Г. Пономарьов, Г. Соловійов, Л. Сущенко, О. Тимошенко, Б. Шиян та ін.

Оскільки під «професійною підготовкою» розуміють «запас знань, досвіду, здобутих у процесі навчання, практичної діяльності», то у вищому педагогічному навчальному закладі професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури, на думку Т. Осадчої, стає цілісним процесом засвоєння й закріплення загальнопедагогічних і фахових знань, умінь, навичок, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом [2].

До основних завдань професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури В. Осадчий відносить: 1) цілеспрямований розвиток фізичних здібностей, що відповідають специфічній діяльності; 2) вдосконалення вмінь і навичок, необхідних у трудовій діяльності; 3) підвищення функціональної стійкості організму студентів до незвичайних і екстремальних умов.

Яців Я. вважає, що найважливішим складником професійної підготовки фахівця з фізичної культури є формування педагогічних умінь і навичок. Ступінь володіння останніми значною мірою визначає професійний успіх спортивного педагога та є одним із провідних критеріїв оцінки якості підготовки. Виявлення переліку найбільш значущих умінь, які, передусім, потрібні студентам у період їхнього навчання; розробку ефективних методик формування цих умінь слід розглядати як основні завдання викладачів ВНЗ та факультетів фізичної освіти.

Результат професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури визначається рівнем оволодіння ним теоретичними знаннями з дисциплін, що вивчаються, сформованості у нього професійно важливих якостей особистості, умінь і навичок. Засвоєння знань і вмінь є необхідною умовою для успішної професійної діяльності учителя фізичної культури і здійснюється у процесі навчання через:

- оволодіння студентами теорією та методикою фізичного виховання, вміннями і навичками оцінки та самооцінки якості оволодіння матеріалом;
- стимулювання навчально-пізнавальної активності студентів, формування у них потреби в самоосвіті, саморозвитку та самовдосконаленні;
- підвищення ролі самостійної роботи студентів та чітку організацію їхньої самостійної діяльності у навчальний та позанавчальний час;
- формування у студентів педагогічної свідомості і мислення, творчого підходу до вирішення проблем, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю;
- систематичне залучення майбутніх учителів до практичної творчої діяльності, пов'язаної з підготовкою до навчання і виховання молодих поколінь.

З урахуванням цих завдань С. Волкова виділяє компоненти професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури (аксіологічний, технологічний, творчої активності).

До професійних знань С. Ігнатенко відносить: упорядковані, взаємозв'язані, системні, повні і глибокі знання індивідуально-типологічних особливостей свого організму; знання про здоров'я, засоби й методи його досягнення і зміцнення; знання про принципи здорового способу життя, правила його побудови й ведення; знання з теорії і методики організації занять з фізичного виховання як соціальної системи; методики розвитку рухових якостей молодших школярів, способів їх діагностики та коригування; психолого-педагогічних і фізіологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку; знання форм і засобів формування й корекції моральних якостей молодших школярів засобами рухливих ігор, змагань, організації спільної роботи колективу дітей; наявність знань про критерії і показники їхньої моральної вихованості; основних норм дозування фізичного навантаження в ході занять фізичною культурою з молодшими школярами; знання основних вимог і дотримання професійної етики, вміння вирішувати професійно-моральні проблеми та ситуації, що сприяють формуванню моральних якостей молодших школярів.

Шиян Б. в одному з напрямів розглядає підготовку майбутніх учителів фізичної культури як фізичну підготовку, спрямовану на виховання фізичних якостей та розвиток функціональних можливостей і систем організму, які створюють сприятливі умови для вдосконалення всіх рівнів підготовки. Науковець зазначає, що термін «фізична підготовка» використовують, коли намагаються підкреслити прикладну спрямованість фізичного виховання стосовно певної діяльності, яка вимагає «фізичної підготовленості». Змістом прикладної фізичної підготовки він вважає не тільки спеціально підібрані фізичні вправи, але і навчальний матеріал.

У структурі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, на погляд Р. Маслюк, чи не найбільш важливими є психолого-педагогічні та медико-біологічні знання. Психолого-педагогічні знання про людину багато в чому визначають сутність професійної компетентності учителя: щоб керувати навчальною діяльністю учнів, необхідні знання вікової психології; щоб успішно формувати колектив, необхідно добре знати закономірності його розвитку [3, с. 222].

Психолого-педагогічні знання базуються на основі: нормативних документів у галузі фізичної культури; програмно-педагогічних вимог до фізичного виховання дітей; теоретичних основ змісту і структури понять: фізична культура, фізичне виховання, фізичний розвиток, фізична готовність до життя, рухова підготовленість, фізкультурна освіта, фізична досконалість; закономірностей анатомо-фізіологічного, нервово-психічного розвитку дітей; методики фізичного виховання дітей; знання: теоретичних основ фізичного, психічного і духовного здоров'я людини; різних технологій фізичного, психічного і духовного оздоровлення; особистих потреб, інтересів, мотивів і схильностей людини й особливо дітей до оздоровлення і самооздоровлення; уміння: виконувати різні види гімнастичних вправ; володіти тілом, фізичними якостями; займатися фізкультурою і спортом у повсякденному житті, збалансовано харчуватися, загартовуватися; використовувати сучасні оздоровчі технології; психічної й емоційної саморегуляції (бути

радісним, добрим, чуйним, спокійним, уважним); формувати в собі позитивне ставлення до дітей, ближнього, природи, життя.

Медико-біологічні знання дозволяють учителю фізичного культури грамотно впливати фізичними вправами на організм учнів з урахуванням їхніх вікових і статевих особливостей, стану здоров'я та рівня підготовленості.

Висновки. Підготовка майбутнього учителя фізичної культури, при організації професійного навчання базується на основних компонентах, значимість яких є прямопропорційною успішності проведення фізкультурно-спортивної роботи. Вона є складною багатогранною системою, що спрямована на здобуття та розвиток професійних навичок та вмінь студентом у процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Література

1. Багорка А. М. Рівні професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж – університет» [Електронний ресурс] / Багорка А. М. – Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4442
2. Осадча Т. Ю. Професійна підготовка викладачів фізичного виховання в університетах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Осадча Тетяна Юріївна ; Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2005. – 20 с.
3. Волкова С. С. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури [Електронний ресурс] / Волкова С. С. – Режим доступу : www.rusnauka.com/.../27099.doc.htm

Черкун Л. О., магістрант

Сошенко С. М., к. пед. н., доц.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Із поглибленням соціально-економічної кризи у світі та загостренням багатьох глобальних проблем сучасного українського суспільства постає питання ефективної та якісної підготовки педагогів, здатних виховати активного громадянина.

Оскільки основні види та форми роботи здійснюються через організацію спілкування, учитель має на високому рівні володіти комунікативною компетентністю, яка б виявлялася у роботі з кожною дитиною класного колективу, батьками, колегами.

Важливість досліджуваного феномену, значний інтерес науковців до питання формування комунікативної компетентності, прагнення глибоко розкрити сутність цього поняття зумовлює необхідність дослідження й аналізу його структури.

Основний зміст. Формування компетентностей, комунікативних, зокрема, сучасні вчені розглядають із позиції компетентнісного підходу в освіті, який спрямовує освітній процес на розвиток ключових та інших видів компетентностей, і як результат – формування загальної професійної компетентності вчителя.

Компетентність людини у певній сфері завжди є «структурованим» поняттям, тобто таким, що включає у себе певний обсяг знань, умінь, особистісні і професійні якості. Рівень сформованості комунікативної компетентності педагога молодшої школи полягає у наявності вміння ініціювати і підтримувати комунікацію, вербальної і невербальної комунікації, рефлексивного слухання, соціальної перцепції тощо.

На даному етапі розвитку педагогічної науки існують різні підходи щодо визначення структурних елементів комунікативної компетентності. Так, науковці Н. Д. Бабич, Т. С. Воропаєва, М. А. Галагузова, Б. Н. Головін, А. О. Деркач, М. П. Єрастов, М. І. Ілляш, В. М. Келасьєв, В. О. Кан-Калік, Л. І. Скворцов, В. О. Сластьонін наголошують, що

загальний рівень розвитку комунікативної компетентності вчителя початкової школи залежить від комплексу сформованих «комунікативних якостей».

Ретельно проаналізувала комунікативні якості мовлення Н. Д. Бабич у посібнику «Основи культури мовлення». Вона відзначає важливість таких особливостей мови фахівця, як: правильність, точність, логічність, багатство (різноманітність), чистота, доречність, достатність, ясність, виразність, емоційність [1].

Сластьонін В. О. виділяє такі комунікативні якості у структурі комунікативної компетентності, як чуйність, цікавість, справедливість, вимогливість, педагогічна пильність та спостережливість, товарицькість, педагогічний такт та уява [3].

Схожою є позиція Л. І. Скворцова, який вважає, що мовна компетентність полягає в умінні вибрати із багатьох варіантів найбільш точний у змістовому плані, стилістично доречний, виразний, доступний [4].

На основі аналізу праць українських та зарубіжних дослідників сформувався такий перелік комунікативних якостей мовлення: правильність, точність, логічність, чистота, образність, виразність, багатство, різноманітність, доречність, доступність, достатність, стислість, змістовність, ясність, емоційність, естетичність, дієвість.

Аршавська О. О., Бахман Л. Ф., Вашуленко М. С., Вятютнев М. Н., Гез Н. І., Ізаренков Д. І., Пентиліук М. І., Савіньон С. О., Савченко О. Я., Топалова В. М., Федоренко Ю. С. розглядають структуру комунікативної компетентності як сукупність взаємопов'язаних компетенцій.

Вашуленко М. С. досліджував компетентнісний підхід у перевірці мовних та мовленнєвих знань молодших школярів. У цих дослідженнях у складі комунікативної компетентності науковець виділяв ряд компетенцій. Особливу увагу він звертає на лінгвістичну компетенцію, яка, на думку вченого, має такі рівні:

- фонологічний (звуки мовлення, фонема, склад, наголос, інтонацію);
- лексичний (слово, лексичне значення слова, групи слів за значенням, відтінки значень, стилістичні особливості слововживання);
- морфологічний (лексико-граматичні розряди слів, повнозначні і службові частини мови, змінювані і незмінювані граматичні форми);
- синтаксичний (словосполучення, речення, види речень за метою висловлювання та інтонацією, головні і другорядні члени речення);
- текстологічний (функціональні типи текстів та їх стилістичні різновиди, структурні компоненти тексту) [2].

Ізаренков Д. І. пропонує три компетенції, які складають комунікативну компетентність. Він виділяє мовну (вміння будувати граматично правильні й усвідомлені висловлювання), предметну (відповідає за зміст висловлювання і забезпечує одержання знань про той фрагмент світу, який є предметом мовлення) і прагматичну (здатність використовувати висловлювання у певних мовленнєвих актах, співвідносячи їх із умовами спілкування) компетенції [5].

Спираючись на тлумачення М. І. Пентиліук, що мовну компетентність становлять знання особистості про саму мову, її граматичну структуру, словниковий склад, історію та закони її розвитку; роль мови в ментальності народу, в суспільному житті, розвитку інтелекту; уміння давати оцінку кожному з рівнів мовної системи, розрізняти мовні категорії, здатність усвідомлювати мову як своєрідну знакову систему, що забезпечує мислення людини, формування її думок і почуттів, то у складі структурних елементів комунікативної компетентності виокремлюється мовна, мовленнєва, прагматична, предметна, професійно-комунікативна, соціолінгвістична компетенції [6].

Більш розширену і повну структуру комунікативної компетентності виділяє Ю. С. Федоренко:

- мовна (лексичні, граматичні, фонетичні й орфографічні знання);
- мовленнєва (вміння аудіювання, читання, письма та мовленнєві вміння);
- лексична (знання лексики і мовленнєві лексичні навички);

- граматична (знання граматики і мовленнєві граматичні навички);
- фонетична (фонетичні знання, мовленнєво–слухо–вимовні навички);
- соціокультурна (стосується країнознавства та лінгвокраїнознавства)

компетенції [7].

Отже, аналіз наукових праць, присвячених розгляду структури комунікативної компетентності, дозволяє вказати, що комунікативні якості (правильність, точність, логічність, чистота, образність, виразність, багатство, різноманітність, доречність, доступність, достатність, стислість, змістовність, ясність, емоційність, естетичність, дієвість) доповнюють, поширюють комунікативні компетенції (граматичні, лексичні, мовні, мовленнєві, соціальні, соціолінгвістичні, дискурсивні, стратегічні, вербально-комунікативні, лінгвістичні, вербально-когнітивні, метакомунікативні, країнознавчі, ілокутивні, фонетичні, соціокультурні, предметні, прагматичні, професійно-комунікативні та ін.).

Студіювання праць науковців щодо комунікативної компетентності дозволяє охарактеризувати такі її складники.

Мовна компетенція – це явище, яке інтегрує у своєму складі певну систему знань, ряд здібностей, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, що призначені для успішного комунікативного контакту педагога в певній мовленнєвій ситуації. Вона охоплює володіння фонетичними, орфоепічними, морфемними, лексичними, синтаксичними нормами та вміннями, їх адекватне використання у певній мовній ситуації та спрямування задля досягнення конкретних педагогічних цілей.

Мовленнєва компетенція поєднує обсяг знань про точність, влучність, адекватність, правильність використання мовних засобів, залежно від типу, стилю мовлення. Ця компетенція характеризується вмінням педагога грамотно і доречно користуватися мовою в конкретних ситуаціях, застосовуючи при цьому як мовні так і позамовні (міміка і жести) засоби мовлення. Ця компетенція включає в себе знання про інтонаційні засоби виразності мовлення, особливості усного й писемного мовлення, його діалогічну та монологічну форми. Сформованість мовленнєвої компетенції є умовою успішної реалізації професійного потенціалу майбутнього вчителя початкової школи.

Соціолінгвістична компетенція характеризується знаннями та вміннями, що є необхідними для соціального аспекту використання мови. Вона охоплює мовну етику: правила ввічливості, вислови народної мудрості, поведінку під час спілкування, норми, що регулюють мовлення між поколіннями, статями, соціальними групами, тощо; характеризується знанням діалектних та акцентних відмінностей мови, маркерів соціальних відносин (привітання, прощання, слова ввічливості) та вмінням доречно використовувати ці знання у процесі спілкування з учнями, батьками, колегами.

Прагматична компетенція в психолого-педагогічній літературі описується як уміння використовувати висловлювання відповідно до комунікативної ситуації: уміння генерувати, структурувати та укладати повідомлення; здатність виражати своє ставлення до різних фактів під час спілкування, спонукання учнів до дій; уміння узгоджувати висловлювання відповідно до задуманих схем.

Предметна компетенція, як складова комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, представляє змістовий склад висловлювання. Її суть полягає у здатності вчителя успішно застосовувати у своєму мовленні сукупність знань, умінь та способів діяльності із певного предмета під час уроку. У більш широкому значенні це уміння відтворювати у власному мовленні реальну картину світу – предмети, явища та взаємозв'язки між ними.

Висновки. Отже, розвинені мовна, мовленнєва, прагматична, предметна, професійно-комунікативна, соціолінгвістична компетенції та основні комунікативні якості становлять зміст комунікативної компетентності педагога початкової школи. Вона є одним із найважливіших показників педагогічної культури і педагогічної техніки вчителя. Тому питання формування комунікативної компетентності – одне із першочергових завдань вищих педагогічних навчальних закладів.

Література

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
2. Вашуленко М. С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів / М. Вашуленко // Початкова школа. – 2009. – № 1. – С.16–20.
3. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.
4. Скворцов Л. И. Теоретические основы культуры речи / Л. И. Скворцов. – М. : Наука, 1980. – 167 с.
5. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов–нефилологов / Д. И. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54–60.
6. Пентилюк М. І. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті / М. І. Пентилюк // Укр. мова і літ. у школі. – 2010. – № 2. – С. 2–5.
7. Федоренко Ю. С. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування / Ю. С. Федоренко // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 63–65.

СЕКЦІЯ № 2
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЯХ
ЖИТТЄВИХ ЗМІН

Атаманчук Н. М., к. психол. н., доц.
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА НА ПОЧАТКОВИХ ЕТАПАХ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми. Країни Європи, в тому числі й Україна, вийшли на етап формування нового типу відношення держави і суспільства до дітей з психофізичними порушеннями, що викликає необхідність модернізації освітньої галузі згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, законом України «Про освіту» (2017 р.) та спричиняють реформаційні процеси й конструктивні підходи до організації освітньої діяльності в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Встановлено, що діти з психофізичними порушеннями незначного рівня мають ті ж самі закономірності психічного розвитку, що і здорові діти [1]. Вимоги сьогодення спонукали науковців започаткувати новий напрям наукових досліджень, який спрямований на пошук забезпечення можливості дітей з порушенням психофізичного розвитку здобувати якісну освіту на рівні зі здоровими однолітками. Йдеться про забезпечення інклюзивного навчання цієї категорії дітей.

У 1978 році під час лондонської доповіді, присвяченої проблемам освіти і труднощів навчання дітей-інвалідів було використано поняття «особливі освітні потреби». Термін широко поширений в США і Канаді. В Україні поняття з'явилося пізніше. Потреби, що виходять за межі загальноприйнятої норми і залежать від розумової, фізичної недостатності або певних труднощів, які пов'язані з навчанням і потребують спеціальної медико-соціальної та психолого-педагогічної уваги і послуг для можливостей розвитку їх особистого потенціалу називають «особливими освітніми потребами» [5].

Отже, поява терміну «особливі освітні потреби» (далі ООП) говорить про толерантність нашого суспільства. Оскільки дане поняття переводить дитину з обмеженими можливостями і аномаліями розвитку в розряд нормальних повноцінних особистостей.

Сказане вище, дає підстави стверджувати, що проблема навчання на початкових етапах дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального закладу – безумовно є актуальною.

Основний зміст. Орієнтація національної освіти на особистість дитини зумовлює нову стратегію розвитку та виховання на основі гуманістичних засад – реалізацію прав дитини з особливими освітніми потребами на освіту та забезпечення умов для виявлення її можливостей (Л. Виготський, І. Мамайчук, О. Стребелева, Л. Шипіцина, М. Bornstein, J. R. Kirby та ін.) [3, 4].

Навчання дітей з ООП має бути спрямоване на розширення у них кругозору та формування власної думки, навчання навичкам і вмінням, що необхідні їм для нормального і повноцінного життя.

Так, у статті 19 закону України «Про освіту» (2017 р.) наголошується, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Особам з особливими освітніми потребами освіта надається нарівні з іншими особами.

Нині в усьому світі зростає роль особистості. Саме тому вихідною тезою оновлення системи сучасної освіти є положення, за яким педагогічний процес має базуватися на психології розвитку особистості, а точкою відліку в оновленні змісту, форм і методів виховання та навчання дитини є ідея про цінність та сенс її буття. У цьому контексті

особливого значення набуває теорія ампліфікації (оптимального використання дорослими можливостей кожного вікового етапу для повноцінного особистісного розвитку дитини), запропонована О. Запорожцем [2].

Отже, організація повноцінної життєдіяльності самої дитини з особливими освітніми потребами, як її активного суб'єкта вимагає впровадження в життя особистісно орієнтованої моделі початкової ланки освіти.

Проголошення особистісно орієнтованої моделі початкової освіти пріоритетною, означає створення сприятливих умов, а саме:

– визнання державою пріоритету особистісно орієнтованої моделі початкової освіти, наявності відповідної нормативної бази;

– усвідомлення дорослими, відповідальними за розвиток дитини, своєчасності й доцільності переорієнтації початкової освіти на особистісно орієнтовану модель, готовність її реально впроваджувати;

– створення й повсякденне збереження різними соціальними інституціями (сім'єю, закладами освіти) дитячого простору життя (тематики та лексики спілкування, змісту радіо-теле- та відеопередач, дитячої літератури тощо), що пов'язане з об'єктивними та суб'єктивними труднощами й потребує реального впровадження в освітньому процесі.

Висновки. Таким чином, особливі освітні потреби – це поняття, яке не визначає нормальність дитини, а наголошує на тому, що вона не особливо відрізняється від інших членів суспільства, але має потреби у створенні особливих умов для навчання. Толерантний соціум відходить від поділу дітей на «нормальних» і «ненормальних», адже між цими поняттями існують відносні межі. Практика показує, що навіть при самих звичайних здібностях у дитини може спостерігатися відставання в розвитку, якщо їй не приділяється належна увага з боку батьків і суспільства.

Переконані, використовуючи засоби психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами незначного рівня порушення в інклюзивних навчальних закладах можна сприяти кращій їх адаптації, компенсації та соціалізації до навчання в школі. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання – це система професійної діяльності педагогічного колективу, яка спрямована на співпрацю з дитиною, на самопізнання, пошук шляхів саморегуляції внутрішнього світу і системи взаємостосунків.

Саме інклюзивна освіта на початкових етапах навчання дітей з особливими освітніми потребами здатна сприяти утворенню в їх свідомості цілісної картини світу, становлення дітей як носіїв різноманітних форм активності та видів діяльності, компетентної особистості.

Отже, реформування національної системи початкової освіти України на засадах гуманного, толерантного підходу є своєчасним, цілком відповідним світовим тенденціям.

Література

1. Атаманчук Н. М. Психологічна готовність дітей з особливими потребами до школи в умовах інклюзивної освіти / Н. М. Атаманчук // Наука і освіта. – Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2014. – №6/СХХІІІ. – С. 11–16.
2. Берник Т. Організація логопедичної допомоги дітям дошкільного віку в системі спеціальної освіти / Т. Берник // Дефектологія. – 2006. – № 1. – С. 51.
3. Гавриш Н. В. Проблеми існують. Їх треба розв'язувати (моделі освітнього процесу) / Н. В. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2009. – № 6. – С. 7–11.
4. Гончаренко А. М. Особистісно орієнтована модель освіти: підготовка педагога / А. М. Гончаренко // Дошкільне виховання. – 2008. – № 1. – С. 10–13.
5. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.

Болтівець С. І., д. психол. н., проф.

Державний інститут сімейної та молодіжної політики України (м. Київ)

АПАРАТУРНА ПСИХОДІАГНОСТИКА ІНДИКАТОРІВ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я І ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Апаратурно-психологічна об'єктивізація основних індикаторів психічного здоров'я має важливе психогігієнічне значення для здобуття кожною людиною знань про власну індивідуальність, здатність до вияву активності і здійснення саморегуляції власних психічних станів. Самоконтроль власного психічного функціонування особливо важливий в процесі лікування психічних розладів і тривалому процесі реабілітації пацієнтів з хронічними психічними захворюваннями, оскільки дозволяє активізувати усвідомлення основних об'єктивних параметрів власних психічних можливостей у співвіднесенні їх бажаними, необхідними для повносправного життя.

Суб'єктивне сприймання пацієнтом свого лікаря, психолога як довіреної особи у справі відновлення психічного здоров'я завдяки апаратурно-психологічним даним здобуває надійну основу об'єктивного опосередкування у саморусі до покращення власних здатностей до вияву індивідуальних можливостей, власної активності і саморегуляції. Для визначення індивідуально психологічних здатностей і стану кожної людини нами було розроблено і застосовано психологічний апаратурний комплекс «Хист», що узагальнює отримані дані у психограмі.

Основний зміст. Конструктивно комплекс «Хист» виготовлений Київським заводом «Телеком-пневматик» у вигляді окремого приладу та встановленої на комп'ютері програми, що обробляє отримані психодіагностичні дані. Відповідно до психодіагностичного призначення кожного зі складових апаратурного комплексу його застосування дозволяє проводити реактометрію, лабіліометрію і тремоетрію психомоторного праксису мислення дітей і дорослих, починаючи, як правило, з 5-річного віку. Реактометрія здійснюється реактометром – психологічним приладом для вимірювання часу простої сенсомоторної людини на світловий та звуковий сигнал-подразник. Важливою особливістю приладу є вимірювання сенсомоторної реакції обстежуваного як на появу, так і на зникнення сигналу, що дозволяє забезпечити цілісну оцінку індивідуального психомоторного темпу обстежуваної особи. Прилад передбачає можливість обрання як одиничного сигналу, так і серії з 10 відповідей з окремим обчисленням реакції правої і лівої руки та ноги. Цим самим забезпечується психодіагностична оцінка міжпівкульної взаємодії та наявності асиметрії міжпівкульного функціонування і її вираженість.

Одержані дані важливі для виявлення наслідків неусвідомлюваних, але наявних в минулому черепно-мозкових травм, інших дисфункцій психофізичного розвитку, про які обстежувана особа за певних умов свого попереднього життя може не знати.

Як правило, для надійності одержаних даних застосовується серія з 10 однакових звукових або світлових подразників, яка після завершення останньої, 10-ї проби, автоматично висвітлює на моніторі середній результат всієї серії. Порівняння одержаних результатів реагування, наприклад, правою і лівою рукою, з результатами реагування правою і лівою ногою дозволяє, з одного боку виявити провідну руку і ногу, а з іншого – провідний спосіб реагування: наприклад, природних захисних реакції – захищатися руками, оборонятись, нападати, або надавати перевагу ногам, тікати від небезпеки, захищатись ними, при цьому надаючи перевагу провідній нозі.

Для тремоетрії, що полягає у вимірюванні параметрів динамічного тремору рук, застосовується тремоетр, який дозволяє зробити висновок про точність психомоторного праксису мислення, відображеного в рухах, стійкість обстежуваної особи до психофізичних навантажень, скоординованість психомоторного мислення обстежуваної особи, котре є домінантним в складних і ускладнених умовах життя і діяльності порівняно зі словесно-логічним і образним видами мисленнєвої діяльності. Тремоетр дозволяє точно простежити

взаємозалежність часу проходження лабіринту і кількості зроблених торкань. Ця залежність є обернено пропорційною: чим менший час проходження лабіринту, тим більшою є кількість торкань. І навпаки, чим більший час проходження лабіринту, тим менша кількість торкань.

У разі виявлення вищої або значно вищої продуктивності віртуальної психомоторики обстежуваної особи у роботі з малюнком, ніж реальної психомоторики у роботі безпосередньо з приладом, з'ясовується співвідношення психомоторної залежності основної роботи до операцій з комп'ютером, тобто з електронним пультом управління, іншими машинами, механізмами, пристроями та інструментами.

Лабіліометр є приладом для дослідження лабільності нервової системи, тобто проведення лабіліометрії, що дозволяє виміряти критичну частоту злиття світлових спалахів, яка є основним показником лабільності зорового сприйняття людини, особливістю її психофізичного статусу і поточного психофізіологічного стану в момент психологічного обстеження. Лабіліометр містить кнопки вибору кольору і передачі даних на комп'ютер, зменшення і збільшення частоти світлових мерехтінь зеленого, жовтого і червоного світлодіодів. Так, зелений світлодіод вмикається з частотою 1 спалаху на секунду. При натисканні і відпусканні кнопки обстежувана особа поступово збільшує частоту спалахів до стану, коли завершується розрізнення мерехтіння світлодіоду. Це і буде критична частота спалахів для даного кольору, фіксація якої здійснюється відправленням отриманих даних в комп'ютер натисканням відповідної кнопки, внаслідок чого результата з'являється на моніторі.

Проведене психологічне обстеження 2548 осіб, які включали дітей і дорослих від 5 до 82-річного віку незалежно від стану психічного здоров'я, охоплюючи як самоактуалізованих осіб з високими показниками якості психічного здоров'я, так і осіб з хронічними психічними розладами та різними ступенями розумової відсталості, дозволило узагальнити основні показники апаратурно-психологічної об'єктивізації основних, визначених нами, індикаторів психічного здоров'я.

Лабіліометричний аналіз варіабельності критичної частоти злиття світлових мерехтінь (КЧЗСМ) дозволив визначити такі показники стану психічного здоров'я обстежених осіб у відповідно 1 Гц = 1/сек:

1 – 11 Гц – загальний показник лабільності свідчить про наявність апрозексії – нездатності до зосередження уваги на індикаторах внаслідок відсутності її свідомої регуляції та загального функціонального стану організму у випадках емоційно-вольової незрілості психічних процесів концентрації уваги, органічного ураження, головним чином, лобових часток та інших ділянок мозку або на стадії вираженої перевтоми, шляхом оціночного визначення надпорогового значення критичної частоти злиття світлових мерехтінь (КЧЗСМ) зорового аналізатора;

12 – 22 Гц – загальний показник лабільності свідчить про наявність гіпопрозексії – зниженої здатності до зосередження уваги на індикаторах внаслідок мінімальної концентрації уваги і її свідомої регуляції та загального функціонального стану організму у випадках неповної емоційно-вольової зрілості психічних процесів зосередження, або у різних випадках астеничного синдрому, пов'язаного зі зміною ступеня неспання, підвищеної виснажливості внаслідок черепно-мозкової травми та/або інших органічних уражень мозку, або на стадії вираженої загальної втоми, шляхом оціночного визначення надпорогового значення критичної частоти злиття світлових мерехтінь (КЧЗСМ) зорового аналізатора;

23 – 29 Гц – загальний показник лабільності свідчить про наявність помірно зниженої здатності до зосередження уваги на індикаторах внаслідок інтроверсивної сконцентрованості психічних процесів і їх свідомої регуляції та загального функціонального стану організму у випадках наявної виснаженості психічних процесів зосередження, ситуативного або постійного ослаблення інтенсивності і сили емоційно-вольового функціонування, пов'язаного зі зміною ступеня неспання, стану підвищеної втомлюваності, шляхом оціночного визначення надпорогового значення критичної частоти злиття світлових мерехтінь (КЧЗСМ) зорового аналізатора;

30 – 46 Гц – загальний показник лабільності свідчить про наявність нормальної здатності до зосередження уваги на індикаторах внаслідок екстраверсивної сконцентрованості психічних процесів і їх свідомої регуляції та належного загального функціонального стану організму, оптимуму психічних процесів зосередження, достатню інтенсивність і силу емоційно-вольового функціонування, відсутність вираженого ступеня неспанья і стану втоми, шляхом оціночного визначення надпорогового значення критичної частоти злиття світлових мерехтінь (КЧЗСМ) зорового аналізатора;

46 – 58 Гц – загальний показник лабільності свідчить про наявність гіперпрозексії як підвищеної здатності до зосередження уваги на індикаторах внаслідок екстраверсивної сконцентрованості психічних процесів і їх свідомої регуляції та загального функціонального стану організму, оптимуму психічних процесів зосередження, високу інтенсивність і силу емоційно-вольового функціонування, відсутність вираженого ступеня неспанья і стану втоми, шляхом оціночного визначення надпорогового значення критичної частоти злиття світлових мерехтінь (КЧЗСМ) зорового аналізатора.

Визначений шляхом проведення реактометрії коефіцієнт загальної активності психічного функціонування має такі значення:

менше 132 мс – гіперактивне психічне функціонування;

133 – 160 мс – напружене психічне функціонування;

161 – 180 мс – оптимальне психічне функціонування; 181 – 289 мс – прийнятне психічне функціонування;

290 – 340 мс – помірне психічне функціонування;

341 – 380 мс – уповільнене психічне функціонування;

381 і більше – знижене психічне функціонування.

Подальше зниження психічного функціонування, що сягає показників 420 більше мілісекунд надійно корелює зі зниженням інтелектуальних здатностей обстежуваних осіб, зокрема, з легким ступенем розумової відсталості в межах до 499 мс, помірною розумовою відсталістю в межах 630 мс, важкою розумовою відсталістю – більше 738 мс і глибокою розумовою відсталістю – більше 831 мс з епізодичною можливістю розуміння сутності виконуваної психомоторної дії.

Коефіцієнт напруженості відображає кількість випереджень і пропусків сигналу до загальної кількості проб, де найвище значення має відсутність випереджень і пропусків. Коефіцієнт психологічної стійкості становить собою кількість повторень однакових результатів в складі варіаційного ряду з 10 реактометричних проб.

Коефіцієнт депресії виражає позитивне значення алгебраїчної величини й відносно велика кількість запізнених реакцій як переважання гальмівних процесів над здатністю до збудження і пов'язаною з ним сконцентрованою увагою.

Коефіцієнт надмірного збудження, навпаки, засвідчує негативне значення середньої алгебраїчної величини й переважання передчасних реакцій. Коефіцієнт психічної врівноваженості виражається нульовим знаком середньої алгебраїчної величини й відносно рівною кількістю передчасних та запізнених реакцій.

Коефіцієнт психомоторної саморегуляції, одержаний шляхом тремоетрії, – це інтегральний показник координації рухів, який розраховується шляхом ділення числа дотиків на час, що був витрачений на проходження лабіринтів, тобто співвіднесенням точності і швидкості: високий – 0 – 0,7 торкань / сек.; достатній – 0,71 – 1,2 торкань / сек.; виражений – 1,21 – 1,75 торкань / сек.; помірний – 1,76 – 2,3 торкань / сек.; первинний – 2,31 – торкань / сек.

Висновки. Таким чином, функціональні показники реактометрії, лабіліометрії і тремоетрії є базовими індикаторами станів психічного здоров'я, які розкривають вираженість індивідуальності, активності і здатності до саморегуляції, які є основними індикаторами стану психічного здоров'я людини.

Кім О. В., аспірант

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк)

ДИТЯЧА ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА, ЯК ОДНА З СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день відсутнє єдине визначення цього терміна не існує чітких критеріїв, за якими можна диференціювати психотравму від інших шкідливих факторів. Проте більшість людей, включаючи професійних психологів, під терміном «психологічна травма» передбачає, що у житті індивіда мало місце якась психотравмуюча подія, або на особу впливають які-небудь зовнішні або внутрішні фактори, що завдають шкоди психічному здоров'ю або позбавляють душевної рівноваги.

Основний зміст. У даній статті береться за основу таке визначення психологічної травми: це заподіяна шкода психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або остроемоціональних, стресових впливів інших людей на його психіку.

Наслідки психічної травми – помітні, явно виражені порушення нормальної роботи психіки. Наприклад: у людини спостерігаються провали в пам'яті, він перестає впізнавати родичів, не може чітко і логічно висловлювати свої думки, втрачає здатність оцінювати, аналізувати, зіставляти явища реальності.

Причиною травми може стати будь-яка значуща для людини подія, а джерел існує величезна кількість.

1. Сімейні конфлікти.
2. Важкі хвороби, смерть, загибель членів сім'ї.
3. Розлучення батьків.
4. Гіперопіка з боку старших.
5. Холодність внутрішньосімейних відносин і відчуження.
6. Матеріально-побутова невлаштованість.

Люди звертаються за психологічною допомогою щодо своїх негативних переживань або неконструктивних способів поведінки, але не пов'язують свій нинішній стан з психологічними травмами, особливо дитячими.

Зазвичай до 7 років цей сценарій вже закладено, і в подальшому людина будує своє життя багато в чому обумовлений впливом цього несвідомого сценарію. Вирішуючи свої життєві проблеми, людина змушена вирішувати проблеми своїх батьків, своїх бабусь і дідусів. Потрібно розуміти, що це не детальна точна копія родового сценарію, але загальний напрямок і постійна робота над помилками-своїми та своїх предків.

Ця ситуація посилюється в дитинстві директивними посланнями батьків своїй дитині, коли батьки з «благих намірів» вселяють своєму чаду установки як потрібно жити.

Директива – це прихований наказ, неявно сформульоване словами або діями батька, за невиконання якого дитина буде покараний.

Головною директивою, в яку можна було б включити всі інші, є:

«Не будь самим собою». Людина з цією директивою постійно незадоволений собою. Такі люди живуть у стані болісного внутрішнього конфлікту. Інші наведені нижче директиви пояснюють це. Ось короткі приклади таких директив (їх можна нарахувати десятки і дуже докладно розбирати кожну з них):

«Не живи». Як багато проблем ти нам приніс, з'явившись на світ.

«Не вір собі». Ми краще знаємо, що тобі потрібно в цьому житті.

«Не будь дитиною». Будь серйозним, не варто радіти. І людина, ставши дорослою, ніяк не може навчитися повноцінно відпочивати і розслаблятися, так як відчуває провину за свої «дитячі» бажання і потреби. До всього іншого, у такої людини варто жорсткий бар'єр у спілкуванні з дітьми.

«Не відчувай». Це послання може передаватися батьками, які самі звикли стримувати свої почуття. Дитина привчається «не чути» сигнали свого тіла і душі про можливі неприємності.

«Будь самим кращим». Інакше ти не можеш бути щасливий. А так як неможливо бути найкращим у всьому, то і не бачити дитині щастя в житті.

«Нікому не можна вірити, – вже ви мені повірте!». Дитина привчається до того, що навколишній світ є ворожим і виживає в ньому тільки хитрий і віроломний.

«Не роби!». В результаті дитина боїться приймати будь-які рішення самостійно. Не знаючи, що безпечно, відчуває труднощі, сумніви і надмірні побоювання на початку кожної нової справи.

Сьогодні з допомогою хорошого фахівця можна звільнити свій внутрішній світ від небажаних, болісних наслідків:

- будь-якої емоційно-душевної травми,
- будь-якої психотравмуючої ситуації, що мала місце в житті (незалежно від строку давності),
- будь-яких важких або гострих психоемоційних переживань або спогадів,
- будь-яких емоційно-шокових потрясінь.

Висновки. Всі ми родом з дитинства, тому несемо в собі велику кількість хворобливих переживань і неусвідомлених ран, які будуть всіляко перешкоджати здорового гармонійного розвитку особистості людини. Ці переживання можуть бути самими різними і супроводжуватися різними почуттями: провини, сорому, тривоги, страху, неповноцінності, розгубленості, недовіри, безглуздості свого існування та ін. Почуття болю «захищає» від усвідомлення цих травм, і людина широко вважає це своєю особливістю характеру. Тому що усвідомлення призведе до необхідності перегляду і переоцінки надто багатьох речей у своєму житті. Тут з'являється страх, який свідомо і несвідомо перешкоджає лікуванню, блокує його. Вольовим зусиллям не позбутися від подібного страху, тому що розплатою за подібне зусилля буде служити посилення контролю, і втрата своєї вітальності і життєвої енергії.

Після дитячої психологічної травми процес реабілітації буває довгий і важкий. А іноді травматичні наслідки забуваються порівняно скоро, і доросла людина згадує про них лише зрідка по невиразним відлунням, наприклад, у вигляді снів. Це пов'язано як зі ступенем, глибиною самої ситуації, яка викликала травму, так і з особистістю людини.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : навч. метод, посіб. : у 2 кн. /І. Д. Бех // Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2. – 342 с.
2. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості / І. Д. Бех // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. ; за заг. ред. О. В. Сухомлинської. – К. : АПН України, Центр інформації та документації Ради Європи в Україні, 1997. – С. 8–11.
3. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія / А. М. Богуш. – К. : Слово, 2004. – 374 с.

Коваленко О. Г., д. психол. н., проф.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ ЛІТНІХ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Розвиток особистості упродовж життя характеризується динамікою якісних і кількісних властивостей, що по-різному відображається на її соціальній адаптованості. Переважно про погіршення в даному аспекті, про зниження адаптаційних

можливостей людини, про активізацію руйнівних процесів говорять, згадуючи про старість. Виникає необхідність у певних засобах, особливостях, утвореннях, які б нівелювали дію руйнівних чинників, забезпечували б гармонійну, оптимальну життєдіяльність старіючій людині. Одним із таких інтегральних особистісних утворень є психологічне благополуччя. Воно пов'язане із низкою умов та чинників, дія яких може відрізнятись на різних стадіях старіння. Одним із таких чинників є рівень освіти людини віку пізньої дорослості, зв'язок якого із психологічним благополуччям старіючої людини вивчено недостатньо. Тому **метою статті** є виявлення особливостей психологічного благополуччя літніх осіб з середньою та вищою освітою.

Основний зміст. Психологічне благополуччя літньої людини є інтегративним особистісним утворенням, що формується у процесі активності особистості та в системі реальних взаємин з об'єктами оточуючої дійсності і характеризується відчуттям задоволеності життям, усвідомленням реалізації власного потенціалу, створенням об'єктивних і суб'єктивних цінностей. Таке благополуччя пов'язане з явищами самоактуалізації й особистісного зростання, реалізації свого потенціалу, а також з емоційною оцінкою людиною себе й власного життя і є важливим у розвитку людини пізнього віку. Формування психологічного благополуччя зумовлюється низкою психологічних і непсихологічних чинників, серед яких науковці найчастіше називають особистісні, когнітивні, комунікативні особливості особистості.

Для дослідження особливостей психологічного благополуччя літніх осіб з різним рівнем освіти було проведено дослідження за допомогою методики «Шкала психологічного благополуччя» К. Д. Ріфф, яка психологічне благополуччя обґрунтовує як сприйняття і оцінку свого внутрішнього функціонування з точки зору вершини людських потенційних можливостей. К. Д. Ріфф є представником евдемоністичного підходу в розумінні психологічного благополуччя, відповідно до якого, основою такого благополуччя є особистісне зростання й воно є складовою частиною екзистенціальних життєвих цілей особистості [2].

У дослідженні взяли участь 303 особи віком від 57 до 86 років. 178 досліджувані особи мають загальну середню та середню спеціальну освіту, 125 осіб – неповну вищу та вищу освіту.

Встановлено середні значення за показниками позитивних стосунків, автономії, управління середовищем, особистісного зростання, цілей у житті, самоприйняття, підсумкового балу психологічного благополуччя та задоволеності життям в літніх осіб з різним рівнем освіти (середньою і вищою). Див табл. 1.

Таблиця 1 – Психологічне благополуччя та задоволеність життям літніх осіб з різним рівнем освіти

Рівень освіти	позитивні стосунки	автономія	управління середовищем	особистісне зростання	цілі в житті	само-прийняття	психологічне благополуччя	задоволеність життям
Середня	53,99	52,60	53,06	51,83	53,25	52,91	317,44	3,17
Вища	56,87	53,40	54,88	54,81	56,97	57,11	334,07	3,34

Порівняння середніх значень за показниками психологічного благополуччя літніх осіб (сферами їхнього позитивного функціонування), підсумковим балом та задоволеністю життям дозволяє стверджувати, що психологічно благополучнішими й задоволенішими життям почуваються літні люди, які мають вищу освіту, ніж ті, хто має середню освіту.

Перевірено достовірність виявлених відмінностей за кожною шкалою, підсумковим балом психологічного благополуччя та задоволеністю життям літніх осіб різного рівня освіти за допомогою параметричного t-критерію Стьюдента, а також непараметричного U-критерію Манна-Уїтні. Усі розрахунки здійснено у програмі SPSS. Нульова гіпотеза полягала у відсутності відмінності між змінними (показниками за різними шкалами, підсумковим балом психологічного благополуччя та задоволеністю життям літніх осіб з різним рівнем освіти), а альтернативна гіпотеза – у значущості такої відмінності.

Критичне значення t-критерію за таблицею – 1,97 (при рівні значимості $\alpha < 0,05$). Якщо для U-критерію $\alpha > 0,05$, то приймається нульова гіпотеза, якщо $\alpha \leq 0,05$, то нульова гіпотеза заперечується. Напівжирним шрифтом виділено значення за тими показниками, де виявлена відмінність.

Таблиця 2 – Психологічне благополуччя та задоволеність життям літніх осіб з різним рівнем освіти

t-критерій та U-критерій

Критерій	позитивні стосунки	автономія	управління середовищем	особистісне зростання	цілі в житті	само-прийняття	психологічне благополуччя	задоволеність життям
t-крит	2,550	0,838	1,781	3,141	3,317	3,520	3,276	1,944
U-крит	12.772,000 $\alpha=0,025$	11.948,000 $\alpha=0,257$	12.283,000 $\alpha=0,114$	13.501,000 $\alpha=0,001$	13.359,500 $\alpha=0,003$	13.685,000 $\alpha=0,001$	13.486,500 $\alpha=0,001$	12.359,500 $\alpha=0,066$

При $t > t_{кр}$ і $\alpha \leq 0,05$ не підтверджується нульова гіпотеза про відсутність відмінності між літніми людьми з середньою та вищою освітою за показниками позитивних стосунків, особистісного зростання, цілей у житті, самоприйняття, підсумкового балу психологічного благополуччя та задоволеності життям. При $t < t_{кр}$ і $\alpha > 0,05$ підтверджується нульова гіпотеза про відсутність відмінності між літніми людьми з середньою та вищою освітою за показниками автономії та управління середовищем.

Висновки. Психологічно благополучнішими й задоволенішими життям є літні люди з вищою освітою, ніж ті, в кого освіта середня. Це досягається за рахунок того, що в перших більше довірливих стосунків з оточуючими людьми, вони виявляють більшу турботу про них, але, водночас, приймають різні, і позитивні, і негативні, прояви своєї особистості. Такі літні люди ефективніше використовують життєві обставини для покращення свого життя; вони мають певні цілі, що спрямовують їхнє життя, відкритіші новому досвіду, прагнуть реалізувати свої можливості. Загалом літні люди з вищою освітою позитивніше до свого життя ставляться, краще його оцінюють. Ці чинники пов'язані з міжособистісним спілкуванням, яке є визначальним у літньому віці, дозволяє людині вирішувати життєво важливі задачі й зумовлює її позитивне функціонування [1]. Здатність керуватися власними стандартами у регуляції своєї поведінки у цьому віці з рівнем освіти не пов'язана.

Література

1. Коваленко О. Г. Міжособистісне спілкування осіб похилого віку : психологічні аспекти : монографія / О. Г. Коваленко. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2015. – 456 с.
2. Ryff C. D. Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological WellBeing / C. D. Ryff // Journal of Personality and Social Psychology. – 1989. – Vol. 57. – No. 6. – P. 1069– 1081.

Літвінова О. В. к. психол. н., доц.
Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ В ПЕРЕЖИВАННІ НЕГАТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО ДОСВІДУ

Постановка проблеми. За даними соціальної політики України, з 1 мільйона 700 тисяч внутрішньо переміщених осіб нараховується 240 тисяч дітей [4]. Крім того, тисячі дітей залишаються сьогодні у прифронтових зонах, відчуваючи на себе хронічну дію стресчинників, отримуючи психологічну травму. Такі діти потребують психологічної підтримки та дієвих програм по психоемоційній реабілітації. Але окрім дітей-війни психологічна допомога потрібна і дітям військовослужбовців, і тим, хто втратив батька або близького родича та іншим категоріям дітей. Все наше життя сьогодні – це хронічний стрес, викликаний небезпечністю існування та невизнаністю соціального простору. Діти не можуть чекати, поки буде покладений край війнам, оскільки криза загрожує виживанню дитині тут і тепер, а також призводить до катастрофічних наслідків для їхнього майбутнього. Емоції людини – одна з найважливіших сторін психічних процесів, яка характеризує переживання об'єктивної дійсності, її ставлення до довкілля і самої себе; це одна з форм відображення об'єктивної дійсності, в якій домінує активний суб'єктивний характер психічного процесу. Емоційний стан характеризується яскраво вираженим суб'єктивним забарвленням та охоплює усі види відчуттів та переживань людини – від глибоко травмуючих страждань до високих форм радощів та соціального відчуття життя.

Основний зміст. Проблема впливу емоцій на особистісний і психічний розвиток дітей відноситься до числа значущих і недостатньо вивчених в психології. Л. І. Божович, Г. М. Бреслав, Л. С. Виготський, В. К. Вілюнас, О. І. Захаров, В. С. Мухіна, у своїх дослідженнях встановили залежність між порушеннями в емоційній сфері і розвитком особистості в цілому, виявили, що емоційні стосунки з близькими, можливість задоволення емоційних потреб багато в чому визначають подальший особистісний розвиток.

Як зазначають Дж. Коен, Е. Маннаріно та Е. Деблінджер, до загальних емоційних симптомів пережитого негативного досвіду належать страх, депресія, гнів і емоційна дизрегуляція, тобто часті зміни настрою та/або складність у регулюванні негативних емоційних станів. Егоцентричні погляди дитини на світ, що є нормою для конкретного віку, можуть трансформуватися у звинувачення себе в травматичній події, що тягне за собою депресивні симптоми, включаючи почуття провини, сорому, низьку самооцінку, непотрібність [2, с. 30].

Психологічна допомога дітям, які пережили наслідки бойових дій полягає в регуляції актуального психологічного, психофізичного стану і негативних емоційних реакцій, в знятті симптоматики і глибокому опрацюванні переживань. З цією метою робота повинна проводитися за трьома напрямками: з дитиною (психологічна корекція емоційного стану – високого рівня тривожності, страхів у дітей «групи ризику»), з батьками та вчителями (психологічне консультування, психологічне просвітництво (роз'яснення особливостей емоційного стану дитини, вироблення необхідних рекомендацій).

Для подолання негативних наслідків у дітей, які пережили травмуючі події, перш за все, рекомендується провести діагностику їх психоемоційного стану, спрямовану на виявлення психологічних ознак гострих стресових реакцій і ПТСР за допомогою комплексу психодіагностичних методик.

Психокорекційна робота з дітьми, що пережили наслідки бойових дій може мати як індивідуальну, так і групову форми взаємодії, психогімнастику, метод проєктивного малюнка, методи арт-терапії, пісочну терапію, методи десенсибілізації, позитивного підкріплення, елементи психологічного тренінгу, метод моделювання ситуацій, елементи музикотерапії. Фахівці вважають, що у даному випадку найбільш ефективним є використання психогімнастичних вправ на релаксацію, відреагування, робота з проєкціями,

закріплення позитивних моделей поведінки тощо [2]. Всі етапи роботи з негативними психічними станами потрібно проводити в доступній для дітей формі і скеровувати на засвоєння набутого позитивного досвіду як на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях. Найбільш ефективними формами роботи є зняття стану тривоги та хвилювання, надмірного психоемоційного збудження, зміна відношення до суб'єктивного джерела тривоги, набування свідомому оцінюванню своїх емоцій та адекватним способом реагувати на ті чи інші ситуації, які стали причинами негативних психічних станів.

Важливим є виділення за допомогою проєктивних методів особистісно значущих ситуацій, відносно яких у дитини знижений поріг чутливості до виникнення цілого ряду фрустраційних реакцій. З цією метою можна використовувати психорисунки на різні теми, ліплення з пластичного матеріалу (глина, пластилін) тощо.

Ефективним засобом відреагування негативного емоційного досвіду є використання пластичних матеріалів: глини, солоного тіста, пластиліну. Глинотерапія – це рідкий вид арт-терапії, який можна використовувати з дітьми від 3-х років і працювати з такими проблемами, як страхи, тривога, збудливість. Глина дає можливість зблизити дитину з її почуттями, допомагає трансформувати негативні почуття. З глини можна виліпити метафоричні образи своєї проблеми, емоції, настрої, образ себе, кривдника та ін. Важливим є те, що в процесі ліплення можна трансформувати такі почуття, як образу, сум, гнів, страх, тривожність в інші символічні образи, які дозволять поглянути на проблему з іншого боку та знайти нове її вирішення. Глина – це метафора землі, тому її використання сприяє оперативному поглинанню негативних емоцій [1].

Тістопластика – також вид арт-терапії, який в роботі з дітьми виконує наступні функції: корекційно-розвивальну (передбачає розвиток та корекцію сприйняття, уваги, мислення, моторики тощо); навчальну (розширення знань та уявлень про самого себе, про інших, світ); комунікативну (розвиток вміння позитивного спілкування та співробітництва); релаксаційну (відбувається трансформація деструктивних енергій у соціально-адаптивну форму діяльності, зняття емоційної напруги). Використання пластиліну в корекції негативних емоційних проявів надасть можливість завдяки різноманітним кольоровим відтінкам працювати з емоціями та почуттями, обираючи для кожної з них певний колір. Але пластилін не є екологічним матеріалом, тому краще обирати солоне тісто, або глину, а потім, розмальовувати готовий творчий продукт фарбами [3].

Висновки. Таким чином, для дитини переживання негативного емоційного досвіду буде пов'язане з дією сильних стрес-факторів, для багатьох дітей України – це безпосередній або опосередкований вплив бойових дій на сході нашої держави. Для дітей до 7 років – наслідки пережитої травмуючої події будуть яскраво проявлятися у грі, для дитини шкільного віку – в навчальній діяльності через зниження концентрації уваги, відсутність інтересу до навчання, емоційне збіднення, іноді демонстративну поведінку, замкнутість, жорстоке ставлення до однолітків. Психологічними особливостями емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку, які пережили наслідки бойових дій є високий рівень емоційної напруги, тривожність, наявність страхів, агресія, фрустрація тощо. З метою корекції емоційних порушень і стабілізації загального емоційного стану рекомендується застосовувати такі методи, як арт-терапія (пісочну терапію, роботу з пластичними матеріалами, ізотерапію та ін.), методи десенсибілізації, позитивного підкріплення, елементи психологічного тренінгу.

Література

1. Гусарова Е. Н. Арт-терапия / Е. Н. Гусарова. – М. : Руконт, 2012. – 66 с.
2. Коен Д. Психотерапія з дітьми та підлітками, які пережили травму та втрату / Д. Коен, Е. Маннаріно, Е. Деблінджер. – Львів : Свічадо, 2016. – 264 с.
3. Копытин А. И. Арт-терапия детей и подростков / А. И. Копытин, Е. Е. Свистовская. – М. : Когито-Центр, 2007. – 260 с.
4. Новые дети войны – сироты равнодушного государства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://rian.com.ua/analytics/20171102/1029084108/Ukraine-Dobass-deti.html>

Сатиева Ш. С., к. психол. н., проф.

Курманбекова З., студентка

Університет «Туран-Астана» (г. Астана, Республіка Казахстан)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АРТЕФАКТЫ – ЭФФЕКТ ПЛАЦЕБО

Плацебо – пустышка, которая обеспечивает субъективное улучшение самочувствия больного, основанного лишь на вере в эффективность вещества. Эффект такой обусловлен естественной внушаемостью каждого человека, которая усиливается и внешними факторами – например, агрессивной, навязчивой рекламой, мнением квалифицированного врача или высокой ценой.

Впервые эффект плацебо был исследован и описан не так давно – в 1955 году американский анестезиолог Бичер провел несколько исследований, которые подтвердили, что в 35 случаях из тысячи пациенты чувствовали значительное улучшение состояния здоровья после использования лекарств-пустышек. А впервые подобный эффект анестезиолог отметил еще во время войны – раненые, в случае отсутствия морфия, получали вместо него обычный физиологический раствор. При этом больным говорилось, что каждая инъекция – это морфий, что и обеспечивало им ощущение исчезновения болей.

На сегодняшний день плацебо-индустрия развита очень мощно и только по одной причине – никакого лечебного эффекта пустышки не оказывают, но и не представляют опасность для здоровья. Зато настоящие лекарственные препараты обладают массой побочных эффектов (и об этом фармакологи указывают в каждой аннотации) и люди с нескрываемым удовольствием отдают деньги за пустышки – поможет/не поможет – вопрос, но зато и вреда не нанесет. К пустышкам можно отнести глюкозу, физиологический раствор, витамины, растительные масла (кукурузное или оливковое), лактозу, кальций и даже валерьянку. К этой категории относятся и любые цветные растворы, выключенные приборы (у них горят только лампочки) и гипноз – ходят слухи даже об успешно проведенных хирургических вмешательствах «под гипнозом».

Чтобы не запутаться в лекарственных препаратах и четко понимать, где предлагают действительно лекарство, а где – пустышку в надежде на эффект плацебо, стоит знать некоторые особенности рассматриваемого эффекта. Так называется противоположный плацебо эффект, который чаще всего наблюдается у слишком мнительных людей и ипохондриков: пустышка провоцирует легкий дискомфорт или паническую атаку, что классифицируется как псевдопобочный эффект. Но стоит знать, что эффект ноцебо может развиваться у слишком мнительных людей и при приеме реальных лекарственных препаратов – человек очень боится побочных эффектов и, естественно, у него «появляются» все сразу. Внушаемость, ожидания/надежды больного человека и подача ему только положительной информации, убеждение в возможности полного излечения может оказывать просто невероятное влияние на улучшение состояния здоровья. Если такого внушаемого человека окружить заботой и вниманием медицинского персонала, то любая пустышка будет восприниматься как «волшебное» лекарство.

В формировании эффекта плацебо участвуют эндорфины, что обусловлено возможностью организма выделять (рефлекторно) в кровь кортикостероиды, катехоламины и эндогенные опиаты. Именно это и объясняет эффективность различных иглоукалываний, и неудовлетворенность результатом таких процедур у некоторых пациентов. Кроме этого, ученые провели эксперимент на мышах – им давали сначала сироп с иммуносупрессором, который оказывал подавляющее действие на иммунную систему, а затем – обычный сироп, без каких-либо лекарственных компонентов. Результатом стало получение абсолютно одинакового результата – подавление иммунной системы произошло и в первом, и втором случае. Рассматриваемый эффект имеет лишь три рациональных применения в нормальной медицине: его можно использовать для сравнения настоящего лекарственного препарата или метода лечения при проведении исследований эффективности.

Пустышки активно применяют для «лечения» абсолютно неуверенных пациентов, которые требуют у врача «назначить хоть что-нибудь». В Дании, например, 50 % от общего количества практикующих врачей используют пустышки для «лечения» своих пациентов не менее 10 раз в год! Часто применение пустышки является диагностическим методом, который позволяет разделить выдуманные симптомы от реально присутствующих у конкретного пациента – в 25 % случаев эффект плацебо используется как раз для этого.

Этично ли использовать лекарства-пустышки? Не стоит забывать, что существует 20% людей, которые не поддаются эффекту плацебо – разве справедливо будет вселять в них надежду на выздоровление? Вопрос этот остается спорным, а между тем официальная медицина хоть и утверждает, что подобное делать нельзя, иногда прибегает и к плацебо, а уж об альтернативной медицине и вовсе не стоит говорить – она вся держится на эффекте плацебо. Описываемый эффект – это, в первую очередь, значительное улучшение субъективного самочувствия. Причем, это лишь иллюзия выздоровления, никаких изменений в клинической картине не наблюдается! Например, у пациента может исчезнуть головная боль на фоне высокого артериального давления, но гипертония при этом остается, либо же могут исчезнуть мучительные боли в суставах, но при этом толщина суставного хряща остается неизменной. Если человек подписывает добровольное соглашение на участие в исследовательской программе по поводу эффекта плацебо, то его может ожидать следующее: если на теле имеются бородавки, то пациента начинают мазать каким-то цветным раствором, убеждая в том, что как только краска смоется, исчезнут и бородавки. В некоторых случаях это работает. У астматиков объективно расширяются бронхи, если они принимают препараты с бронхорасширяющим эффектом – так, по крайней мере, заявляют им, а на самом деле выдают пустышку. После удаления зуба мудрости болевые ощущения исчезают и при использовании лазера, и при воздействии на ротовую полость выключенным аппаратом. Колиты «лечатся» пустышками у многих пациентов – в 52 % случаев эффект плацебо срабатывает. Любая боль уменьшается при выдаче пустышки – людям просто говорят, что назначаются им мощные обезболивающие. Мигрень относится к психосоматическим заболеваниям, поэтому ничего удивительного в том, что приступ прекращается сразу после приема пустышки. Интересно, что эффект плацебо более выражен, если больным ставили инъекции, а не выдавали пустышку в таблетках. Кроме этого, некоторым пациентам в ходе исследования делали мнимые операции – разрезали и сразу же зашивали, а человек подтверждал улучшение своего здоровья. Естественно, такой сложный эксперимент никогда не проводился с людьми, у которых диагностированы серьезные патологии, не терпящие экспериментов. Впрочем, для ощущения эффекта плацебо совсем необязательно искать экспериментальные группы – пустышки широко применяются в жизни.

Литература

1. МедЗнання [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://fb.ru/article/90834/effekt-platsebo-cto-eto-takoe>. – Название с экрана.
2. Психолог. Практическая психология на каждый день [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://yapsiholog.ru/effekt-platsebo/>. – Название с экрана.

Тріско О. М., прак. психолог

Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ ЖИТТЄВИХ ЗМІН

Постановка проблеми. Можливість надання психологічної допомоги особистості в ситуації життєвих змін є досить актуальною у сучасному суспільстві. Розвиток економіки, зміни в науці, культурі, медицині, освіті, розвиток оборонних технологій – це досягнення та вдосконалення в різних сферах людської діяльності. Але нові часи несуть і нові проблеми –

високі темпи життя, дефіцит часу та спілкування, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи та неочікувані ситуації впливають на психіку особистості і стають причинами відхилень в нормальній життєдіяльності. Питання вибору дієвих методів для надання психологічної допомоги людям є актуальним та необхідним. Проблема психологічної допомоги та психологічного консультування як метода психологічної допомоги особистості вивчалися і досліджувалися такими психологами, як К. Роджерс, К. Юнг, Б. Скінер, Р. Мей та ін. Серед вітчизняних дослідників даного питання слід назвати С. Васьківську, О. Бондаренко, Р. Немова та інших.

Зміст поняття «психологічна допомога» включає в себе безпосередню роботу з людьми, спрямовану на вирішення різного роду психологічних проблем, пов'язаних з труднощами в міжособистісних стосунках, а також глибинних особистісних проблем. Метою статті є актуалізація необхідності розвитку психологічної допомоги та визначення дієвих методів її надання особистості у сучасному суспільстві.

Основний зміст. У житті кожної людини виникають ситуації життєвих змін і кожний по-своєму реагує та шукає вихід. Поняття «ситуація життєвої зміни» – це ситуація, яка порушує життєдіяльність людини, яку вона не здатна самотійно подолати та характеризується розбіжністю бажання досягти, зробити, реалізувати та можливостями для цього. Така невідповідність бажань і можливостей призводить до виникнення негативних емоцій та розчарувань. Це сигналізує про виникнення ситуації життєвих змін, під час якої людина зустрічається з новим, несподіваним та невідомим, що призводить до погіршення відносин з оточенням, порушення діяльності, викликає незручності та переживання. Все це може мати негативні наслідки для подальшого розвитку особистості. Тому людина повинна знати якомога більше про можливості отримання психологічної допомоги.

На сьогодні існують різні види та методи психологічної допомоги. Найбільш відомий і поширений – це психологічне консультування. Слід зазначити, що психологічне консультування – це процес, в якому приймають участь двоє людей: психолог - консультант (той, хто слухає) і клієнт (той, хто розповідає). Психологічне консультування є прикладною галуззю сучасної психології. Її завданням є розробка теоретичних основ і прикладних програм надання психологічної допомоги психічно і соматично здоровим людям в ситуаціях, коли вони стикаються зі своїми проблемами.

Те, що є основою сучасного психологічного консультування, зародилося і розвинулося, перш за все, в руслі психотерапії, в рамках основних психотерапевтичних напрямків, які розвивалися на Заході. Меновщиков Ю. В. вказує на конкретну дату виникнення психологічного консультування – 1951 рік, час, коли на одній з конференцій в США був введений термін «Консультативна психологія», з метою обмеження консультування від клінічної психології, тобто галузі психології, що займається проблемами надання допомоги людям, важко психічно або соматично хворим. Ось деякі відмінності психологічного консультування від психотерапії (по Ю. С. Альошиній):

1. Відмінності, пов'язані з характером скарги клієнта. В разі психологічного консультування клієнт скаржиться на труднощі в міжособистісних відносинах або здійсненні будь-якої діяльності. У разі, орієнтованому на психотерапію, клієнт скаржиться на неможливість контролювати себе.

2. Відмінності, пов'язані з типом клієнтів. Клієнтом в психологічному консультуванні може бути практично будь-яка людина. Більшість напрямків психотерапії орієнтоване на осіб з невротичними розладами.

Психологічне консультування являє собою метод психологічної допомоги людям, які зазнають труднощі в повсякденному житті, а саме: сімейні проблеми, невпевненість в собі, конфлікти з колегами та керівництвом, труднощі в прийнятті рішень, невлаштованість особистого життя, труднощі в міжособистісних стосунках і тому подібне.

Карандашев В. Н. визначає поняття психологічного консультування «... як вид психологічної допомоги психічно нормальним людям. Психологічна консультація покликана розширити межі самопізнання людини, її здатність сприймати психічний світ людей ширше і

на цій основі бачити більше число варіантів поведінки в тій чи іншій ситуації» [3, с. 64]. Наслідком такого визначення психологічного консультування є побудова стосунків взаємної співпраці психолога-консультанта зі своїм клієнтом під час психологічної консультації, засновані на взаємній довірі і пошані, на рівності і взаємній відкритості.

Метою психологічного консультування як безпосередньої роботи з людьми є допомога клієнту зрозуміти що саме відбувається в його життєвому просторі та осмислити цілі і завдання для досягнення поставленої мети на основі свідомого вибору, тобто акцентується відповідальність клієнта за здатність приймати самостійні рішення.

Звернення особистості щодо отримання психологічної допомоги являє собою перший крок, який свідчить про її бажання змін у собі, в професійному житті чи в особистих стосунках. Тому особа психолога-консультанта є важливим чинником психологічної роботи і змін в житті клієнта. Слово «консультація» походить від латинського «*consulto*» – радитися, піклуватися. Тому від психолога-консультанта вимагається вміння створити атмосферу первинної довіри і розуміння, прийняття індивідуальності та унікальності внутрішнього світу клієнта. Від фахівця вимагається відповідна кваліфікація, вміння створити умови, при яких клієнт буде мати змогу отримати бажаний позитивний результат.

Результативним психологічним консультуванням вважається таке, при якому психолог-консультант вирішив одне з найважливіших завдань, а саме – вислухати клієнта та розширити його уявлення про себе і життєву ситуацію. Сьогодні проблема самотності та замкненості в соціумі призводить до того, що людині немає з ким поговорити відверто, поділитись тривогами та турботами в складній життєвій ситуації. Можливість бути почутим, зрозуміти себе та отримати підтримку при зверненні до фахівця – надзвичайно важливо для клієнта і саме по собі сприяє підвищенню психологічної стабільності та позитивним змінам особистості.

Психологічне консультування як метод психологічної допомоги особистості в ситуації життєвих змін спрямоване на вирішення різного роду психологічних труднощів, насамперед ситуативних і міжособистісних проблем. В переломний момент життя людини, психолог – консультант має можливість допомогти перебороти життєву кризу та розібратися в життєвій ситуації з подальшим прийняттям вірних виважених рішень. Також, з допомогою психологічного консультування можливо розібратися в ситуації взаємодії з іншими людьми, а саме визначити джерела труднощів у взаємовідносинах, які зазвичай, не усвідомлюються, змінити модель поведінки та свою роль в життєвій ситуації, тим самим змінивши своє відношення до того, що відбувається.

Висновки. Психологічна допомога особистості в різних ситуаціях життєвих змін на сучасному етапі розвитку нашого суспільства має застосовуватися в різних сферах життєдіяльності людини. Дослідивши специфіку психологічного консультування, прийшли до висновку: психологічне консультування є найбільш дієвим та результативним методом психологічної допомоги особистості в ситуації життєвих змін, так як підпорядковується загальним принципам, а саме – активізація клієнта, прийняття їм відповідальності за те, що відбувається, заборона давати поради, повага до особистості, анонімність і конфіденційність, розмежування особистих і професійних відносин. Одним із основних завдань для кінцевого результату психологічного консультування як методу психологічної допомоги є створення усвідомлення особистістю здатності розробляти та впроваджувати стратегії поведінки та аналізувати життєві ситуації з різних точок зору.

Література

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Алешина. – М. : Независимая фирма «Класс», 1999. – 208 с.
2. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування : навчальний посібник / С. В. Васьківська. – К. : Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
3. Карандашев В. Н. Психология: введение в профессию : учебное пособие / В. Н. Карандашев. – Москва : Академия : Смысл, 2009. – 512 с.

Трістан В. В., прак. психолог, соц. педагог
Кривушівський навчально-виховний комплекс

Копичко Н. В., магістрант

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИРИТСТВА ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

Постановка проблеми. Корінні зміни в житті країни, реформування українського суспільства значною мірою загострили соціальні проблеми населення, що позначилося насамперед на найбільш вразливих його категоріях. Відчуження батьків у процесі деформації сім'ї, руйнування морально-етичних норм, соціальних зв'язків, загострення криміногенної ситуації, погіршення здоров'я дітей, недостатнє фінансування соціальної сфери призвело до поширення соціального сирітства.

Актуалізація цього феномена в ХХ ст. свідчить про кризу інституту шлюбу та сім'ї, не здатних впоратися зі складними соціально-економічними та суспільно-політичними реаліями. Відповідно, масштаби соціального сирітства на сьогоднішній день не зменшуються, а зростають, набуваючи нового вигляду й різноманітних форм.

Особливо гострою є проблема соціалізації та соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Саме необхідність детального вивчення соціально-психологічних проявів соціального сирітства як суспільного явища й зумовили актуальність обраної теми дослідження.

Аспекти соціального сирітства як суспільної проблеми охарактеризовано в працях О. М. Балакірева, Л. С. Волинець, О. О. Коваленко, Г. В. Осіпова, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухова, О. Ф. Філіпова, які визначають соціальне сирітство особливим станом дитинства, зумовленим умовами певної соціальної структури і відношенням держави, що розглядає дітей, залишених без належної опіки та виховання, поза залежністю від соціального статусу батьків [1].

Основний зміст. Усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, існує здавна, відображаючи особливості державного впливу на сімейні стосунки; це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю дитини, здійснене на підставі рішення суду, що проводиться в її інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

Можна зазначити, сирітство є соціальним явищем, невід'ємним елементом людської цивілізації; соціальне, тимчасове явище, при ліквідації причин якого зникне і сама проблема. Соціальне сирітство характеризується відсутністю піклування біологічних батьків, невиконанням своїх обов'язків щодо виховання, розвитку і соціалізації власних дітей, через відсутність достатніх матеріальних, фінансових, соціокультурних, загальних соціальних умов.

Коваленко О. О., пов'язує соціальне сирітство з виникненням і послабленням поля соціального контролю, а також з порушенням процесу міжпоколінної та міжособистісної комунікації, обмеженням доступу до необхідних ресурсів і можливостей індивідуального розвитку.

Красножан Т. В. під соціальним сирітством розуміє соціальне явище, спричинене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до неповнолітньої дитини.

Кривачук Л. Ф. вважає соціальними сиротами дітей, позбавлених батьківського піклування із соціальних причин, яким гарантований особливий соціально-правовий захист держави, підтверджений документально, тобто соціальним сиротам офіційно надається статус «діти, позбавлені батьківського піклування».

Дещо інше розуміння соціального сирітства представляє І. М. Лопатченко – це особливий стан дитинства, зумовлений його місцем в умовах певної соціальної структури, у системі соціальних відносин суспільства, що розглядає усіх дітей, залишених без належної опіки та виховання батьків.

Артюшкін Л. М. у визначенні поняття соціального сирітства акцентує увагу на суспільстві, яке не створює належних матеріальних та соціальних умов для виконання кожною родиною свого обов'язку щодо виховання дітей.

Загалом проблему сирітства вчені аналізують, починаючи з визначення поняття, дослідження думки населення про дітей-сиріт і завершуючи пошуком ефективних способів допомоги. Останнє можливо лише за умови комплексного дослідження причин соціального сирітства в конкретному соціумі, що надасть можливість не допустити прояву найбільш серйозних наслідків і застосувати превентивні заходи попередження соціального сирітства.

Отже, соціальне сирітство – це масштабне та багатоаспектне суспільне явище, яке зумовлене впливом різних чинників ризику та наявністю в суспільстві дітей, залишених без належного піклування за живих батьків. Про масштабність соціального сирітства свідчить його розгляд із різних наукових точок зору: соціальне, тимчасове явище, за ліквідації причин якого зникне й сама проблема; психологічний феномен самовідчуття та самоусвідомлення дитиною себе одинокою; педагогічна проблема відсутності умов для виховання, занедбаності дитини в сучасному суспільстві.

На сучасному етапі соціальне сирітство можна цілком правомірно розглядати як суспільне аномальне явище, зумовлене економічними, політичними та соціальними катаклізмами в житті суспільства.

Складні життєві ситуації та обставини призводять до виникнення зовнішніх і внутрішніх чинників сирітства. Зовнішні причини виникнення соціального сирітства зумовлені об'єктивними умовами та залежать безпосередньо від держави: важке соціально-економічне становище, що супроводжується безробіттям, зuboжінням населення, інфляцією, жебрацтвом, відсутністю постійного житла й належних побутових умов для існування, трудовою міграцією, зростанням злочинності та кількості біженців, воєнні та міжнаціональні конфлікти. Внутрішні причини виникнення соціального сирітства утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї, зумовлені здебільшого внутрішніми сімейними проблемами. Важливими в цьому контексті є вибір батьками індивідуального образу життя та їх власна інтерпретація цієї проблеми [3].

Отже, незважаючи на інтенсивне зростання соціального сирітства, на сьогодні ще не знайдено альтернативних форм догляду за дитиною, які могли би замінити їй батьківську турботу та сімейне оточення [2]. Тому доцільним є здійснення профілактики соціального сирітства в сучасній українській сім'ї та дослідження основних причин його виникнення.

Висновки. Таким чином, теоретичний аналіз праць зарубіжних й вітчизняних науковців щодо соціального сирітства уможливив його визначення як особливого стану дитини, тимчасово чи постійно перебуваючої поза сімейним оточенням унаслідок втрати батьків, а також з певних причин чи власних інтересів не може залишатися в сімейному оточенні, потребує захисту та допомоги з боку держави.

Напрямами подальшого дослідження є визначення психолого-педагогічних технологій у роботі зі школярами та студентами-сиротами для допомоги у виявленні та вирішенні проблем у період адаптації до умов навчання.

Література

1. Лопатченко І. М. Сутність соціального сирітства та його профілактика в державному управлінні / І. М. Лопатченко // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 2. – С. 45.
2. Павлик Н. П. Історико-педагогічний аналіз проблеми соціального сирітства в Україні / Н. П. Павлик // Вісник Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. – 2003. – № 13. – С. 158–161.
3. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема / В. В. Яремчук // Вісник психології і соціальної педагогіки. – 2012. – № 9. – С. 187–193.

Хорольська О. О., практик психолог

Хорольська К. І., учениця

Загальноосвітня школа І ступеня – різнопрофільна гімназія № 6 (м. Кременчук)

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ МАЮТЬ РІЗНИЙ РІВЕНЬ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

Постановка проблеми. Дане дослідження присвячене вивченню питання суб'єктивного сприйняття процесу навчання учнями. Ця робота дозволить вчасно виявити актуальні проблеми в освітньому процесі та вчасно скорегувати його подальшу організацію.

Корисними будуть отримані результати для представників Департаменту освіти з метою удосконалення та покращення умов надання освітніх послуг.

Актуальність вивчення даної теми полягає у тому, що при впровадженні сучасної освітньої реформи потрібно враховувати думку самих споживачів освітніх послуг. Без вивчення комплексу уявлень, почуттів, мотивів, потреб, бажань учнів неможливо ні правильно оцінити дієвість навчання, ні побудувати ефективну систему його функціонування. Мета дослідження – визначити особливості ставлення до навчання підлітків, які мають різний рівень пізнавальної активності.

Завдання дослідження:

- 1) зробити теоретичний аналіз проблеми пізнавальної активності та ставлення до навчальної діяльності в психологічній науці;
- 2) підібрати комплекс методик для діагностики ставлення учнів до навчальної діяльності;
- 3) порівняти особливості ставлення до навчання підлітків, які мають різний рівень пізнавальної активності;
- 4) розробити рекомендації по формуванню позитивного ставлення учнів до навчання.

Основний зміст. На основі аналізу емпіричних даних ми виявили, що підлітки як із високим, так і із середнім та низьким рівнем пізнавальної активності незадоволені шкільним життям (методика «Психологічна діагностика безпеки освітнього середовища»). Це зумовлено стурбованістю респондентів тим, що їх навчання перенасичене великим обсягом інформації, складними навчальними завданнями, які задаються учням на уроках та вдома. (методика «Діагностика психологічних умов шкільного освітнього середовища», показники за фактором «Інтенсивність освітнього середовища»). Дане явище відповідає описаному А. Кігічак-Борщевською феномену «школотоксикозу». Тобто психологічне отруєння (виражене відчуття емоційного дискомфорту) від шкільного навчання через його надлишковість і недозованість, пов'язане з ігноруванням психофізіологічних можливостей характерних для дітей певного віку.

Така інтенсифікація освітнього процесу викликає в представників всіх трьох експериментальних груп незацікавленість навчанням, а навпаки породжує явище інформаційного перенавантаження, перенасичення новими фактами, що у свою чергу, виснажує інтелектуальну діяльність учнів та призводить до їх дезмотивації (результати методики «Діагностика психологічних умов шкільного освітнього середовища», показники за фактором «Сприяння формуванню позитивної мотивації»).

Інтенсифікація навчання також породила в учнів як з високою, так із середньою пізнавальною активністю дифузну оцінку рівня задоволеності викладацькою діяльністю вчителя як особи, що надає освітні послуги. Більш того, сформувало в підлітків відчуття невпевненості в тому, що даний матеріал взагалі можна вивчити та успішно поступити до ВУЗу.

Респонденти з низькою пізнавальною активністю зовсім не задоволені викладанням різноманітних навчальних дисциплін у школі (результати методики «Діагностика психологічних умов шкільного освітнього середовища», показники за фактором «Задоволеність якістю освітніх послуг»). Під час уточнюючої бесіди з даними учнями, ми

з'ясували, що таке ставлення, у першу чергу, пов'язано з їхніми нереалістичними очікуваннями від школи (наприклад, на їх думку, у школі повинні відмінити непотрібні навчальні предмети, збільшити кількість уроків фізкультури та трудового навчання і т. д.). Тобто дані підлітки хочуть уникнути інтелектуального навантаження.

У житті підлітків із високою пізнавальною активністю навчальний заклад займає значиме місце. Натомість учні із низькою пізнавальною активністю не сприймають школу як важливий осередок формування та розвитку особистості. У респондентів із середньою пізнавальною активністю цінніше ставлення до школи має ознаки нестабільності та може породжувати нестійкі емоційні переживання щодо різноманітних навчальних ситуацій (результати методики «Діагностика психологічних умов шкільного освітнього середовища», показники за фактором «Задоволеність освітнім середовищем»).

Висновки. Таким чином, гіпотеза про те, що підлітки з різним рівнем пізнавальної активності мають певні особливості ставлення до навчальної діяльності, підтвердилася.

Література

1. Алферов А. Д. Формирование ответственного отношения к учению [Текст] : учебное пособие к спецкурсу / А. Д. Алферов. – Ростов-на-Дону : РГПИ, 1984. – 297 с.
2. Левандовский Н. Г. Факторы отношения к учению у старших школьников [Текст] / Н. Г. Левандовский // Отношения как проблема психологии воспитания : сборник научных трудов. – Л. : Л Г П И им. А. И. Герцена, 1973. – С. 11–32.
3. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів [Текст] / В. І. Лозова. – 2-е вид., доп. – Х. : ОВС, 2000. – 164 с.

Яланська С. П., д. психол. н., проф.
Когут І., к. пед. н.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

Постановка проблеми. Сьогодні затребуваними на ринку праці є компетентні фахівці, що здатні до активної комунікації, критичного мислення, творчого підходу до розв'язання професійних завдань. Тому проблема психології розвитку творчої компетентності професіонала є досить актуальною.

Основний зміст. Ільїна Н. М. зазначає, що на сьогодні вихід країни з багатьох негараздів можливий завдяки креативним особистостям, здатних до нестандартних рішень [1].

Максименко С. Д. стверджує, що особистісність природи психіки людини пов'язана з такими ключовими ознаками, як цілісність, унікальність, активність, здатність до вираження, відкритість, саморегуляція. Є необхідність розгляду у будь-якому конкретно-психологічному дослідженні існування особистості здатної до саморозвитку вихідної біосоціальної єдності [2].

Сисоєва С. О. визначає творчість як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога, центральною ланкою якого є особистісно-орієнтована розвивальна взаємодія в системі «вчитель-учень», спрямована на особистісний розвиток суб'єктів і сприяє їх внутрішньому руху та саморуху [3].

У рамках теми зареєстрованої в УкрІНТЕІ «Психологія розвитку особистості в освітньому просторі» кафедри загальної, вікової та практичної психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка викладачі, аспіранти, студенти здійснюють ґрунтовні наукові дослідження серед яких роботи, присвячено проблемі психології розвитку творчої компетентності майбутніх учителів в умовах навчально-виховного процесу.

Нами визначено зміст та структуру моделі розвитку творчої компетентності майбутніх учителів, що базується на основних структурних компонентах професійної

компетентності, інтеграція яких на найвищому рівні забезпечує зростання рівня педагогічної творчості. Обґрунтовано програму реалізації концептуальної моделі у спеціально створеному навчально-виховному середовищі закладів вищої освіти.

Завдання програми – це розвиток показників компонентів професійної компетентності: особистісно-розвивального; діяльнісно-розвивального; комунікативного; фахового; компоненту опанування досвіду.

Розроблено і науково обґрунтовано зміст та етапи розвитку творчої компетентності майбутніх учителів, а саме: підготовчий етап (установка на розвиток творчої компетентності); діагностичний етап (психодіагностика показників розвитку творчої компетентності); розвивальний етап (компоненти професійної компетентності: особистісно-розвивальний; діяльнісно-розвивальний; комунікативний; фаховий; опанування досвіду; показники досягнення творчої компетентності: творче мислення; компетенція самовдосконалення; мовна; вербально-комунікативна; вербально-когнітивна; ціннісно-педагогічна; мотиваційна; психолого-педагогічна; організаційна; методична; дидактична; інформаційна компетенції; понятійне мислення; критерії досягнення творчої компетентності: самостійність; мобільність у використанні інноваційних засобів роботи; комунікативність; результативність; готовність до творчості; зміст роботи з розвитку творчої компетентності; набуття досвіду педагогічної діяльності; відкритість до педагогічного спілкування; розвиток професійних цінностей і мотивів творчої діяльності; оволодіння організаційно-методичною базою; оволодіння змістовими поняттями); результат (творча компетентність).

Результати наукових досліджень з психології розвитку творчої компетентності фахівця, педагогічної творчості розкрито в авторській монографії «Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін: теорія і практика (2010 р.) та навчальному посібнику «Психологія творчості» з грифом МОН України (2014 р.) .

У рамках кафедральної теми діє наукова психологічна студія «Шлях до успіху» на засіданнях якої розглядаються проблеми розвитку творчості, формування творчої компетентності фахівця та інші питання, які хвилюють учасників та гостей студії – студентів, аспірантів, викладачів, учнів технікумів, училищ.

У межах роботи проблемної групи «Психолого-педагогічні проблеми учнівської та студентської молоді в освітньому середовищі» також розглядаються питання психології розвитку особистості в освітньому просторі, зокрема: особливості інформаційного перевантаження підлітків; розвиток творчості студентів закладів вищої освіти; екопсихологічні аспекти професійної діяльності педагога; психолого-педагогічні проблеми комп'ютерної залежності юнаків; психолого-педагогічні проблеми міжособистісної взаємодії викладача та студента; психологічні особливості розвитку толерантності студентів; кібербулінг як психологічна проблема.

На кафедрі діє аспірантура зі спеціальності 053 - Психологія. Вважаємо, що доцільним у підготовці аспірантів-психологів пропонувати вибірково дисципліну «Психологія розвитку творчих компетентностей особистості» метою якої є розкриття психологічних особливостей розвитку творчих компетентностей особистості в умовах освітнього середовища.

Зміст курсу має бути зорієнтований на вивчення таких питань: структурно-функціональний аналіз розвитку творчості особистості; види компетентностей; поняття творчих компетентностей особистості; зміст та структура розвитку творчих компетентностей; психологічні особливості розвитку педагогічної творчості; компетентнісний підхід до педагогічної творчості.

Висновки. Дисципліна має забезпечувати такі результати навчання, якими мають володіти аспіранти: інтегрувати основні чинники, що впливають на розвиток творчих компетентностей особистості; використовувати новітні технології з розвитку творчих компетентностей особистості; виконувати розв'язання проблеми професійного й міжособистісного характеру шляхом засвоєння системи знань про специфіку розвитку творчих компетентностей особистості; виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки розвитку творчої особистості з її діяльністю, вихованням, навчанням та враховувати це у

професійній діяльності; інтерпретувати внесок вітчизняних і зарубіжних учених у сучасне розуміння розвитку педагогічної творчості, останні досягнення психологічної науки для використання у професійній діяльності.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів розвитку творчої компетентності особистості. Воно продовжується у напрямку пошуку, розробки програми розвитку творчої компетентності фахівців різних галузей, розгляду розвитку творчої компетентності в акмеологічному аспекті.

Література

1. Ільїна Н. М. Психологія творчості та обдарованості: навчальний посібник / Н. М. Ільїна. – Суми : Університетська книга, 2018. – 227 с.
2. Максименко С. Д. Психологія особистості / С. Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
3. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоєва. – К. : Каравела, 1998. – 150 с.

Беспарточна О. І., к. пед. н., доц.

Кондратенко В. В., студентка

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ВПЛИВ ВІДЕОІГОР НА РОЗУМОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство висуває велику кількість звинувачень у бік індустрії відеоігор, зокрема більшість вважають, що комп'ютерним іграм притаманні негативний вплив на психіку дітей та дорослих, ескалація насильства, а також їх називають причиною зниження уважності та здатності до навчання. Проте справедливість таких звинувачень наразі є досить сумнівною. Дослідженням відеоігор на наявність будь-яких з вище зазначених ефектів займаються багато вчених в усьому світі, зокрема Дафна Бавельєр, Шон Грін та багато інших. І хоча наразі в світі проведено безліч досліджень, питання впливу відеоігор залишається актуальним особливо для України, оскільки в нашій країні й досі панує безліч стереотипів, які заважають використанню відеоігор як інструменту розвитку особистості.

Основний зміст. Відеогра – це електронна гра, в ігровому процесі якої гравець використовує інтерфейс користувача, щоб отримати зворотну інформацію з відеопристрою. Електронні пристрої, які використовуються для того щоб грати, називаються ігровими платформами. Наприклад, до таких платформ належать персональний комп'ютер та ігрова консоль. На Землі близько 25 % відсотків людей грають у відеоігри. Вік геймера не має чітких меж – це може бути 7-річний школяр, а може і 40-річний власник приватної компанії. Ігри – це відмінна розвага, яка приносить багато радості своїм шанувальникам [1].

Головна претензія, у якій звинувачують комп'ютерні ігри, – це жорстокість. Переважно це стосується серії GTA, Call of Duty і Postal. Остання так взагалі неодноразово згадувалася в ЗМІ через свої геймплейні особливості. Проте ці звинувачення не мають жодного наукового підґрунтя, в той час як на боці геймерів реальні наукові дослідження від спеціалістів з різних країн світу.

Одне з таких досліджень було проведено в Німеччині у 2017 році. Вчені чотири роки проводили випробування на гравцях Call of Duty і Counter-Strike, що допомогло їм більш точно визначити ефект. В кінці їм показували картинки різного ступеня жорстокості і порівнювали їх реакцію з граючими піддослідними. Виявилось, що дві групи (які грають та які не грають) відповідали абсолютно однаково.

Інше дослідження проходило також у 2017 році, але дало більш цікаві результати. Психологи Американської асоціації провели опитування 10 тисяч британців, щоб сформуванати потрібну картину. Виявилось, що геймери частіше читають, ходять на культурні заходи й займаються творчою діяльністю у вільний час. Також були проведені дослідження на 14 гравцях в Call of Duty і Battlefield і 14 звичайних людях. В кінці двом групам показували страшні і милі зображення. Реакція була однаковою в обох групах [1].

Також відеоігри називають причиною виникнення проблем з неуважністю або неухважністю в навчанні. Але ці звинувачення також виявилися безпідставними. Дослідження проведене Дафною Бавельєр, фахівцем в області вивчення мозку людини, абсолютно спростовує ці звинувачення. Дослідження досить старе, проведене у 2012, але від того не менш цікаве. Бавельєр стверджує, що екшн ігри покращують уважність людини в кілька разів. Як приклад, вона дає тест Струпа, що являє собою набір назв кольорів надрукованих у свою чергу різними кольорами, у ході якого необхідно швидко назвати колір слова, а не саме слово. У лабораторії вчені з'ясували, що люди, які приділяють іграм кілька годин в день, краще справляються з цим завданням, ніж інші.

В іншому тесті гравці повинні були відстежувати кілька рухомих точок. Складність в тому, що на екрані їх багато і всі вони одного кольору. Експеримент показав, що люди, які не грають в ігри, можуть відстежувати одночасно 1-3 точки, тоді як геймери – 4-6.

Вчені з'ясували, що ігри впливають на кілька ділянок мозку, які відповідають за уважність: тім'яна і фронтальна кора. Томографія показувала велику активність цих ділянок мозку у геймерів. [2]

Є ще багато інших тестів і всі вони зводяться до одного – ігри сприяють розвитку мозку. Звичайно, CS: GO не зробить нікого генієм, але допоможе поліпшити концентрацію та увагу, які стануть в нагоді при вивченні різних дисциплін. За світовими науковими дослідженнями, геймери більш стресостійкі і можуть швидко приймати складні рішення. Це пов'язано з необхідністю швидко діяти на полях віртуальних битв. Є ігри, як Dark Souls, де найменша помилка коштує вашому герою життя. Так, гравець продумує тактику і вчиться вирішувати поставлені завдання [3].

Також варто згадати соціальний аспект, який вважається важливим в сучасному світі. Ходять чутки, що геймери – це нетовариські, сумні і нудні люди, які повністю віддаляються від соціуму. Проте навіть цей міф легко спростовується навіть без особливих наукових досліджень. Варто лише згадати декілька простих але реальних фактів. Кожна гра має інтеграцію з соціальними мережами, де ви можете ділитися своїми досягненнями. Так, це зроблено, здебільшого, для маркетингу, але це також і комунікація. У тих же соціальних мережах існує багато груп, в яких гравці шукають собі партнерів і друзів для спільної гри. Бували випадки, коли люди знаходили там свою любов. Також в більшість багато користувачьких ігор вбудовані голосові і текстові чати. Так, як і в реальному житті там мешкають не найприємніші люди, але друзів там знайти можна [1].

Висновки. Звичайно стверджувати, що відеоігри як є інтелектуальною панацеєю не варто. Проте більшість досліджень абсолютно спростовує будь-які нарікання в бік відеоігор. Отже, відеоігри – це перш за все не проблема сучасності, а один з інструментів розвитку, який варто навчитися правильно використовувати.

ЛІТЕРАТУРИ

1. Нікітін І. Від геймера до генія. Як відеоігри впливають на мозок людини [Електронний ресурс] / Ігор Нікітін // Новое время. – 2018. – Режим доступу : <https://nv.ua/ukr/techno/games/vid-hejmera-do-henija-jak-videoihri-vplivajut-na-mozok-ljudini-2448402.html>.
2. Bavelier, D., Bediou, B., & Green, C. S. (2018). Expertise and generalization: lessons from action video games. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 20, 169-173.
3. Belchior, P., Yam, A., Kelsey, T., Bavelier, D., Ball, K., Mann, W., Marsiske, M. (under review). Computer and video game interventions for older adults' cognitive and everyday functioning. *Games for Health Journal*.

Білоус Р. М., к. психол. н., доц.

Довженко В. С., магістрант

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства у ситуації економічної нестабільності й трансформації соціальних цінностей, змінюються життєві цілі, плани й орієнтири людини, значно ускладнюючи процес планування власного життя. Невизначеність та непередбачуваність майбутнього є одним з основних чинників виникнення емоційної напруженості, занепокоєння та тривоги. Тривале перебування людини у тривожному стані зумовлює певні психофізіологічні й психосоматичні порушення (прискорення серцебиття, головні болі, ускладнене дихання) та сприяє появі невротичних

комплексів (плаксивість, порушення сну, тривожно-фобічні розлади). Саме необхідність детального вивчення сутності, чинників, видів, рівнів прояву тривоги, її впливу на психофізіологічний стан особистості й зумовили актуальність обраної теми дослідження.

Вивченню сутності й характерних ознак тривожності присвячені роботи К. Ізарда, Р. Мей, А. М. Прихожан, К. Роджерса, С. Л. Рубінштейна, Г. С. Саллівана, Ч. Д. Спілбергера, З. Фрейда, Е. Фромма, Ю. Л. Ханіна, К. Хорні та інших. Компоненти та чинники тривоги досліджували: В. М. Астапов, Л. В. Бороздіна, П. П. Горностай, А. В. Мікляєва, А. М. Парафіян, П. В. Румянцева, С. О. Ставицька, Т. М. Титаренко, О. О. Халік тощо. Види й рівні прояву тривожного стану висвітлені у працях: Б. Й. Кочубей, Є. В. Новікової, Я. М. Омельченко, А. М. Прихожан, З. Фрейда та інших.

Основний зміст. Поняття тривожності у якості окремої наукової категорії почало розглядатися ученими лише на початку ХХ століття. Уперше до систематичного аналізу даного феномену звернувся засновник психоаналітичного напрямку З. Фрейд, визначаючи його емоційним станом внутрішнього занепокоєння, виникаючим внаслідок прогнозування небезпечної ситуації або очікування значимої події при відсутності чітко визначеного об'єкту та за умов невизначеності. Тривога являє собою захисну функцію Его, попереджуючи людину про наближення певної загрози й даючи їй можливість виробити адаптивну стратегію реагування. До основних ознак тривожності З. Фрейд відносить специфічне відчуття наближення небезпеки, певні соматичні реакції та усвідомлений характер даного переживання.

Хорні К., на відміну від З. Фрейда, розглядала тривогу не з позиції біологічно зумовленого компоненту психіки людини, а з точки зору соціально детермінованого явища – стану недовіри до оточуючого світу, виникаючого унаслідок відсутності почуття безпеки в міжособистісних стосунках та перешкоджаючого гармонійному розвитку особистості, її здатності до самореалізації. Г. С. Салліван, погоджуючись з поглядами К. Хорні, вважає тривожність одним з негативних чинників розвитку особистості, адже прагнення її подолати стає головною потребою людини. Учений вбачає сутність тривожного стану у занепокоєнні, виникаючому в міжособистісному світі людини у період дитинства як страх несхвалення з боку близького оточення [3].

У концепції Е. Фромма тривога визначається станом емоційного напруження, викликаним переживанням відчуженості й самотності, який виникає при відчутті людиною власної безпорадності перед суспільством. Тому єдиним способом позбавлення від даного стану є різні форми теплих взаємостосунків між людьми.

Згідно з теорією особистості Дж. Келлі основним чинником тривожності є усвідомлення людиною появи на її життєвому шляху подій, що виходять за межі, притаманної їй, системи особистісних пізнавальних конструктів. Тривога виникає внаслідок розуміння особистістю недостатності її когнітивних конструктів задля прогнозування абсолютно усіх подій життєдіяльності, призводячи до відчуття безпорадності та незахищеності.

У наукових здобутках представника гуманістичної психології К. Роджерса тривожність визначається специфічною емоційною реакцією особистості на внутрішній конфлікт, зумовлений наявністю протиріч між Я-реальним та Я-ідеальним, виявленим у неусвідомленому психічному напруженні [1].

У руслі психології діяльності тривога являє собою емоційний стан стурбованості в ситуації небезпеки, спрямовуючий активність особистості. С. Л. Рубінштейн головним проявом тривожності вважав очікування людиною небажаного та неконтрольованого сценарію розвитку подій. А. М. Прихожан сутність тривожного стану вбачає у переживанні емоційного дискомфорту, викликаного передчуттям небезпеки. Тривога може бути тимчасовою емоційною реакцією, викликаного загрозливою ситуацією та стійкою особистісною рисою. Механізм виникнення тривожності як риси характеру полягає у тому, що її основними проявами є відчуття підвищеної напруги, занепокоєння та невротичності. За умови їх довготривалої деструктивної дії на психіку людини вони переходять на наступний

рівень свого розвитку, стаючи стійким особистісним утворенням. Б. Й. Кочубей та Є. В. Новікова розглядають феномен тривоги з позиції активності особистості, визначаючи його головним чинником якості та продуктивності людської діяльності. В залежності від ступеню впливу тривожного стану на діяльність виокремлено такі його види: конструктивна тривога (стимулює людську діяльність), недостатня (помірна) та деструктивна (негативно впливає на активність особистості).

Прихильник екзистенціальної психології Р. Мей розглядає тривожність з позиції загрозливого чинника, перешкоджаючого реалізації ціннісних орієнтацій особистості, її здоров'ю чи життєдіяльності. На думку науковця, тривога – неспецифічний, безпредметний стан занепокоєння, викликаний недовірою до певної події чи ситуації, яка за суб'єктивним відчуттям особистості може спричинити загрозу її життєво важливим цінностям.

Автор диференціальної теорії емоцій К. Ізард досліджує тривожність не в якості самостійного психологічного феномену, а у контексті специфічної комбінації страху з іншими переживаннями (гнів, сором, співчуття, провина тощо). Дані комбінації для кожної особистості абсолютно різні, оскільки повністю залежать від її суб'єктивного емоційного досвіду. На відміну від К. Ізарда, Ч. Д. Спілбергер визначає тривогу емоційно несприятливим станом напруги та занепокоєння не пов'язаним з відчуттям страху. Учений диференціює ситуативну тривожність – емоційну реакцію, зумовлену дією загрозливих подразників, та особистісну – властивість особистості, що характеризується інтенсивністю даного переживання. Ю. Л. Ханін, розвиваючи погляди Ч. Д. Спілбергера, вбачав природу виникнення тривоги у реакції особистості на соціально-психологічні стресори. Специфіка тривожного стану визначається інтенсивністю, мінливістю у часі, негативним характером переживань та певними соматичними проявами, викликаними активацією вегетативної нервової системи [3].

Сучасні дослідження тривожності спрямовані на виявлення й конкретизацію причин, видів, форм та стадій її розвитку, взаємозв'язку з іншими психічними явищами. Так, у працях Л. В. Бороздіної та А. М. Парафіян встановлено, що одним з чинників виникнення тривоги є неузгодженість між самооцінкою та рівнем домагань. На думку А. В. Мікляєвої та П. В. Румянцевої інтенсивність прояву тривожності залежить від індивідуальних особливостей суб'єкта, а оптимальний її рівень є необхідною умовою розвитку особистості. В. М. Астапов, досліджуючи тривогу з точки зору функціонального підходу, визначив її складним полікомпонентним станом, орієнтованим на пошук загрожуючих факторів з подальшим прогнозування засобів їх подолання, включаючи в себе когнітивні, афективні та поведінкові реакції. С. О. Ставицька вважає дію фрустраційних переживань, виникаючих внаслідок незадоволеності індивідом власних потреб, основним чинником тривожного стану. О. О. Халік, погоджуючись з думкою С. О. Ставицької, виокремлює наступні компоненти тривоги: фізіологічний, когнітивний, емоційний та поведінковий. Т. М. Титаренко та П. П. Горностаї основними чинниками тривоги вважають загострене почуття провини й низьку самооцінку.

Найбільш ґрунтовно компоненти тривожності, рівні й особливості її прояву висвітлені у працях Я. М. Омельченко, яка вважає тривогу стійкою індивідуальною рисою особистості й виокремлює фізіологічний та психологічний рівні її вияву [2]. До фізіологічних належать: психофізіологічні стани (посилення серцебиття, утруднення дихання, м'язове напруження), психосоматичні порушення (нудота, головні болі, захворювання серцево-судинної системи) та невротичні комплекси (плаксивість, порушення сну, гіперактивність тощо). Психологічний рівень включає у себе наступні компоненти: когнітивний (мотиваційна сфера, рівень домагань, самооцінка, самоусвідомлення), емоційний (страх, розгубленість, безпорадність, роздратованість) та поведінковий (пригнічення й збудження нервових імпульсів, дезорганізація діяльності тощо).

Висновки. Таким чином, аналіз праць зарубіжних й вітчизняних науковців щодо сутності тривоги дає можливість зазначити, що даний феномен розглядається ученими з позиції біологічно зумовленого компоненту психіки; соціально детермінованого явища;

необхідної умови розвитку людини; негативного чинника діяльності; стану, що сигналізує про небезпеку тощо. Узагальнення наукових концепцій дозволяє визначити тривожність як специфічний стан надмірного занепокоєння, стурбованості та психофізіологічного напруження при відсутності чітко визначеного предмету тривоги, включаючий у себе фізіологічний, когнітивний, афективний та поведінковий аспекти людського існування.

Література

1. Волошок О. В. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості / О. В. Волошок // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка. – К. : АПН України, 2010. – № 10. – С. 120–128.
2. Омельченко Я. М. Особливості емоційного, когнітивного та поведінкового компонентів тривожних станів у молодших школярів / Я. М. Омельченко // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка / за ред. С. Д. Максименка. – К. : АПН України, 2004. – Т. 6. – № 8. – С. 222–233.
3. Царькова О. В. Теоретичні аспекти прояву психологічного феномену тривожності / О. В. Царькова // Актуальні проблеми психології. – 2015. – Т. 7. – № 38. – С. 479–491.

Блинова О. Є., д. психол. н., проф.
Херсонський державний університет

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ У ПРОЯВАХ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Постановка проблеми. В процесі історичного розвитку люди створили складні соціальні організації, які засновані на колективно прийнятих і узгоджених принципах спільного буття. Основними процесами, що зумовлюють розвиток спільноти, є створення соціальних уявлень, що підсилюють солідарність та узгодженість норм у суспільстві; крім того, процеси, спрямовані на створення таких взаємин між людьми, які б дозволили суспільству стабільно розвиватися і ефективно функціонувати. Ці процеси визначають сукупність психологічних потенціалів та ресурсів людей, що у соціології, а зараз – і в психології, отримало назву «соціальний капітал» [1; 2; 3].

Метою є аналіз особистісних чинників у проявах соціального капіталу.

Основний зміст. Термін «соціальний капітал» був запропонований у 1977 р. американським соціологом Г. Лоурі (G. Loury). Феномен соціального капіталу активно досліджується з початку 90-х років ХХ століття. Саме соціальний капітал, за даними зарубіжних вчених, істотно підвищує інтенсивність розвитку і конкурентоспроможності країни в цілому, адаптаційний потенціал і інтелектуальні можливості конкретної людини, зокрема. П. Бурдьє [1] використовував термін «соціальний капітал» для пояснення можливостей і переваг, які дає людям членство в групах, а Дж. Коулман застосовував його для опису користі соціальних зв'язків для індивіда [1]. На думку Р. Патнема, феномен соціального капіталу заснований на історично сформованих традиціях соціальної взаємодії, нормах взаємності і довіри між людьми, активного залучення їх до політичного життя [2]. Накопичений соціальний капітал, стійкі відносини довіри і співробітництва сприяють формуванню суспільства, члени якого виявляють громадську активність, взаємоповагу і толерантність, активно беруть участь в житті своєї спільноти. Р. Пантем підкреслював, що «соціальний капітал належить до таких властивостей соціальної організації, як довіра, норми, мережі взаємостосунків, які підвищують ефективність суспільства через сприяння координованим діям» [цит. за 1, с. 141]. Отже, соціальний капітал зміцнює норми взаємності, полегшує передавання інформації, враховує успіхи попередніх спільних дій, відіграє роль моделі для майбутнього співробітництва.

Розглядаючи різноманітні компоненти соціального капіталу, дослідники особливо часто роблять акцент на довірі, яка може бути і джерелом такого капіталу, і його результатом. Довіра, на думку А. Селігмана, є фундаментом ефективної спільної діяльності, забезпечує

соціальною єдністю, інтегрованістю, психологічною цілісністю певної групи. При цьому довіра є основою стабільності будь-якої соціальної системи як на мікро-, так і на макрорівні [3].

Соціальний капітал характеризується як сукупне суспільне благо, що створюється внаслідок дії всієї системи суспільних зв'язків. На думку Л. Г. Почебут, його позитивний розвиток виконує в суспільстві такі функції:

1. Сприяє консолідації народу, солідарності, усвідомленню національної ідентичності та єдності.
2. Забезпечує розвиток командного, колективного духу.
3. Дозволяє консолідувати громадські та індивідуальні цілі та інтереси.
4. Формує суспільство позитивного соціального партнерства та рівноваги [2, с.19].

Нарощування соціального капіталу є необхідною умовою для успішного існування демократичної системи. Він містить у собі чотири основні компоненти:

1. Атмосфера взаємної довіри людей в суспільстві.
2. Відкритість інформації, організація можливостей для інформаційних потоків, свобода інформації, незалежність ЗМІ від державних структур.
3. Налаштованість людей на конструктивну співпрацю один з одним, орієнтації на вільний обмін інформацією та чесну взаємовигідну взаємодію.
4. Активність громадян в добровільних соціальних асоціаціях [2, с. 19]. Атмосфера взаємної довіри виникає в результаті впливу двох факторів – психологічних особливостей людей (чесність, щирість, мотивація) і компетентності (здібності та навички, результати діяльності та професійні досягнення).

Соціальне оточення особистості є одним з ключових ресурсів, що дозволяють досягти успіху, впоратися з труднощами. Соціальний капітал може формуватися в дружніх відносинах, робочих групах. Л. Г. Почебут визначає соціальний капітал особистості як соціальне багатство особистості, яке виражається в сукупності її міжособистісних зв'язків, надає їй доступ до різних ресурсів партнерів і дає можливість партнерам користуватися її ресурсами [2]. Спираючись на уявлення сучасних зарубіжних вчених, автором розроблено модель, яка дозволяє описати стратегії накопичення і застосування соціального капіталу особистості. Під стратегією автор розуміє усвідомлений спосіб ставлення до свого соціального оточення, що виражається в підтримці того чи іншого «балансу» при обміні ресурсами з ним, у способі будувати відносини. Л.Г. Почебут виділяє чотири стратегії. В основі виділення цих стратегій лежить ідея просоціальної або егоїстичної (центрованої на собі) основи поведінки і спрямованість на обмін ресурсами, використання соціального капіталу як каналу обміну ресурсами або вкладення ресурсів з накопичення самого соціального капіталу, його примноження. Ці стратегії можна описати у такий спосіб:

1. Стратегія «розумний альтруїзм» – це орієнтація на примноження соціального капіталу, на вкладення своїх ресурсів в стосунки з людьми з орієнтацією на взаємність (тобто людина припускає, що оточення відплатить тим же, а може, навіть, і більшим). Розумний альтруїст прагне до того, щоб інші були йому вдячні і готові запропонувати свою підтримку і допомогу при першій вимозі, він прагне до розширення свого кола, готовий першим «вкласти» свої ресурси в стосунки з новою людиною.
2. Стратегія «взаємний обмін» – це орієнтація на використання соціального капіталу для доступу до ресурсів інших людей і обміну ними в сполученні з орієнтацією на взаємність. Людина, орієнтована на взаємний обмін, прагне встановлювати міцні зв'язки тільки з тими, з ким вона обмінюється, кому довіряє. Така людина живе сьогоднішнім і вірить в норми взаємності, тому вона будує з іншими людьми відносини взаємовигідного обміну.
3. Стратегія «міжособистісний прагматизм» – це поєднання орієнтації на використання соціального капіталу та орієнтації на себе. Такі люди не бажають вкладати ресурси в відносини, головне для них – опинитися у вигаді в результаті взаємодії. Прагматик живе сьогоднішнім і орієнтований на особисту вигоду. Отже, його мета – створювати корисні зв'язки, намагаючись отримати від них більше, експлуатуючи ідею взаємності рівно настільки, наскільки це необхідно або можливо для нього, він створює корисне оточення,

яке готове вірити в ідею взаємності в майбутньому, допомагаючи йому в цьому. 4. Стратегія «інвестування в себе» – це поєднання орієнтації на примноження соціального капіталу та орієнтації на себе. При такій стратегії соціальний капітал заробляють не вкладенням ресурсів в оточення, а, інвестуванням в себе, в свою популярність, вагомість, в те, щоб домогтися контролю над важливим ресурсом. Отже, його мета – не думати про соціальне оточення сьогодні, сподіваючись стати привабливою фігурою в майбутньому, здобути популярність або контроль над певними ресурсами, що дозволить диктувати свої правила у відносинах з іншими людьми, бажаними потрапити до його оточення [2].

Важливо врахувати, що поведінку людини не можна зводити до однієї стратегії, звичайно, всі описані вище стратегії людина застосовує, але можна говорити про «профілі» стратегій, про те, яка з них є провідною, переважаючою, а яка – запасною або не характерною для людини.

Висновки. Соціальний капітал досягається тривалими соціальними зв'язками, в яких люди допомагають один одному, ґрунтуючись на взаємній довірі та нормах взаємодії. Умовою формування соціального капіталу та ідентичності всього суспільства є інтеграція соціального капіталу всіх груп громадянського суспільства, які орієнтовані на цінності суспільства загалом.

Література

1. Свенцицкий А. Л. Социальный капитал и его формирование: социально-психологический поход / А. Л. Свенцицкий, Л. Г. Почебут, М. И. Килошенко, И. В. Кузнецова, Л. В. Марарица, Т. В. Казанцева // Вестник Санкт-Петербургского университета. – Сер. 12. – 2009. – Вып. 3. Ч. II. – С. 140–149.
2. Почебут Л. Г. Психология общества и социальный капитал / Л. Г. Почебут // Вестник СПбГУ. – Сер. 12. – 2011. – Вып. 1. – С. 18–25.
3. Селигман А. Проблема доверия / Адам Селигман ; [пер. с англ. И. И. Мюрберг, Л. В. Соболевой]. – М. : Изд-во Идея-Пресс, 2002. – 200 с.

Бруно Валверде Кота, д. н. з управління
Університет Евора, Лісабон, Португалія
Нестерова Т. В., магістрант

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Соціальні та економічні зміни в нашому суспільстві зумовили важливість розуміння поняття суб'єктивного благополуччя для розкриття потенціалу особистості, її успішності та вироблення шляхів і способів реалізації життєвої стратегії. Геополітичні зміни пришвидшують проходження соціальних процесів, що потребує аналізу не лише об'єктивних чинників їх здійснення, а й соціально-психологічних чинників адаптації особистості та її суб'єктивного благополуччя. На жаль, вивчення даного питання у вітчизняній науці розпочалося відносно недавно, незважаючи на його широке використання у зарубіжних психологічних працях.

Дослідженню суб'єктивного благополуччя присвячено чимало праць західних та вітчизняних учених: акцент на задоволенні базових потреб особистості, ефективності самореалізації роблять В. М. Духневич, С. Л. Рубінштейн; утвердженні суб'єктивності Н. Бредберн, Е. Діннер; активної творчої позиції людини М. Селігман, М. Чіксентміхайі; життєвих цінностей М. Аргайл, Р. М. Шамінов; їх реалізації особистістю – І. О. Джидарьян; спрямованості дій щодо актуалізації своїх потенціалів А. В. Курова, К. Ріфф. Отже, суб'єктивне благополуччя розкриває актуальні аспекти ставлення людини до власного життя, що містять у собі потенції для саморозвитку та самовдосконалення особистості.

Основний зміст. Соціально-філософський аналіз поняття «суб'єктивне благополуччя» показує, що античні філософи оперують поняттям «щастя», розглядаючи

психологічне благополуччя через його призму і визначаючи щастя як міру суб'єктивного благополуччя. Демокрит підкреслював, що внутрішніми умовами самозадоволення є людина та її уява. Платон, Сократ та їх послідовники вважали задоволення лише наслідком щасливого життя, але полягало у володінні вищими благами.

Наукове вивчення благополуччя розпочалося у 80-ті роки минулого століття під керівництвом Н. Бредберна, який описував його в термінах, відображаючих стан щастя чи нещастя, суб'єктивного відчуття загальної задоволеності або задоволеності життям; запропонував шкалу інтенсивності переживання щастя та почав оцінювати баланс між позитивними і негативними оцінками емоційного ставлення особистості до різних життєвих обставин і вивчати вплив різних чинників на відчуття щастя і загальну задоволеність.

Дінер Е. вводить поняття «суб'єктивного благополуччя», яке формується із суб'єктивної задоволеності життям, позитивного та негативного афектів; виокремлює основні компоненти цього феномену – когнітивний (інтелектуальна оцінка задоволеності життям) та емоційний (наявність поганого чи гарного настрою). З позиції даного підходу розглядає благополуччя і Р. М. Шамінов, визначаючи його як власне ставлення людини до своєї особистості, життя і процесів, що мають важливе значення з точки зору засвоєних нормативних уявлень про зовнішнє і внутрішнє середовище та характеризується відчуттям задоволеності. Передумовою розвитку суб'єктивного благополуччя виступає сприйняття особистістю низки чинників: взаємодія з малим соціумом (родиною, друзями), взаємодія із загальним соціумом (політична, економічна стабільність держави), трудова діяльність, життєві процеси (потреби, здоров'я), інтереси (комунікативні, пізнавальні, матеріальні), внутрішньо особистісні процеси (ціннісні орієнтації, самооцінка), комплекс станів і властивостей (темперамент, властивості особистості) та соціальний досвід (подолання фрустрації, наявні паттерни поведінки) [3].

Поняття благополуччя широко розглядається у рамках позитивної психології, метою якої є щастя та благополуччя особистості. Позитивні емоції в межах даного напрямку діляться на три категорії: пов'язані з минулим, сьогоденням і майбутнім. Позитивні емоції пов'язані з минулим – задоволеність, гордість; майбутнім – оптимізм, надія, упевненість у собі; сьогоденням – задоволення та духовна задоволеність. Саме дві останні категорії, за М. Селігманом, складають основу суб'єктивного благополуччя. Духовна задоволеність, на відміну від задоволення, не пов'язана з почуттями, а є повним зануренням в улюблену справу та відсутність будь-яких емоцій, окрім ретроспективних. Отримати її неможливо, якщо не реалізовувати власний потенціал та індивідуальні якості, не прагнути до самореалізації [2].

Чіксентміхайі М. доводить, що переживання щастя людиною можливе при залученості до діяльності, яка її захоплює, тобто перебування у стані «поток», ототожнюваного із переживаннями високого суб'єктивного благополуччя. Згідно з цією концепцією, досліджуваний феномен співвідноситься із важливістю активної ролі людини у процесі задоволення власних потреб. Окрім високого рівня домагань, для стану «поток» важливу роль відіграє мотивація: суб'єктивне благополуччя пов'язане із мотивацією до діяльності, прагненням до самовизначення та незалежності.

Куровою А. В. було виділено такі психологічні ознаки суб'єктивного благополуччя особистості [1]: суб'єктивність; позитивність виміру; глобальність виміру. Суб'єктивне благополуччя є категорією суб'єктності людини, в якій об'єднується сприйняття, оцінка, співвідношення та інші процеси, зумовлені багатократними опосередкуваннями зовнішніх і внутрішніх детермінант.

Ріфф К. трактує даний феномен як багатофакторний конструкт, що представляє собою складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних та духовних чинників. На її думку, суб'єктивне благополуччя – це складний «продукт», результат впливу генетичної схильності середовища та особливостей індивідуального розвитку. Нею розроблена модель до якої належать наступні складові [2]: позитивне ставлення до себе та свого життєвого досвіду; довірчі стосунки з іншими; дотримання

власних переконань; здатність виконувати вимоги повсякденного життя; наявність цілей і діяльності, що наповнюють життя сенсом; відчуття постійного розвитку та самоактуалізації.

Сучасна психологія через поняття «суб'єктивне благополуччя» розкриває зміст переживання людиною позитивності свого існування, а окреслені концепції дають змогу комплексного трактування даного феномену.

Висновки. Суб'єктивне благополуччя – це узагальнене та відносно стійке переживання, що має особливу значущість для особистості. На сучасному етапі уявлень про суб'єктивне благополуччя його доцільно трактувати через динамічну когнітивно-емоційну оцінку людиною якості власного життя загалом та окремих його сфер, сформованого на основі об'єктивних чинників, сприйнятих і засвоєних особистістю із урахуванням її індивідуально-типологічних особливостей.

Література

1. Курова А. В. Суб'єктивне благополуччя як складова частина задоволеності життям / А. В. Курова // Вісник Одеського національного університету. Серія «Психологія». – 2013. – Т. 18. – Вип. 23. – С. 158–164.
2. Пахоль Б. Є. Суб'єктивне та психологічне благополуччя : сучасні і класичні підходи, моделі та чинники / Б. Є. Пахоль // Український психологічний журнал. – 2017. – С. 80–104.
3. Шаминов Р. М. Субъективное благополучие личности : психологическая картина и факторы / Р. М. Шаминов. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2008. – 296 с.

Васьківська С. В., к. психол. наук, доц.

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

ВНУТРІШНЯ САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОТИ ГІБРИДИЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Відомо, яким випробуванням може стати поїздка в автобусі чи мандрівка морем на невеликому судні. Нестабільність опори викликає нудоту, неприємні відчуття та бажання, щоб ці тортури скоріше закінчилися. Тут вже не до краєвидів за вікном та радості від мандрівки. Чи не те ж саме відбувається в житті людини, котра потрапляє у вир суспільних катаклізмів. Її накривають: страх, тривога, невпевненість в завтрашньому дні, відчуття зупинки, втрати чогось важливого, непотрібності, безсилля щось змінити. Таким є сьогоднішня ситуація для багатьох наших співвітчизників, які не просто потрапили в складні суспільні трансформації, а в ситуацію, де основним терміном стає поняття «гібридний»: гібридна війна, гібридна пропаганда, гібридна боротьба тощо. Гібридною війною називають прагнення однієї держави агресивно діяти на свідомість жителів іншої. Іншими словами – це прагнення не знищити мільйони людей, а залякати, деморалізувати, зомбувати та вибити опору з-під ніг. В такий час перед спеціалістом-психологом постає завдання допомогти людині вистояти, не втратити себе та радості від життя. Це можна зробити не стільки самовизначаючи її в соціальному плані, скільки збалансовуючи всередині себе.

Щоб не втратити рівноваги у випадку «морської хвороби» чи хиткої опори радять закрити очі та зафіксувати внутрішній погляд на якомусь незмінному елементі оточуючої реальності. Так само, людині, що живе в «епоху змін», варто вміти фіксуватись на чомусь незмінному та структурованому в своїй психіці. Таким надійно-опірним елементом власної психіки можуть стати феномени самоідентичності. Поява у внутрішньому просторі людини інстанції, яка забезпечить амортизацію соціальних негараздів, не дозволить впасти в розпач, адже життя продовжується, не залежно від обставин, в яких воно протікає. Навіть за таких умов енергії в житті не стає менше, а скоріше більше, ніж раніше.

Основний зміст. Самоідентифікація є динамічним процесом розвитку самосвідомості людини та виступає одним з найважливіших механізмів формування особистості. Питанням

ідентифікації та самоідентифікації в психології займалося багато вчених та психологічних напрямків. Починаючи з класиків – З. Фрейда, А. Маслоу та Е. Еріксона, – дослідники експериментували з різними аспектами самоідентичності. Ось кілька сучасних досліджень: робота О. Стояно присвячено актуальним проблемам самоідентифікації особистості в суспільстві в умовах трансформаційних процесів; соціокультурну самоідентифікацію вивчав О. Лісовий; самоідентифікація в контексті формування особистості у філософії психоаналізу є предметом дослідження Т. Новак; О. Резнік розглядає питання політичної самоідентифікації особистості; а Ю. Поліщук вивчає самоідентифікацію особистості в процесі соціально-педагогічної діяльності молодіжних об'єднань [3]. З боку психологічної практики хотілося б зауважити саме ті аспекти самоідентичності, що пов'язані з самовдосконаленням, реалізацією та саморозвитком особистості у внутрішньому просторі. Ці процеси свідомого управління самим собою отримують поштовх саме з появою такого структурного елементу свідомості особистості як Внутрішній Спостерігач (Внутрішній Свідок, Психоаналітик, Психотерапевт).

С. Ковальов вважає, що благополуччя людини визначається результатами її життя [2]. В залежності від суб'єктивності та об'єктивності оцінки, він ділить їх на 4 категорії. Так об'єктивні результати – це те, що людина зробила та отримала, а суб'єктивні – якою стала. Крім того він вводить такий вмір як внутрішні (для себе) і зовнішні (для світу) результати. Так з'являється чотирьохкомпонентна матриця, з якої людина може вибирати будь-який з чотирьох можливих (адже всі вони по своєму цінні) напрямків розвитку (див. табл.). Це:

	Зовнішні	Внутрішні
Об'єктивні	Що ти зробив?	Що ти отримав?
Суб'єктивні	Ким ти став?	Яким ти став?

1) Зовнішні об'єктивні результати людського життя – ті самі «мости, і художників полотна», що допомагають відчуті свою соціальну і професійну спроможність, випробувати соціальні ліфти та відчуті енергію, яку приносить визнання, влада, популярність. Все це допомагає самореалізуватися в діяльності і її продуктах, зробити щось для інших, вкластися в скарбницю розвою людського розуму та цивілізації. 2) Внутрішні об'єктивні результати – будинок, квартира, дача, машина, матеріальна забезпеченість тощо, що роблять життя людини комфортним та наповненим. 3) Зовнішні суб'єктивні результати – посади, почесні, статус, престиж, повага оточуючих і т. д., що теж безумовно прикрасять життєвий шлях. 4) Але все це – ніщо без внутрішніх суб'єктивних результатів. Досягнень, які ніхто не може вкрасти чи зруйнувати. Психологічних станів, які визначають вміння любити життя таким, яким воно є, приймати себе з усіма недоліками та достоїнствами. Саме вони допомагають втримати внутрішню рівновагу за найскладніших обставин, бо дозволяють піднятися над ситуацією та спостерігати за тим, що відбувається, не асоційовано-емоційно, а відсторонено безпристрасно, системно, з метапозиції, або позиції Внутрішнього Спостерігача.

Поняття «Внутрішній Спостерігач», яке прийшло до нас з езотерики, співвідноситься в психології з поняттям «Внутрішнього Психоаналітика» (З. Фрейд), формування якого є ідеальним результатом психоаналітичної роботи. Ідентифікація з Внутрішнім Спостерігачем – це спроба свідомого «Я» людини включитися в управління собою на засадах об'єктивності, рефлексії та дисоційованості. Така позиція – справжній ключ до особистої еволюції. Її відсутність тягне за собою розвиток різних залежних станів, невротичність, саботаж реалізації соціальних устремлень, формування автоматизмів та внутрішніх конфліктів особистості. Поява Внутрішнього Спостерігача відкриває можливість вийти на новий рівень усвідомлення життя як екзистенції, ставлення до нього як до повного вражень експерименту чи мандрівки, в яких можна все пережити, зі всім справитись.

Консультативна та психотерапевтична практика, з часів Фрейда, прямо або опосередковано прагнуть до розвитку цієї психологічної інстанції та залюбки використовують технологічні засоби її пробудження. Приведемо кілька технічних прийомів,

що ведуть до ототожнення з Внутрішнім Спостерігачем, яким можна навчати людей, що виявили готовність розпочати практику підвищення свого рівня свідомості.

1. Спочатку потрібно навчити людину розтотожнюватись зі своїм власним Его. Варто розповісти їй про те, як формується Его на ранніх етапах життя дитини та показати як автоматично спрацьовує Помилкове «Я» в ситуаціях страху, образи, вини, заздрощів тощо.

2. Далі навчити людину прийому «стоп-реакції», яка припиняє неконструктивний внутрішній діалог та уможлиблює перехід до аналізу не того, що відбувається, а того як це відбувається у внутрішньому просторі.

3. В житті людина неодноразово спонтанно потрапляє в стан спостерігача. Їй варто просто нагадати про такі моменти, або створити їх в консультативному процесі. Наприклад, «Згадайте свої відчуття, коли ви спостерігаєте за собою, і ви автоматично станете «спостерігачем».

4. Або другий, більш ефективний, варіант – метод «внутрішнього дослідження»: «Загляньте всередину себе та знайдіть там «дослідника» – допитливу частину вашої свідомості, якій цікаво досліджувати свій внутрішній світ. Вона не просто споглядає різні стани, в яких ви знаходитесь, – ось я зараз гніваюсь, ображаюсь чи злюсь, – ле й відчуває їх реально, без витіснення вглиб себе, в тінь, де їх важко роздивитись. Спробуйте назвати те, що ви відчуваєте та прослідкувати за тим, як все починалося, яка потреба лежала в основі цих емоцій. Дайте собі звіт про те, як ви до цього ставитеся після аналізу...»

5. Можна налаштувати клієнта на свідому зміну ракурсу сприйняття себе. Наприклад, так: «Поспостерігайте за собою – уявіть, що ви знімаєте фільм про самого себе і ви водночас оператор, режисер і актор, який грає свої ролі в своєму сценарії життя. Спробуйте побачити себе з боку, уважно спостерігайте за тим, що говорить актор, які емоції він відчуває, які дії він здійснює, чого добивається. Просто спостерігайте, без спроб оцінити актора і якість його «гри». Зафіксуйте в момент спостереження свої відчуття і почуття, вони вам пригодяться для аналізу. Спочатку це зробити не просто. Але завдяки тому, що увага перенаправляється всередину все частіше, Внутрішній спостерігач стає щораз все більш концентрованим і стійким».

6. В цьому сенсі можна скористатися чудовими техніками розтотожнення / ототожнення Р. Ассаджолі.

7. Прекрасно спрацьовують техніки, засновані на дисоціації з НЛП тощо.

8. Водночас слід попередити людину, що спочатку позиція «спостерігача» дуже легко зникає з поля зору свідомості, та цього не варто боятися. Це скоріше норма для несформованих навичок. Потрібно систематично та послідовно знаходити та повертати цю позицію знову і знову. («Звичайно, перший час вам буде складно бути водночас в ролі і «спостерігача», і «виконавця». Але пам'ятайте – практика творить чудеса! Пробуйте знову і знову повертатися в роль спостерігача, якщо раптом усвідомите, що випали з неї. Працюйте над цим усвідомлено, тримайте під контролем, як мінімум, півроку-рік, поки звичка закріпиться та стане автоматичною».

9. Вкінці можна дати домашнє завдання: «Вправляйтеся якомога частіше в сприйманні себе як «виконавця», актора, що грає ролі на тлі соціальних декорацій. До речі, саме спостерігаючи за виконанням своїх соціальних ролей, ви маєте можливість модифікувати та змінювати свої реакції якнайчастіше».

За складних соціальних катаклізмів проблеми з'являються саме там, де людина, як в підліткову пору, не усвідомлює своєї ідентичності та слідує інтенціям Помилкового Его, тобто шаблонам реагування, інтеріоризованим на ранніх етапах розвитку. Відсутність усвідомленої диференціації «свого» і «чужого» сприяє зомбуванню та залякуванню, формуванню позиції «вати» та мученицької істерії жертви соціальних обставин.

Психологи кажуть, що душевне життя людини з його внутрішніми бар'єрами та блоками схоже на зовнішнє з реальними перепонами та випробуваннями. Внутрішні перемоги залишаються непоміченими іншими, але вони існують, бо змінюється реалії життя людини.

Висновки. В генетиці є термін гетерозис (гібридна сила) явище, згідно якого перше покоління гібридів, одержаних у результаті неспорідненого схрещування, має підвищену життєздатність, продуктивність, ріст, стійкість проти шкідників та хвороб тощо. Будемо сподіватись, що психологічне щеплення «гібридними обставинами» допоможе нашим співвітчизникам вистояти та вивільнити сили для підвищення рівня своєї свідомості.

Література

1. Горбенко Ю. Л. Особистість у гібридній війні: психологічний вимір / Ю. Л. Горбенко // Психологія і особистість. – 2017. – № 2 (12). – С. 30–39.
2. Ковалев С. В. НЛП. Програма «Счастливая судьба». Ставим, запускаем, используем!» [Електронний ресурс] / С. В. Ковалев. – АСТ; Москва, 2016. – Режим доступу : http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=21567802&lfrom=20898830
3. Хоружий Г. Самоідентифікація особистості як соціально-психологічний процес [Електронний ресурс] / Г. Хоружий // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2016. – № 2. – С. 5–15. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2016_2_2

Герасименко Л. В., д. пед. н., проф.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕЛІНКВЕНТНИХ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в Україні на початку ХХІ століття, поряд з позитивними змінами в суспільстві зумовили девальвацію духовних цінностей, наростання процесів деформації сім'ї, соціально і психологічну дезадаптацію підлітків, загострення кримінальної обстановки тощо. Дані зміни призвели до зростання в підлітковому віці делінквентних форм поведінки, які порушують правові норми, але не тягнуть за собою кримінальну відповідальність через їх обмежену громадську безпеку.

Основний зміст. У роботах Р. І. Благути, О. В. Змановської, В. Ф. Моргуна, Ю. А. Клейберга, О. В. Пристанської розглядаються механізми делінквентної поведінки і її профілактика у підлітків. Проблеми патологічних проявів у поведінці делінквентів представлені в наукових працях В. А. Гур'євої, С. В. Ільїної, А. Є. Личка, В. Д. Менделевича. Значний внесок у вивчення психологічних особливостей особистості підлітків з протиправною спрямованістю зробили Н. М. Дубінчук, К. О. Дуванська, Ю. М. Ковалевська, М. О. Коць, В. Ф. Моргун, Д. І. Фельдштейн. Психологічні прийоми корекції особистісних утворень підлітків з делінквентною поведінкою розробляли представники різних напрямів психології та суміжних наук Т. І. Федорченко, М. М. Фіцула, Є. Р. Чернобородов та ін. У зарубіжній психології різні аспекти делінквентного поведінки відображені в дослідженнях А. Айхорна, А. Коена, А. Фернхейма, П. Хейвена та інших.

Таким чином, дослідження підлітків з делінквентною поведінкою і розробка шляхів корекції їх негативних проявів має велике теоретичне і прикладне значення. Недостатня вивченість особливостей особистісних характеристик підлітків з делінквентною поведінкою, з одного боку, і необхідність пошуку ефективних прийомів їх корекції, з іншого боку, визначили вибір теми дослідження: «Психологічні особливості особистісних характеристик делінквентних підлітків».

Феномен делінквентної поведінки являє собою предмет дослідження різних галузей науки: криминології, соціології, психології, педагогіки, медицини, філософії.

Наукове вивчення феномену делінквентності лежить у царині трьох наукових концепцій: біологічної, соціологічної, психологічної. Одним із основоположників *біологічного* напрямку досліджень делінквентної поведінки є італійський лікар-психіатр Ч. Ломброзо, який стверджував, що «кримінальний тип» особистості є результатом деградації і визначається певними антропометричними характеристиками. Спроби

встановлення зв'язку між делінквентною поведінкою й спадковістю було зроблено в 60-ті рр. ХХ ст. Так, результати генетичних досліджень, проведені У. Пірсом, дозволили вченим зробити висновки, що наявність зайвої Y хромосоми у чоловіків (каріотип – ХУУ) визначає їх схильність до делінквентної поведінки. Подальші дослідження в цьому напрямі дозволили припустити, що дана хромосомна аномалія здійснює неспецифічний внесок у розвинення делінквентної поведінки через генетичну дезорганізацію й порушення розвитку особистості. Інші біологічні чинники – рівень гормонів, пошкодження головного мозку, органічне захворювання мозку, особливості нервової системи – також розглядаються як детермінанти, які призводять до відхилень у поведінці особистості [1].

Професор Гарвардського університету Е. Уілсон поділяв думку про домінування генетичного впливу на поведінку людини й був упевнений, що незабаром стане можливим виділення й характеристика специфічних генів, які відповідають за поведінку людини. Сучасна наука доводить, що біологічна схильність до різних форм делінквентності виявляється лише за наявності сприятливого впливу соціального середовища.

У контексті *соціологічного підходу* до розгляду проблем делінквентності дослідники звертають увагу на середовище і його вплив на особистість. Розгорнуте пояснення девіації і делінквентності особистості, з точки зору соціології, уперше представив Е. Дюркгейм. Він уважав, що основною причиною прояву девіації і делінквентності є аномія (фр. *anomie* – відсутність закону), тобто «відсутність регуляції», «відсутність норми». Теорія аномії отримала подальший розвиток у роботах Р. Мертона. Головна причина делінквентності вбачалася ним у розриві між цілями суспільства й соціально схвальними засобами їх досягнення.

Беккер П., Гоффман Е., Лемерт Є., Танненбаум Ф. розробляли концепцію стигматизації, за якою більш впливові соціальні прошарки визнач ставлять «тавро» девіанта і навіть делінквента на представників менш впливових суспільних груп. Основна теза пояснення причин делінквентності у вищезазначеній теорії зводиться до такого твердження: делінквентність – це результат соціальної оцінки поведінки людини. Усі члени суспільства скоюють правильні й неправильні (у якому-небудь сенсі) вчинки. Соціальна стигматизація є складовою частиною багатьох стереотипів і має величезний вплив на самосвідомість особистості.

Аналіз теорій соціологічного напрямку доводять домінування соціального чинника у виникненні, розвитку і попередженні делінквентної поведінки. У контексті зазначеного напрямку до деліктів схильні люди, соціалізація яких проходила в умовах заохочення або ігнорування окремих елементів делінквентної поведінки.

Вивчення теоретичних праць із психології дозволяє відзначити, що поняття «делінквентності» вивчалось представниками різних наукових шкіл біхевіоризму (Б. Скінер), психоаналізу (А. Адлер, Г. Салліван, З. Фрейд, А. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні). Узагальнення їх наукових пошуків дозволяє з'ясувати, що делінквентність – соціально-психологічне явище, зумовлене соціальними, педагогічними, внутрішньо-особистісними причинами, і являє собою ненормативну, асоціальну, протиправну поведінку.

Аналіз вітчизняних наукових праць (О. М. Бахур, Г. Г. Бочкарьова, М. О. Коць, А. Г. Кудрявцева, Н. Ю. Максимова, Л. А. Мороз, Д. І. Фельдштейн) дозволив визначити низку особливостей делінквентної поведінки особистості:

- 1) вона регулюється переважно законами, нормативними актами, дисциплінарними правилами;
- 2) протиправна поведінка визнається однією з найбільш небезпечних форм девіацій, оскільки загрожує основам соціального устрою;
- 3) така поведінка особистості активно засуджується і карається в будь-якому суспільстві, тому, на відміну від інших видів девіацій, регулюється спеціальними інститутами (судами, слідчими органами, містами позбавлення волі тощо).

Узагальнення визначених особливостей дозволяє визначити делінквентну поведінку як протиправну поведінку, яка порушує норми громадського порядку і зумовлена

біологічними, соціальними і внутрішніми психічними особливостями особистості. Така поведінка може мати форму дрібних порушень морально-етичних норм, що не досягають рівня злочину (і тоді збігається з асоціальною поведінкою), а може виражатися в злочинних діях, які караються Кримінальним кодексом (кримінальна, антисоціальна поведінка).

Фізіологічні і психологічні зміни, які відбуваються з підлітками під час переходу від дитинства до дорослості, зумовлюють рухливість нервової системи, нестійкість сформованих установок і цінностей. Це провокує виникнення різного виду девіацій. Делінквентну поведінку підлітків, як вид девіації, зумовлюють психофізіологічні особливості підліткового, мотиваційні, когнітивні, емоційні, характерологічні властивості особистості; маргінальна суспільна позиція; пошук своєї референтної групи і ствердження себе в ній тощо.

Комплекс методик дослідження психологічних особливостей особистісних характеристик делінквентних підлітків включає в себе: методику «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивації і потреб» О. Ф. Потьомкіної; «Визначення схильності до адиктивної, агресивної, делінквентної поведінки» О. М. Орла; Фрайбурзький особистісний опитувальник І. Фаренберга, Х. Зарга, Р. Гампела.

У емпіричному дослідженні брали участь 28 підлітків чоловічої статі, що знаходяться на обліку і 30 підлітків чоловічої статі – студенти другого курсу ВПУ № 7. На основі аналізу результатів проведеного емпіричного дослідження встановлено, що більшість делінквентних підлітків мають тенденцію протиставляти власні норми і цінності груповим, «порушувати спокій», шукати труднощі, які можна було б долати, змінювати свій психічний стан замість розв'язання проблем. Вони низько цінують власне життя, схильні до ризику, мають виражені потреби в гострих відчуттях за допомогою насильства, приниження партнера по спілкуванню; погано контролюють поведінкові прояви емоційних реакцій і мають «делінквентний потенціал». Натомість, у респондентів із нормативною поведінкою відсутні високі показники схильності до девіантної поведінки, проте половина опитуваних мають середній рівень агресивності і можуть порушувати суспільні норми і правила також.

Висновки. Порівнюючи показники особистісних характеристик підлітків із делінквентною і нормативною поведінкою, можемо констатувати, що переважна частина делінквентів мають виражений невротичний синдром астенічного типу, високий рівень психопатизації, репресивності, схильні до афективного реагування, виявляють високий рівень потреби у спілкуванні, мають низьку стресостійкість та низьку саморегуляцію, агресивно ставляться до оточуючих та схильні до домінування. Водночас, вони тривожні, невпевнені у собі і потребують довірливих стосунків. Наявність саме цих властивостей у структурі особистості сприяє розвитку делінквентності у підлітковому віці.

Делінквенти, порівняно з підлітками, які мають нормативну поведінку, егоїстичніші, не враховують бажання оточуючих; для них властива більша орієнтація на свободу у всіх її проявах; не сприймають ніяких обмежень і готові жертвувати заради відстоювання власної незалежності, навіть, коли це небезпечно. Вони схильні домінувати в міжособистісних контактах і бажають мати більше можливостей для матеріального збагачення. Зазначені якості, враховуючи відносну соціальну незрілість підлітків, можуть виявлятися тими чинниками, що призводять до протиправної поведінки.

Необхідність корекції особистісних характеристик делінквентних підлітків зумовила розробку відповідних рекомендацій для психологів, які мають ґрунтуватися на принципах ефективного втручання: розробка і використання інструменту оцінки ризиків і потреб, підвищення внутрішньої мотивації, проведення втручання відповідно до виявлених чинників ризику, когнітивно-поведінковий підхід у роботі з неповнолітніми правопорушниками, позитивне підкріплення, залучення просоціальних ресурсів тощо.

Література

1. Дуванська К. О. Теоретичні аспекти делінквентної поведінки неповнолітніх як соціально-педагогічна проблема / К. О. Дуванська // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 8 (34). – С. 310–318.

Кошева Ю. В., викладач

Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток ХХІ століття охарактеризувався загостренням проблем становлення молоді не тільки в Україні, але й в інших країнах світу. Молоді громадяни, а це особи віком від 14 до 35 років, складають приблизно третину впливової та економічно активної частини населення нашої країни. Крім того, особливістю молодих людей є те, що вони перебувають в процесі переходу від дитинства до світу дорослих і переживають важливий етап сімейної та позасімейної соціалізації, соціальних і професійних очікувань.

Основний зміст. Для того, щоб становлення і формування молоді здійснювалось адекватно процесам в суспільстві, слід визначити її труднощі та проблеми. Сучасна українська молодь занепокоєна своїм майбутнім, вона боїться втратити те, що їй передавалося, потерпає від бідності та безробіття. Проблеми такого характеру відбуваються через неможливість держави забезпечити необхідну кількість робочих місць та небажання роботодавців приймати недосвідчених робітників. Крім того фінансові домагання молодих фахівців часто не розділяються роботодавцями. Тому молоді люди шукають роботу, але не можуть працевлаштуватися і забезпечити себе засобами існування. Це штовхає їх на пошук нелегальних заробітків та заробітків за кордоном. Не маючи життєвих перспектив, багато молоді стає частиною кримінального світу, а проблема алкоголізму та наркотичної залежності вражає жахливими масштабами. Це не може не позначитися на культурі і освіті молоді: вони віддаляються від навчання та духовних цінностей, прагнуть до споживацького ставлення до життя та отримання задоволень.

Духовне зuboжіння знайшло своє відображення і в мовній культурі сучасної молоді: спілкування в інтернеті, розвиток молодіжних субкультур сприяли розвитку сленгу, далекого від правил літературної мови. Також багато проблем сучасної молоді викликані тим інформаційним полем, в якому вони живуть. Інтернет та телебачення не ставлять перед собою завдання виховання нового покоління, головна їх мета – розваги. Причому більша частина цих розваг позбавлена будь-якого змісту. Інакше кажучи, вся оточуюча дійсність, під впливом, якої формується юна особистість, руйнуюче впливає на неї і призводить до виникнення цілого ряду труднощів і проблем. Серед них є кохання, дружба, пошуки сенсу життя, вибір професії, життєвої позиції, саморозвиток, самовизначення, спілкування з дорослими та однолітками. На фоні великого вибору можливостей та засобів досягнення своїх цілей, молодій людині дуже важко сформувавши свій правильний світогляд і не опуститися до рівня примітивного споживача.

Сучасна молодь все частіше стикається з викривленими нормами життя, де все продається та купується, де такі чесноти, як милосердя, чесність, духовність перестають поважатися. У світі, де кожен сам за себе, де віртуальний світ замінює живе спілкування, відбувається відсторонення між людьми і з'являється жорстокість.

Висновки. В таких складних умовах сучасна молодь дуже часто губиться, деградує як особистість і робить своє життя неповноцінним. Але хочеться вірити, що завдяки гнучкості поглядів молоді юнаки та дівчата зможуть віднайти вірний життєвий шлях і стати достойними представниками своєї країни. Дійсно, проблеми, які хвилюють сучасну молодь, різноманітні. Вони непокоїли суспільство в усі часи, і як не банально це звучить, за проблемою молоді майбутнє. Адже наша сьогоднішня молодь прекрасна: ми бачимо все-таки більше студентів, ніж неуків, набагато більше працюючих, ніж наркоманів. Молоді люди продовжують жити і радіти життю, і намагаються вирішувати свої нагальні проблеми самостійно.

Література

1. Черниш Н. Й. Суспільна свідомість молоді : [монографія] / Н. Й. Черниш. – Л. : Світ, 1990. – 368 с.
2. Коваленко А. Б. Соціальна психологія : підручник / А. Б. Коваленко, М. Н. Корнев. – К. : Геопринт, 2006. – 393с.
3. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді / Н. Ю. Максимова, С. В. Толстоухова. – К. : ДЦСССМ, 2000. – 200 с.

Лебединська Г. О., к. політ.н., доц.
Науменко А. С., студентка

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ У ГРУПІ

Постановка проблеми. Третина свідомого життя людини проходить на виробництві. І те, в яких умовах протікає трудова діяльність, яка загальна психологічна обстановка в колективі, які ділові та особисті взаємини, робить величезний вплив на результати праці, кількість і якість виробленої продукції і навіть – багато ширше – на все життя людини.

Визначити особливості формування сприятливого психологічного клімату в колективі та його вплив на розвиток гармонійної особистості є **метою** даного дослідження.

Основний зміст. У різні часи зарубіжні і вітчизняні вчені звертались до вивчення різних аспектів соціально-психологічного клімату колективу (К. Левін, Р. Таджурі, Л. П. Буєва, В. М. Шепель, В. В. Бойко, Б. Д. Паригін, Л. Г. Почебут, С. Н. Самігін та ін.) [1].

Початок систематичного вивчення проблеми психологічної сумісності у вітчизняній і зарубіжній психології у 60-х роках було пов'язано із експериментальними дослідженнями, які здійснювалися на групах, які знаходилися у відносній ізоляції від інших соціальних організацій (космонавти, полярники, учасники експедицій). Проте роль психологічної сумісності груп є важливою у всіх без виключення сферах сумісної людської діяльності. Наявність високої психологічної сумісності співробітників сприяє їх кращому спрацюванню, а результатом є висока ефективність праці [1].

Соціально-психологічний клімат будь-якої установи породжується міжособистісною взаємодією, яка опосередковує не тільки міжособистісні впливи, а й вплив навколишнього фізичного середовища: речей, предметів, явищ природи тощо. Настрій однієї людини впливає на настрій іншої, позначається на різноманітних актах поведінки, діяльності, життя людини. Єдиного універсального визначення для соціально-психологічного клімату, що було б загальноприйнятим, немає. Є безліч визначень, що мають спільні риси. Для визначення соціально-психологічного клімату використовують поняття «психологічна атмосфера», «психологічний настрій». Вони близькі, але не тотожні. Під психологічною атмосферою розуміють хитку, постійно мінливу сторону колективної свідомості. Поняття ж соціально-психологічний клімат позначає не ситуативні зміни в домінуючому настрої групи, а його стійкі ознаки.

Аналізуючи вплив соціально-психологічного клімату на ефективність діяльності і поведінку керівників та персоналу в організації, варто зауважити, що всі дослідники, які вивчали цю проблему, відзначають важливу роль такого клімату в забезпеченні ефективної діяльності організації, в процесі управління нею, а також в життєдіяльності кожної особистості.

Поняття психологічного клімату розглядається звичайно у зв'язку з психологічною сумісністю. Високий рівень сумісності є найважливішим чинником, надають сприятливий вплив на соціально-психологічний клімат колективу. Психологічний клімат – це коли складається в групі моральна (емоційна) атмосфера, комфортна або дискомфортна для членів групи. Значну роль відіграють вікові та статеві відмінності. Особливості чоловічої та жіночої

психології накладають свій відбиток на характер внутрішньо групових взаємин. Жіночі колективи більш динамічні і адаптивні до мінливих зовнішніх умов. Вони більш емоційні, у них частіше виникає рольовий конфлікт.

Психологічно сумісними можуть бути люди як з однаковими, так і з різними, але вдало доповнюють один одного особистісними якостями. Часто, однак, доводиться мати справу з психологічною несумісністю.

Несумісність може бути декількох видів:

- психофізіологічна (наприклад, нетерпимість до звичок і навіть запаху іншої людини);
- соціально-психологічна (особливо проявляється при неправильному розподілі «ролей» у колективі);
- соціально-ідеологічна (несумісність переконань і світоглядів і, як наслідок, – можливе громадянське протистояння) [2].

Відсутність сумісності в групі людей, залучених до виконання суспільно чи особистісне значущої діяльності, за певних умов може спричинити конфлікт. В групах і колективах, які вже сформувалися, члени яких мають достатній досвід спільного співжиття, протиріччя виникають не так часто, як у новоутворених. Це пов'язано з тим, що завдяки взаємопізнанню та взаємній адаптації досягається такий рівень сумісності членів, коли небезпека розв'язання конфлікту зводиться до мінімуму. В групах і колективах, які перебувають на стадії становлення та розвитку, протиріччя нерідко завершуються конфліктом. Причини – психофізична та соціально-психологічна несумісність, важкий характер, завищена самооцінка тощо. В особистих взаємовідносинах, які ґрунтуються на дружніх стосунках і спільності життєвих інтересів, несумісність рідко буває причиною конфліктів. Коли з якихось причин тенденції несумісності починають виявлятися в стосунках, то взаємовідносини між людьми припиняються.

Психологічна сумісність – це здатність членів групи до сумісної діяльності, яка ґрунтується на їх оптимальному поєднанні. При комплектуванні будь-якої виробничої групи необхідно враховувати не тільки індивідуально-психологічні якості кожної людини, але й можливі результати сумісної діяльності, які зумовлюються процесом об'єднання цих людей. Рівень психологічної сумісності визначається як схожістю якостей членів колективу, так і відмінностями інших. В кінці кінців це призводить до взаємодоповнення при сумісному вирішенні завдань, так що конкретна виробнича група являє собою певну цілісність. У зв'язку із тим, що група не є простою сумою індивідів, що входять у неї, є потреба розглядати групу як єдиний нерозривно пов'язаний організм.

Висновок. Для людини більш привабливим є колектив, у якому зібрані люди з подібною долею, проте для колективу необхідно, щоб люди в ньому були різними. Аналізуючи багато численні дослідження у даній проблематиці, дійшли висновку, що вирішальну роль у створенні оптимального психологічного клімату в колективі має керівник. Демократичний стиль розвиває товариськість і конфіденційність взаємовідносин, дружність. У цьому відчуття примусовості рішень ззовні, «згори». Участь членів колективу, у управлінні, властиве цьому стилю керівництва, сприяє оптимізації психологічного клімату. Авторитарний стиль керівництва не є найкращим, проте в ряді випадків (особливо у напружених або екстремальних ситуаціях) він забезпечує найвищу ефективність групової діяльності.

Література

1. Балабанова Л. В. Управління персоналом : підручник / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.
2. Бороздина Г. В. Психология и этика делового общения : учебник для бакалавров, для вузов по экономическим направлениям и специальностям / Г. В. Бороздина, Н. А. Кормнова ; общ. ред. Г. В. Бороздина. – М. : Юрайт, 2014. – 463 с.

Літвінова О. В., к. психол. н., доц.

Витришко І. С., магістрант

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

СІМЕЙНІ СТОСУНКИ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, через події, що відбуваються на Сході України, з'явилась значна кількість вимушених переселенців, які потребують психологічної допомоги та підтримки. Складність ситуації полягає в тому, що протистояння триває, і неможливо передбачити час та спосіб його завершення. Ситуація невизначеності вимагає від внутрішньо переміщених осіб самостійно адаптуватися до нових умов життя, а також знаходити особистісні ресурси для подолання складної ситуації, яка впливає на їхнє психологічне благополуччя.

За останніми даними представництва Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, понад 230 тисяч людей стали вимушеними переселенцями. Багато регіонів України стали другою домівкою для родин, які стали свідками військових дій. Для стабілізації та стійкого розвитку сімей вимушених переселенців держава вживає певних заходів, проте все ще не вироблено чіткої системи соціально-психологічної підтримки. Для успішного вирішення проблем, що виникають, необхідні спільні зусилля фахівців у різних галузях діяльності, зокрема професійних соціальних працівників та психологів, які володіють різними технологіями вирішення соціально-психологічних проблем різних категорій клієнтів.

Як свідчить опитування, проведене Центром східноєвропейських та міжнародних досліджень у Берліні (ZOiS), більшість українських переселенців спиралися на підтримку родичів, а вже потім держави, місцевої влади, волонтерів чи міжнародних організацій.

За останні десятиліття проблематика соціально-психологічної роботи із сім'ями ввійшла до кола наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких можна назвати Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Бочарова, Н. Бугаєць, Ю. Василькова, Т. Василькову, В. Гурова, З. Зайцеву, І. Зверєву, А. Капську, Г. Лактіонову, Л. Мардахаєва, С. Толстоухова, І. Трубавіна та ін. Однак проблема дослідження сімейних відносин як чинника психологічного благополуччя вимушених переселенців є майже не розробленою.

Основний зміст. Починаючи з середини минулого століття, проблема психологічного благополуччя почала привертати увагу дослідників. Поняття «психологічне благополуччя» описує стан та особливості внутрішнього світу людини, що визначають переживання благополуччя, а також поведінку, що продукує та проявляє ситуативне благополуччя. Базу для розуміння феномену психологічного благополуччя заклали дослідження Н. Бредберна, який вважав, що для опису даного феномену необхідно оперувати наступними ознаками: стан щастя чи нещастя, суб'єктивне відчуття загального задоволення чи незадоволення життям.

Вивчення проблеми психологічного благополуччя особистості традиційно пов'язують з іменами дослідників Н. Бредберн, К. Ріфф та ін., котрі вкладали у розуміння даного феномену поняття щастя, задоволеності життям, позитивної емоційності, психологічного здоров'я, стійкості духу т. ін. Саме поняття психологічного благополуччя було обґрунтоване американською дослідницею К. Ріфф для визначення налагодженості психічних процесів і функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги, задоволеності собою та навколишнім світом. Поняття «психологічне благополуччя» включає в себе шість структурних компонентів: 1) позитивні стосунки з оточуючими; 2) автономія; 3) управління оточуючим середовищем; 4) особистісне зростання; 5) наявність мети у житті; 6) самоприйняття [5].

Одним із провідних чинників психологічного благополуччя вимушених переселенців (надалі ВПО) вважаються сімейні відносини. Сім'я є найважливішим соціальним середовищем формування особистості й основним інститутом психологічної підтримки й

виховання, що відповідає не тільки за соціальне відтворення населення, але й за благополучне середовище для переживання різних кризових станів [4].

Саме сім'я з її інтимно-особистими зв'язками може забезпечити людині емоційний захист, відчуття важливості та суттєвості свого існування. Немає таких якостей особистості, у формуванні яких не брала б участь сім'я. Сім'ю, як цілісну систему, досліджували В. М. Мясичев, Е. Г. Ейдемільер, Л. С. Виготський, та ін. Сім'я для вимушених переселенців – це безпечне середовище для подолання травмуючих ситуацій: переїзд, втрата роботи, адаптація до нового середовища.

Американський психолог К. Роджерс виділяв наступні позитивні характеристики сімейних відносин, які допомагають особистості пережити кризові ситуації. До таких характеристик можна віднести відданість і співробітництво, спілкування й відкрите самовираження, гнучкість відносин, самостійність, прагнення у важку хвилину до емоційного єднання й згуртованості, спільне переживання радості в сім'ї, підтримуюча поведінка членів сім'ї один до одного, щирість і природність у відносинах один з одним [3]. Зазвичай саме у родині особа знаходить підтримку та допомогу при адаптації до нових умов.

Для вимушених переселенців сімейні відносини стають основним фактором психологічного благополуччя саме під час міграції, оскільки саме в сім'ї задовольняється ряд важливих потреб. Члени родини допомагають вимушено переміщеним особам в:

- 1) суб'єктивній оцінці ситуації (зазвичай члени родини намагаються пояснити складну ситуацію, щодо міграції, знайти її причини та можливі шляхи вирішення ситуації);
- 2) задоволенні базових потреб (їжа, одяг, житло);
- 3) активному вислуховуванні (перші, з ким ВПО хоче розділити свої думки це родина та близьке оточення);
- 4) емоційна підтримка та можливість висловити свої думки (родина для вимушених переселенців – це безпечне середовище для задоволення потреби в спілкуванні) [2].

Петров В. Н. зазначає, що благополучні сімейні відносини позитивно впливають на психологічне благополуччя вимушених переселенців, адже саме в родині особистість отримує соціальну підтримку, яка відіграє найважливішу роль у збереженні та підтриманні психічного здоров'я мігрантів. Як зазначає автор, родина допомагає пом'якшити тяжкі удари долі та з меншими витратами пережити кризову життєву ситуацію. В. Н. Петров наголошує, що сімейні зв'язки на зменшення ймовірності соматичних та психічних хвороб [1].

Висновки. Таким чином, вимушене переміщення є досить вагомою проблемою для осіб, які покинули місця свого постійного проживання. Окрім незручностей, пов'язаних із складністю адаптації до нових умов життя на незнайомій території, переміщення в нове середовище впливає на стан психічного та фізичного здоров'я переселенців. Змінюючи соціальне оточення, переселенці втрачають підтримку друзів та знайомих, з якими вони проживали раніше, що призводить до появи почуття самотності. Оскільки соціальні стосунки, які були раніше у вимушених переселенців (робота, знайомі, друзі) вони втратили, а нові ще не встигли завести, саме родина стає тим середовищем, в якому особистість відчуває себе захищеною та потрібною. Члени родини намагаються створити всі необхідні умови для взаємопідтримки, емоційної розрядки, взаємодопомоги при міграції. Зазвичай члени родини «знімають симптоми проблеми», але для психологічного благополуччя вимушених переселенців необхідна допомога спеціаліста – психолога чи соціального працівника.

Література

1. Петров В. Н. Этнические мигранты и полиэтничная принимающая среда: проблемы толерантности / В. Н. Петров // Социс. Социологические исследования. – М. : Наука. – 2003. – № 7 (231). – С. 84–91.
2. Психологическая помощь мигрантам: травма, смена культуры, кризис идентичности ; под ред. Г. У. Солдатовой. – М. : Смысл, 2002. – 479 с.

3. Торохтий В. С. Психологическое здоровье семьи и пути его изучения / В. С. Торохтий // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. – 1996. – № 3. – С. 36–44.
4. Харчев, А. Г. Современная семья и ее проблемы / А. Г. Харчев, М. С. Мацковский. – М. : Статистика, 1978. – 223 с.
5. Шевеленкова Т. Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) / Т. Д. Шевеленкова, П. П. Фесенко // Психологическая диагностика. – 2005. – № 3. – С. 95–129.

Літвінова О. В., к. психол. н., доц.
Фоцій С. В., студент

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Ера інформації, в якій ми живемо, характеризується інтенсивністю трансформаційних процесів суспільства, що призводять до зміни ціннісних орієнтацій громадян в цілому та молоді зокрема. Молодь, стикаючись з відсутністю економічної стабільності та чітких моральних орієнтирів переживає стан невизначеності й деморалізованості. Багато цінностей минулого відкидаються, пріоритет колективного змістився до переваги індивідуального, оскільки капіталістичний устрій економіки створює ситуацію досить жорсткої конкуренції, де досягнення успіху можливе не завдяки колективу, а часто всупереч йому. Соціально-економічні умови вимагають від людини таких якостей, як готовність до ризику і вміння швидко пристосовуватися, здатність рішуче та самостійно діяти заради досягнення власного успіху. У моду входить своєрідна безпринципність особистості, виникає загроза знецінення загальнолюдських моральних ідеалів, зростання правопорушень в різноманітних сферах діяльності людини.

Проблеми, що пов'язані з людськими цінностями, займають одне з провідних місць у дослідженні соціальної детермінації людської поведінки, прогнозування соціальних настроїв та їх контролю. Суспільством керують лідери, і від їх ціннісних орієнтацій залежить напрямок соціального життя. Лідери обираються більшістю, де громадяни роблять вибір віддаючи перевагу тому чи іншому лідеру, знову ж таки, спираючись на власні ціннісні орієнтації. Студентська молодь становить частину української інтелігенції, яка так чи інакше впливає на соціальне життя, тому вивчення ціннісних орієнтацій молоді може сприяти вирішенню соціальних проблем (за умови, що дана інформація буде дійсно прийнята до уваги).

Криза традиційних ціннісних орієнтацій особливо яскраво проявляється у сфері праці та ставленні до роботи. Так, молодим людям часто доводиться змагатися зі старшим поколінням за робоче місце, тоді як в минулому столітті досвідчені більш щедро ділилися досвідом з молодими працівниками (така була мораль солідарності). Зараз молоду людину в робочому середовищі сприймають як конкурента, оскільки такими є правила життя в капіталістичному суспільстві.

Дослідженням ціннісних орієнтацій студентської молоді займалися А. А. Козлов, А. А. Ручка, А. М. Мордовець, А. Г. Здравомислов, А. І. Титаренко, В. А. Злотніков, В. В. Водзинська, В. Г. Алексєєва, В. Т. Лісовський, В. Б. Ольшанський, Е. Шпрангер, Є. А. Подольська, З. В. Сікевич, І. А. Райгородська, І. Г. Попова, К. А. Нечаєва, Н. Є. Бондар, П. Менцер.

Основний зміст. В. Б. Ольшанський, А. І. Титаренко визначають ціннісні орієнтації як прагнення, бажання, життєві ідеали, систему певних суб'єктивних норм особистості. А. Г. Здравомислов трактує цінності як установки на ті чи інші елементи матеріальної або

духовної культури. В. А. Злотніков наголошує, що цінності – прояв внутрішньої потреби, що детермінує поведінку [2].

Сікевич З. В. вказує, що ціннісні орієнтації – це соціальні, економічні, політичні, моральні, релігійні, естетичні, гносеологічні, онтологічні та/або ідеологічні засади оціночних суджень суб'єкта про оточуючу дійсність, ті чи інші її сторони, сфери, об'єкти, які утворюють змістовну сторону спрямованості особистості [3]. Кант І. вживав термін «цінності» для позначення загальних нормативів моралі.

Психоаналітики трактують цінності як утворення Над-Я – частини психіки, що є носієм моральних, естетичних та ідеологічних вимог і функціонує як цензурю діяльності. Тиск Над-Я на примітивні людські інстинкти призводить до їх трансформації в соціально дозволу форму (сублімація). Так, цінності розглядаються психоаналітичною школою як продукт трансформованого природнього інстинкту в культурну форму [2].

Гуманістична психологія апелює до піраміди потреб А. Маслоу, де основу складають вітальні потреби (безпека, сон, їжа), середину – ідентифікація, спілкування, кохання, а найвищу ступінь – самоактуалізація [4].

Узагальнюючи різноманітні визначення та підходи можемо сказати, що цінності – це ідеї, ідеали та засади, на основі яких формуються цілі, що детермінують поведінку та утворюють змістовну сторону спрямованості особистості.

Традиційно цінності класифікують на загальнолюдські, загальносоціальні, соціально-групові та особистісно-індивідуальні [1]. Г. Олпорт розділяв ціннісні орієнтації на теоретичні, соціальні, релігійні, політичні, економічні, естетичні. Також Г. Олпорт наголошував, що цінності можуть бути суперечливими і, в одних випадках спричинювати внутрішньособистісний конфлікт, а в інших – бути джерелом розвитку.

Серед численних функцій, які відіграють цінності, є спрямовуюча (орієнтир для життя), та функція контролю, яка втілюється у соціальній поведінці шляхом виникнення норм з подальшою корекцією фактичної поведінки людини.

Формування ціннісних орієнтацій є значним етапом процесу соціалізації, за допомогою якого індивід стає особистістю, займаючи повноправне місце у системі соціальних взаємин. Юнацький вік є сензитивним для утворення цінних орієнтацій. У ході історичного розвитку сформувалося цілий ряд механізмів, з допомогою яких здійснюється передача цінностей через покоління. Серед них найбільш вагомими – це соціальне середовище взагалі та сім'я зокрема, школа, релігія, ЗМІ, культура. Цінності можуть засвоюватися людиною як свідомо, так і несвідомо. Людина, у якої ціннісні орієнтації сформувалися несвідомо не зможе дати чітку та аргументовану відповідь на питання чому саме вона віддає перевагу тим чи іншим цінностям. Саме таким чином формуються так звані «псевдоцінності» – ідеали, які не сприяють самореалізації людини або навіть можуть суперечити їй та здоров'ю. Прикладом псевдоцінностей є тенденція серед молоді до психоактивних речовин. Так частина студентської молоді вважає, що алкоголь і наркотики стимулюють творчість, а тютюнопаління сприяє соціалізації.

Цінності є компонентом складної структури ставлень особистості до умов її існування та діяльності. Наявність сталих ціннісних орієнтацій характеризує зрілість особистості, виступає як узагальнений показник рівня духовного розвитку. Водночас, ригідність цінностей в умовах динамічних змін навколишнього середовища може означати низьку адаптивність особистості, що рано чи пізно призведе до зниження ефективності її існування, натомість залишивши втіху для власного Его від усвідомлення «духовної чистоти». Втім практика (а не моральна філософія) – найкращий критерій істини, і якщо ми хочемо оцінити цінності не з позицій далекої від реального життя моралі, а з позицій практичного їх впливу на здатність особистості до виживання, то варто проаналізувати конкретні взаємозв'язки між ціннісними орієнтаціями та результатом їх втілення в життя.

Висновки. Вивчення і моніторинг ціннісних орієнтацій сприятиме вдосконаленню механізмів їх контролю. Цей контроль має створювати позитивні альтернативи аморальним цінностям сьогодення. Однак реальний напрямок контролю скоріш за все буде обумовлений

фінансовим інтересом людей, що входять до владних кіл. До такого висновку можна легко прийти, проаналізувавши інформаційну політику ЗМІ, наприклад, щодо тютюну та алкоголю. Адже цілком очевидно, що піар цих товарів не сприяє створенню позитивних ціннісних орієнтацій, однак фінансовий інтерес «сильних світу цього» перемагає над здоровим глуздом.

Негативні тенденції до псевдоцінностей серед сучасної студентської молоді – це перспектива до великих проблем у майбутньому. Оскільки юність є сензитивним періодом до трансформації ціннісних орієнтацій, то їх контроль, поки це ще можливо, попередить соціальні негативні тенденції, які можуть внести разом із собою у соціальне життя носії псевдоцінностей. Увага до цієї проблеми сьогодні – це розумний крок у перспективі до покращення існування як окремих індивідів, так і суспільства в цілому.

Література

1. Адлер А. Понять природу человека / А. Адлер. – СПб. : Академический проект, 1997. – 68 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн / І. Д. Бех // Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1. – 280 с.
3. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси / І. Кресіна. – К. : «МП Леся» 1998. – 392 с.
4. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М. : Смысл, 1999. – 425 с.
5. Римаренко Ю. Національний розвій України: проблеми і перспективи / Ю. Римаренко. – К. : Юрінком, 1995. – 272 с.

Морозова О. В., аспірант

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк)

ІНТЕГРАЛЬНА ОСОБИСТОСТЬ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Постановка проблеми. З'являючись на світ як індивід, людина включається в систему суспільних відносин і процесів, у результаті чого набуває особливої соціальної якості – стає особистістю. Особистість – особлива якість людини, набута в соціокультурному середовищі у процесі спільної діяльності і спілкування; рівень, що координує всю психічну діяльність і поведінкову активність; соціальне обличчя людини; система ставлень до оточуючого світу, інших людей і до себе.

Основний зміст. Особистість є предметом вивчення багатьох наук. Філософія розглядає особистість як суб'єкт творчості, здатний пізнавати і змінювати себе та оточення. Психологія вивчає особистість як комплекс психічних властивостей, станів та процесів, акцентуючи увагу на індивідуальних відмінностях людей.

Індивідуальна інтегральність – це не сукупність особливих якостей і властивостей людини, це особливий, індивідуально своєрідний характер зв'язку між усіма властивостями людини, тобто це цілісна характеристика його індивідуальності.

Згідно з теорією інтегральної індивідуальності В. С. Мерліна, індивідуальність людини складається з індивідуальних особливостей, що належать до різних рівнів її організації від біохімічного до соціального.

Загальносоматичні властивості індивідуальності відображають особливості тіла як біомеханічної машини, це вага, зріст, м'язова маса, тиск крові, сила скорочення м'язів, загальний стан здоров'я людини, наявність хронічних захворювань, особливості типу конституції: астеник, пікнік, атлетик і диспластик.

Нейродинамічні властивості характеризують швидкість виникнення, розвитку і перебігу нервових процесів, їх силу, лабільність та інші показники.

Під функціональною асиметрією мозку розуміється домінування одного з півкуль кори головного мозку. Функціональна спеціалізація півкуль мозку є фундаментальною основою психофізіологічної індивідуальності людини.

Систематичні дослідження функціональних особливостей мозку зазначили, що домінуюча ліва півкуля мозку у праворуких осіб бере участь у здійсненні абстрактно-логічного, а права – чуттєво-образного мислення.

В системі індивідуально-особистісних властивостей представлені темперамент і психічні властивості особистості.

Рівень соціально-психологічних властивостей індивідуальності відображає специфіку особистісного і соціального статусу людини, що розуміються як сукупність особливостей людини, що впливають з його соціальних ролей, його приналежності до конкретних соціальних груп (друзі, сім'я, трудовий колектив, професія) і соціально-історичним спільнотам, або великим групам (етнос, клас, країна). Даний рівень індивідуальності В. С. Мерлін позначає також терміном «метаіндивідуальність», бо тут маються на увазі психологічні характеристики взаємин людини з оточуючими його людьми. Мерлін В. С. вважає, що метаіндивідуальність людини і її властивості залежать як від вимог, очікувань соціальної групи, так і від інтраіндивідуальних властивостей (щодо автономних від соціального оточення). До інтраіндивідуальних можна віднести властивості першого і другого рівнів інтегральної індивідуальності, а також ті внутрішньоособистісні якості людини, які визначають вибір людиною соціальної ролі та її прийняття. Зв'язок між особистісним статусом і інтраіндивідуальними властивостями людини – складноопосередкована, не пряма. Людина являє собою цілісну єдність індивідуальних властивостей різних рівнів. У різних життєвих ситуаціях можуть бути особливо важливими різні властивості.

Індивідуальність в системі якостей людини займає одне з центральних місць, виступаючи як інтегральний феномен, своєрідно виявляється на різних ступенях особистісної зрілості людини. Просування людини до вершин його особистісного та професійного розвитку пов'язане з постійними процесами інтеграції, з одного боку, індивідуально-психологічні особливості людини – з іншого, інтеграції його індивідуальності з сукупністю умов середовища, професійної діяльності зокрема, і формування його індивідуального стилю.

Одним з основних механізмів становлення індивідуальної інтегральності виступає індивідуальний стиль як психологічна система сполучення, узгодження індивідуальних особливостей людини з соціально заданими прийомами і способами діяльності, поведінки, способу життя. Отже, в широкому сенсі, стиль як «стиль людини» є постійне, досить стійке, універсальне, цілісне психічне утворення, що включає свідомі і несвідомі механізми пасивної і активної (перетворюючої) адаптації людини до середовища. Стиль суб'єкта – одночасно причина і наслідок його психічного розвитку. В цілому, індивідуальний стиль можна розглядати як психологічну систему, що забезпечує зустріч людини з самим собою (як індивідом, суб'єктом, особистістю, індивідуальністю), як оптимальне узгодження індивідуальності людини з умовами (вимогами навчальної або професійної діяльності, індивідуальністю партнерів і багатьма іншими), як психологічну систему активної індивідуальної адаптації людини до середовища в ланці різних стильових проявів.

Висновки. Індивідуальність в системі якостей людини займає одне з центральних місць, виступаючи як інтегральний феномен, своєрідно виявляється на різних ступенях особистісної зрілості людини.

Просування людини до вершин його особистісного та професійного розвитку пов'язане з постійними процесами інтеграції, з одного боку, індивідуально-психологічних особливостей людини – з іншого, інтеграції його індивідуальності з сукупністю умов середовища, професійної діяльності зокрема, і формування його індивідуального стилю (діяльності, життєдіяльності та ін.) Інтегруючись і синтезуючи в «стиль», психічні якості

суб'єкта самі виступають як його нові внутрішні умови, як нова причина подальшого розвитку особистості і суб'єкта діяльності.

Література

1. Нартова-Бочавер С. К. Дифференциальная психология : учеб. пособие / С. К. Нартова-Бочавер. – М. : «Флинта», 2003. – 280 с.
2. Психологія особистості : словник-довідник ; за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
3. Семиченко В. А. Психологія. Темперамент / В. А. Семиченко. – К. : Форміка, 2001. – 168 с.

Пилипенко Л. В., магістр

Департамент соціального захисту населення та питань АТО виконавчого комітету
Кременчуцької міської ради Полтавської області

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ У ЧОЛОВІКІВ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обумовлена потребами як теоретичного знання, так і потребами практики, насамперед, необхідністю знаходження ефективних психологічних методів допомоги людині з інвалідністю з метою розвитку у неї тих особистих ресурсів, які допомогли б їй відчувати себе повноцінним членом суспільства. Втрата фізичної привабливості, порушення елементарних рухових функцій, залежність від інших людей, втрата рольових позицій є домінуючими факторами зниження самооцінки.

У багатьох літературних джерелах, що відносяться до даної області, в основному приділяється увага психосоматичному стану людини з інвалідністю, і практично відсутні дослідження, що стосуються самоствавлення осіб з порушеннями опорно-рухового апарату внаслідок травм. Обмеженість емпіричних даних, що описують специфіку відносини хворої людини до себе, обумовлює необхідність подібного роду дослідження.

Основний зміст. Самоствавлення як об'єкт дослідження психології представлено в багатьох наукових концепціях і підходах. Одні дослідники (В. Мясіщев, В. Ядов) пов'язують її з активністю особистості; інші (Л. Божович, В. Мухіна) – з емоційною сферою; К. Абульханова-Славська, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн поєднують самоствавлення з формою психічної діяльності, найбільш представленою у мотиваційно-емоційній сфері особистості [1; 2; 3; 4].

Серед українських науковців можна назвати І. Д. Бега, який вважав, що саме самоствавлення є ключовим в процесі формування і розвитку особистості, завдяки йому відбувається оцінювання та прийняття чи неприйняття власного «Я». За допомогою самоствавлення розкривається становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально конструктивною чи деструктивною щодо індивіда; а також ця проблема висвітлюється у роботах М. Й. Боришевського, Ю. М. Швалба та інших.

Самоствавлення – це процес, в якому особистість оцінює власні риси співвідносно з мотивами, що відображають потребу в самореалізації особистості та включає в себе специфічну активність суб'єкта щодо власного «Я», яка виражається у внутрішніх діях і розуміється як особистісне утворення емоційно-ціннісної властивості.

Самоствавлення визначається також як: узагальнена самооцінка, самоповага, самосприйняття, емоційно-ціннісне ставлення, власне самоствавлення, почуття власної гідності, самовпевненість, самозадоволення, аутосимпатія, самоцінність, що підтверджує складність та багатогранність даного поняття у психології [2].

Втрата фізичного здоров'я, порушення елементарних рухових функцій є домінуючими факторами зниження самооцінки, особливо тяжким для чоловіка є втрата

мобільності і можливості виконувати «чоловічу» функцію, бути захисником, добувачем для близьких людей. Неприйняття власного «Я» породжує протиріччя зіткнення з вимогами, які обумовлені фізіологічними проблемами та їх неприйняття, неможливість досягти сформованого ідеалу в соціумі. Це породжує негативні переживання, приводить до невротичних станів, актуалізації захисних механізмів – регресії та втечі від реальності, відхід у хворобу, ізоляцію. Для людини з інвалідністю характерні амбівалентне ставлення до самої себе, неприйняття себе, суперечливість поведінки, взаємодії з іншими, що впливає як на адаптацію цієї людини до свого становища, так і на реабілітаційний процес, сприяючи або ускладнюючи його соціалізацію та самореалізацію [1].

В рамках дослідження було проведено констатувальний експеримент, вибірку якого склали 20 чоловіків середнього віку (32–40 років), які проходили курс реабілітації в територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Автозаводського району департаменту соціального захисту населення та питань АТО виконавчого комітету Кременчуцької міської ради Полтавської області. Респонденти мали наступний діагноз – травми різних відділів хребта (шийного відділу та поперекового відділу) і мали групу інвалідності. Дослідження було проведене за допомогою методики самоставлення В. Століна та С. Пантисєва і показало високий рівень прояву таких компонентів самоставлення, як: самозвинувачення та внутрішня конфліктність у представників двох груп (з порушеннями шийного та поперекового відділів хребта). Чоловіки з порушеннями шийного відділу у порівнянні з чоловіками, що мають порушення поперекового відділу, більш мобільні, у них кращий прояв віддзеркаленого самоставлення, самоприйняття, самовпевненості. Чоловіки «спинальники» мають нижчий рівень самокерівництва, прихильності до себе, віддзеркаленого самоставлення тощо. Представники обох груп потребували психокорекційної роботи, яка була б спрямована на розвиток самоприйняття з урахуванням сильних сторін особистості, на створення образу майбутнього, на розвиток навичок подолання негативних емоційних станів та розвиток комунікативних вмінь.

Розроблено та апробовано психокорекційну програму розвитку основних компонентів самоставлення, що являє собою цілісну систему, яка складалась із п'яти взаємопов'язаних занять, що включали техніки позитивної психотерапії, арт-терапії, когнітивно-поведінкової та клієнт-центрованої терапії. Психокорекційна програма містила такі інтерактивні методи, як: групова дискусія, психомалюнок, психогімнастичні вправи, аналіз притч та метафор. Психокорекційна програма була проведена з експериментальною групою, в яку випадково потрапили десять чоловіків з різними типами порушень опорно-рухового апарату.

Ефективність та доцільність впровадження психокорекційної програми доведена через порівняння результатів попереднього та підсумкового тестувань представників експериментальної групи. Показано позитивну динаміку показників самоставлення у представників експериментальної групи (самовпевненості, самокерівництва, самоцінності, прихильності до себе). Ефективність апробованої соціально-психологічної програми підтверджена також зниженням показників внутрішньої конфліктності та самозвинувачення на рівні статистичної значущості (за розрахунком критерію Вілкоксона).

Висновки. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів вирішення проблеми самоставлення чоловіків середнього віку з порушеннями опорно-рухового апарату. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаються у дослідженні впливу соціально-психологічних чинників на рівень самоставлення чоловіків (наявності сім'ї, часу отримання травми, міста проживання та ін.), а також у розробці програми для чоловіків з іншими типами порушень опорно-рухового апарату.

Література

1. Голубева И. В. Самоотношение как психологическое условие успешности самореализации лиц с ограниченными психофизическими возможностями [Электронный ресурс] / И. В. Голубева // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии :

сб. ст. по матер. XXVIII междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск : СибАК, 2013. – Режим доступа : <https://sibac.info/conf/pedagog/xxviii/33113>

2. Пантिलеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С. Р. Пантилеев. – М. : МГУ, 1991. – 110 с.

3. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : МГУ, 1983. – 284 с.

4. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова. – М. : Наука, 1977. – 144 с.

Плаксій Т. М. к. і. н., доц.

Смірнов О. А., студент

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

СПЕЦИФІКА ОСОБИСТІСНОЇ РЕФЛЕКСІЇ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Юність – це проміжний етап між усвідомленням себе дорослою особистістю та періодом дитинства («грою в дорослість»). Це час, коли всі психічні функції в основному сформовані й почалася стабілізація особистості. У проміжку 15–18 років загострюється питання особистісної рефлексії, яка є одним з визначальних факторів формування зрілої особистості.

Основний зміст. Феномен рефлексії та її особистісного аспекту досліджується як в зарубіжній, так і вітчизняній науці. В прикладних галузях зарубіжної психологічної науки особистісна рефлексія розглядається у педагогічній психології (М. Екенберг, М. Ментей, Я. Мун), у психології розвитку (Я. Хойер і А. Клейн, С. Піншаен, Я. Снід і С. Вайтбоне, Г. Женева і Н. Кечодж, К. Топі і Я. Барські), в нарративній психології (С. Пінкен, П. Снідета МкВільям), у вітчизняній науці теоретичні дослідження особистісної рефлексії представлені працями Л. С. Виготського, Н. І. Гуткіної, О. М. Леонтєва, С. Л. Рубінштейна, Ф. Е. Василюка, М. Р. Гінзбурга, О. Ф. Лазурського та ін.

У дослідженнях, спрямованих на визначення особистісного аспекту рефлексії, робиться акцент на активізацію принципу саморозвитку особистості. Згідно з ним культивується рефлексія, що забезпечує самоорганізацію і самомобілізацію особистості в різних умовах її існування. Рефлексія виступає як процес осмислення особистісних змістів (образів особистості, з якими ототожнює себе «Я»), який призводить до їх поступальних змін і породжує новоутворення особистості в різних умовах її існування. Поняття «особистісна рефлексія» у цих дослідженнях розглядається в одному синонімічному ряду з поняттям «саморефлексія» (Н. І. Гуткіна, І. Д. Бех, В. К. Зарецький, О. Р. Новікова та ін.).

Рефлексія в широкому розумінні – це осмислення, аналізування того, що відбувається. Особистісна рефлексія – це осмислення, аналізування змісту свого внутрішнього світу (емоцій, почуттів, думок, характеру), а також дій і вчинків, які суб'єкт здійснює в зовнішньому світі.

Рефлексія у юнацькому віці розглядається як активне мобілізуюче відношення до себе та умов своєї життєдіяльності. В юності у молодій людини виникає проблема вибору життєвих цінностей. Юність прагне сформувати внутрішню позицію стосовно себе («Хто Я?», «Яким Я повинний бути?»), стосовно інших людей, а також до моральних цінностей.

Юність – період, коли молода людина продовжує рефлексувати на свої стосунки з сім'єю в пошуках свого місця серед близьких людей. Вона проходить через уособлення і навіть відчуження від всіх тих, кого любив, хто був відповідальний за неї в дитинстві і в підлітковому віці. Це вже непідлітковий негативізм, а часто лояльне, але тверде відсторонення рідних, що прагнуть зберегти безпосередні стосунки з сином чи донькою [4]. Юнацький вік пов'язаний з формуванням активної життєвої позиції, самовизначенням, усвідомленням власної значущості.

На погляд Ю. М. Орлова, особистісний тип рефлексії несе функцію самовизначення особистості. Особистісний ріст, розвиток індивідуальності, як надособистісне утворення,

відбувається саме в процесі усвідомлення сенсу, який реалізується в конкретному сегменті життєвого процесу. А процес самопізнання, у вигляді осягнення своєї Я-концепції, що включає відтворення і осмислення того, що ми робимо, чому робимо, як робимо і як ставилися до інших, і як вони ставилися до нас і чому, за допомогою рефлексії веде до обґрунтування особистісного права на зміну заданої моделі поведінки, діяльності, з урахуванням особливостей ситуації [2]. Люди у віці 15–18 років схильні розцінювати світ по відношенню до самого себе. Тобто події, які оточують їх, вони постійно аналізують з позиції «Для мене це характерно чи ні», «Це правильно й так потрібно робити» тощо, з метою формування власного життєвого шляху й переконань [4].

Оволодіння рефлексією як здатністю до критичного самоаналізу збагачує Я-концепцію людини. Спостерігаючи себе в різних ситуаціях і оцінюючи свої можливості і здібності, порівнюючи себе зі значущими іншими людьми, людина краще усвідомлює свої сильні і слабкі сторони, індивідуальні особливості своєї особистості. Придбаний в рефлексії досвід самопізнання збагачує і розширює уявлення людини про саму себе. Це дозволяє їй будувати більш адекватні її можливостям цілі на майбутнє.

Людина, що практикує рефлексивний аналіз своїх планованих вчинків (той, хто «прораховує всі кроки»), як правило, демонструє більш раціональну поведінку і швидше досягає наміченої мети. У разі невдачі людина, яка знає себе або, як кажуть, знає собі ціну, не стане займатися «самоїдством» і не стане звинувачувати у трагедії вся і всіх. Вона прийме саму себе такою, якою вона є, зробить висновки з того, що сталося («відрефлексує ситуацію») і поставить нові завдання. У цьому проявляється самопізнавальна і самоорганізуюча функція рефлексії [1].

Сімакова Т. О., досліджуючи специфіку розвитку особистісної рефлексії в юнацькому віці, виділила три її рівні: перший (низький) рівень характеризується наявністю синкретичного «образу Я» і відсутністю рефлексії себе, другий (конфліктний) полягає в поступовій диференціації уявлень про зовнішнє і внутрішнє Я, третій (конструктивний) полягає в побудові динамічного «Я» на основі активно реалізуючої особистісної рефлексії як найважливішої умови для самоактуалізації в умовах непрогнозованого майбутнього. Дослідження показало, що в даному віковому періоді домінують перший і другий рівень розвитку особистісної рефлексії. Отримані результати дозволили Т. О. Сімаковій сформулювати висновок про те, що в ранній юності особистісна рефлексія без впливів з боку соціуму самостійно не розвивається [3].

Висновки. Огляд літературних джерел дозволяє розглянути рефлексію, як індивідуально психологічну особливість, яка сприяє особистісному зростанню людини. Особливу актуальність проблема рефлексії набуває в юнацькому віці, коли відбувається перехід у самостійне життя та центральними новоутвореннями виступають соціальне та особистісне самовизначення.

Література

1. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия : [учеб. пособие] / А. А. Бизяева. – Псков : ПГПИ им. С. М. Кирова, 2004. – 213 с.
2. Григорович М. В. Особистісна рефлексія як чинник розвитку особистості підлітка / М. В. Григорович // Молодий вчений. – 2011. – № 6. – Т. 2. – С. 92-94.
3. Двоглазова М. Ю. Современное состояние проблемы исследования личностной рефлексии субъекта / М. Ю. Двоглазова // Психология человека в современном мире. – М. : Ин-т психологии РАН, 2009. – С. 214–219.
4. Седих К. В. Делінквентний підліток / К. В. Седих, В. Ф. Моргун. – К. : Слово, 2015. – 272 с.

Плаксій Т. М., к. і. н., доц.

Яременко М. В., студент

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

АКТУАЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Постановка проблеми. В сучасних умовах соціально-економічного, політичного, культурологічного життя України відбуваються демографічні зміни, які засвідчують стрімке зростання відносної частки, з одного боку, а з іншого – абсолютного значення людей похилого віку у суспільстві. Процес «старіння» населення породжує комплекс проблем, серед яких і проблема ціннісних орієнтацій людей цієї вікової категорії. Вона набуває особливого значення у зв'язку з нестабільністю їх соціально-економічного становища, матеріального забезпечення старості, а також у зв'язку зі зростанням їх ваги і ролі в сучасному суспільстві.

Основний зміст. Негативні зміни у цій царині підвищують актуальність геронтологічних досліджень старості як етапу життєвого циклу особистості, зокрема, впливу ціннісних орієнтацій людей похилого віку на спосіб та якість їх життя, на ресоціалізацію, на еволюцію соціального статусу тощо. У сучасній психологічній науці цю проблему досліджують Є. М. Бабосов, Н. В. Халіна, Н. Г. Ковальова та ін. Автори наголошують на системі цінностей старих людей, яка становить основу їх відносин з іншими людьми, ставлення до себе, основу світогляду та життєвої концепції.

Варто відзначити, що під ціннісними орієнтаціями в сучасній науці розуміють сукупність соціальних цінностей, які визнаються, поділяються й реалізуються особистістю і які постають у якості цілей діяльності, спрямованості бажань, устремлінь та очікувань й потребують для свого досягнення засобів, вчинків тощо [1, с. 450]. Ціннісні орієнтації є складовими внутрішньої структури особистості (чи соціальної групи), формуються в результаті активної творчої діяльності і є результатом життєвого досвіду. Вони окреслюють значимі, суттєві для людини об'єкти, явища, вчинки на відміну від незначних, несуттєвих, що уможлиблює тлумачення їх у поняттях «ідеал», «повинність», «благородство», «норма», «краса» і т. п. Загалом ціннісні орієнтації тягнуть за собою суттєві наслідки і визначають основний вектор життєвого шляху людини.

Радикальні перетворення й кризові явища внесли суттєві зміни у характер відносин і спілкування між людьми українського суспільства, особливо молоді та людей похилого віку. Недовіра людини до людини, людська відчуженість, розрізненість віддаляє молодь від старшого покоління, від їх прийняття та розуміння, і не тільки їх проблем та труднощів життя, а насамперед їх досвіду та мудрості [2, с. 151].

Дослідження системи ціннісних орієнтацій людей похилого віку свідчать, що найчастіше найбільш значимими для себе термінальними цінностями останні вважають здоров'я (найважливіша цінність, від якої «похідними» стають інші), щасливе родинне життя, наявність вірних друзів, і тільки опісля цього – матеріальне забезпечення життя та активна життєдіяльність. Головним чином це цінності особистого життя, цінність спілкування та самореалізації.

Серед найбільш значних інструментальних цінностей люди похилого віку вважають для себе чесність, чуйність та вихованість, акуратність, старанність, терпимість. У цій категорії переважають етичні цінності, цінності справи, прийняття інших тощо, здобуті життєвим досвідом та мудрістю [3].

Емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій людей похилого віку проводиться на кафедрі психології, педагогіки та філософії КрНУ ім. М.Остроградського студентами-психологами під керівництвом фахівців-викладачів, що дозволяє застосовувати диференційований підхід при вивченні людей старшого покоління, а також поглибити

уявлення про тісний взаємозв'язок між способом життя, становищем пенсіонерів, потребами та їх ціннісними орієнтаціями.

Висновки. В сучасних умовах розвитку українського суспільства зростає актуальність дослідження ціннісних орієнтацій людей похилого віку. Здобуті знання про систему цінностей та їх пріоритети сприятимуть кращому розумінню цієї вікової категорії, умов життя і будуть важливим елементом соціальної роботи.

Література

1. Бабосов Е. М. Социология: энциклопедический словарь. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 480 с.
2. Райгородский Д. Я. Учебное пособие по психологии старости. – Самара : Издательский Дом БАХРАХ-М, 2004. – 736 с.
3. Халина Н.В. Ценностные ориентации людей пожилого возраста и их представление о ценностных ориентациях значимых других [Электронный ресурс] // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2009. – Вып. № 102. – С. 408–411. URL:<http://psibook.com/sociology/tsennostnye-orientatsii-lyudey-pozhilogo-vozrasta-i-ih-predstavlenie-o-tsennostnyh-orientatsiyah-znachimyh-drugih.html>.

**Сатиева Ш. С., к. психол. н., проф.
Салыкова Ж. студентка**

Университет «Туран-Астана» (г. Астана, Республика Казахстан)

СУБЛИМАЦИЯ КАК ОСНОВНОЙ МЕХАНИЗМ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ МЕТОДОМ АРТ-ТЕРАПИИ

Арт-терапия (от англ. *Art* «искусство») направление в психотерапии. В узком смысле слова, под арт-терапией обычно подразумевается терапия изобразительным творчеством, имеющая целью воздействие на психоэмоциональное состояние пациента.

Главная цель арт-терапии состоит в гармонизации психического состояния через развитие способности самовыражения и самопознания. Ценность применения искусства в терапевтических целях состоит в том, что с его помощью можно на символическом уровне выразить и исследовать самые разные чувства и эмоции: любовь, ненависть, обиду, злость, страх, радость и т. д.

Методика арт-терапии базируется на убеждении, что содержания внутреннего «Я» человека отражаются в зрительных образах всякий раз, когда он рисует, пишет картину или лепит скульптуру, в ходе чего происходит гармонизация состояния психики. С точки зрения психоанализа, основным механизмом арт-терапии является сублимация. Арт-терапия является частной формой терапии творчеством и связана, главным образом, с так называемыми визуальными искусствами (живописью, графикой, фотографией, скульптурой, а также их различными комбинациями с другими формами творческой деятельности).

В отечественной литературе наиболее близким западному понятию арт-терапии является изо-терапия. В группу различных видов терапии творчеством наряду, с арт-терапией, входят также музыка-терапия, драма-терапия, терапия танцем и движениями и т. д. Некоторые авторы относят к терапии творчеством (или терапии творческим самовыражением) также и терапию творческим общением с искусством и наукой, терапию творческим коллекционированием и другие формы творческой деятельности, имеющие психотерапевтическое и психопрофилактическое значение.

Арт-терапия имеет древнее происхождение. В определенном смысле ее прототипом являются различные виды сакрального искусства, нередко используемого с лечебной целью и включающего в себя суггестивно-магический, дидактический, эстетический и иные компоненты терапевтического воздействия. Утратив атрибуты сакральности в эпоху господства ньютоново-картезианской научной парадигмы, так называемая терапия

впечатленнями или терапия занятостью через различные формы творческой активности пациентов была довольно популярной разновидностью гуманной клинической психотерапии еще до середины прошлого века. Однако в последующем, в связи с дифференциацией психотерапевтических подходов, она была оттеснена на задний план.

Термин арт-терапия ввел в употребление в 1938 г. Адриан Хилл. Пионеры арт-терапии опирались на идею Фрейда о том, что внутреннее «Я» человека проявляется в визуальной форме всякий раз, когда он спонтанно рисует и лепит, а также на мысли Юнга о персональных и универсальных символах.

Центральная фигура в арт-терапевтическом процессе – не пациент (как больной человек), а личность, стремящаяся к саморазвитию и расширению диапазона своих возможностей. Показания для проведения арт-терапии: трудности эмоционального развития, актуальный стресс, депрессия, снижение эмоционального тонуса, лабильность, импульсивность эмоциональных реакций. Эмоциональная депривация детей, переживание ребенком эмоционального отвержения и чувства одиночества. Наличие конфликтных межличностных отношений, неудовлетворенность внутрисемейной ситуацией, ревность. Повышенная тревожность, страхи, фобические реакции. Негативная Я-концепция, низкая, дисгармоничная, искаженная самооценка, низкая степень самопринятия.

Применение арттерапевтического метода незаменимо в случаях тяжелых эмоциональных нарушений, несформированности у ребенка коммуникативной компетентности, а также при низком уровне развития игровой деятельности и отсутствии игровых мотивов и интереса к игре. Арттерапия предоставляет ребенку широкие возможности для эмоционального реагирования социально приемлемым способом.

В случае трудностей общения – замкнутости ребенка, низкой заинтересованности в сверстнике или излишней стеснительности – арттерапия позволяет объединить детей в группу при сохранении индивидуального характера их деятельности, облегчить процесс их коммуникации, опосредовать его общим творческим процессом и его продуктом. Арттерапевтический метод позволяет педагогу как нельзя лучше совместить индивидуальный подход к ребенку с групповой формой работы. Как правило, арттерапевтические методы работы присутствуют в любой программе игровой коррекции, дополняя и обогащая развивающие возможности игры.

Литература

1. Диагностика в арт-терапии. Метод «Мандала» ; ред. А. И. Копытина. – СПб. : Речь, 2002. – 120 с.
2. Дженнингс С. Сны, маски и образы. Практикум по арт-терапии / С. Дженнингс, А. Минде. – М. : «Эксмо», 2003. – 380 с.
3. Киселева М. В. Арт-терапия в работе с детьми. – СПб. : Речь, 2008. – 160 с.

Ткач Т. В., д. психол. н., проф.
Київський інститут бізнесу та технологій

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

*Більшість з нас вважає звичку замислюватися над наслідками
наших вчинків жахливо нудною... іноді до смерті.*

Бертран Рассел

Постановка проблеми. Розвиток психологічної науки був завжди більш важким, ніж розвиток інших наук, наприклад фізики чи хімії. Зрозуміти причини цих особливостей неважко. Адже, як добре відомо, об'єкти фізики, хімії, інших природничих наук, так чи інакше видимі, відчутні, матеріальні. Психологія має справу з субстанцією, яка, хоча і постійно проявляє себе, тим не менш виступає як особлива реальність вищого рівня і відрізняється від матеріальної реальності своєю невидимістю, неосяжністю, не речевістю.

Саме це розходження, породжуючи труднощі фіксації психологічних явищ, і ускладнювало з самого початку розвиток психологічного знання, його перетворення в самостійну науку, оскільки сам об'єкт довгий час представлявся невловимим, таємничим.

Основний зміст. У системі наук психології Ю. Б. Гіппенрейтер відводить особливе місце, і ось з яких причин.

По-перше, це наука про найскладніше, що поки що відомо людству. Адже психіка – це «властивість найбільш високоорганізованої матерії». Адже мозок людини – це найбільш високоорганізована матерія, що відома людині.

Знаменно, що з тієї ж думки починає свій трактат «Про душу» давньогрецький філософ Арістотель. Він вважає, що серед інших знань дослідженню душі слід відвести одне з перших місць, оскільки це знання про «найбільш піднесене і дивовижне».

По-друге, психологія перебуває в особливому становищі тому, що в ній як би зливаються об'єкт і суб'єкт пізнання. Окрім того, що думка людини спрямована на зовнішній світ, вона ще й звернулася на саму себе. Зрештою, особливість психології полягає в її унікальних практичних наслідках.

Адже пізнати щось – означає оволодіти цим «чимось», навчитися ним управляти – власними психічними процесами, функціями, здатностями. Це завдання, звичайно, більш грандіозне, ніж, наприклад, освоєння космосу. При цьому важливим є те, що, пізнаючи себе, людина буде себе змінювати.

Сучасна психологія накопичила багато фактів, що свідчать, що нове знання людини про себе робить її іншою: змінює її ставлення до себе і інших, мети життєдіяльності, цінностей, її стани і переживання. В масштабах простору і часу життєдіяльності всього людства, то можна сказати, що психологія – це наука, не тільки пізнає, але і конструє, творить людину.

І хоча ця думка не є загальноприйнятою, останнім часом науковці різних наукових галузей закликають осмислити цю особливість психології, що робить її наукою особливого типу.

У 1980-х рр. у світовій науці вченими почали активно обговорюватися і знаходити практичне втілення у нових теоріях методи психології до оцінки економічної діяльності і розробки систем та моделей психологічного впливу на сферу економіки, маркетингу і, навіть, права. З'явилися нові терміни: поведінкова економіка, емоційна економіка, нейроекономіка, які на цей час стали галузями економічної теорії, що враховує в явному вигляді психологічні особливості людського сприйняття. З їх допомогою вчені намагаються модифікувати економічні моделі таким чином, щоб як можна більше наблизити їх до дійсності, що у майбутньому повинно призвести до видозміни неокласичної науки. Така ситуація була спровокована тим, що швидкими темпами розширялись знання про психічних, психологічних, біологічних особливостях сприйняття інформації, її обробки, дій на основі прийняття рішень, емоцій, мотивацій, інтуїції. Очевидним стало, що прості моделі оптимізації поведінки людини, прийняття ним рішень не в повній мірі характеризують економічну діяльність. Але для економістів виникла проблема: як економічну модель прийняття економічних рішень можуть бути включені емоційні стани людини і повинні економісти вивчати емоції, якщо, як виявляється, емоції визначають економічну поведінку? Емоції – це рух душі. Страх, радість, докори сумління, душевні хвилювання, ворожість, довіра – це прояви душевного стану людини. Якщо людина здатна керувати своїми емоціями, добре їх ідентифікує, він може керувати стосунками. У стані комунікацій ми можемо зрозуміти і керувати станом іншої людини, впливати на нього, керувати процесом взаємодії. Це дуже важливе і рідкісне якість людини, яке буває вирішальним у прийнятті важливих економічних рішень.

У 2002 році два вчених-психолога Daniel Kahneman і Amos Tversky, пояснивши механізми прийняття людиною рішень у ситуації невизначеності, отримали Нобелівську премію в галузі економіки за «застосування психологічної методики в економічній науці, особливо при дослідженні формування суджень і прийняття рішень в умовах

невизначеності». Цим відкриттям вчені дали старт новій науці нейроекономіці, похідними якої стали такі дисципліни як поведінкова економіка, емоційна економіка, нейроекономіка, нейромаркетинг. Тепер вони є галузями економічної теорії, що враховує в явному вигляді психологічні особливості людського сприйняття. Даніель Канеман зумів експериментально довести, що люди часто приймають економічні рішення абсолютно нерационально. Як з'ясувалося, людський мозок не створений для вирішення економічних проблем – ми заздалегідь занадто сильно боїмося невизначеності. В момент прийняття незрозумілого нам до кінця рішення (наприклад, вибору напрямку вкладення грошових коштів) ми інтуїтивно завищуємо ймовірність втрат і намагаємося ризикувати рідше, ніж належало б при абсолютно раціональній поведінці.

Даніель Канеман і Амос Тверські в результаті проведеної серії експериментів розробили теорію перспектив (Prospect theory). Вчені прийшли до висновків, що живі люди аж ніяк не схильні діяти згідно з приписами неокласичної економіки і часто демонструють схильність до абсолютно нерационального поведінки. За допомогою теорії Перспектив виявилось можливим логічно, розумно пояснити різні види аномального поведінки економічних суб'єктів, які раніше були зареєстровані, помічені і не піддавалися, в свою чергу, задовільного пояснення з позицій ортодоксальної теорії очікуваної корисності (парадокс М. Аллі, чотириразова манера ставлення індивідів до ризику).

У 2017 році знову ж Нобелівську премію отримав Річард Р. Талер (Richard H. Thaler) по його результатам дослідженням впливу психологічних факторів на прийняття рішень людей в різних економічних ситуаціях. При цьому значну увагу вчений приділяє ситуаціям, в яких люди ведуть себе інакше, ніж це прогнозує класична економічна теорія з її припущенням раціональності і егоїстичності.

Окрім того, в науковій світовій практиці відбувається взаємодія нейронауки і юридичної теорії і практики, наслідком чого сформувалася міждисциплінарна галузь, яку зараз називають нейроправо (neurolaw). Цей новий термін з'явився у науковій літературі у 1997 році. Нейроправо пов'язує особливості функціонування мозку з правом (законом), чим полегшує шлях до кращого розуміння людської поведінки в цілях регулювання його допомогою включення досягнень нейронауки в області правових досліджень. Пік досліджень в цій галузі припадає на кінець 2000-х років. Вчені припускають, що взаємодія двох сфер нейронауки і права може запропонувати більш точний, всеосяжний підхід до правового аналізу і встановлення правових норм і стандартів.

Висновки. Таким чином, результати розвитку сучасних наукових досліджень стали основою для співпраці представників гуманітарних і природничих наук. Останні десятиліття стали ерою успіхів психологічного підходу до економічних та управлінських процесів. Вчені-психологи надають широкий спектр можливостей взаємодії психології та інших наук.

Федоренко С. А., к. і. н., доц.

Басв Б. С., студент

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ ЛЮДЕЙ РІЗНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Постановка проблеми. Питання с приводу сексуальної тематики завжди були актуальними для суспільства, адже інстинкт продовження роду і задоволення є чи не найважливішими у людському бутті. Проблематика сексуальної орієнтації як у історії, так і на сьогоднішній день є дуже важливим питанням, бо породжує цілу низку суспільних реакцій: дискримінація, стигматизація, як негативні явища і емансипація, як позитивне.

Проблему сексуальної спрямованості розглядали ще у давній Греції, наприклад, Аристотель розглядав чоловічу гомосексуальну орієнтацію розглядав як захворювання, або наслідок впливу середовища. Приблизно так і вважалося до ХХ століття, коли в результаті

розвитку ендокринології, а потім і нейроендокринології, було показано вплив гормональних факторів на фізіологію та поведінку людини. За останні десятиліття проблема людей з різними видами сексуальної спрямованості увійшла до кола наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких можна назвати: Д. Свааб, М. Стормз, А. Кінсі, Ф. Клейн, А. В. Марков та інші.

Основний зміст. Як і при вивченні гендерних відмінностей, вчені також по-різному оцінюють важливість біологічного, в його протиставленні соціальному та культурному впливі на сексуальну поведінку людини. Сексуальна орієнтація – один із п'яти компонентів сексуальності (чотири інших компоненти: біологічна стать, гендерна ідентичність, гендерна роль, сексуальна ідентичність), який визначається як більш-менш постійний емоційний, романтичний, сексуальний або еротичний (чуттєвий) потяг індивіда до інших індивідів певної статі.

При вивченні проблематики сексуальної орієнтації важливо розуміти диференціацію трьох основних видів сексуальної спрямованості, взагалі їх набагато більше, але у даному випадку нас цікавлять ті, які більш-менш вважаються не девіантними.

Гетеросексуальність – стан, при якому людина відчуває сексуальний потяг до представників протилежної статі. У суспільстві саме гетеросексуальність вважається нормою сексуальної поведінки людини. Велика частина населення належить саме до категорії гетеросексуалів. Така поведінка відповідає за продовження людського роду.

Гомосексуальність – це сексуальний потяг виключно до представників своєї статі. Він стосується обох статей, а не тільки чоловіків, у жінок цей вид сексуальної спрямованості прийнято називати лейсбійство – це форма гомосексуалізму у жінок, яка має дві форми: відкриту і приховану.

Бісексуальність – це сексуальний потяг до представників обох статей, при цьому ця орієнтація не залежить від статі – бісексуали бувають як чоловічої, так і жіночої статі. Бісексуальність не є формою гомосексуальності з тої причини, що останнє виражається потягом виключно до представників своєї статі. Тому поняття «гомосексуаліст» і «бісексуал» є взаємовиключними [3].

Вивчення близнюків та сімейні дослідження показують, що сексуальна орієнтація на 50 % є генетично зумовленою. Проте ще і досі не відомо, які саме гени беруть у цьому участь. Власне кажучи, дивовижно, що еволюція зберегла генетичний фактор гомосексуальності, хоча ця група в популяції розмножується значно гірше. Мабуть, пояснення полягає в тому, що з цими генами передається не тільки імовірна гомосексуальність, але й підвищена плодючість у інших членів сім'ї. Тож, коли такі гени передаються іншим братам чи сестрам, вони мають більшу кількість дітей, ніж у середньому, тому гени мають шанс і далі курсувати. С. Райт експериментально довів, що в маленьких популяціях частота мутантного алелю змінюється швидко і випадковим чином. Його досвід був простий: у пробірці з кормом він посадив по дві самки і по два самця мух дрозофіл, гетерозиготних по гену А (їх генотип можна записати Аа). У цих штучно створених популяціях концентрація нормального (А) і мутаційного (а) алелів склала 50 %. Через кілька поколінь виявилось, що в деяких популяціях всі особини стали гомозиготними за мутантним алелем (а), в інших популяціях він був зовсім втрачений, і, нарешті, частина популяцій містила як нормальний, так і мутантний алель. Важливо підкреслити, що, незважаючи на зниження життєздатності мутантних особин і, отже, всупереч природному відбору, в деяких популяціях мутантний алель повністю витіснив нормальний. Це і є результат випадкового процесу дрейфу генів [2].

Гормони та інші хімічні речовини відіграють дуже важливу роль у розвитку сексуальної орієнтації. Дівчатка з підвищеним рівнем тестостерону, зумовленим в утробі хворобою Аддісонова, мають більше шансів стати бі- або гомосексуальними. Щоб запобігти викидням, у США та Європі в період з 1939 до 1960 року майже двом мільйонам вагітних жінок вводили естрогеноподібну речовину діетилстилбестрол (DES). Насправді DES не діє

проти викиднів, але виписувати цей препарат було комерційно вигідно. Зате DES збільшує імовірність того, що дівчатка народяться бісексуальними чи гомосексуальними.

Нікотин та амфетаміни, які ще до народження впливають на плід, підвищують імовірність того, що донька стане лесбійкою. У хлопчиків імовірність гомосексуальності зростає разом із кількістю старших братів. Це можна пояснити тим, що жіночий організм захищається від чоловічих антигенів, які зародок чоловічої статі виділяє в матку під час вагітності. Така захисна реакція стає все більш сильнішою з кожною наступною вагітністю хлопчиком. Також імовірність гомосексуальності у дитини може підвищитись при надмірних хвилюваннях матері, оскільки в неї виділяється гормон стресу, який впливає на вироблення статевих гормонів у плоду в матці. А якщо говорити про етап розвитку, який відбувається після народження дитини, то вченим так і не вдалося довести, що після пологів цей період має значення для становлення сексуальної спрямованості. Діти, яких виховує пара лесбійок, стають гомосексуальними не частіше за інших. Так само немає жодного підтвердження ідеї, що гомосексуальність – це «самостійно обраний стиль життя» [4].

У 1990 році було відкрито першу різницю між мозком гомосексуальних і гетеросексуальних чоловіків. Проблема у «біологічному годиннику» – тобто у внутрішніх механізмах або регуляторах, в основі яких лежить періодичність біохімічних і фізіологічних процесів, що протікають в клітинах живих організмів. У гомосексуалістів він вдвічі сильніше виражений у мозку, ніж у гетеросексуалів. Ще раніше було помічено, у людей хворих на Альцгеймер є тенденція до дегенерації пероксиредоксину (фермент «біологічного годинника») – що пояснює, чому вони сновигають уночі, а посеред дня постійно дрімають. Пізніше існували дослідження, які говорять, що при деменції, спричиненій СНІДом, «біологічний годинник» удвічі сильніше виражений, ніж звичайно. Але далі виявилось, що ця обставина походить не від захворювання на СНІД, а від того, що пацієнт – гомосексуаліст. 1991 року Ле Вей (Le Vay) у США описав у гомосексуальних чоловіків невеличку жіночу ділянку мозку в передній частині гіпоталамуса [5].

У 1992 році Аллен (Allen) і Горські (Gorski) також із США відкрили, що в гомосексуалістів на зовнішньому боці гіпоталамуса сильніший зв'язок між лівою і правою півкулями [1].

В своїх дослідженнях Іванка Савіч зі Стокгольма використовує феромони, пахучі речовини, що виділяються з потом та сечею. Незалежно від свідомості феромони впливають на нашу сексуальну поведінку. Чоловічий феромон так само стимулює активність гіпоталамуса в гетеросексуальних жінок та гомосексуальних чоловіків, проте на нього не реагують гетеросексуальні чоловіки. Очевидно, їх зовсім не цікавить такий чоловічий запах. Також виявилось, що в лесбійок феромони викликають іншу реакцію, ніж у гетеросексуальних жінок. Іванка Савіч зафіксувала – в гетеросексуальних жінок та гомосексуальних чоловіків функціональні зв'язки між мигдалеподібним тілом та іншими ділянками мозку більш об'ємні, ніж у гетеросексуальних чоловіків та жінок-лесбійок [5]. Такі спостереження доводять, що у людей різної сексуальної орієнтації мозкові циркуляції відбуваються по-різному. Також завдяки функціональним методам візуалізації вдалося виявити зміни в активізації інших ділянок мозку. Таламус та передлобна кора сильніше реагують на жіноче обличчя у гетеросексуальних чоловіків та жінок-лесбійок; у гомосексуальних чоловіків та гетеросексуальних жінок ці мозкові структури сильніше реагували на чоловіче обличчя.

Висновки. Таким чином у мозку є ціла низка структурних та функціональних відмінностей, які визначають нашу сексуальну спрямованість, такі як вживання нікотину та амфетаміну, антигени матері в утробі (якщо батьки чекають хлопчика), стреси в період вагітності – ці фактори підвищують шанс народження особи з нетрадиційною сексуальною орієнтацією. Щодо після ембріонального розвитку, головними відмінностями було визначено: сильніше виражений «біологічний годинник» і дегенерація пероксиредоксину (ферменту біологічного годинника), а також виявлено сильніший зв'язок між лівою і правою півкулями. Важливо наполягти на тому, що ці відмінності формуються ще в другій половині

вагітності, під час внутрішньоутробного розвитку. Вони не походять від домінуючої поведінки матерів, хоча саме їх постійно в цьому звинувачують.

Література

1. Володин В. С. Основы медицинской сексологии : учебн. пособ. / В. С. Володин. – М. : Логос, 2003. – 240 с.
2. Генетика / А. В. Сиволоб, С. Р. Рушковський, С. С. Кир'яченко та ін.; за ред. А. В. Сиволоба, – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – 320 с.
3. Діденко С. В., Козлова О. С. Психологія сексуальності : підручник / С. В. Діденко, О. С. Козлова. – К. : Академвидав, 2009. – 304 с.
4. Келли Г. Ф. Основы современной сексологии / Г. Келли. – СПб. : Питер, 2000. – 889 с.
5. Свааб Дик. Мы – это наш мозг : От матки до Альцгеймера; пер. с нидерл. Д. В. Сильвестров / Д. Свааб. – СПб. : Изд-во Ивана Лимбаха, 2014. – 544 с.

Федоренко Д. Р., магістр

Ланьчжоуський Транспортний Університет (м. Ланьчжоу, КНР)

Хруцька Я. С., магістрант

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОВНОЦІННОГО ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. В наш час актуальною постає проблема пошуку шляхів виходу з кризи, що охопила багато сторін життя українського суспільства, яка виражається в катастрофічному зменшенні чисельності здорового населення, зростанні частоти і тяжкості соціально залежних і професійно зумовлених дефектів здоров'я, різкому збільшенні кількості людей з проявами дезадаптації, зростанні в структурі захворюваності та смертності населення долі хронічних неінфекційних хвороб, залежних у першу чергу від поведінкових чинників ризику та стилю життя. Здоров'я – найважливіша потреба людини, що визначає її здатність до праці і забезпечує гармонійний розвиток особистості; передумова пізнання навколишнього світу, самоствердження і щастя людини. Проблема збереження і зміцнення здоров'я молоді має першочергове значення для суспільства. Питання стану психологічного, психічного, духовного та морального здоров'я особистості досліджували в психології, психіатрії та психопатології В. О. Ананьєв, П. Б. Аннушкін, В. М. Бехтерєв, Б. С. Братусь, Н. В. Ходирєва; значну увагу цій тематиці приділено в працях А. Адлера, А. Асаджіолі, С. Грофа, А. Еллїса, Е. Еріксона, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Хорні, К. Г. Юнга та ін.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку знань про стан здоров'я нараховує понад 2000 років. Витоки формування світоглядної думки про збереження найбільшої цінності, якою є здоров'я людини, спостерігаємо у древньогрецьких філософів (Геракліт, Демокріт, Платон, Аристотель, Гіппократ). Аристотель підкреслював, що здоров'я людини – це щастя. Гіппократ розумів організм людини як єдине ціле, надаючи великого значення питанням етики, поведінки, приділяючи увагу організму, його природі й оточуючому середовищу, умовам життя. Власне поняття стану здоров'я тривалий час слугувало базовою категорією психічного здоров'я. З. Фрейд вважав психічно здоровою людину, здатну узгодити принцип задоволення з принципом реальності. На думку К. Юнга, здоровою може бути особа, асимілююча зміст свого несвідомого й вільна від захоплення будь-яким архетипом. Щодо сучасних визначень, у статуті Всесвітньої організації здоров'я (ВООЗ) здоров'я розуміється як стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби або фізичних дефектів.

Зміст поняття «здоров'я», визначений експертами ВООЗ, поступово доповнюється: на думку І. І. Брехмана, здоров'я людини – це здатність зберігати стійкість в умовах різких змін кількісних і якісних параметрів триєдиного потоку сенсорної, вербальної і структурної інформації; А. Г. Щедрина вважає здоров'я цілісним, багатовимірним, динамічним станом, який розвивається в умовах конкретного соціального та екологічного середовища і дозволяє людині здійснювати біологічні та соціальні функції. Велика увага у дослідженнях останніх десятиріч приділяється суб'єктивній оцінці людиною стану свого здоров'я, її поведінці стосовно нього, але не ставленню до здоров'я як до психічного явища та властивості особистості. В межах екологічного підходу здоров'я розглядається через такий природний об'єкт, який найбільшою мірою порівняно з іншими об'єктами зазнає антропогенного та соціогенного навантаження [1].

Наукову категорію «психологічне здоров'я» ввела І. В. Дубровіна в 1991 р. як динамічну сукупність психічних властивостей, забезпечуючих гармонію між різними сторонами особистості людини, між людиною та суспільством, можливість повноцінного функціонування людини в процесі життєдіяльності. О. В. Шувалов стверджує, що визначення поняття «психологічне здоров'я людини» складається з двох категоріальних словосполучень: «психологія здоров'я» та «психологія людини». На основі цих галузей знання виникають психологічні моделі розуміння проблеми здоров'я з людинознавчої позиції. З'ясовано, що: поняття «психологічне здоров'я» фіксує суто людський вимір є науковим еквівалентом духовного здоров'я; проблема психологічного здоров'я – це питання про норму й патологію в духовному розвитку людини, при цьому основу психологічного здоров'я становить нормальний розвиток людської суб'єктивності; визначальними критеріями психологічного здоров'я є спрямованість розвитку та характер актуалізації людського в людині [4].

Психологічне здоров'я розуміють також як: стан балансу між різними аспектами особистості людини (Р. Ассаджолі); баланс між потребами індивіда та суспільства, що підтримується завдяки постійним зусиллям (С. Фрайберг); процес життя особистості, у якому збалансовані рефлексивні, емоційні, інтелектуальні, поведінкові аспекти (М. Г. Гаранін, А. Б. Холмогорова); функцію підтримання рівноваги між особистістю та середовищем, адекватної регуляції поведінки й діяльності людини, здатності протистояти життєвим труднощам без негативних наслідків для здоров'я (А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський) [3].

Калью П. І., аналізуючи теорії здоров'я, розподіляє їх на чотири концептуальні моделі: медична модель здоров'я передбачає лише медичні ознаки та характеристики здоров'я (воно усвідомлюється через відсутність хвороб, їх симптомів); біомедична модель визначає здоров'я як відсутність у людини органічних порушень і суб'єктивних відчуттів нездоров'я (увагу акцентовано на природно-біологічній сутності людини при домінуючому значенні біологічних закономірностей у життєдіяльності людини та її здоров'ї); біосоціальна модель здоров'я передбачає біологічні та соціальні ознаки, що розглядаються в єдності (водночас соціальним ознакам належить пріоритетне значення); ціннісно-соціальна модель тлумачить здоров'я як цінність для людини, обов'язкову передумову повноцінного життя, задоволення матеріальних і духовних потреб, участі в праці та соціальному житті, економічній, науковій, культурній та інших видах діяльності [2].

Врахування зазначеного вище дозволяє визнати, що останніми роками українське суспільство потребує зміцнення і збереження здоров'я через дотримання здорового способу життя, посилення мотивації та підвищення індивідуальної відповідальності за здоров'я.

Висновки. Здоров'я є комплексним, цілісним, динамічним станом організму, що розвивається в процесі реалізації генетичного потенціалу в умовах конкретного соціально-економічного середовища; інтеграційна характеристика особистості, охоплююча її внутрішній світ і своєрідність взаємовідносин з оточенням; включає фізичний, психічний, соціальний і духовний аспекти; це стан рівноваги, балансу між адаптаційними можливостями людини та постійно мінливими умовами середовища.

Література

1. Дубровина И. В. Школьная психологическая служба: вопросы теории и практики / И. В. Дубровина. – М. : Педагогика, 1991. – 232 с.
2. Калью П. И. Сущностная характеристика понятия «здоровье» и некоторые вопросы перестройки здравоохранения : обзорная информация / П. И. Калью. – М. : ВНИИМИ, 1988. – 220 с.
3. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини / І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, М. І. Мушкевич ; за заг. ред. І. Я. Коцана. – Луцьк : Вежа, 2011. – 430 с.
4. Шувалов А. В. Психологическое здоровье человека / А. В. Шувалов // Вестник ПСТГУ IV: Педагогика. Психология. – 2009. – Вып. 4 (15). – С. 87–101

Чикун Л. М., *практ. психолог*

Піщанська гімназія Піщанської сільської ради

Бирка Т. О., *студентка*

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Феномен «емоційного вигорання» є багатокомпонентним синдромом, викликаним інтенсивною міжособистісною взаємодією при роботі з людьми, яка супроводжується емоційною насиченістю, що проявляється станом психічного та фізичного виснаження, відчуження від інших і зниженням професійних досягнень. Найбільш характерне емоційне вигорання для представників професій, змушених постійно спілкуватися з людьми, насамперед, медичної та освітньої сфер, робочих служб соціальної допомоги, працівників правоохоронних органів, працівників сфери обслуговування (професії типу «людина–людина»), що актуалізує заявлену тему дослідження.

Основний зміст. Дослідженням симптомів емоційного вигорання займалися: В. В. Бойко, Н. Є. Водоп'янова, Н. В. Гришина С. Джексон, К. Маслач, А. К. Маркова, Е. Махер, В. Е. Орел, Б. Пелман, О. С. Старченкова, Є. Хартман, Е. Фрейденберг, та інші. Сучасні українські психологи Н. М. Булатевич, Т. В. Зайчикова, Л. М. Карамушка, К. О. Малишева, В. І. Сіткар, Л. І. Тищук свої роботи присвятили вивченню проявів емоційного вигорання у представників різних професій, що працюють в системі «людина–людина». Синдром емоційного вигорання на даний момент є достатньо поширеною реакцією організму у відповідь на тривалий вплив стресогенних чинників. Найчастіше людина з синдромом емоційного вигорання починає вимикати власні емоції у відповідь на психотравмуючі впливи чи фактори, причому ці дії призводять до погіршення продуктивності власної професійної діяльності.

Першим описав цей феномен американський психіатр Г. Фрейденбергер у 1974 р., надаючи характеристику психологічного стану людей, які інтенсивно та тісно спілкуються з клієнтами в емоційно напруженій атмосфері при наданні професійної допомоги. К. Маслач (1976 р.) оцінила даний стан організму як емоційне та фізичне виснаження з розвитком негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втратою співчуття та розуміння щодо клієнтів зі зняттям з себе відповідальності. За визначенням ВООЗ, синдром емоційного вигорання – це фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності роботи, втому, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних захворювань, а також вживанням алкоголю або інших психоактивних речовин для отримання тимчасового полегшення з тенденцією до розвитку фізичної залежності та (у багатьох випадках) суїцидальної поведінки. Цей синдром розцінюється як стрес-реакція на тривалі виробничі та емоційні вимоги, виникаючі внаслідок надмірної відданості людини своїй роботі з одночасним нехтуванням сімейним життям або відпочинком. Л. Халлсен

визначив вигорання як одну з форм депресії, коли прийняття активної, самовизначеної ролі перебуває під загрозою або порушене без наявності будь-якої альтернативної ролі. На думку Ф. Сторлі, синдром емоційного вигорання є результатом конфронтації з реальністю, коли людський дух виснажився у боротьбі з обставинами, які важко змінити [3].

На сьогодні існує кілька моделей вигорання – однофакторна (Е. Аронсон та А. М. Пайнз), двофакторна (Д. Дірендонк, Х. Сіксма, В. Шауфелі) та найпоширеніша трифакторна модель (К. Маслач і С. Джексон), де вигорання розглядається як тривимірний конструкт, що включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію особистих досягнень.

Основною причиною розвитку синдрому емоційного вигорання вважається психологічна перевтома людини за наявності тривалого впливу професійного стресу. Синдром професійного вигорання розвивається поступово. За К. Маслач, даний синдром проходить три стадії [2]. На першій стадії всі ознаки та симптоми проявляються в легкій формі через турботу про себе, також розпочинається забування певних робочих моментів. Друга стадія характеризується зниженням інтересу до роботи, потреби в спілкуванні та постійним виснаженням. На третій стадії симптоми та ознаки вигорання є уже хронічними і виникаючі проблеми набувають фізичного та психологічного характеру.

До симптомів прояву професійного вигорання відносять [5]: психофізичні, що характеризують психологічну та фізіологічну втому; соціально-психологічні, котрі несуть у собі емоційне та мотиваційне виснаження; поведінкові (дезадаптація), тобто дистанціювання від професійних обов'язків, зменшення робочої мотивації та продуктивності

Висновки. Синдром емоційного вигорання являє собою складний, багатоплановий конструкт, що складається з цілого ряду негативних психологічних переживань, викликаних тривалими й інтенсивними міжособистісними комунікаціями, емоційно насиченими чи когнітивно складними; це відповідна реакція організму на тривалі стреси, виникаючі у найчастіше у представників професій «людина–людина». Подальшого дослідження потребують вивчення вікових і гендерних особливостей емоційного вигорання.

Література

1. Борисова М. В. Основные направления профилактики и коррекции профессионального выгорания / М. В. Борисова, Н. П. Анисимова // Ярославский педагогический вестник, 2011. – № 2. – Том II. – С. 212–215.
2. Мицкевич М. А. «Эмоциональное выгорание»: основные научные подходы и теории [Электронный ресурс] / М. А. Мицкевич. – Режим доступа : <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2012/thesis/s033/s033-007.pdf>
3. Міщенко М. С. Феномен емоційного вигорання особистості – теоретичний аналіз проблеми / М. І. Міщенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/418/1/>
4. Полякова О. Б. Психогигиена и профилактика профессиональных деформаций личности. / О. Б. Полякова. – М. : НОУ ВПО МПСИ, 2008. – 304 с.
5. Райкова Е. Ю. Терапия и профилактика профессионального выгорания представителей помогающих профессий / Е. Ю. Райкова // Молодой ученый. – 2011. – № 5. Т. 2. – С. 92–97.

Юдіна Н. О., к. психол. н., доц.

Полтавський національний університет імені В. Г. Короленка

Демченко О. В., студентка

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ У ПСИХОЛОГІЇ

Постановка проблеми. Життєві та особистісні проблеми актуалізують важливість розуміння процесу прийняття рішення, його цінності як компонента життєдіяльності, самовдосконалення та індивідуалізації людини, адже саме у наш кризовий час розвитку суспільства для людини зростає необхідність виваженого адекватного вибору з різноманітних виникаючих альтернатив.

Основний зміст. Процес прийняття життєвих рішень розглядався у контексті життєвого шляху такими вченими, як К. Абульханова-Славська, Г. Балл, Ш. Бюллер, П. Жане, Р. Мей, В. Панок, Л. Сохань, Т. Титаренко, В. Ямницький; значну увагу проблемі прийняття рішення приділено у працях А. Августина, А. Адлера, Ф. Аквінського, П. Анохіна, Л. Веккера, Л. Виготського, Св. І. Дамаскіна, Р. Декарта, В. Джеймса, Ф. Енгельса Д. Келлі, К. Левіна, Б. Спінози, І. Фіхте, В. Чорнобровкін, Ю. Швалба, А. Шопенгауера та ін.

Проблема прийняття рішень привертала до себе увагу ще у Древній Греції. Волюнтаризм, що надавав волі загальної ролі у розвитку природи та суспільства, і фаталізм, виключаючий вірогідність існування випадковості та свободи вибору – протилежні підходи вивчення даного питання. Християнський філософ А. Августин розглядав свободу через вільне рішення прагнути до чого-небудь, здійснюване розумом людини.

Левін К. у психологічній теорії поля розкриває методологію аналізу групи та життєвого простору людини, прийняття рішення як вибору. У його моделі життєвий простір складається з секторів, кордонів, дій та валентностей (властивість притягувати до себе та відштовхувати), керуючих регуляцією людської поведінки [4].

Келлі Д. розробив цикл прийняття рішення: спочатку орієнтування (обміркування альтернатив); потім вибір найкращого варіанта для інтерпретації ситуації (його оцінка), виконання (процес реалізації, контроль). Спонукаюча активність спричиняє реалізацію вибору, розширення і стійкість системи прийняття рішення, при цьому імпульс є причиною прийняття невірного рішення, а креативність – компонент цього процесу. А. Адлер висував ідею спонукаючого орієнтира, формуючого в особистості життєві цілі з дитинства [4].

Звертаючись до фізіологічних механізмів прийняття рішення, П. Анохін підкреслював, що прийняття рішення – процес, включаючий різні рівні організації: від окремого нейрона, який продукує свою відповідь у результаті синтезу багатьох впливів, до системи в цілому, інтегруючий вплив багатьох нейрональних об'єднань. Остаточний результат цього процесу виражається в твердженні: система прийняла рішення. Будучи обов'язковою ланкою в забезпеченні всіх видів пізнавальної діяльності, процес прийняття рішення в кожному з них має свою специфіку. Перцептивне рішення відрізняється від мнестичного, адже мозкове забезпечення цих рішень має різні психологофізичні механізми діяльності [1].

Жане П., порівнюючи вікові фази та ступені біографії, синтезував біологічний, психологічний та історичний час у єдину систему координат та розробив ієрархічну систему різноманітних форм поведінки від елементарних рефлекторних актів до прийняття особистісних рішень, як вияв високого ступеня еволюції особистості, показник суб'єктної активності [2].

Мей Р. визнавав особисту життєву позицію кардинальним рішенням, зумовленим цінностями, характером та досвідом людини, що є основою побудови власного життєвого шляху та творчого перетворення особистості [4].

Одне із значущих умінь у житті (В. Панок, Г. Рудь) – це вміння приймати рішення упродовж свого життєтворення (сукупність подій та обставин індивідуального розвитку,

впливаючих на формування особистості та зумовлюючих її структуру й основну життєву проблематику). Особистість та умови її життєдіяльності складають повноцінну систему, забезпечуючи перехід людини від минулого до майбутнього, вдосконалюючи механізми прийняття рішень [3].

Швалб Ю. запропонував концепцію, регулятивною основою в учбовій діяльності якої є цілепокладання. Конкретизуючи основні положення Ю. Швалба, В. Чернобровкін розробив підхід до аналізу причинності процесу прийняття рішень учителем у проблемних ситуаціях (виділивши та дослідивши його складові, розробивши модель функціональної структури), методологічно обґрунтувавши визначення понять «поведінка вчителя» та «педагогічна діяльність» [5].

Висновки. Проблема прийняття рішення являє собою багатовимірну систему зі своїми особливостями; це вольовий акт, який розпочинається з пошуку та порівняння альтернатив (через взаємозв'язок та гармонію волі, почуттів та когнітивних процесів), вибору найкращого варіанту (за допомогою інтелекту, моралі та креативності), що результується побудовою дій, реалізацією знайденого способу. Потребують подальшого дослідження вікові та гендерні особливості прийняття рішення студентами.

Література

1. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем / П. К. Анохин. – М. : Медицина, 1975. – 448 с.
2. Ждан А. Н. История психологии. От Античности до наших дней : учебник для вузов / А. Н. Ждан. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Академический проект, 2004. – 576 с.
3. Панок В. Г. Психологія життєвого шляху особистості : монографія / В. Г. Панок, Г. В. Рудь. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 280 с.
4. Фрейджер Р. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Р. Фрейджер, Д. Фейдимен. – СПб. : ПраймЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с.
5. Чернобровкін В. М. Психологія прийняття педагогічних рішень / В. М. Чернобровкін. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 416 с.

Біленька К. С., студентка
Шаповал В. Д., к. ю. н., доц.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС АДМІНІСТРАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Характер, зміст і напрямки забезпечення повноважень Президента України прямо залежні від особливостей організації інституту президентства, розподілу повноважень між вищими органами державної влади та специфіки допоміжних органів. Тим не менш, ефективне виконання конституційних повноважень глави держави зумовлює необхідність щодо формування апарату глави держави з метою комплексного забезпечення всіх напрямків його діяльності.

Основний зміст. Зазначимо, що до осмислення питання правового статусу Адміністрації Президента України раніше звертались вчені І. С. Іксанов, О. І. Зозуля, Є. В. Кукушкін, В. Я. Малиновський, А. М. Осавелюк, Д. Н. Петровський, Н. О. Рибалка та інші. На нашу думку, апарат Президента України можна визначити як організаційно-правовий механізм, який є спеціальною впорядкованою системою допоміжних органів, за допомогою якої глава держави може успішно реалізовувати президентські повноваження, вирішувати завдання щодо управління державою та досягати визначених цілей у найкоротший термін з найвищою продуктивністю. Так за правовою основою заснування апарату виокремлюється органи, формування яких безпосередньо передбачене Конституцією України – Рада національної безпеки України, представництво Президента в АРК, а також органи, що утворюються за рішенням Президента України: ради, комісії, комітети, робочі групи тощо.

Що стосується функціонального та постійно діючого органу, який входить до складу апарату Президента України, то таким органом є Адміністрація Президента України, що утворюється главою держави відповідно до Конституції та Законів України для забезпечення здійснення ним своїх повноважень.

Відповідно до Указу Президента України від 02.04.2010 р. № 504/2010 зі змінами від 02.07.2016 р. повноваження Адміністрації Президента України зводяться здебільшого до аналітичної та організаційної діяльності:

- аналіз соціальних процесів і правових актів КМУ;
- експертиза прийнятих законів;
- організація взаємодії Президента України з іншими органами державної влади;
- вирішення питань, пов'язаних із нагородженням державними нагородами, зокрема й відзнаками Президента України, присвоєнням вищих військових та інших вищих спеціальних звань і класних чинів;
- прийняттям до громадянства та припиненням громадянства України;
- наданням притулку в Україні;
- здійсненням помилування і тощо.

Не можна також не зауважити на ті закріплені норми щодо повноваження Адміністрації Президента України із контролю за виконанням указів, розпоряджень і доручень Президента. Зазначено, що не допускається даним органом прийняття будь-яких юридично значущих рішень щодо цих нормативно-правових актів глави держави. Саме тому не коректно визначати як один із видів повноважень АПУ управлінську сутність її діяльності.

Зазначимо, що розвиток інституту Адміністрації Президента України традиційно відбувався за американською моделлю, і останні реформи Адміністрації – тому підтвердження. Зокрема, йдеться про впровадження у організаційну структуру Адміністрації моделі радників – осіб, які призначаються Президентом України, користуються його особливою довірою і здійснюють керівництво найбільш важливих напрямків роботи цього державного органу. Таким чином, процедуру добору та розстановку кадрів більшою мірою орієнтовані на волю держави, його бачення складу власної «команди», тобто наближені до порядку формування так званих «патронатних» органів.

Згідно Указу Президента України «Деякі питання Адміністрації Президента України» від 5 квітня 2011 р. № 352/2011 (з наст. змін.) до складу Адміністрації входять: Глава Адміністрації Президента України; Перший заступник та заступник Глави Адміністрації Президента України; радники Президента – керівники Головних управлінь АПУ; радник Президента, що представляє Президента в Конституційному Суді України; Прес-секретар Президента України; уповноважені Президента та інші. Гранична численність працівників Адміністрації, її структура, штатний розпис та кошторис видатків затверджується Президентом за поданням Глави Адміністрації.

Так, Глава АПУ, його Перший заступник та заступники, радники Президента України, Прес-секретар Президента та уповноважені Президента призначаються на посади й звільняються главою держави. Інші працівники Адміністрації призначаються й звільняються з посад лише Главою Адміністрації Президента України.

Як на нас, сучасна організаційно-правова модель АПУ характеризується складністю внутрішньо-організаційної будови, домінуванням функціональної ролі особистих президентських помічників.

Слід звернути увагу на те, що сьогодні інститут апарату Президента України ще не набув належного конституційно-правового регулювання, відповідно до чого й всі інші структурні органи цієї системи. Так, потрібно провести окремі послідовні заходи щодо нормативного закріплення статусу та місця в державному механізмі допоміжного органу Адміністрації Президента України, спрямованих на раціональну організацію її діяльності. Також необхідне детальне законодавче встановлення повного переліку повноважень цього органу та більш чітке розмежування та врегулювання відносин між іншими органами.

Висновки. Таким чином, удосконалення конституційно-правового регулювання статусу Адміністрації Президента України має бути послідовним, комплексним і науково обґрунтованим процесом, спрямованим на раціональну організацію діяльності Адміністрації Президента України згідно із статусом Президента України, актуальними потребами забезпечення виконання його конституційних повноважень та світовою практикою організації апарату глави держави.

Література

1. Битяк Ю. П. Правове регулювання організації та діяльності апарату глави держави: зарубіжний та вітчизняний досвід [Електронний ресурс] / Ю. П. Битяк, С. Г. Сergyogina, І. І. Бодрова. – Режим доступу : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1754/1/Butjk_Serogina_Vodrova_2012.pdf.
2. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: монографія / О. І. Зозуля. – Х. : Харків юридичний, 2014. – 300 с.
3. Про Положення про Адміністрацію Президента України : Указ Президента України : від 02.04.2010 р., № 504/2010 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/504/2010>.

Буйдакова А. Г., студентка

Шаповал В. Д., к. ю. н., доц.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ – ВИЩИЙ ОРГАН В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Згідно з Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України» – Уряд України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, яку складають центральні та місцеві органи виконавчої влади. Як вищий орган виконавчої влади Кабінет Міністрів України здійснює владу як безпосередньо, так і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовуючи та контролюючи їх діяльність. Саме таке визначення Кабінету Міністрів України відображає його роль та місце не тільки в системі органів виконавчої влади, а й здійснює реалізацію законів України, прийнятих Верховною Радою України, та нормативних актів Президента України.

Основний зміст. Діяльність Кабінету Міністрів України ґрунтується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, колегіальності, науковості та гласності. Кабінет Міністрів України дотримується вимог утвердження та гарантування прав і свобод людини, відповідальності держави перед громадянами за забезпечення їм гідних умов життя, здійснює виконавчу владу у межах, встановлених Конституцією і законами України, незалежно від органів законодавчої та судової влади. Як колегіальний орган Кабінет Міністрів приймає рішення після обговорення питань на своїх засіданнях. Неприпустимим є неправомірне втручання будь-яких органів, посадових осіб, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян у здійснення функцій, віднесених до відання Кабінету Міністрів України

Кабінет Міністрів України здійснює постійний контроль за виконанням органами виконавчої влади Конституції України та інших актів законодавства України, вживає заходів щодо усунення недоліків у роботі зазначених органів.

Конституцією України визначається коло функцій і повноважень Кабінету Міністрів. Йому властиві такі функції, як виконавча, бюджетно-фінансова, державного програмування розвитку України, організаційна, державного контролю та інші. Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо реалізації прав і свобод людини і громадянина, забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності, здійснює управління об'єктами державної власності.

До компетенції Кабінету Міністрів України належить здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності й національної безпеки України, громадянського порядку, боротьба зі злочинністю, організація і забезпечення здійснення зовнішньополітичної діяльності України, митної справи. Він спрямовує та координує діяльність міністерств, інших органів виконавчої влади, контролює їх діяльність. Порядок формування Кабінету Міністрів України визначається статтями 8 та 9 Закону України Про Кабінет Міністрів України. Відповідно до статті 8 цього закону Прем'єр-міністр України призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України. Подання про призначення Верховною Радою України на посаду Прем'єр-міністра України Президент України вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після надходження такої пропозиції. У разі невнесення Президентом

України до Верховної Ради України подання про призначення на посаду Прем'єр-міністра України у строк, визначений Конституцією України, подання про призначення на зазначену посаду вносить до Верховної Ради України коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України. Рішення коаліції про внесення до Верховної Ради України подання про призначення Прем'єр-міністра України приймається на загальних зборах коаліції та підписується керівниками депутатських фракцій, що входять до складу коаліції. Подання про призначення Прем'єр-міністра України підписується керівниками депутатських фракцій, що входять до складу коаліції, та оголошується на пленарному засіданні Верховної Ради України особою, уповноваженою рішенням коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Взаємодія Кабінету Міністрів України з Верховною Радою України, спрямована на законодавче врегулювання актуальних питань державного розвитку і виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, визначити членів Кабінету Міністрів України, які відповідають за забезпечення взаємодії з комітетами Верховної Ради України і Спеціальною контрольною комісією Верховної Ради України з питань приватизації.

У взаємовідносинах з Кабінетом Міністрів Президент України організує і здійснює ряд повноважень, а саме призначає: за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України, припиняє його повноваження та приймає рішення про його відставку; за поданням Прем'єр-міністра України – членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах. Він утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади, а також скасовує акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Висновки. Таким чином, Кабінет Міністрів України посідає важливе місце в системі органів виконавчої влади, оскільки на основі наданих йому повноважень він видає постанови та розпорядження, які є обов'язковими до виконання. Розпорядження – це акти з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань, а постанови – це акти нормативного характеру.

Оскільки Кабінет Міністрів є органом загальної компетенції, то він має широкі повноваження у таких сферах: економіки та фінансів; соціальної політики, охорони здоров'я, спорту; культурної політики, освіти, науки, культури; екологічної безпеки держави; правової політики, законності і правопорядку; забезпечення прав і свобод людини та громадянина; зовнішньої політики, національної безпеки та обороноздатності тощо.

Література

1. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 18.01.2018 №2269-VIII – [Електронний ресурс] // Правова база : [сайт] / Верховна Рада України : [сайт]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
2. Оставський М. І. Виконавча влада в Україні. Організаційно-правові засади : навч. посіб. / Оставський М. І. – К. : Знання, 2009. – 216 с.
3. Совгіря О. В. Загальні питання компетенції Кабінету Міністрів України: конституційно-правовий аспект / О. В. Совгіря // Вісн. Вищ. Ради юстиції. – 2011. – № 4 (8). – С. 155–165.

Ларіонова Я. О., студентка

Шаповал В. Д., к. ю. н., доц.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПРОБЛЕМА КОРУПЦІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Постановка проблеми. Поняття «корупція» походить від латинського слова «согнупере», що означає «псувати». Це негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення.

Основний зміст. Поняття «корупція» у загальноприйнятому розумінні вперше було сформульовано 34-ю Сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1979 році. Закон України «Про запобігання корупції» дає наступне визначення: корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

На даний момент в Україні корупція є великою проблемою, котра набуває все більшого поширення. У 2017 році в Індексі сприйняття корупції міжнародної організації Transparency International наша держава зайняла 130-те місце зі 180 країн, що досліджувалися [2], а в дослідженні міжнародної аудиторської компанії EY, що проводилося в квітні 2017 року, Україна посіла «почесне» перше місце у світі за рівнем корупції серед 41 країн, що брали участь у дослідженні. Тож, важко не помітити, що кожен рік показники та результати погіршуються, незважаючи на те, що наприкінці ХХ ст. питання боротьби з корупцією перейшло на міжнародний рівень.

Стан справ цікавить не лише зарубіжних дослідників, а й вітчизняних. Так, не теренах України проблему корупції та боротьби з нею уважно вивчали та аналізували такі вчені, як: В. В. Борисов, З. С. Гладун, С. Є. Дідик, А. П. Закалюк, В. Я. Тацій, О. О. Томкіна, В. В. Молдован, В. І. Рябенко, М. І. Хавронюк та багато інших.

На нашу думку, зараз корупція в Україні набуває масштабів загрози національній безпеці та суспільному ладу, адже вона починається на найнижчому рівні і сягає вищих ешелонів влади. Ряд чинників зумовлює такі стрімкі розвиток та розповсюдження проблеми, зокрема: соціальний, економічний, владний, політичний, міжнародний та інші.

Економічний чинник здебільшого зосереджений у великому бізнесі, де існують монополії та їх постійний нерозривний зв'язок із владою. Корупція тут руйнує економіку держави зсередини, унеможливує надходження іноземних інвестицій та спричиняє «тінізацію» економіки.

Це також накладає свій величезний відбиток на **міжнародний** чинник. Україна втрачає статус та положення на міжнародному ринку, руйнується її імідж, через що зникають зв'язки з іншими державами, відбуваються відтік іноземних вкладів та зовнішня ізоляція держави від світу.

Вищезазначене створює родючий ґрунт для **владного** чинника. Корупція тут виникає в процесі формування влади та державної внутрішньої і зовнішньої політики. Ми маємо на увазі договірні вибори та голосування під час засідань у органах влади; купівлю-продаж голосів, місць у партійних списках; підкуп членів виборчих комісій; фальсифікація результатів виборів; залежність кандидатів від спонсорів передвиборчої агітаційної кампанії та багато іншого. У результаті отримуємо нечесну, залежну, непрозору владу, до якої народ не має жодної довіри.

Розповсюдженою є корупція у сферах юриспруденції та правосуддя, вищої освіти, середнього та малого бізнесу, соціального забезпечення та охорони здоров'я, у силових

структурах. **Соціальний** чинник, як ми вважаємо, є найгіршим та найбільш тяжчим для викорінення. Ідеться про подвійність поглядів громадян та, можливо, несвідоме, проте цілком реальне сприяння корупції. Суспільство проти корумпованої влади й ніби дотримується законних та моральних норм і вимог, але ж підприємцям та бізнесменам так часто хочеться сплачувати менші податки, швидше отримувати дозволи та ліцензії, прискорити розмитнення тощо, а людям – купувати товари за нижчу ціну, навіть якщо це нерозмитнена контрабанда, віддячити лікарю за сумнівне виконання обов'язків, отримати вищий бал на іспиті, довідку про непридатність до військової служби, вигідне рішення суду та багато іншого. Українці мало знають про прояви корупції та її наслідки і дають хабарі, бо вважають, що лише так можна досягти бажаних результатів, що це нормально й інакше бути не може. За висновком міжнародної організації Transparency International найбільшу кількість хабарів дають та отримують у системах правоохоронних органів, охорони здоров'я та освіти [2].

Агентство Сполучених Штатів з міжнародного розвитку (USAID) основними причинами корупції в Україні називає слабку систему правосуддя і надміру контролюючий непрозорий уряд у поєднанні з бізнес-політичними зв'язками і слабким громадянським суспільством. Саме тому основними завданнями в боротьбі з корупцією та хабарництвом ми вважаємо:

- скорочення кількості функцій державного управління, котрі знаходяться в так званій «групі ризику», наприклад: видача дозволів, ліцензій, довідок та ін.;
- забезпечення прозорості процесів прийняття рішень органами державної влади та місцевого самоврядування, проведення тендерів, конкурсів тощо;
- інформування населення про наслідки корупції, підвищення рівнів свідомості та відповідальності громадян;
- здійснення державою відкритої та чесної взаємодії з громадськістю через ЗМІ, а відтак – розвиток незалежних ЗМІ;
- вдосконалення роботи та узгодження дій органів по боротьбі з корупцією, інших органів державної влади, громадських організацій;
- забезпечення прав і свобод людини й громадянина, повної реалізації їх інтересів;
- удосконалення правової бази по боротьбі з корупцією з урахуванням соціальної, економічної та політичної ситуацій;
- підвищення рівня кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення;
- створення та впровадження системи заходів загальної та спеціальної превенції, забезпечення їх реальної дії та багато іншого.

Висновки. Отже, не заважаючи на те, що в Україні все ще існує зацікавленість влади та громадян у вчиненні корупційних правопорушень, ми впевнені, що ефективна антикорупційна політика, планомірні, спільні, узгоджені дії, зміна суспільної точки зору та підвищення юридичної відповідальності допоможуть якщо не побороти, то хоча б суттєво знизити рівень корупції та хабарництва в Україні, зміцнити її економіку та відновити положення на міжнародній арені.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – ст. 2056.
2. Transparency International Global Corruption Barometer: Ukraine has become more corrupt over the last two years: стаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainianweek.com/News/8411>.

Лебединська Г. О., к. політ. н.

Скапа І. В., студентка

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА

Постановка проблеми. Сучасна молодь перебуває в процесі професійного і громадянського становлення. Від її позитивного, оптимістичного, активного ставлення до життя залежить доля суспільно-політичних реформ, доля Української держави сьогодні та в майбутньому.

Процес формування політичної культури ускладнюється наявністю багатьох проблем, притаманних українському суспільству в період суспільно-політичних трансформацій. Загальновідомо, що кризові ситуації формують специфічні довготривалі стратегічні життєві установки і ціннісні орієнтації, і в першу чергу це впливає на молодь, яка ще не засвоїла форм життєдіяльності в період реформування економічних та соціально-політичних основ суспільства [1].

Основний зміст. Участь у політичному житті є безпосереднім показником самовизначення особистості, проявою розуміння людиною свого соціального статусу та можливостей. За даними різноманітних соціологічних спостережень можна стверджувати, що більш відкрите до демократії суспільство спонукає громадян до активної політичної участі.

Молодь України переважно не є байдужою, проте говорити про реальні наміри контролю діяльності політичних інституцій поки рано. Наразі це радше орієнтація на зміни низу – «почати з себе», прагнення бути поінформованим про основні події української політики (споживання політичних новин), але не більше. Хоча за наявності потужного стимулу, дана ситуація може легко радикалізуватись. Розширена участь в політичному житті потребує затрати більшої кількості часу, який поки молодь не готова витратити на власні розслідування, організацію санкцій політикам чи громадських угруповань навколо себе. Студенти повинні глибоко усвідомлювати і враховувати суспільно-політичні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві. Адже, на жаль, досить сильним залишається вплив попереднього соціального устрою; швидко поширюються корупційні, девіантні прояви, бездуховність; наростає політична втома та апатія громадян, спадає інтерес до політики. Однак слід зауважити, що ці негативні явища спостерігаються на фоні відчутного зростання, попри все, національної самосвідомості.

Політичної участі протистоїть такий тип політичної поведінки як абсентеїзм. Під абсентеїзмом розуміється ухилення від участі у політичному житті, а саме у голосуванні, виборчих кампаніях, акціях протесту, діяльності партій та ін., втрата інтересу до політики, політична апатія. До причин абсентеїзму відносяться: домінування в особистості норм субкультури при повному позбавленні загальноприйнятих норм культури. В наслідок цього особистість сприймає все, що за рамками своєї субкультури як ілюзорне. Висока ступінь задоволення особистих інтересів також веде до втрачання інтересу до політики. Політична апатія може походити з почуття власної безпорадності перед існуючими складними проблемами, недовіри до політичних інститутів, у неспроможності хоч якось впливати на політичні процеси. Абсентеїзм може бути обумовлений втратою особистістю приналежності будь-якої соціальної групи, відсутністю уяви про зв'язок політики з приватним життям. Здебільше абсентеїзм спостерігається у молоді, представників різноманітних субкультур, у осіб з низьким рівнем освіти. Зараз коли в суспільстві одночасно співіснують антагоністичні суспільно-політичні цінності, представлені авторитарними і ліберально-демократичними позиціями, молодим людям важко самотійно визначитись у власних уподобаннях та інтересах. Унаслідок цього процес політичної соціалізації часто набуває стихійного характеру. Відбувається внутрішнє відчуження

особистості від політичної влади й діяльності, що безумовно не сприяє формуванню позитивного ставлення до політичного життя в країні.

Процеси реформування, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, вимагають розглядати проблему формування політичної культури студентської молоді під особливим кутом зору.

По-перше, молодь є однією з найбільших соціально-демографічних груп нашого суспільства.

По-друге, кожний рік економічно активне населення країни поповнюється випускниками навчальних закладів, які прагнуть знайти своє місце в суспільстві.

По-третє, актуальність політичної соціалізації зумовлюється складністю обставин, у яких опинилася сучасна молодь [2].

Серед основних завдань, які сьогодні стоять перед Українською державою, є підвищення рівня залучення громадян до процесу прийняття рішень. Часто громадяни не розуміють своїх прав та обов'язків і, як наслідок, вони не в змозі висловлювати свої думки з приводу політичної діяльності. Головною методологічною основою сучасної політичної психології вважається біхевіористський підхід у розумінні політики, як особливої сфери поведінки людей. Такий підхід поставив в центр уваги внутрішні суб'єктивні механізми поведінки, зокрема, вплив ментального фактору. Щодо особливостей мислення та поведінки українців, то можна виділити наступні. По-перше, індивідуалізм. В українській ментальності індивідуалізм трансформується в таку поведінку, як соціальний егоїзм, тобто відмежованість від суспільних проблем, якщо вони безпосередньо не стосуються конкретної особистості. По-друге, перевага ірраціонального над раціональним, що сприяє суб'єктивізму суджень та оцінок. По-третє, це ригідність, якість яка наводить своє відображення у консерватизмі людей. Ригідність провокує соціальну пасивність. Ми більш схильні прямувати за подіями, ніж управляти ними.

Вказані особливості національного характеру не є вироком. Увійшовши в європейські та світові структури, сприймаючи певні стандарти життя, ми поступово змінюємось ментально.

Висновки. Майбутнє української держави не байдуже сучасній молоді, яка готова відстоювати її інтереси та дбати про процвітання та збереження національної та політичної ідентичності громадян України, мислити політично і позитивно у бік покращення її соціальних та політичних гарантій.

Література

1. Загородній Ю. І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні : досвід, тенденції, проблеми / Ю. І. Загородній, В. С. Кирилов, С. В. Савченко. – К. : Генеза, 2004. – 144 с.
2. Головатий М. Ф. Політична психологія : навчальний посібник / М. Ф. Головатий. – Київ : МАУП, 2001. – 134 с.

Моргун В. Ф., к. психол. н., проф.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ХТО ХОВАЄТЬСЯ ЗА ФІГОВИМ ЛИСТКОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ГРИМУЧА СУМІШ ОЛІГАРХІВ ТА «КУХАРОК»

Колись видатний управлінець Англії Вінстон Черчилль дуже своєрідно визначив демократію (народовладдя) як найкращу форму правління: «Демократія – препогана форма правління, але нічого кращого людство поки не придумало». Дещо іншої думки український патріот, журналіст, поет і культурний діяч Володимир Данилейко: «*Demos* – наростень на шкірі, *demos* – не народ, а наріст на тілах націй, сиріч «метиси», «приплід»; ...Націям

потрібні не звироднілі демократії, а вистояні **націократії**, – за ними майбутнє історії» [3, с. 132].

Отже, якщо нам до вподоби демократія за Черчиллем, то, з поправкою Данилейка, – це влада народу титульної нації з пропорційним представництвом національних меншин.

Постановка проблеми. Оглянувши вертикаль влади в Україні – від керівників держави до керівників колективів низової ланки, маємо принаймні, два «викривлених дзеркала» нашої демократії, аналіз яких є завданнями даної роботи:

по-перше, це ілюзія демократії у верхніх ешелонах влади;

по-друге, ілюзія демократичної влади у керівників низових колективів, що мають власну печатку.

Основний зміст. Перша ілюзія демократії (яка для топ-менеджерів країни не є ілюзією, бо більшість із них або самі олігархи, або – найманці олігархів) – це просто фіговий листок демократії, що прикриває безсоромну надексплуатацію олігархатом власного народу і надр України [2]. Вона розвіюється, принаймні, трьома основними контраргументами:

1) ігнорування соціології: за даними авторитетного соціолога Євгена Головахи провідний Інститут соціології НАН України за останні роки не отримав жодного замовлення на соціологічне дослідження чи моніторинг громадської думки з боку владних структур (?!); тоді як, наприклад, Ангела Меркель починає кожен робочий день із вивчення даних соціологічних опитувань німецького народу;

2) відсутність закону про місцеві референдуми; завдяки і цьому, зокрема, ми втратили Крим і ризикуємо втратити Донбас; доходить до трагікомічного: народний депутат Юрій Бублик вимушений... судитися з апаратом Верховної Ради, аби зареєструвати цей закон і подати до розгляду (?!);

3) відсутність виборів народних депутатів за відкритими списками, адже кукловодам олігархату потрібні «свої» люди, а не найдостойніші представники народу (хоча тут є зрушення, бо новий закон про вибори з «прозорими списками», нарешті, прийнято у першому читанні!).

Саме дефіцит цих основних механізмів демократії й виводить людей на Майдан, де пряме мирне народовладдя межує з... бунтом, революцією та громадянською війною [2].

Розглянемо тепер картину в рамках «керівник – народовладдя трудового колективу» на рівні організацій низової ланки [4; 5]. *Об'єктом дослідження* виступає розподіл управлінських повноважень між керівником і підлеглими в державному закладі обласного центру України. *Предметом* – ситуація працевлаштування фахівця відділу кадрів з вищою освітою. Скористаємося *методами* бесіди, включеного спостереження, природного дослідження та описово-біографічним методом.

Вихідна ситуація: на вакансію інспектора по кадрах маємо двох претендентів. Родичку співробітниці відділу кадрів, із вищою освітою, але без досвіду роботи в кадрах. Протеже проректора університету з двома вищими освітами і досвідом роботи в кадровому менеджменті біля 10 років. Враховуючи рівень компетентності та ситуацію конкуренції «народовладдя трудового колективу» робить правильний вибір і зупиняється на другій кандидатурі. Ректорат задоволений наслідками демократичного прийняття рішення.

Але не задоволена «кухарка» з відділу кадрів, бо не вдалося допомогти «рідній людинці». І тут ми стикаємося з другим викривленим дзеркалом демократії, коли остання перетворюється на охлократію на чолі з «кухаркою», яка прагне влади. (Зауважимо, стать представниці / представника «кухаркату» не має ніякого значення; як, власне, і професія, адже хороша куховарка – це не тільки найкоротший шлях до серця чоловіка, це, насамперед, здорова їжа і здорова нація!). Законним і демократичним шляхом звільнити конкурентку (та ще й протеже начальника!) не вдасться. І на озброєння береться метод виживання колеги з колективу за... власним бажанням.

У народі він називається «цькування», а в психології – «мобінг», або «булінг». Мобінг (від англ. *mob* – юрба), за німецьким індустріальним психологом Хайнцем Лейманном, – форма психологічного тиску, зниження авторитету, що включає систематично повторюване

вороже поводження одного або декількох людей, спрямоване проти іншої людини з метою її виключення з колективу, звільнення з роботи «за власним бажанням» тощо.

Якось по телебаченню спостерігав фрагмент бесіди досвідченого психолога-практика однієї зі скандинавських країн. На питання журналіста – з якими проблемами найчастіше звертаються до неї клієнти, вона відповіла – мобінг, булінг. Яскравим прикладом дитячого мобінгу-цькування є фільм Ролана Бикова «Опудало» («Чучело») з молодого Кристіною Орбакайте в головній ролі.

Слід відрізнити справжній мобінг від уявного. *Справжній* – має найрізноманітнішу мотивацію: від заздрощів, ревнощів, помсти до об'єктивної необхідності скорочення штату, і тоді може виникнути бажання зацькувати людину до заяви за власним бажанням. *Уявний (вигаданий) мобінг* має індивідуально-психогенне походження. Він спричинений, як правило, неадекватним сприйняттям критичних зауважень із боку керівника чи колег. Людина, яка заслужено отримала побажання щодо усунення помилок у власній діяльності, замість роботи над собою, хибно уявляє, що її цькують, виживають із колективу.

Але повернемося до нашого природного дослідження. Представляючи новеньку колегам із відділу кадрів, «кухарка» доручає їй найбільшу за обсягом ділянку роботи – оформлення позачергових відпусток, за власний рахунок тощо. Пожартувала, що на цій ділянці за останні 2 роки змінилося 6 працівників, бо «можна повіситися» (?!). Цим сумним жартом завідувача розпочала цькування новенької, яку завалила роботою. Кмітливий колектив, який, треба віддати належне давав відповіді на всі непорозуміння, які виникали в період адаптації, тонко вловив напрям, куди дуче вітер, і покидаючи робочі місця о 17.00 чемно прощався з «понаднормовицею». Дехто і прямо насміхався, задаючи риторичне питання: «Чи вам допомогти?» і... зачиняв двері. Новенька затримувалася до 18, 19, 20-ї години, ставши «улюбленицею» прибиральниць і нічної охорони адмкорпусу.

Новенька працювала на ставці, решта колег – на 1,5. Дехто з них встигав у робочий час написати главу курсової, бо отримував першу вищу освіту, хтось поторгувати в Інтернеті, хтось просто – пограти. На пропозицію новенької відмовитися від «амбарної книги», на яку витрачається купа часу на пошуки записаних там відпусток, і перейти на стандартну кадрову форму № 1, в якій містяться всі дані про працівника, у відповідь почула ще один «жарт» – от ви і заведіть 900 форм № 1 на весь колектив університету, тоді й відмовимося від допотопного гробсбуху. Але ще й ночувати на роботі чомусь не хотілося.

Щодо задоволення первинних потреб, то на обід у новенької іноді просто не вистачало часу, бо позачергові відпуски часто були терміновими і невідкладними на після обіду. Туалет, всупереч заборонам, грав роль «курілки» і місця для «світських бесід», що теж додавало певних незручностей. Мобінг тривав місяць. Коли стало зрозуміло, що краще не буде, пішла за власним бажанням. Ректорату доповіли, що новенька «не справилася».

Р. S. На її місце відразу посадили «рідну людину», яка за декілька днів «розкусила», що не потягне такий обсяг відпусток, наполягла на розподілі роботи і переході на 1,5 ставки. Її обов'язками довантажили чотирьох фахівців, і тепер вечорами ніхто не затримується.

Порившись у пам'яті, згадав ще приклад – як на одній із кафедр іншого університету останнім часом «мобінгонули» чотирьох викладачів: молодого доктора наук (?!), двох кандидатів наук (зокрема – заступника декана – ?!) і старшого викладача. Всі четверо мали право залишатися, але всіх чотирьох мобінг із боку чергової «кухарки» «довів» до звільнення.

Отже *резюме щодо демократії в управлінні низової ланки*: 1) керівництво закладу перебуває під чарами двох ілюзій – що його колектив керований і демократичний; 2) реальну владу, не розвіюючи попередніх ілюзій, часто мають «кухарки», але ця влада швидше охлократична і не налаштована на найкращі рішення. Тому, навіть не маючи великої соціології цього ганебного явища в Україні, можемо сміливо припустити, що і в нас однією з найпоширеніших проблем для звернення по психологічну допомогу є мобінг-булінг-цькування, який не має нічого спільного з демократичним управлінням.

Висновки у цілому:

1) монополія на правління олігархату, що рядиться в тоги демократії, ось перше викривлене дзеркало топ-менеджменту в Україні, яке спотворює наше життя і веде народ до еміграції, зубожіння і депопуляції;

2) правління знаменитої «кухарки» в організаціях низової ланки також не афішується, але нікуди не поділося; якщо зброєю олігархів є корупція і підкуп, то знаряддям «кухарки» часто стає мобінг (пряме чи приховане цькування) кваліфікованих кадрів, «псевдodemократичною вершиною» якого виступає... заява на звільнення опонента за власним бажанням.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі є пошук, апробація і впровадження кращого вітчизняного і світового досвіду демократичного управління, який із фігових листків прикриття неподобств влади повинен перетворитися на кращу профілактику псевдodemократії олігархату та охлократії «кухаркату».

Зокрема, по-перше, заслуговують на увагу блискучі природні експерименти видатних освітян України – Антона Макаренка, який у своїй роботі завкола (завідуючого колонією в с. Ковалівка під Полтавою) керувався прямою демократією рішень загальних зборів учорашніх злочинців (!), та Олександра Захаренка [1], який у Сахнівській школі (що на Черкащині) долучив до спільної роботи у школі всіх мешканців села (брали участь навіть ті, в кого не було дітей!), за що одна із статей про нього названа не «Директор школи-толоки», а геніальніше – «Директор Сахнівки» (!). Автор продовжив аналогію, і свою оду, присвячену пам'яті великого педагога, назвав «Директор... Землі». Остання строфа цього вірша така:

Не знаю, чи дадуть, свої, Героя?
І Нобеля, не наші, – чи дадуть?
Найголовнішим титулом вдостою –
«Директора Землі», де діти хай ростуть!

Якщо від А. Макаренка лишилися книги (хоч його світовий бестселер «Педагогічна поема» і вилучений в Україні зі шкільних програм із літератури – ?!) та музеї, то краща в світі школа (хоч вона і сільська недоукомплектована однокомплектка) його послідовника О. Захаренка працює і чекає нас у с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл. Розумію, що учасників конференції не здивуєш красномовством. Спробуємо здивувати матеріальною інфраструктурою школи: поля в оренді, дендропарк при школі, квітники, фонтан, стадіон і спортивні майданчики, два 25-метрові плавальні басейни (зимовий і літній), парк атракціонів, скульптури на території й у приміщенні, теплиця, майстерня слюсарна, майстерня столярна, гараж, парк сільгоспмашин, обсерваторія, планетарій, двоповерховий шкільний музей. Уже перерахованого достатньо, аби переконатися, що жодна школа жодної столиці світу не має такої потужної власної інфраструктури. Повіриш, що треба бути, дійсно, директором Землі, щоб методом толоки (безкоштовної колективної праці) все це спорудити і зробити сільську однокомплектку – кращою в світі школою!

По-друге, потужним джерелом демократизації управління на виробництві є кооперативи. Не маса дрібних «міні-олігарчиків» на місцях, а потужні кооперативи, масштаби яких дозволяють використовувати сучасні технології виробництва, зберігання, переробки і реалізації готової продукції. Кооперативи дозволяють активізувати учасників у фінансовій діяльності, в отриманні прибутків, в розподілі їх (в тому числі і на соціальну сферу), демократизувати процес управління і динамічних пошуків та виборів кращих менеджерів для різних ланок спільної діяльності. Саме такі кооперативи здатні перетворити Україну з сировинного придатку розвинених країн на державу з найсучаснішими технологіями.

І нарешті третя, праукраїнська, пропозиція щодо демократизації управління, до якої пропонує повернутися В. Данилейко: «А чом би не відновити в Державі Україна таких наших національних громадсько-політичних традицій, як-от: вибори Голови Краю (князя, гетьмана чи президента щороку (на Покрову, як було встановлено у Козацьких Січах)? – вибори звичні, процедурні, почергові – такого першого адміністратора Дому, Управління, Державовежі – без ажіотажу, помпи, катаклізмів; – і чому б нам не взяти та наслідувати ще

один наш історично-правовий звичай – мати в запасі 7 (сімох) випробуваних Голів Держави, серед яких один – правлячий, чинний, а шестеро – ротаційних... Хто нам заборонить мати абсолютно свою *Конституцію суспільного життя українців?!»* [3, с. 104].

Тим більше, що щось подібне практикується, принаймні, у Швейцарії, де чергові топ-менеджери пересуваються громадським транспортом або на велосипедах і без охорони. *Через систему чергових командирів залучав до керівної роботи всіх вихованців колонії* Антон Макаренко. Одного разу інспектор із обласної освіти звинуватив завкола у «показусі», бо на момент приїзду гостей чи перевіряючих на керівних посадах чергували... одні й ті самі «чергові командири». Педагог пояснив дуже просто. Зазвичай школу чергування проходять усі колоністи, і ніякої показухи, але під час цих регулярних чергувань, виявляються найкращі. Саме вони і призначаються позачерговими черговими під час прийому гостей, перевірок тощо. І, дійсно, чому б хорошим людям не показати найкращих!

Література

1. Академік із Сахнівки / О. А. Захаренко ; за ред. А. І. Кузьмінського. – Черкаси : ВВ ЧНУ імені Богдагна Хмельницького, 2008. – 448 с.
2. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади / В. Васютинський. – К. : Вид-во Київ. славіст. ун-ту, 2005. – 492 с.
3. Данилейко В. Думки / В. Данилейко. – Полтава : ОХ (Остап Ханко), 2006. – 516 с.
4. Моргун В.Ф. Психологія керівництва первинним колективом / В. Ф. Моргун // Трибуна. – К., 1997. – № 9–10. – С. 19–21.
5. Тополов Є. В. Професійна агресивність особистості: моногр. / Є. В. Тополов. – К. : ВД «Слово», 2011. – 400 с.

Мелешко Ганна Юрївна

Коледж Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ У НАВЧАННІ МЕНЕДЖМЕНТУ

Постановка проблеми. Побудова нової української економіки – динамічної, зростаючої, конкурентоспроможної, неможлива без оновлення навчального процесу. Сучасна освіта має бути орієнтованою на розвиток підприємницької ініціативи, на дослідження, співпрацю і креативність, тим більше, що нове покоління українців має бажання і здібності творити, експериментувати, виражає готовність до впровадження інновації та командної роботи.

Основний зміст. Одне із важливих завдань освіти у XXI столітті – розвивати у студентів здатність вчитися самостійно та вміти застосовувати отримані знання по-новому. Такий підхід передбачає підтримання та розвиток внутрішньої мотивації та підприємницького менталітету.

Навчальні дисципліни, змістом яких є управлінська робота, по-перше, є досить близькі до підприємництва, а по-друге, є прикладними дисциплінами, тому що вони мають практичне спрямування. І їх вивчають не скільки для того, щоб знати певні основні ідеї та підходи, а щоб використовувати ці знання в реальному житті. Наприклад, менеджмент це - набір дієвих інструментів, який допомагає ефективно досягати значимої мети. Тому, перш за все, саме такі дисципліни повинні стимулювати підприємницькі ініціативи молоді і надавати їй потенціал у розвитку її майбутньої кар'єри в організації та підприємстві.

«Підприємницький дух» - це відношення людини до світу, що передбачає готовність і сміливість його змінити. Це – здатність робити самостійний вибір, йти проти течії, впливати, діяти. Такі особисті якості пов'язані із підприємницькими характеристиками, які можна представити наступними групами показників:

1. Підприємницькі установки (мотивація досягнень, орієнтація на інновації, особиста ініціатива);

2. Підприємницькі ресурси (компетенція у діях, соціальна компетенція, професійні знання).

Мотивація досягнень – це готовність вирішувати професійні задачі, що кидають виклик здібностям і вмінням і дають шанс на самореалізацію.

Орієнтація на інновації – це схильність випробовувати усе нове та оригінальне.

Особиста ініціатива – готовність людини активно використовувати можливості, реалізувати ідеї і робити більше, ніж необхідно.

Компетенція у діях передбачає певний обсяг особистої відповідальності, з якою людина виконує свою професійну діяльність.

Соціальна компетенція – це здатність відстоювати власні інтереси та інтереси інших, здатність переконувати та здатність працювати у команді.

Професійні знання відповідають діям, характерним для певної професії.

Отже, сучасне навчання має стати навчанням діями, де акцент робиться не на запам'ятовуванні визначень і фактів, а на активних діях, дослідженні, експериментуванні.

Для цього необхідно:

1) заохочувати інновації у викладанні і навчанні;

2) стимулювати незалежне навчання та вибір студентами того, що ті будуть вивчати;

3) розвивати не тільки дух конкуренції, а і здатність співпрацювати, уміння обмінюватися досвідом, вчитися і вчити;

4) розвивати не тільки аналітичне, але і синтетичне мислення, здатність бачити картину системно, в цілому;

5) заохочувати до активних дій та експериментування;

б) розвивати культуру креативності через цікавість, гру, захоплення справою та відчуття призначення.

Такий підхід до викладання змінює роль викладача, який стає тренером-модератором і має бути готовим до імпровізацій.

В арсеналі викладача можуть бути ситуаційні вправи, ділові ігри, комплексні серії завдань для міні-груп, конкурси виступів та презентацій, дискусій тощо.

Пропоную кілька прикладів практичних завдань до вивчення дисципліни «Менеджмент»:

1. Ситуаційна вправа «Числа» до теми «Комунікація». Кожен з міні-групи студентів вибирає певну просту математичну дію (наприклад, «помножити на 2», «відняти 10», «піднести до квадрату» тощо). Ще один студент має називати їм якісь числа, а вони мислено виконують дії з цими числами і називають результат. Цей студент повинен з'ясувати, яку математичну дію робить кожен, і задати цьому «ланцюжку-комп'ютеру» із кількох студентів таке число, щоб у кінці отримати певний результат, наприклад число 100. Ця задача неочікувано виявляється складною, тому що в процесі взаємодії можуть траплятися помилки, комунікаційний шум, і це потрібно враховувати тому, хто приймає рішення.

2. Конкурс міні-виступів до теми «Лідерство» «Шоу королів впливу». Кожен доповідач має запропонувати переконливі аргументи щодо формування правильної індивідуальної поведінки або заняття певною суспільно-корисною справою (наприклад, вести здоровий спосіб життя, або турбуватися про тварин тощо). Аудиторія після обговорення за певними критеріями (наприклад, актуальність, цікавість, лаконічність) обирає переможця.

3. Комплексна серія завдань для міні-груп під загальною назвою «Робимо книгу» до тем «Планування», «Організування», «Мотивація», «Контроль». Кожна група має поетапно виконати наступні завдання:

а) придумати ідею книжки, розробити спосіб її створення та розрахувати бюджет.

б) розділити роботу між собою.

в) залучити сторонню людину до праці над книжкою.

г) представити готову книжку та реальний бюджет і порівняти отримані результати із запланованими.

Книга має бути невеликою, цікавою, красивою і оригінальною. Її форма може бути різною: друкована, електронна, комікс, рукопис тощо.

Таким чином, розвиток підприємницької ініціативи у навчанні менеджменту може здійснюватися шляхом формування навичок спілкування та співпраці, а також застосування інтерактивних методів та методів подієвого навчання.

Висновок. Розвиток підприємницької ініціативи має починатися із системи освіти. Вона, як найважливіший фактор конкурентоспроможності країни, має першою реагувати на потреби суспільства у творчій, ініціативній молоді. Впровадження навчання на основі досліджень, заохочення студентів до співпраці у команді, стимулювання підприємницької ініціативи має стати пріоритетним у актуалізації інноваційного потенціалу молодих українців для розвитку економіки України. Одним із практичних рішень розвитку підприємницького менталітету є навчання управлінським дисциплінам, зокрема менеджменту, організоване як навчання діями.

Література

1. Эбнер М., Франк Г., Корунка К., Люгер М. Предпринимательская ориентация в организации. Внутреннее предпринимательство// Психология труда и организационная психология; т.6 / Пер. с нем. – Х.: «Гуманитарный центр», О.А. Шипилова, 2010. – 284с.

2. Вагнер, Т. Створення інноваторів: як виховати молодь, яка змінить світ / Т.Вагнер. – Київ: К.FUND, 2015. – 222с.

3. Пінк, Д. Драйв. Дивовижна правда про те, що нас мотивує. / Д.Пінк; пер. з англ. Назарія Агаджаняна. – Х.: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 208с.

Плаксій Т. М., к. і. н., доц.

Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського

ПРОБЛЕМА НАРОДОНАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПАСІОНАРНОСТІ

Постановка проблеми. Серед чинників, що мають визначальний вплив на функціонування держави, особливе місце належить народонаселенню та його якості. Бурхливий розвиток суспільного життя в Україні, що супроводжується реформацією усіх ланок держави, ціннісними трансформаціями у свідомості, а відтак – кризовими явищами, ставить на «порядок дня» не тільки запит суспільства на прогресивні зміни, а й запит на прояв високої активності, на прояв людського потенціалу. Вагому силу цього потенціалу становить пасіонарність, що унапружує повсякдення та дає імпульс для перетворень.

Основний зміст. Демографічний фактор відіграє вагому роль у процесі еволюції народу. Видатний мислитель О. Конт завважував, що демографія – це доля, а С. Хантінгтон у праці «Зіткнення цивілізацій» демографію називає долею історії, а міграції населення – її двигуном. Науковець підкреслює значення динамічних, в плані демографії, народів і пов'язує демографічні показники із типом політики, яку запроваджують держави. Він стверджує, що саме зміни в демографічному балансі є фундаментальною причиною революційних хвиль XVIII - XIX століть та різкого спалаху насилля у XX столітті, коли багато народів, що впродовж віків мирно співіснували, різко постали один проти одного (приклади: Косово, Боснія, Шрі-Ланка, Кавказ, Індостан, практично вся Африка. Значною мірою саме внаслідок демографічної складової Захід уже не в змозі нав'язувати свою волю іншим країнам і сам стає об'єктом їхнього зростаючого впливу.

У своїй геополітичній концепції – концепції смерті Заходу – відомий американський політик і публіцист П. Б'юкенен вирішальними для майбутнього Західної цивілізації вбачає

не економічні, науково-технічні чи військові чинники, а саме демографічні. Він акцентує увагу на безпрецедентному демографічному вимиранні Заходу – наслідку культурно-моральних трансформацій, що є ознакою хвороби народу і суспільства, свідчить про втрату життєвої енергії, піднімає питання про виживання цивілізації загалом. Як вважає П. Б'юкенен, Західна цивілізація може бути знищена напливом мігрантів, перетворившись у хаотичне скупчення народів, що не мають між собою нічого спільного.

Відомий американський науковець Е. Валлерстайн у роботі «Після лібералізму» акцентує, що, завдяки демографічній та соціально-економічній поляризації, сучасна світова система перебуває у гострій інституційній та моральній кризі і ще тривалий час її відчуватиме [3, с. 127–129].

Історично так склалося, що впродовж не однієї сотні літ відбувався зсув амплітуди норми реакції якостей людського фактора на території України. Гармонійна популяція виживає у складному довкіллі. Що стосується популяції України, то її рівновага була порушена великими втратами людності під впливом політично-соціальних умов. Особливо складними були умови виживання людності України у ХХ ст. Ланцюг подій, які здійснювали знищення родин, родів, популяцій, тривав більше 75-и років і охопив 3-4 покоління.

Перша світова війна знищила 2 млн. українців, які були мобілізовані з одного боку Росією, з другого – Австрією. Визвольна війна 1918-1920 рр. забрала життя не менше 1 млн. українців. Еміграція українців в Західну Європу і США в 1920-х рр. ХХ ст. – 500 тис. осіб. Колективізація і пов'язана з нею депортація сільського населення – 2 млн. осіб. Голод 1922-1923 рр. та епідемії тифу, холери забрали 3-4 млн. осіб. Втрати в українських 158 повстанських загонах Східної України, що боролися проти окупації більшовиків, – близько 500-600 тис. Депортація селянських родин в Казахстан у 20-х роках – 1 млн. осіб. Голодомор 1932-1933 р. забрав 8 млн. осіб (за різними підрахунками від – 5 до 11 мільйонів). Великий терор – знищення української інтелігенції 1937-1939 рр. – 600 тис. страчено і 2-3 мільйони запроторено в табори. Масові вбивства мирного населення у Східних областях в 1937-1938 рр. В Биківні – 150 тис., Вінниці – 9432 особи, в Татарці – 3500 осіб, у Харкові, Сумах, Луганську, Донецьку – кількість розстріляних неопублікована. Страти шляхом розстрілу в Сандормоку – близько 500 тис. Там знищена українська мистецька, духовна еліта. Депортації із Західної України в 1939-1940 рр. – 1873000 осіб, з них 900 тис. українців (крім них, були поляки, білоруси, біженці євреї). Друга хвиля депортацій 1940-1941 рр. – 528 тис. осіб. Перед відступом Червоної Армії у червні 1941 р. у всіх містах та містечках Західної України без суду і слідства страчено 45-80 тис. Лише у Львові закатовано понад 10 тис. мирного населення. Депортація в Німеччину 1942-1943 рр. на роботу молодого населення становила 2,2 млн. Жертви нацистських концтаборів – 750-800 тис. Друга світова війна знизилася кількість населення на території України на 13,5 млн. За останніми підрахунками – на 16 млн. осіб. Голод 1946-1947 рр. забрав 2 млн. осіб. Мобілізація чоловіків 1944 р. від 18 до 50 років на Західній Україні забрала життя у 44730 осіб і залишила інвалідами 15870 осіб. Післявоєнне вбивство мирного населення Західної України каральними органами НКВД з лютого 1944 р. по січень 1945 р. – 103313 осіб, репресовано – 443960 осіб. Післявоєнна депортація українців із Західної України – 728 тис. осіб (в 1947 р. – 300 тисяч, в 1949 р. – 200 тисяч). Післявоєнні вбивства НКВД мирних мешканців Західної України з 1945 по 1952 рр. – понад 303 тис. осіб. Жертви провокаційно-розвідувальних загонів МГБ і НКВД, перебраних за УПА – сотні тисяч (вбивства, гвалтування і зараження венеричними хворобами, катування). На цілині землі виїхало 800-900 тис. українців. На будову БАМ з України забрано близько 1 млн. осіб. Війна в Афганістані забрала життя 13 тис. воїнів з України. Вибух Чорнобильської АЕС охопив 3 млн. осіб, вплив радіації відчутний на дітях та внуках, збільшилась кількість ракових і хромосомних захворювань [5].

На кількість і якість народонаселення України впливають значною мірою міграційні процеси. Донедавна в українській еміграції називали три хвилі переселенського руху: перша – з початку 70-х років XIX століття до початку Першої світової війни XIX століття – економічна; друга – період між двома світовими війнами (1917–1939 рр.) – економічно-

політична; третя – роки Другої світової війни та повоєнний період – політична. І ось у середині 90-х років ХХ століття виникла четверта – новітня хвиля української трудової міграції, яка переростає в еміграцію.

Парадоксальність новітньої економічної міграції та еміграції у тому, що коли перша хвиля масового переселення українців припала на добу нашої бездержавності, то четверта хвиля виникла в Українській державі. Цю парадоксальність бачимо і в спільній причині першої й четвертої еміграційних хвиль – у соціально-економічній мотивації, бідності, неможливості реалізувати себе на Батьківщині. Виходить, майже нічого не змінилося у соціально-економічному становищі українців за 130 років. Змінився на гірше тільки демографічний стан нашого суспільства. Коли джерелом першої хвилі масової еміграції був надлишок сільського населення (Україна тоді мала найвищий у Європі природний приріст населення через високу народжуваність), то нині за катастрофічної депопуляції українського народу через низьку народжуваність і високу смертність, коли українське село, по суті, вимирає й рівень безробіття в ньому сягнув 80 відсотків, Україна перетворилася на постачальника за кордон переважно інтелектуальної, висококваліфікованої й водночас дешевої робочої сили. Утрачаючи духовно-інтелектуальний потенціал, Україна, по суті, інвестує неоціненний живий капітал в економіку практично всіх розвинених країн світу.

У контексті історичного розвитку і проблеми народонаселення країни вагомим є наукова розробка ідеї пасіонарності, з позицій якої кожен історичний етап у розвитку системи характеризується пасіонарним напруженням. Введене свого часу Л. М. Гумільовим поняття «пасіонарність» вимагає сьогодні глибокого і всебічного осмислення. Її дослідження охоплює міждисциплінарний простір таких наук, як генетика, психофізіологія, соціологія, філософія, історія, економіка та ін. Однак, провівши аналіз літературних джерел з проблеми пасіонарності можна зазначити, що його природа пов'язана з еволюційним процесом розвитку соціального життя. Пасіонарність – це ознака як популяційна, так й індивідуальна. Проявляється пасіонарність так: вона ламає інерцію традицій та ініціює нові етноси; присутня в усіх етногенетичних процесах, оскільки пов'язана з народженням і смертю етносу; має зворотний вектор інстинкту самозбереження, тому що змушує людей жертвувати собою і своїм потомством заради вищих цілей; це важлива спадкова ознака, що викликає до життя нові комбінації етнічних субстратів, перетворюючи їх у нові суперетнічні системи; завжди пов'язана зі зміною оточення, формує новий стереотип поведінки [4, с. 115].

За Л. Гумільовим люди поділяються на три типи: пасіонарії, субпасіонарії й гармонійні люди. Тільки пасіонарії працюють на збереження і удосконалення етнічної системи. Вони здатні збуджувати своєю активністю оточення (пасіонарна індукція), накопичувати ресурси, розширювати ареал проживання тощо. У сучасних психологічних дослідженнях пасіонарність розглядається як: акцентуація характеру; як прояв волі; підвищений енергетичний потенціал особистості; особистісна активність, котра спрямована не на себе, а на досягнення зовнішніх – громадських, наукових та інших цілей; комплекс характеристик, основою якого є взаємозв'язок темпераменту і мотивації особистості; вігросність (активність), прагнення досягти мети і подолати перешкоди; прояв пошуку сенсу життя; сукупність властивостей психіки і якостей особистості, спрямованих на вдосконалення особистості і суспільства, заснованих на особистісній активності [1]. Якщо кількість пасіонаріїв стає мінімальною, етнічна система або гине, або переходить із динамічного стану в статичний, перестає розвиватися.

Наочною ілюстрацією вибуху пасіонарності стали події в Україні 2004 та 2013 років, коли люди на піку своєї активності вийшли на Майдан із непереборним бажанням змінити життя у країні, змінити систему державного управління, хоча для стороннього спостерігача усе, що там відбувалося видавалося сюрреалістичним. Та, як не прикро, слід віддати належне неординарності і пасіонарності людей, які, завдяки своїй величезній працьовитості і надзвичайній мужності, захоплені ідеєю служіння своїй Вітчизні загинули на Майдані, а згодом і на Сході України.

Висновки. Активність етнічної української системи залежить від кількості у ній пасіонаріїв. Брак українців, що володіють посиленням потягом до дій і завзятістю в досягненні мети, що приносить користь всьому народові, всій нації, ми відчуваємо упродовж всієї нашої історії. І Голодомори, і війни, і репресії, і міграції, в тому числі сучасні втрати населення спрямовані на знищення активної, ініціативної, освіченої, мислячої частини людності України – її пасіонаріїв. Саме тому Україна в переломні моменти зазвичай не знаходить тих п'яти-десяти відсотків активних громадян, які здатні повести за собою весь народ. Гірше того, наші пасіонарії у відповідальні історичні моменти ділять народ на декілька частин, які потім взаємно атакують і винищують одна одну. Нам явно не вистачає конструктивної пасіонарності. Багато наших пасіонаріїв, попри всю їхню патріотичну риторику і не менш патріотичні вишиванки, несуть у собі деструктивну, руйнівну силу.

Література

1. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев. – М. : Айрис-Пресс, 2013. – 560 с.
2. Іванова Я. Сутність пасіонарності як властивості особистості // Психологія і суспільство – / Я. Іванова.– Тернопіль, 2016. – № 3. – С. 115–120.
3. Качан О. С. Демографічні фактори в геополітичних концепціях та теоріях // Державне управління. Політологія / О. С. Качан. – 2009. – Т. 125. – Вип. 112. – С. 127–130.
4. Сидоренко І. Г. Пасіонарність та харизма. Точки перетину / І. Г. Сидоренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія : [наук. видан. ; відп. ред. Конверський А. Є.]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. – Вип. 78. – С. 151–153.
5. Всеукраїнський часопис для розумних та небайдужих [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vox-populi.com.ua/>

Сергієнко В. В., к. філос. н., проф.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПРОБЛЕМА ВІДЧУДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ВІД СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Відчуження людини є однією із актуальних в гуманітарних науках, перш за все філософії, соціології, політології, психології, оскільки стосується усіх сфер буття людини. Сучасний світ, який характеризується технізацією, інформатизацією, бюрократизацією влади, прискореним темпом життя ще більше ускладнює ситуацію. В Україні, яка майже 20 років заходиться в стані системної кризи, відчуження людини набуває загрозливих масштабів, це особливо стосується молоді, як найбільш вразливої категорії. Метою дослідження є аналіз стану відчуження української молоді від суспільства.

Основний зміст. Категорія відчуження по різному тлумачиться у філософських течіях. Вона цікавила багатьох філософів від античності до сучасності. Найбільш ґрунтовно цю проблему проаналізував Гегель, акцентувавши увагу на її духовних підставах. К. Маркс розглянув соціальні причини відчуження, вбачав їх в приватній власності, яка призводить до відчуження людини від самої праці, її результатів, а від так і від суспільства. Філософи і психологи ХХ ст. і ХХІ ст. значно розширили коло причин цього явища, вбачаючи їх в економічних, політичних, соціальних, психологічних загрозах сучасного технізованого суспільства, в якому середовище існування людини стає для неї ворожим. У цілому відчуження можна визначити як стан людини, яка відчуває себе непотрібною в суспільстві, не може реалізувати свої права, для неї характерні почуття безсилля перед обличчям всемогутніх соціальних інститутів, втрата міжособистісних контактів, почуття самотності.

Не з усіма висновками марксизму та сучасних науковців можна погоджуватись, однак сучасні реалії українського суспільства, в якому економіка функціонує в інтересах політичної верхівки, а метою є отримання надприбутків, при мінімумі затрат і дешевій

робочій силі, підтверджує основні положення марксизму про соціальні причини цього явища. Відчуження людини в українському суспільстві набуває особливої гостроти, стосується усіх сфер життя: економічної, політичної, культурної, моральної. Це все перш за все зачіпає молодь як особливо вразливу верству населення. Відчуження в молодіжному середовищі проявляється як пасивність, апатія, розчарування, невпевненість, а в крайніх негативних формах в суїциді, наркоманії, алкоголізмі, проституції, агресії, ксенофобії, злочинності.

Проблеми в економічній сфері українського суспільства є основною причиною нерівності та бідності населення. Відчуження людини обумовлене тим, що економіка в Україні підпорядкована політиці як інструменту влади, здійснюваної в інтересах політичних партій та олігархічних кланів. Виробництво не оновлюється, відсутні інноваційні технології, умови праці часто не відповідають елементарним вимогам. Як свідчать соціологічні опитування проведені Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України у 2017 році, молодь перш за все страждає від безробіття. Залишають не реалізованими випускники закладів вищої освіти, більшість з них працює не за спеціальністю. Молодь не влаштовують низькі зарплати, кожна шоста працююча молода людина оцінює умови праці як незадовільні, 74,1 % молодих людей хотіли б виїхати зі свого населеного пункту за межі України [1].

Політичне відчуження має своїм підґрунтям відсутність партійних ідеологій, які б відповідали цілям суспільства, домінування політичної демагогії, корумпованість влади. Викликають невдоволення непродуманість рішень, реформи, які не мають результатів. Про відчуження молоді в політичній сфері свідчать такі дані: тільки 9,3 % молодих людей постійно стежать за політичним життям в Україні та 22,4 % відслідковує головні події в політичному житті країни, а майже третина молоді (32,1 %) каже про відсутність інтересу до політичних процесів в Україні. Серед головних чинників «аполітичності» сучасної молоді – недовіра політикам та владі (48 %), зневіра щодо важливості своєї громадянської позиції (30,1 %) та низька самооцінка власної політичної культури [1].

Комерціалізація сфери культури, спорту зробили їх практично недоступними для молоді. З однієї сторони причиною є розвиток інтернету та інформаційних технологій, з іншої – висока вартість культурних послуг, відсутність підтримки державою сфери культури і спорту. Більша частина молоді проводить свій вільний час у себе вдома (у квартирі, гуртожитку тощо) – 69,8 %, у гостях чи в друзів – 56,5 %, на вулиці, на подвір'ї, на природі – 47,2 %. Активно займаються фізичною активністю 11,8 % молодих людей. Тільки 8 % відвідують театри, концерти, 1,9 % – бібліотеки [1]. Більшість молоді витрачають час на інтернет, соціальні мережі, що призводить до заміни реального світу віртуальним. Інформація яку вони отримують є безкоштовною, але неперевіреною, часто рекламного, а то й відверто негативного характеру.

Висновки. Таким чином, відчуження молоді досить поширене в українському суспільстві, зумовлене як об'єктивними факторами: недосконалістю політичної і правової системи, економічним і політичним домінуванням олігархату, відсутністю дієвих реформ, так і суб'єктивними причинами: пасивністю молоді, втратою довіри до владних структур. Вирішення цих проблем лежить в площині економічних, політичних і правових, освітніх, культурних реформ в інтересах народу, належній освіті й вихованні молоді, ефективній молодіжній політиці. Молодій людині, яка хоче реалізувати себе в суспільстві треба самій дбати про свою освіту, яка б відповідала потребам ринку, бути активною, налаштованою на досягнення мети.

Література

1. Молодь України – 2017 / Результати соціологічного дослідження [Електронний ресурс]. – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2017. – 72 с. – Режим доступу: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/7/Socdoslidjennya_2017.pdf

Старосельський І. В., викладач
Кременчуцький льотний коледж НАУ

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Молодь – це невід’ємна частина будь-якого суспільства. Молоді люди приймають активну участь у численних процесах модернізації та розвитку суспільства. Вони – не тільки своєрідний індикатор розвитку країни, в якій відбуваються зміни, але і майбутнє цієї країни. Їхня впевненість у завтрашньому дні є основою успіху нашої держави та успіху тих реформ, які сьогодні відбуваються в ній.

Однією з проблем, що хвилюють сучасну молодь, є проблема працевлаштування після закінчення навчання, своєї необхідності у своїй країні, впевненість у завтрашньому дні.

Проблему працевлаштування молоді розглядали в своїх роботах Т. А. Заяць, В. Л. Кравченко, М. Л. Перепелиця, А. С. Пілігрим.

На сьогодні основними нормативними актами, які регулюють працевлаштування молоді в Україні є Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». Цим законом держава гарантує працездатній молоді рівне з іншими громадянами право на працю. Крім того, працевлаштування молоді регулюється Главою XIII Кодексу законів про працю.

Ці питання хвилюють також і старше покоління: батьків, викладачів.

Основний зміст. Мета даного дослідження – визначити, чи зустрічається сучасна молодь з проблемами при працевлаштуванні, її ставлення до свого майбутнього працевлаштування і можливості працевлаштування в Україні взагалі, впевненості в завтрашньому дні, можливість виїхати працювати за кордон. Порівняти думки курсантів і студентів перших і випускних курсів, які стоять на порозі майбутнього працевлаштування.

Опитування проводилося серед курсантів та студентів Кременчуцького льотного коледжу НАУ – I та IV курсів технічного та економічного відділень. Анкета включала такі питання:

1. Як би Ви оцінили ситуацію в галузі працевлаштування молоді в Україні?
2. Які можливості, на Вашу думку, в основному використовуються молоддю в процесі пошуку роботи?
3. Як би Вам довелося працевлаштовуватися просто зараз, які можливості у пошуках роботи задіяли б Ви?
4. Як би Ви вчинили, якби у Вас з’явилася можливість поїхати працювати за кордон?
5. З яким почуттям і настроєм Ви дивитеся в майбутнє?
6. Як Ви оцінюєте ймовірність працевлаштування за своєю спеціальністю?

Відповіді на питання № 1 демонструють, що курсанти як першого, так і четвертого курсу вважають, що проблема працевлаштування молоді в Україні є, різниться лише оцінка серйозності цієї проблеми. 40 % першокурсників вважають, що хоча в цілому проблема така й не стоїть старшокурсників. З тим, що проблеми працевлаштування в Україні незначні, погоджуються 50 % першокурсників і 20 % курсантів старших курсів. З тим, що проблема працевлаштування молоді в Україні стоїть дуже гостро, згодні тільки 10 % першокурсників, але 60 % старшокурсників, які вже більш замислюються над питанням свого реального працевлаштування.

У *питанні № 2* пропонувалося визначити, які можливості використовує сучасна молодь в процесі пошуку роботи, обираючи не більше двох варіантів відповіді. На думку 80 % першокурсників молодь сьогодні використовує знайомства, сімейні і дружні зв’язки. Такої ж думки дотримуються 100 % старшокурсників. По допомогу викладача не збирається звертатися жоден з опитаних. Проте вважають, що молодь і самостійно шукає роботу 70 % курсантів першого курсу і 100 % четвертокурсників. Вважають, що молодь в пошуках роботи звертається до служби зайнятості лише 20 % першокурсників, і ніхто з опитаних четвертокурсників.

У питанні № 3 пропонувалося визначитися з тим, які можливості використали б самі опитувані, якби їм довелося влаштуватися на роботу просто зараз. Варіанти відповіді були ті самі, що і в питанні № 2. Знайомствам, сімейним і дружнім зв'язкам в пошуках роботи надають перевагу 90 % курсантів першого курсу, і 80 % курсантів четвертого курсу. При цьому 80 % першокурсників і 70 % четвертокурсників одночасно обирають як варіант і самостійного пошуку роботи. Звертатимуться до служби зайнятості лише 10 % курсантів першого курсу. Жоден з опитаних не обрав варіанту відповіді про звернення по допомогу до викладачів.

Питання № 4 визначало готовність молоді виїхати на роботу за кордон при наявності такої можливості. Переважна більшість опитаних так чи інакше готові виїхати за кордон в пошуках роботи – 70 % першокурсників (50 % звичайно, використали б таку можливість, 20 % скоріше б за все поїхали б) і 80 % четвертокурсників (50 та 30 % відповідно).

Питання № 5 виявляло, з яким почуттям курсанти та студенти дивляться в майбутнє. Відповіді показали різний настрій у курсантів першого та останнього року навчання.

Так, з почуттям впевненості й оптимізму в майбутнє не дивиться жоден з опитаних першокурсників. Серед четвертокурсників лише 30 % впевнені й оптимістичні щодо свого майбутнього. З оптимізмом, але без особливої впевненості зустрічає майбутнє 80 % курсантів першого і лише 20 % курсантів четвертого курсу. Досить спокійно, але без надій на позитивні зміни в своєму житті, дивляться в майбутнє 40 % опитаних старшокурсників. З почуттям невпевненості і тривожності чекають майбутнього по 10 % і курсантів першого і курсантів четвертого курсу. Варіанти відповіді «зі страхом і відчаєм» та «з байдужістю – від мене мало, що залежить» не обрав ніхто.

Питання № 6 виявляло ймовірність працевлаштування опитуваних на роботу за спеціальністю. Жодний з опитаних курсантів першого курсу не відповів «однозначно працюватиму». Серед курсантів 4 курсу переконані в своєму працевлаштуванні 20 % опитаних. Далі відповіді розподілилися таким чином. По 50 % першокурсників обрали відповідь «скоріше так» і «скоріше ні». 40 % курсантів випускного курсу обрали відповідь «скоріше так», і 40 % ; – «скоріше ні».

Опитування показало, що як і першокурсників так і випускників хвилює проблема свого майбутнього працевлаштування. Молоді люди готові докладати самостійних зусиль щодо свого працевлаштування (90 % першокурсників і 70 % четвертокурсників). Але, нажаль, переважна більшість опитаних (90 % і 80 % відповідно) не впевнені в працевлаштуванні завдяки власним зусиллям, а сподіваються на знайомства, сімейні і дружні зв'язки. При цьому до служби зайнятості готові звернутися лише 10 % першокурсників. Переважна більшість молоді (70 % першокурсників та 80 % четвертокурсників) так чи інакше готова виїхати в пошуках роботи за кордон. Більшість з опитаних дивиться в майбутнє спокійно і навіть з почуттям оптимізму (80 % першокурсників і 50 % старшокурсників так чи інакше висловили «так»). Молодь досить впевнена в своєму завтра, навіть якщо воно і не пов'язане з Україною. Майже половина опитаних (50 % і 40 % відповідно) не впевнені в тому, що будуть працевлаштовані за спеціальністю, оволодінню якою вони віддають декілька років свого життя, а держава вкладає кошти в підготовку спеціалістів.

Виходом з такою ситуації є зміна ставлення держави щодо працевлаштування молоді, а саме:

- створення умов для працевлаштування на перше місце роботи;
- створення окремої, молодіжної біржі праці;
- створення нових робочих місць в країна взагалі;
- сприяння захисту трудових прав молоді з гарантуванням їм рівних прав у сфері праці,
- забезпеченням належного соціального захисту;
- надання гнучкого графіку занять тим курсантам та студентам, які вже працюють за спеціальністю;

- запровадження обов'язкового стажування студентів;
- запровадження при навчальних закладах курсів з навчання пошуку роботи, організації власного бізнесу;
- підвищення значимості Державної служби зайнятості.

Висновки. Проблема працевлаштування молоді в Україні існує, як і проблема працевлаштування саме за тією спеціальністю, яку отримує молодь під час навчання. Хоча в Україні існують закони, які покликані вирішувати проблему працевлаштування молоді, держава фактично самоусунулася від її вирішення. Молоді люди збираються вирішувати цю проблему через знайомства, що свідчить про певну мовчазну згоду молоді з можливістю корупції, та самотужки, а не через офіційні заклади з працевлаштування. Не покладають вони надій і на навчальні заклади, які закінчують. Відтак, випускники навчальних закладів, на підготовку яких держава витратила кошти і час, не знаходячи можливості бути корисними в своїй державі, готові поїхати з неї та віддавати свої вміння за кордоном. Вирішенням проблеми працевлаштування в першу чергу повинна займатися держава. Створення працюючої системи працевлаштування молоді за фахом, вдосконалення правової бази, безумовний контроль держави над питанням працевлаштування молоді, дасть можливість формувати кваліфікованих спеціалістів для майбутнього країни.

Література

1. Пілігрим А. С. Правові проблеми працевлаштування молоді [Електронний ресурс] / А. С. Пілігрим, Е. В. Красовська. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Pravo/4_82774.doc.htm
2. Торжевский М. В. Проблемы безработицы молодежи и направления их решения [Электронный ресурс] / М. В. Торжевский // Экономика Украины. – 2014. – № 1. – С. 87–96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekukrr_2014_1_8

Черниш Е. А., викладач

Коледж Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Визначення проблем розвитку демократичного суспільства в Україні та пошук шляхів їх вирішення в умовах розвитку ринкової економіки.

Основний зміст. Сьогодні Україна переживає процес становлення нового демократичного суспільства. Процес формування демократичних відносин невід'ємно пов'язаний з розвитком ринкової економіки і проходить через подолання багатьох перешкод, викликаних різноманітними як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

Першими можна назвати групу чинників, що склалися історично. Зокрема, тривалий вплив комуністичної ідеології на розвиток суспільної думки спричинив особливе ставлення значної кількості українців до приватної власності. Особливе ставлення проявляється у тому, що значна кількість українців ставить знак рівняння між поняттями «мільонер (олігарх)» та «людина, що порушує закон». Так, соціолог А. Гальчинський наводить результати спостереження Українського інституту соціальних досліджень, згідно якому близько половини українців вважають, що статки заможних громадян мають кримінальне походження. Тоді як подібні дослідження у США свідчать, що більше 60 % опитаних американців вважають, що досягнення фінансово успішних громадян відбулися завдяки їх вмінням, знанням та наполегливій праці.

Крім того, в українців ще не до кінця сформувалося вміння користуватися своїм правом власності та реалізовувати свої можливості у їх використанні, наприклад у сфері інвестування вільних коштів або майнових прав.

З причини тривалого впливу комуністичної ідеології сьогодні дуже важко проходить процес усвідомлення того, що кожен громадянин суспільства в однаковій мірі відповідальний за дотримання чинного законодавства, за формування поваги до прав і свобод співгромадян. Далеко не кожний член суспільства готовий прийняти активну участь у формуванні громадської думки щодо законотворчості. Також далеко не кожен готовий взяти на себе відповідальність за суспільні дії.

З цієї ж причини українці ще дуже неактивно відстоюють свої права у судах, маючи до них недовіру, дуже обережно здійснюють звернення до державних установ з метою захисту своїх прав.

Ще однією соціальною і одночасно економічною проблемою в Україні є розвиток малого і середнього бізнесу у співпраці з державними структурами, оскільки громадяни ще не мають достатньо довіри до державних структур. Причиною того є відсутність зацікавленості владних структур у скороченні чиновницького апарату, спрощенні процедури відкриття підприємств малого і середнього бізнесу. Крім того, практично відсутня державна допомога щодо супроводу уже діючих підприємств.

Другою групою впливу на процес демократизації суспільства можна назвати сучасні економічні чинники, одним з яких є низький рівень доходів працюючого населення. Так, за даними Державної служби статистики, середньомісячна реальна заробітна плата в Україні за останні роки мала стійку тенденцію до зниження і у січні 2018 р. у порівнянні з груднем 2017 р. знизилася на 13,4 %. Хоча у 2017 році у порівнянні з 2016 роком і мало місце зростання реальної заробітної плати на 119,1 %, однак це сталося з причини різкого підвищення рівня оплати праці працюючих державного сектору. На думку головного наукового співробітника Національного інституту стратегічних досліджень Олени Малиновської, при зростанні номінальної заробітної плати, реальна заробітна плата різко знижується в результаті стрімкої інфляції національної валюти у доларовому еквіваленті.

Різде зниження реальних доходів населення, падіння курсу гривні, підвищення тарифів, суттєве подорожчання продуктів першої необхідності та відсутність перспектив викликає збільшення кількості українських мігрантів та скорочення населення країни. За даними, які наводить в. о. голови Державної служби зайнятості Валерій Ярошенко, на початок лютого 2017 р. за кордоном працювало 5 млн. українців, при тому, що населення України скоротилося і на початок 2017 року становило 35 млн. осіб (хоча офіційний перепис населення і не проводився).

В першу чергу, українців приваблює високий рівень оплати праці за кордоном та наявність перспективних робочих вакансій. Так, за даними Тетяни Пашкіної, експерта порталу «Robota.ua», середня заробітна плата вакансій у Києві у березні 2018 р. склала 9382 грн., тоді як за кордоном середня заробітна плата українців складає близько 28500 грн., тобто у тричі більше. Очікується, що до 2022 року в країнах Євросоюзу за офіційними даними будуть вільними 5,5–6 млн. вакансій, зокрема, у Польщі та Чехії – 2,5–3 млн. Така ситуація ще більше приваблюватиме українців мігрувати у пошуках роботи.

Чи не найголовнішою проблемою сьогодні є те, що значна частина громадян України не до кінця усвідомлюють, що саме вони є основною рушійною силою змін у суспільстві, і від них самих, від їх бажання і наполегливості змінювати країну залежить, як швидко буде створюватися демократичний базис сучасного українського суспільства.

Однак люди мають здібність розвиватися, тому важлива роль в сучасних умовах відводиться просвітницькій та виховній діяльності. Особливо треба відмітити, що така діяльність повинна займати чільне місце у роботі з великими колективами людей – зокрема у школах, вищих навчальних закладах, у робочих колективах, у громадських організаціях. Найбільш важливою є ця робота серед молоді, яка здатна скоріше змінюватися, легше сприймати нові продуктивні ідеї, переймати передовий досвід.

Таку роботу повинні вести зацікавлені люди, які мають активну життєву позицію, стовідсотково вірять у свої ідеї, мають лідерські здібності. Прикладом такої діяльності в останні роки суспільного життя країни став волонтерський рух. Волонтерський рух дозволив

у важкі для країни часи укріпити українське військо як матеріально, так і духовно. На волонтерстві, благодійності сьогодні побудовано вирішення таких соціальних проблем, як соціальна реабілітація військових, які повернулись до мирного життя, вирішення проблем громадян-переселенців, організація допомоги іншим соціально незахищеним верствам населення, організація соціальної та фінансової підтримки у сфері дитячої медицини тощо.

Волонтерський рух підтверджує те, що уже сталися позитивні зрушення у психології сучасних українців, і його розвиток буде тільки укріплювати досягнутий рівень демократизації суспільства.

Висновки. Отже, для подолання проблем становлення нового демократичного українського суспільства існують ряд шляхів, в основі яких лежить формування нової свідомості громадян, створення соціально-економічної бази для здійснення позитивних зрушень у психології сучасних українців.

Література

1. Історія вчень про державу і право: курс лекцій / Х. : ТОВ «Одісей», 2008. – 187 с.
2. Перевалова Л. В. Суспільно-політична активність української молоді в умовах формування громадянського суспільства / Л. В. Перевалова // Вісник НТУ «ХП». – 2016. – № 40(1212). – С. 10–18.
3. Державна Служба Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/zp.htm
4. РБК–Украина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua>

Шаповал В. Д., к. ю. н., доц.

Похила В. В., студентка

Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ У СІМЕЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Постановка проблеми. Тема наукової роботи полягає у дослідженні юридичних фактів у цивільному та сімейному праві України. Багато вчених по-різному розглядають поняття юридичного факту. Термін «юридичний факт» означає певні життєві обставини (дії та події), які є підставою для виникнення, зміни та припинення правовідносин. Для того, щоб детально заглибитися у природу юридичних фактів, треба визначити якомога більше їх ознак. Саме з юридичного факту починається перетворення права зі сфери належного у сферу суцього.

Основний зміст. Думки, події внутрішнього духовного життя та ін. не є юридичними фактами. У цивільному праві під юридичним фактом розуміють обставини, які допомагають встановити, змінити або припинити цивільні права та обов'язки (цивільні правовідносини).

Юридичні факти на сьогоднішній день набувають більш особливого значення, адже аналізуючи судову практику можна зробити такі висновки, що звернення судів до поняття «юридичний факт» все частіше розглядається при вирішенні різних сімейних справ, наприклад, такі як розірвання шлюбу та ін. Правозастосування відіграє важливу роль для класифікації юридичних фактів, тому що воно проявляється у прийнятті юридично обов'язкових рішень, здійснюється згідно законодавчої процедури та спеціально уповноваженими на це суб'єктами, а також приймається як акт правозастосування (акт реєстрації).

Залежно від зв'язку з елементами правової системи можна виділити основні та додаткові функції юридичної особи.

Головна функція – забезпечувати надійне виникнення, зміну, припинення правовідносин; сприяти стабільному, надійному функціонуванню всієї системи правового регулювання.

Додаткові функції – організовують і попередньо впливають на поведінку людей ще до виникнення прав і обов'язків.

Юридичні наслідки можуть виникати з договорів, угод, що передбачені та не передбачені законом, але які йому не суперечать. Один юридичний факт є вагомою підставою для настання юридичних наслідків.

Для того, щоб охарактеризувати різні види юридичних фактів, складають певну логічну систему, під якою розуміють поняття класифікації. Класифікація юридичних фактів може бути: за різними підставами (за характером дії, за наслідками, за формою прояву), за «вольовою» ознакою (дії та події). У науці класифікація юридичних фактів ще повністю не досліджена. Її розвиток буде дуже ефективним для вирішення різних правознавчих завдань, а також для проведення соціологічних досліджень.

Особлива увага приділяється фактичному складу у сімейному праві України та фактам–станам, які є елементом фактичного складу.

Кечек'ян С. Ф. вважав, що стан саме по собі не може розглядатися як вид юридичного факту. Особисто я не згодна з поглядами та міркуваннями цього вченого, адже стани є такими юридичними фактами, які існують тривалий час, безперервно або періодично породжують правові наслідки. Стани не можуть бути виділені в особливу групу юридичних фактів з діями та подіями.

Юридичні факти–стани за правовим характером діляться на дії та події. Факти–стани можуть бути і у вигляді правовідносин і це зовсім не змінює значення фактів–станів, бо правовідносини теж можуть виконувати роль юридичних фактів.

Як мені відомо, факти–стани існують і поза правовідносин (стан неприцездатності, утриманства). У деяких випадках всі зазначені стани є юридичними фактами і вони входять до юридичного складу, що є необхідним для переходу до обов'язкового спадкоємця прав та обов'язків спадкодавця.

Коротко зазначивши, що являють собою факти–стани, хочу, насамперед, звернути увагу на фактичний склад, тому що нерідко для виникнення юридичних наслідків необхідна сукупність юридичних фактів. Фактичний склад визначається як система юридичних фактів і юридично значущих умов, необхідних для настання правових наслідків, які передбачені гіпотезою норми права.

Широко розповсюдженим способом установлення юридичних фактів є правові презумпції.

Правоперешкоджаючі факти є «зворотною силою» до правоутворюючих, правоприпиняючих і правозмінюючих фактів. Існування цих фактів допомагає пояснити, чому деякі правовідносини не виникають, хоча є певні юридичні факти, які могли б викликати це правовідношення.

Правоперешкоджаючі факти мають місце при наявності конкретних сімейно-правових відносин, перешкоджаючи їх припиненню або виникненню нових правовідносин.

Правоперешкоджаючі юридичні факти складаються з фактів–станів.

Дефектні юридичні факти – це негативні явища в правовій системі, тому що вони значно ускладнюють нормальний процес регулювання та захисту прав і свобод громадян країни.

У наш час є проблема дефективності юридичних фактів. Дуже часто плутають поняття дефектності юридичного факту з його неправильною юридичною оцінкою (кваліфікацією). Дефектність – це недолік юридичного факту, а неправильна юридична оцінка – це порушення правозастосовного процесу. Поняття « дефектний юридичний факт» розглядається поряд з такими категоріями як: правопорушення, законодавча помилка, правозастосовна помилка та омана.

Така дисципліна як теорія держави та права виділяє дві основні причини появи дефектних фактів у системі фактичних обставин: приховане переродження (зміна юридичних фактів із плином часу) та фальсифікація (грубе порушення правових норм, за яке

іноді передбачена кримінальна відповідальність, а в більшості випадків такі факти просто визнаються недійсними).

Юридичний факт має ознаки дефектності у випадках: не відповідності моделі – юридичному критерію; істотної зміни змісту юридичного факту – соціальному критерію. Наслідки і прояви дефектності юридичних фактів яскраво висвітлюють на прикладі недійсного шлюбу. Підставою для перегляду встановлених норм у сімейному праві може бути розвиток науково-технічної революції.

Попередження дефектності юридичних фактів безпосередньо пов'язане з удосконалюванням правового режиму документів.

Висновки. У наш час ще не склалося однозначного розуміння сутності дефектного факту, його специфіки в сімейних правовідносинах, співвідношення з правопорушенням у сімейному праві, остаточно не встановлена специфіка заходів правового реагування на дефектні факти.

Важливе значення має вибір юридичних фактів, перш ніж застосувати його у праві. Юридичний факт повинен: адекватно відображати соціальну ситуацію; мати постійні стабільні ознаки соціально-юридичної ситуації; бути надійними; мати здатність адаптуватися до мінливих умов. При виборі юридичних фактів важливо також враховувати механізм встановлення, фіксації і засвідчення юридичного факту.

Література

1. Класифікація юридичних фактів у сімейному праві України / В. С. Ковальська // Університетські наукові записки. – 2010. – № 3. – С. 82–87.
2. Чувакова А. М. Юридические факты, фактические составы и их дефекты : монография / А. М. Чувакова. – О. : Фенікс, 2009. – 112 с.
3. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія / О. А. Явор. – Х. : Право, 2016. – 352 с.

Шаповал В. Д., к. ю. н., доц.

Телятник А. В., студентка

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ В ПРАЦЯХ ВЧЕНИХ МИНУЛОГО І СУЧАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ЗМІЦНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ

Постановка проблеми. Налагодження дієвої взаємодії між різними гілками державної влади є важливою складовою розвитку засад здійснення суспільного діалогу, забезпечення участі громадян в обговоренні та виробленні державної політики, гарантування їх прав в контексті розвитку громадянського суспільства і зміцнення демократії в Україні.

Основний зміст. Стан розвитку політико-правових відносин в Україні на сьогоднішній день свідчить про необхідність детального переосмислення ряду важливих принципів, які традиційно відносять до групи «фундаментальних конституційних засад» організації і функціонування державної влади. Ми маємо на увазі не стільки наявність конституційно-правових конфліктів серед різних гілок державної влади, скільки розпад всієї конституційної системи державної влади в Україні на відносно самостійні елементи, що вступають у протиборство один з одним заради досягнення різних цілей.

Така ситуація має цілий ряд суто політичних причин і призводить до цілком конкретних політичних наслідків. На нашу думку, намагання вивести ці проблеми за межі дослідження науки конституційного права не є правильним за тієї причини, що вони зачіпають чимало важливих теоретичних і практичних проблем пов'язаних з реалізацією конституційно-правового регулювання суспільних відносин. Дійсно, відносини між органами державної влади, а також між різними її гілками, завжди пов'язані з розподілом

повноважень державної влади, яка сама по собі складає один з найважливіших предметів конституційно-правового регулювання.

Розподіл влад – важлива і необхідна умова формування демократичної, правової, соціальної держави України, її основоположний конституційний принцип. Цей принцип відноситься до основних досягнень світової цивілізації і загальнолюдської культури. У його основу покладено ідею деконцентрації державної влади.

Витоки вчення про розподіл влад починаються ще за часів стародавніх мислителів на поділ праці між різноманітними гілками влади. Платон і Арістотель поклали в основу класифікації державних органів відмінність між ними по їх функціональному призначенню (законодавча і виконавча функція, діяльність судів). Першим хто вказав на необхідність розподілу державних функцій між окремими органами був Платон (теорія ідеальної держави).

Більш ґрунтовно зазначений принцип розподілу державної влади висвітлено Арістотелем в четвертій книзі трактату «Політика». Арістотель вказує, що організація державної влади в державі, як політичному союзу, можлива при державному устрою, який він позначає терміном «політія», при такому правлінні всі функції повинні виконуватись різними органами, кожна з влад має представляти окремий орган. Саме так він сформулював ідею поділу влади в державі на три частини: законодавчу, посадову, судову.

Локк Дж. і особливо Монтеस्क'є Ш. Л. підкреслювали соціальний зміст поділу влади. Вони проголошували поділ влади не як технічний розподіл функцій між державними органами, а як поділ владарювання з метою досягнення компромісу між різними соціально-політичними силами.

Згідно з Монтеस्क'є жодна влада не повинна втручатися в компетенцію іншої, але кожна з них, захищаючи себе від можливого втручання, має право контролювати або стримувати іншу владу, попереджаючи перевищення нею своїх повноважень. Дж. Локк вважав розподіл влад – одним із найважливіших засобів забезпечення основних прав людини. Згідно з Локком, є три гілки влади: законодавча, виконавча й федеративна (яка регулює відносини з іншими державами). За Дж. Локком, «все підпорядковується законодавчій владі», бо «той вище, хто може писати закони».

Конституційне закріплення поділу державної влади є не новелою для України, а скоріше звичаєм. Адже відомо, що в українських державно-правових традиціях протягом кількох століть чітко простежується постійна присутність ідей поділу влади, послідовне намагання втілити цей принцип у національній практиці державотворення.

Про останнє, зокрема, свідчить те, що вперше в українській суспільно-політичній думці ідеї організації державної влади знайшли своє відображення в Конституції Пилипа Орлика 1710 року. Пунктом VI цього документа визначалися загальні засади організації та функціонування влади в козацькій державі, які з формальної точки зору видаються достатньо близькими до класичних постулатів конституційного принципу поділу як такого.

Слід згадати, що в ст. 6 Конституції України міститься чітке визначення: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову». Хоча, як такий факт конституційного закріплення поділу державної влади на три гілки не можна вважати виключно надбанням процесу демократизації, що було розпочато із проголошенням незалежності України. Справді, безумовна цінність цього принципу як конституційного проявилась під час розробки різноманітних проектів Конституції України.

Згідно з В. В. Костицьким, у Конституції України прямо не сказано, що влада належить народу. Народ названий носієм суверенітету та джерелом влади. Однак ст. 5 Конституції у ч. II установлює, що народ здійснює владу або безпосередньо, або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Народ наділяє на виборах владою Парламент, Президента та місцеве самоврядування. Окрім того, якщо єдиним джерелом і носієм влади є народ, то влада неподільно належить народу. Поділ влади на гілки є лише функціональною структурізацією системи влади народу.

Незбалансованість влади та протистояння її гілок вважають причиною політичної дестабілізації, перешкодами державному будівництву та зростанню добробуту народу. Проблеми взаємовідносин інститутів влади обумовлені як суб'єктивними особистісними факторами харизматичних лідерів, особливостями формування політичних партій в Україні та специфікою їхньої боротьби за електорат, так і теоретико-методологічними прорахунками архітекторів Української держави, використанням застарілих, актуальних і «модних» ще позавчора вчень, зокрема принципу розподілу влади, без урахування сучасних обставин світового розвитку.

Розподіл влад є гарантією стабільності влади та забезпечення участі народу в її здійсненні. Йдеться про самостійність гілок влади, невтручання органів влади однієї гілки в діяльність органів влади іншої, неможливість перебрання одним органом влади функцій іншого органу влади, принцип рівноваги та балансів між гілками влади, принцип реалізації повноважень органами влади в рамках здійснення влади народу, принцип повновладдя народу.

Висновки. Актуальність дослідження проблеми становлення принципу розподілу влади в контексті сучасних трансформацій системи конституційно-правового регулювання в Україні зумовлюється декількома причинами. По-перше, перед сучасним конституційним правом України постають одразу ж два завдання. З одного боку – це науково-теоретичне осмислення проблеми цілісності державної влади, а з іншого – практична розробка конкретних конституційних норм, які б були здатні забезпечити цілісність, ефективність і демократизм публічної влади в Україні. По-друге, саме питання про «цілісність державної влади» ставить перед наукою конституційного права ряд складних теоретичних проблем, які пов'язані з узгодженням таких двох принципів сучасного конституціоналізму як принцип поділу державної влади і принцип єдності державної влади.

Література

1. Костицький В. В. Теолого-соціологічне розуміння права та проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади / В. В. Костицький / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/kost_article.pdf
2. Костицький В. В. Влада народу: сім функціональних гілок влади (проблеми ренесансу в теорії права) // В. В. Костицький / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kostytsky.com.ua/publications.php?id=48>

Наукове видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
IV МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ
ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»
(Посвідчення УкрІНТЕІ № 649 від 26.10.2017 р.)

Кременчук, Україна
19–20 квітня 2018 р.

Підписано до друку 12.04.18. Формат 60x90¹/₁₆. Папір офсетний
Умов. друк. аркушів 8,8. Наклад 100 прим. Зам. 35/18

Надруковано з готових оригіналів у друкарні ПП Щербатих О.В.
Кременчук, вул. Софіївська, 36-Б, тел. (0536) 79-63-38